

БОРБЕ У МАКЕДОНИЈИ

МАРТ 1943 - НОВЕМБАР 1944

I

ДОКУМЕНТА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
И ПАРТИСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

»

**БИЛТЕН ШТАБА ДРУГЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 2 АВГУСТА 1944 ГОД. О БОРБАМА ОД 7 ЈУНА ДО 29
ЈУЛИ 1944 ГОД. ПРОТИВ БУГАРСКИХ ОКУПАТОРСКИХ
СНАГА¹**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Б И Л Т Е Н

војних операција II македонске народноослободилачке
ударне бригаде² у месецима јуни и јули 1944 г.

Јединице II македонске народноослободилачке ударне бригаде у месецима јуни и јули 1944 год. водиле су низ успешних борби и акција на терену Тиквеша и Азота (Прилепско-велешки срез) наносећи јаке ударце немачким и бугарским окупаторима. Биле су нападнуте непријатељске комуникације и рудници (гарнизони, утврђени положаји, огпштине). Непријатељ је претрпео велике губитке у живој снази и техници.

Седмог јуна једна наша јединица сукобила се са једном непријатељском експедиционом колоном на Кожуф планини, близу с. Горна Бошава. После кратке борбе на малом растојању, непријатељска колона била је дезорганизована и натерана у бекство. Непријатељ је имао 10 мртвих, међу којима 1 официра.³

Ноћу 9 јуна нападнута је била пруга Скопље — Ђевђелија. У краткој борби ликвидирана је бугарска стража на прузи из-

¹ Докуменат, умножен на шапирографу, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

² Друга македонска ударна бригада формирана је 20 децембра 1943 год. у с. Фуштани, у Егејској Македонији, од три батаљона. У састав Бригаде ушли су батаљони: „Страшо Пинџур“ (формиран 24 септембра 1943 год.), Други батаљон Треће оперативне зоне (формиран 30 октобра 1943 год.) и батаљон „Христо Ботев“ (формиран у другој половини децембра 1943 год., од бугарских војника који су се прикључили НОБ Југославије).

³ У овој борби Друга бригада је имала 1 мртвог. (Податке дали: Ђоре Дамевски, Најдо Стаменин-Орлов и Боро Златевски.)

међу железничке станице Клисуре и Удова. Било је заробљено 5 бугарских војника, док су се остали утопили у реци приликом покушаја да побегну преко Вардара. Заплењено је: 1 нови немачки пушкомитраљез, 5 пушака, много муниције и другог војног материјала.⁴ После тога минирана је била и дигнута у ваздух пруга у дужини од 70 м и разорена телефонска линија у дужини од 300 м. Као последица ове операције, саобраћај је био прекинут 12 часова. Услед брзе оправке пруте, 10 јуна искочио је из шина 1 бугарски војни воз — непријатељ је имао много жртава.

Ноћу 11 јуна били су посечени стубови телефонске линије Кавадарци — Прилеп у дужини од 5 км и миниран друм Кавадарци — Прилеп, услед чега су одлетела у ваздух 2 непријатељска камиона.⁵

Дванаестог јуна били су нападнути утврђени положаји полициске ловачке чете „Бенковски“⁶ изнад с. Стрмашева. После 5-часовне упорне борбе заузети су били непријатељски ровови. Непријатељ је претрпео потпуни пораз — читава „ловачка“ била је ликвидирана. Непријатељ је имао 30 мртвих, а од осталих полицајаца ретко неко да није био лако или тешко рањен.⁷ Било је заплењено: 2 пушкомитраљеза, 16 пушака, много муниције и другог војног материјала. Становништво је са великим одушевљењем поздравило ову нашу победу, јер је била уништена полициска разбојничка банда која је низ месеци жарила и палила по Тиквешу, вршећи безброј зверстава над незаштешеним становништвом.

Јуна увече, наше мање јединице извршиле су успешне диверзантске нападе на непријатељске гарнизоне у градовима Кавадарци и Неготино.⁸

13 јуна дигнут је у ваздух 1 непријатељски теретни воз на прузи Скбпл»е — Ђевђелија, између железничких станица Клисуре и Удова.

* Бригада није имала губитака.

⁵ Ову акцију извршио је Први батаљон Друге македонске ударне бригаде.

" Поред војске и полиције бугарски окупатор је у борби против НОВ и ПО Македоније употребљавао и жандармерију — специјалне полициске одреде обучене за партизанско ратовање. На територији Македоније и Србије под бугарском окупацијом постојала су до средине 1943 год. три таква одреда, а после тога шест. По својим зверствима и неделима чувени су одреди „Бенковски“ и „Вардар“.

⁷ Бригада је имала 4 мртва и 6 рањених (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 73).

⁸ Демонстративни напад на обезбеђења Кавадара и Неготина извршиле су две десетине Друге македонске ударне бригаде 12 јуна 1944 год. поделивши се на два дела. Ни на једној страни није било жртава.

14 јуна у Дреновској Клисури, на друму Кавадарци — Прилеп, била је нападнута једна непријатељска моторизована колона."

Од 15 до 18 јуна неколико пута је разарана телефонска линија Демир Капија — Мрежичко, укупно у дужини од 20 км.

19 јуна били су нападнути непријатељски положаји изнад села Крњева — Кавадарски срез. После 2-часовне борбе непријатељ је био прикљештен и натеран у дивље бекство. Убијено је 15 бугарских војника, а заробљено 4 подофицира и 9 војника. Заплењено је: 1 тежак митраљез „Шварцлозе", 2 пушкомитраљеза, 1 шмајсер, 1 тромблонска пушка, 17 пушака, 5 коња са митраљеским самарима, 4.000 метака и разни друти војни материјал.¹⁰

25 јуна извршен је обухватни комбиновани напад на непријатељске положаје, дислоциране на великој ширини и дубини између села Радња, Стрмашева и Боула. У 6-часовној борби непријатељ је претрпео губитке, а његова комора је била десеткована. Осећајући се несигурним на тим својим положајима, непријатељ је био принуђен да их напусти и да се повуче иза села Боула.¹¹

25 јуна увече извршен је успешан диверзантски напад на војне објекте на железничкој станици Демир Капија.¹²

27 јуна непријатељ је покушао да нападне наше положаје између села Радња и Боула. Дочекан изблиза жестоком пушкомитраљеском и минобаичком ватром, непријатељ је био натеран у бекство. Непријатељ је имао најмање 15 мртвих и рањених.¹³

6 и 7 јула вођене су жестоке борбе код села Дренова и Драдње — Кавадарски срез. Дреново је раскрсница друмова Ка-

° Напад извршио Први батаљон Друге македонске ударне бригаде. Резултат борбе није утврђен.

¹⁰ Друга македонска бригада ушла је 16/17 јуна у с. Крњево, спалила општину са архивом и онеспособила телефонску везу. Једна бугарска чета од 60 војника пошла је 19 јуна да успостави телефонску везу и да је обезбеђује, али су је напали Други и Трећи батаљон Друге бригаде и п"сле трочасовне борбе натерали у панично бекство. Бригада је имала 2 лако рањена (види Зборник, том VII књ. 3, док. бр. 81).

¹¹ У циљу протеривања Друге бригаде са тиквешког терена и заштите преосталих општина, бугарски окупатор је 23 јуна 1944 год. послао на сектор с. Боула — с. Радња један свој батаљон. 23 и 24 јуна било је повремених чаркања, а 25 јуна Бригада је извршила напад на бугарске положаје. У овој борби Бригада је имала 2 мртва и 4 рањена, док су губици окупатора непознати (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 85).

" Напад је извршила једна чета Друге бригаде, под командом заменика команданта Бригаде Лазе Калаџијевског, која је у периоду јуни—јули дејствовала самостално као диверзантска група.

¹³ Бригада је имала 2 мртва (према усменом казивању Најда Стаменина-Орлова).

вадарци — Прилеп и Градско — Прилеп. Непријатељ је нападао са три стране многобројном снагом — из Кавадараца, Градског и Прилепа, помогнут авијацијом и минобацачима. Ми смо успешно држали своје положаје, имајући пуну иницијативу у својим рукама. Непријатељу су нанети велики губици. Непријатељ је — по свом сопственом признању — имао 60 мртвих, међу којима 1 официра, 1 полициског начелника и 1 Немца-гестаповца. Оборена су била 2 непријатељска авиона, од укупно 4, којима је непријатељ бомбардовао и митраљирао наше положаје. Уништена су била 2 непријатељска камиона и 1 мотоцикл. Заплењено је било 2 шмајсера и 1 пушка.¹⁴

8 јула ноћу било је посечено 93 стуба телефонске линије Кавадарци — Прилеп и уништен 1 мост на друму Градско — Прилеп.

11 јула били су нападнути непријатељски положаји код с. Смилевци — Велешки срез. У 3-часовној борби непријатељ је имао жртава.¹⁵

16 јула ноћу извршен је напад на рудник лискуна код с. Дреновци — Прилепски срез. Непријатељ је побегао у паници. Заплењено је: 34 пушке са 3.000 метака. Спаљене су све зграде рудниха, а уништено 2 компресора, машине-бушилице и све рудничке инсталације.

17 јула непријатељ нас је напао у с. Оморани, близу железничке станице Клајнман¹⁰ на прузи Велес — Прилеп. Све до увече ми смо успешно бранили своје положаје од напада многобројног непријатеља који је стално довлачио возовима појачања. Непријатељ је имао 8 мртвих и 15 рањених.¹⁷

15 и 19 јула разорена је телефонска линија Демир Капија — Бесница, укупно у дужини од 4 км.

Од 14 до 25 јула извршено је 5 диверзантских напада на веома утврђене непријатељске положаје између села Радња и Боула, и Боула и Чемерског. Услед ових и ранијих напада на исте положаје, непријатељ је био принуђен да одржава фронт противу нас са најмање 2.000 војника, помогнутих артиљеријом и минобацачима.¹⁸

22 јула извршен је напад на железничку станицу Клисуре, на прузи Скопље — Ђевђелија. Нападнути су били непријатељски ровови око станице, а митраљеском ватром заусгављен 1 војни воз. Непријатељ је имао доста губитака.¹⁹

" Губици Бригаде нису потпуно утврђени; зна се само да је Први батаљон имао 3 мртва.

¹⁵ Непријатељски губици нису утврђени. Бригада није имала губитака.

¹⁶ Стојан Љутица

¹⁷ Губици Бригаде нису утврђени.

" Резултати диверзантских акција непознати.

" Губици непријатеља нису утврђени. Бригада није имала губитака.

23 јула сукобили смо се са једном експедиционом колоном близу с. Копривница — Неготински срез. Непријатељ је имао жртва.²⁰

22 и 27 јула извршени су напади на ергелу на државном имању у Демир Капији, коју је чувало 60 војника. У току оба напада убијено је 15 војника и заробљено 4. Заплењено је 8 пушака и коњи ергеле.²¹

29 јула поново је извршен напад на железничку станицу Клисуре. У 3-часовној борби били смо заузели непријатељске ровове, али смо се повукли, јер су непријатељу пристигла камионима јака појачања из Демир Капије и Ђевђелије. Непријатељ је имао 15—20 мртвих. Уништен је 1 камион.²²

Поред ових борби, јединице II македонске народноослободилачке ударне бригаде извршиле су низ напада на окупаторске централне општине на терену Тиквеша и Азота. Све централне општине у Кавадарском, Неготинском и неколико у Велешком срезу уништене су и сада пренете на „сигурније“ место, у градове. Спаљени су сви мобилизациони и реквизициони спискови, као и целокупна окупаторска архива. На тај начин, у окупаторску администрацију су унети хаос и дезорганизација.²³

То су борбе и акције II македонске народноослободилачке ударне бригаде у месецима јуни и јули. Наше бригаде водиле су операције на једном широком терену, који се налази између пруге Велес — Прилеп и Велес — Ђевђелија, и то против једног многобројнијег непријатеља који је неколико пута полазио у безуспешну офанзиву против наших јединица у Тиквешу и Азоту. У свим овим операцијама непријатељ је имао, према најскромнијој процени, најмање 250 људи само убијених. Оборена су 2 непријатељска авиона, дигнута у ваздух 2 воза, уништено 5 камиона и 1 мотоцикл, заплењен 1 тешки митраљез, 5 пушкомитраљеза, 84 пушке, 3 шмајсера, много муниције и разни други војни материјал. На разним местима биле су нападнуте и оштећене непријатељске комуникације. Унет је хаос у окупаторску администрацију.

Као последица ових операција, не само што су непријатељу нанети снажни ударци на његовим најосетљивијим тачкама, него се и Бригада бројно веома повећала: стотинама нових бораца одушевљено је ступило у њене редове. Тиме су створени

²⁰ Губици непријатеља нису познати, а Бригада није имала губитака (према исказу капетана I кл. Бора Златевског).

" Бригада није имала губитака (према исказу Б. Златевског).

" Бригада није имала губитака (према исказу Ђорета Дамевског и Б. Златевског).

²⁵ Општинске зграде са архивом спаљене су у селима: Извор, Крњево, Барово, Боула, Петрово и др.

предуслови за формирање нових јединица наше НОВ и наношење још јачих удараца фашистичким окупаторима.

2 август 1944 год.
Положај

ШТАБ
II македонске народноослободилачке
ударне бригаде

О БОРБАМА ДРУГИХ ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

I македонско-косовска народноослободилачка ударна бригада,²⁴ крајем априла и почетком маја, водила је низ борби са немачким и бугарским окупаторима и албанским фашистичким бандама на терену Дебараца. У борбама од 28 априла до 10 маја 1944 год. непријатељ је, по свом сопственом признању, имао: 360 мртвих војника и официра, али је тај број уствари далеко већи. У тим борбама ушштгено је: 6 камиона, 1 луксузни аутомобил и 1 мотоцикл. Заплењено је: 2 тешка митраљеза, 12 пушкомитраљеза, 146 пушака, много муниције и други војни материјал.²⁵

II маја напунило се 6 месеци од оснивања I македонско-косовске бригаде. У борбама, које је ова бригада водила током тих 6 месеци, непријатељ је, по свом оопственом признању, имао 1.002 мртва војника и официра.

У борбама које су вођене у другој половини маја код Маврова, Нихифорова, Галичника. Тресонча и Лазаропоља, непријатељ је имао 149 мртвих и 29 заробљених. Заплењено је: 2 пушкомитраљеза и 62 пушке.²⁶

" Прва македонско-косовска ударна бригада формирана је 11 новембра 1943 год. у с. Сливово (Дебарца). У њен састав ушли су батаљони: „Мирче Ацев" (формиран 28 августа 1943 год.), Дебарско-кичевски (формиран септембра 1943 год.), Први и Други косовски (формирани на територији Дебараца после капитулације Италије, 8 септембра 1943 год., од политичких затвореника и интернираца са Косова и Метохије, који су били у италијански затворима и од Пратеће чете). Бригада је као таква дејствовала све до 19 априла 1944 год. када се дели на Косовску и Македонску групу батаљона и прелази из Егејске у Западну Македонију, у Дебарца, где се почетком јуна 1944 год. формирају Прва македонска ударна бригада и Прва косовска ударна бригада.

" Борбе су водиле Македонска и Косовска група батаљона, јер је у априлу 1944 год. Прва македонско-косовска бригада била подељена на те две самосталне групе (види претходну примедбу). Најважније борбе биле су: на путу Битољ — Охрид (28. IV), у с. Слатино (30. IV), код с. Велмеј (29. V) итд. (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 55, 62 и 64).

" Поменуте борбе (прстив Немаца и балиста) водили су Први и Други батаљон Македонске групе. Они су имали 1 мртваг и 3 рањена (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 64).

III македонска народноослободилачка ударна бригада,²⁷ у заједничким акцијама са I косовском и II јужноморавском бригадом, поново је ослободила територију између Куманова, Криве Паланке и Врања. Од 20 маја до 20 јуна, у 21 жестокој борби са бугарским окупаторима, које су се завршиле пуним успехом за наше јединице, наведене бригаде разбиле су 8 непријатељских батаљона и 5 чета. У тим борбама убијено је 595 непријатељских војника и официра, међу којима 1 потпуковник и 2 мајора, и неколико стотина рањених. Заробљено је 314 непријатељских војника и официра, од којих је 75, на челу са поручником Цветаном Томовим Нановом, прешло на нашу страну. Заплењено је: 53 тешка митраљеза, 13 минобацача, 11 камиона, 1 радио станица, 30 пушкомитралјеза, 406 пушака, 570 мина, 240.000 метака, 142 коња и 10 кола са разним војним материјалом.⁰⁰

(Из билтена I македонско-косовске
и III македонске бригаде)

Азотски партизански одред је 21 јула напао рудног лисуна у с. Капиневу — Велешки срез. Уништена су сва постројења рудника.

²⁷ Трећа македонска ударна бригада формирана је 26 фебруара 1944 год. у с. Жегљане. У њен састав ушли су батаљони „Јордан Николов“ (формиран децембра 1943), „Христијан Тодоровски“ (формиран фебруара 1944) и „Стиф Наумов“ (формиран новембра 1943 године).

⁰⁰ 30 априла 1944 год. бугарски окупатор је отпочео т. зв. пролећну (мајску) офанзиву против снага НОВ и ПОЈ на сектору Куманово — Крива Паланка — Врање, која је трајала све до краја јуна 1944 год. У овој офанзиви против Треће македонске бригаде, Косовског батаљона и Пете и Шесте јужноморавске бригаде окупатор је употребио следеће јединице: Четрнаесту и Двадесет девету дивизију са по три пука, Трећи и Двадесет трећи пешадиски пук, Први и Други коњички пук, Први армиски пешадиски пук (доведен из Грчке у том циљу), Четрнаесту ловачку дружину и сву полицију коју је имао на тој територији (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 61 и 89).

**ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 2
АВГУСТА 1944 ГОД. ЧЛАНУ СОФИСКОГ ОБЛАСНОГ КОМИ-
ТЕТА БРП(К) ДИМИТРОВУ У КОМЕ ГА ОБАВЕШТАВА ДА
НЕ ДОЗВОЉАВА ОДЛАЗАК БУГАРСКЕ БРИГАДЕ „ГЕОРГИ
ДИМИТРОВ" НА БУГАРСКИ ТЕРЕН¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
2. VIII. 1944

ДРУГУ ДИМИТРОВУ¹

Драги друже,

Примили смо твој телеграм и кажемо ти да немаш право да одлучујеш за бригаду „Г.[еорги] Димитров", јер је под командом Врховног штаба НОВ и ПО Југославије а сада је стављена под нашу команду. Твоја одлука да иста пође за Бугарску је неправилна и погрешна, јер нас ти обавештаваш да на граници³ има војник до војника. Хоћеш ли да буде уништена и ова бригада?⁴ Раније какву смо ми одлуку донели?⁵ — Ви то знате доста добро, но и поред тога опет наређујете такве ствари.

Развој ситуације налаже одмах да дођете код нас, ако мислите добро бугарском народу и Бугарској партији и нема да радите оно што сада чините.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар

Начелник штаба
генерал-мајор

Командант
генерал-мајор
А.⁶

¹ Копија, куцана на машини, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СК Македоније.

² Име и презиме није утврђено. Био је члан Софиског обласног комитета БРП (к).

³ Бивша и садашња бугарско-југословенска граница

* Бугарски батаљони „Христо Ботев" и „Васил Левски" пошли су у мају из Југославије за Бугарску. После преласка границе били су нападнути и разбијени на Старој Планини. Ближе о овоме види извештај Балканског од 21 јуна 1944 год. (Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 82).

⁴ Било је одлучено да бригада „Георги Димитров" дејствује на терену Македоније и Србије и да се истовремено стално допуњава људством и материјалом, затим, оспособљена и прекаљена у борби, да пође у Бугарску чим настану повољни услови.

* Михајло Апостолски, командант Главног штаба НОВ и ПО Македоније

ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 3 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ГОТОВОСТИ ЗА САДЕЈСТВО МАКЕДОНСКИХ ЈЕДИНИЦА ПРИ НАПАДУ НА БУГАРСКЕ ГАРНИЗОНЕ ДУЖ ПРУГЕ КУМАНОВО — ВРАЊЕ¹

ШТАБ
22-ДИВИЗ. НОВЈ*.
3-УШ. 44 г. у 22 ч.

ГЛ. ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Обавеишгени смо од стране штаба XXV дивизије,³ да они неће вршити напад на предвиђене објекте због задатака које су добили од Гл. шт. за Србију.⁴

Наше јединице⁵ су пошле на извршење задатка — почетак ће бити у 23 ч. „Цон Буле“ смо послали директно ка Ристовцу. Обезбеђење од једне чете — плус минере који ће посејати пут нагазним минама и искидати пругу — послали смо код Павловца.

У случају неуспеха ми ћемо се повући на линију: Марганце, Лепчинце, Мотина — Св. Илија. У случају успеха задржаћемо се извесно време на новим положајима. О овоме вас извештавамо ради поступка III. мак.[едонске] бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Васо Смајовић

Командант,
Жив.[ојин] Николић

4/VIII. 944
у 01.45 ч.

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института ЈНА, под бр. 12-2, к. 233.

² Двадесет друга српска дивизија формирана је 22 маја 1944 год. од људства из Црне Траве.

³ Двадесет пета српска дивизија формирана је 18 јула 1944 год. у селу Товрљане, Топлички срез.

* Према плану, требало је да Дивизија нападне бугарске гарнизоне на прузи Врање — Сурдулица.

• Осма, Десета и Дванаеста српска бригада

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
8 АВГУСТА 1944 ГОД. ОСМОЈ ПРЕШЕВСКОЈ БРИГАДИ О
ПРИПРЕМИ ЗА НАПАД НА ПРУГУ И БУГАРСКЕ ГАРНИ-
ЗОНЕ НА ЛИНИЈИ ТАБАНОВЦИ — ВРАЊЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
8/УШ-1944 год.
у 9 час.

ШТАБУ VIII ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ²

Примшги смо ваш извеппгај од 7/VIII. На сваки извеппгај који шаљете треба ставити час кад је писан и да га потпишу командант, комесар и у средини начелник штаба. Иначе извеппгај је потпун.

Ваша мобилизација с оне стране пруге³ заслужује похвалу, продужите у том смислу. Наредили смо штабу 22 дивизије и Команди врањског подручја да вам упуте све мобилисане борце са територије Прешевског и Жеглиговског (Кумановског) среза.

Из вашег извештаја видимо да се X бригада⁴ налази у бугарским логорима код с. Клиновац. Значи да су се Бугари повукли са Росул>ака и Цера. Известите нас да ли је то сигурно да су се Бутари повукли са Росуљака и Цера.

Намеравамо да извршимо напад на пругу од Табановаца до Врања. У том нападу учествовали би ви, 22 дивизија и III бригада. На ж. ст. Табановце нападаће III макед. бригада, ви би сте нападали на ж. ст. Буковорце са задатком да порушите ж. станицу и станична постројења као и пропусте северно и јужно од станице, 22 дивизија нападала би од Ристовца на север.⁵

Извршите потребна извиђања у вези са овим планом и све техничке припреме тако кад будемо наредшш извршење напада да га можете у најкраћем року остварити.

План задржати у тајности и не саопштавати га потчињеним штабовима.

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Осма прешевска бригада формирана је око 15 августа 1944 год. у с. Равно (према изјави (допису) СК — Бујановац).

³ На терену Прешевског среза

⁴ Десета бригада формирана је априла 1944 год. у с. Трговишту (Пчиња), Врањски срез.

⁵ Напад на Табановце извршила је Трећа македонска бригада 12/13 августа (док. бр. 10). Осма прешевска бригада није напала Буковорце него Бујановац 24/25 августа (док. бр. 19).

Михајла Стојиљковића из Биљаче можете узети у одред, узмите и Душана Тојагу, ако је из Буштрања Кумановског, али ако је из Буштрања Врањског онда немојте га узимати.

Командант Кумановског подручја⁶ био је код нас 6/УШ и данас и сутра биће у команди па уредите потребно са њим. Нека вам изда све што требате у колико или иначе ових дана очекујемо оружје и спрему од савезника.

Свакодневно нас обавештавајте о ситуацији код вас.

Стално осматрајте покрете бутарске војске, јер има пода- така да се постепено извлаче.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Комесар

Начелник,
генерал-мајор
Пав. Илић

Командант
генерал-мајор
М. Апостолски

БР. 5

НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 8 АВГУСТА 1944 ГОД. О ОБРАЗОВАЊУ ОМЛАДИНСКИХ ЧЕТА И БАТАЉОНА У СВИМ ЈЕДИНИЦАМА¹

НАРЕДБА БР. 5

Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 8 августа
1944 године

Формирање омладинских јединица НОВ Македоније.

Да би наша млада НОВ пгто пре очврсла и ојачала, како би могла да одговори свим задацима који стоје пред њом, указала се потреба да се формирају посебне омладинске војне јединице (чете, батаљони, бригаде).

Потреба за формирањем посебних омладинских војних јединица произилази из следећег:

а) У редовима наше младе НОВ налази се велики број омладинаца. Они су били управо ти који су први пошли у борбу за слободу свога народа и који су током 3-годишње борбе против окупатора и народних издајника дали многе жртве.

б) Формирањем омладинских јединица одаје се захвалност и признање омладини за њено херојско држање у овој НО борби.

* Команда кумановског подручја формирана је марта 1944 године.

¹ Копија се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

На овај начин се појачава борбеност, ударна снага, полет и одушевљење за борбу младих бораца.

в) У таквим јединицама, уз правилно подизање, може се брже створити војни и политички кадар, од којег ће се формирати нове јединице. Омладина, одушевљена данашњом борбом, лако и брзо схвата и жели да што више научи и што више се издигне војнички и политички.

г) Формирањем омладинских јединица развија се веће и јаче ударничко такмичење, како међу самим омладинским јединицама, тако и међу другим јединицама у војсци, што доприноси подизању и учвршћењу војске на виши степен, и

д) Стварањем омладинских јединица и њиховим правилним популарисањем, јача мобилизација македонске омладине.

Н А Р Е Ћ У Ј Е М О :

Да се одмах и постепено почне са формирањем омладинских јединица.

Код стварања ових јединица треба тежити формирању чисто омладинских јединица од омладине која је добровољно дошла, још у позадини помагала данашњу борбу и која се показала најборбенијом и најоданијом у борбама. Нужно је при томе водити рачуна да се приликом извлачења омладинаца не ослабе остале јединице у војсци. Овако формиране омладинске јединице биће највећа гаранција њихове ударне способности и часног ношења имена „омладинске“.

Омладинске јединице треба помоћи свим снагама да се развију у свим правцима (војнички и политички). Како би се ово постигло, треба им давати специјалне, одговорне, тешке задатке и развијати код њих већу ударну моћ и борбеност. Како би могле да изврше ове тешке, специјалне и одговорне задатке, треба формирати специјалне омладинске јединице: ударне омладинске батаљоне, јуришне пионирске, омладинске минобацачке, митраљеске, противколске и омладинске извиђачке водове. На овај начин брже ће се формирати наведене јединице у војсци, које захтевају најборбенији и најхрабрији борци, а које ће бити језгро за стварање омладинских бритада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар

генерал-мајор,
Начелник пгба

Командант
генерал-мајор,

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВИОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПОВЛАЧЕЊУ БУГАРСКИХ СНАГА СА ПОЛОЖАЈА СВ. ИЛИЈА И МОТИНА П О ГОТОВОСТИ ДИВИЗИЈЕ ЗА НАПАД НА ВРАЊСКУ БАЊУ

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.
Пов. Бр. сл.
9 августа 1944
10 час.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА МАКЕДОНИЈУ

Примили смо Ваша наређења. Прво смо упутили XXV дивизији, а и друго ћемо одмах упутити.

Непријатељ,¹ који је у току јучерашњег дана успео да избије на Св. Илију и Мотину, повукао се је на старе положаје ^иноћ пред мрак, запаливши с. Барбарушницу, Копањане, Лепчинце и остала око њих. Наша VIII бригада упутила се је одмах за њима, тако да су морали да се повлаче под борбом. Колоне ка Буштрању, нису ишле даље од овог села. Да ли је непријатељ опет посео Росуљак, који је после напада био напустио, није нам познато, пошто још нисмо добили извештај од X бригаде. И једној и другој бригади наредили смо да избију на старе положаје. У нападу су учествовали и Бутари из Себе Врање.

У смислу примљених директива, припремамо акцију на Врањску Бању и објекте дуж пруге. Гледаћемо да што више скренемо пажњу непријатељу на ову страну.

Наређење за упућивање људства за Прешевску бригаду упутили смо нашим јединицама. Исто овако поступиће и Команда подручја.²

Наше диверзионе групе скоро свакодневно врше рушење пруге.

О свим променама извештаваћемо вас.

Начелник мајор
Стојад.[ин] М. Солдатовић

Командант,
Жив. Николић

¹ Педесет трећи пешадски и Други коњички пук бугарске окупаторске војске

² Врањска команда подручја

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 11 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ БУГАРСКЕ ВОЈСКЕ КОД ВЕЉЕ ГЛАВЕ И О МИНИРАЊУ МОСТА НА РЕЦИ ПЕТРАШНИЦИ, НА ДРУМУ КУМАНОВО — КРИВА ПАЛАНКА¹

ШТАБ 3 МАКЕДОНСКЕ
УДАРНЕ БРИГАДЕ
11. VIII. 1944 г. 19 ч.
с. Бајловце

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ,—

Стање у бригади је редовно.

Бројно стање: По списку	358.—
У расходу	6.—
На лицу места	352.—

Бригада је 9/10.VIII. т.г. предузела акцију са следећим циљевима: дизање у ваздух моста на р. Петрашници на друму Куманово — Кр. Паланка; разарање телефонске линије на истом друму; мобилизација у селима: Клечевци, Стрезовци и Младо Нагоричино.

Од постављених задатака постигнуто је: мобилизација у с. М. Нагоричино, — мобилисано је 30 сељака, и разарање телефонске линије — оборено је 40 стубова, са којих је жица пренета у Ком[анду] подручја.² Мост на реци Петрашници није срушен, али је од детонације напукао, те је без оправке неупотребљив. Мобилизација у с. Клечевци и Стрезовци није успела — сељаци су побегли због борбе на Вељој Глави (476).

Јединице које су добиле задатак да спроведу мобилизацију наишле су на заседу на Вељој Глави (476), у јачини од око 120 полицајаца и контраша.³ После кратке борбе ови су натерани у бекство.

¹ Оригинал, писан машином, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Кумановска команда подручја

³ За борбу против партизанских одреда у Македонији, а посебно ради малтретирања мирног становништва у рејону партизанских дејстава, бугарски окупатор је 1942 год. приступио формирању посебних формација — контрачета. Таквих је у Македонији било неколико, састављених од присталица В. Михајлова, великобугара и разних криминалних типова — главосеча. Оне су се у току 1943 год. распале под ударцима Народноослободилачке војске. Овде се ради о контрачети Шиптара Суље из прешевског краја, која је била под руководством гестаповца Бирмана.

Губици непријатеља: непознат број мртвих и рањених;⁴ 1 лаки пушкомитраљез, 1 сандук немачке муниције, 1 казан за брдску кухињу, доста шињела и др.

Сопствени губици: 1 мртав и 2 лако рањена.

Новости: Вељу Главу (476) поново је запосела војска у јачини око 50, а јака група, састављена од војника, полицајаца и контраша, поправља телефонску линију; станују у с. Војник. Према непровереним обавештењима, један пешадиски пук приспео је у Куманово, од којег је једна половина отишла у М. Нагоричино, а друга половина у с. Доброшане. Послате су патроле да провере. Других новости нема.

У бригади се ради војнички: упознавање оружја и руковање с њим, као и нишањење и окидање; политички: са партизанима батаљонски часови из партизанске азбуке и уочавање грешака у последњој акцији, а са политич. радницима: игга је политика и политичка ситуација. Одржан је час из прве помоћи са новим болничарима.

С. Ф. с. н.

Политком
Б. Чушкар⁵

Нач. иггаба
(Потпис нечитак)

Командант
Јашмак⁰

* У овој борби Бугари су имали 16 рањених, од којих 6 тешко (види детаљније у док. бр. 8).

⁵ Боро Чушкар

⁰ Коста Јашмаков

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 12 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ГУБИЦИМА БУГАРСКЕ ПОЛИЦИЈЕ НА ВЕЉОЈ ГЛАВИ И ИЗВРШЕНОЈ ПРИПРЕМИ ЗА НАПАД НА ЖЕЛ. СТ. ТАБАНОВЦЕ¹

ШТАБ III МАК. УДАРНЕ
БРИГАДЕ
12.VIII.1944 ЈОД. 18 ч.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги друтови,

Стање у бригади је редовно; бројно стање — по списку 365, расход 10, на лицу 355.

По питању жртава непријатеља у последњој борби на Вељој Глави,² у нашем извештају од 11 т.м. стоји да није познат број рањених и мртвих. Према касније сакупљеним подацима, непријатељ је имао 16 рањених, од којих 6 тешко, међу којима и начелник полиције.³

Вечерас ће се акција извршити само на једној тачци, тј. на прво предвиђеној — станици Табановце и на све око ње. У вези с тим молимо да нас известите да ли ће и друге јединице деловати негде на тој линији или на било којој тачци.

Данашњи војнички и политички рад био је координиран у вези са акцијом. Културно-просветни рад још увек наилази на велике препреке. Углавном, хор је формиран и појачано се ради са аналфабетима. Сутра ће бригада бити у с. Пелинце.

Друтарски поздрав:

С. Ф. С. Н.

Политком
Б. Чушкар

Нач. штаба
(Потпис нечитак)

Командант
Јашмак

¹ Извештај, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борба је вођена 10 августа 1944 год. против 120 полицајаца и контрачетника (види док. бр. 7).

³ У овој борби Бригада је имала 1 мртвог и 2 рањена (види док. бр. 7).

⁴ Напад на железничку станицу извршен је 12/13 августа 1944 године. У овој борби Бригада је имала 6 мртвих и 13 рањених, а бугарске снаге — око 30 мртвих и много рањених (види ближе док. бр. 10). Према извештају бугарске полиције (док. бр. 180) Бригада је имала 4 мртва, а бугарске снаге — 4 мртва и 9 рањених.

**САОПШТЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 13
АВГУСТА 1944 ГОД. О БОРБАМА ДРУГЕ МАКЕДОНСКЕ
БРИГАДЕ ПРОТИВ БУГАРСКИХ ТРУПА 10 И 12 АВГУСТА
НА СЕКТОРУ С. КОНОПИШТЕ — БАРОВО — КРЊЕВО¹**

ИЗВЕШТАЈ

О борбама које су водиле јединице II македонске бригаде у рејону села Конопиште, Крњева и Барова, 10 и 12 августа 1944 год.

1). Десетог августа 1944 г. јединице II македонске бригаде напале су непријатељске положаје изнад села Крњева, као и једну непријатељску станицу изнад села Конопишта.

Станицу, зимску бугарску пограничну караулу изнад села Конопишта, напала је једна наша чета I батаљона. Напад је извршен узору. После кратке борбе непријатељ је побегао. Убијено је 6 бугарских војника. Заплењен је један пушкомитраљез и 4 пушке. Станица је спаљена. Ми смо имали 8 мртвих, који су погинули због невештог руковања минобацачем. Мина је експлодирала у цеви минобацача и од ње је погинуло троје од посаде минобацача. Рањених имамо два лакше. Непријатељ се убрзо појавио јаким снагама са неколико праваца, те се наша чета повукла и није имала времена да сакупи сав заплењени материјал.

Напад на непријатељске утврђене положаје извршио је III батаљон, изнад села Крњева. Обезбеђење су дале и две чете II батаљона: једна према Конопишту, друга код Барова. Борба је трајала читав дан. Непријатељ је био отеран са својих положаја и село је било заузето. Непријатељ се повлачио на нове унапред припремљене утврђене положаје и отварао на нас јаку митраљеску и минобацачку ватру, тако да није било могуће његово уништење. У овој борби непријатељ је имао (према касније тачно утврђеним подацима) 15 мртвих и 2 заробљена. Заплењена је била читава непријатељска комора и његов магацин у селу Крњеви. Заплењено је 8 кола, 16 коња са разним војним материјалом и 5.000 метака. Непријатељ је био у јачини од 160 људи и располагао је са 7 тешких митраљеза и 4 минобацача. У овим борбама ми смо имали 1 мртвог и 6 рањених, од којих један теже.

¹ Документ, умножен на шапирографу, налази се у архиви Историског одељења ЦК СК Македоније. — Друга оперативна зона формирана је крајем августа 1944 год., са рејоном дејства: западно од Вардара до југословенско-албанске границе, јужно до грчко-југословенске границе, а северно до с. Богомила.

Заседа према Конопишту водила је неколико часова борбу са једном непријатељском колоном у јачини од 100 људи. У овој борби непријатељ је имао најмање 4 мртва и једног заробљеног. Ми нисмо имали никаквих жртава.

Заседа код Барова заробила је војног курира.²

2). 12 августа I батаљон је напао утврђене непријатељске положаје изнад села Крњева. Непријатељ је био у истој јачини. Други батаљон дао је све чете у заседу према Конопишту и Барову, а III батаљон је био у резерви.

I батаљон је извршио успешно опкољавање непријатељских положаја у неколико часовној борби и претстојала је ликвидација непријатеља који је неколико пута истакао у неким рововима беле заставе. Међутим, око 11 часова, са стране Кавадараца пристигла је непријатељу јака помоћ у јачини од једног батаљона; око 400 људи. Наш батаљон је био нападнут с леђа, те се под јаком ватром и у веома тешком положају повукао. Непријатељ је у овој борби имао најмање 17 мртвих и 2 заробљена. Ми смо имали 7 мртвих и 2 лакше рањена.

Заседа код Коногошгга водила је неколико часова борбу са непријатељским колонама у јачини од 150 људи. Непријатељ је имао неколико мртвих. У овој борби ми смо имали само једног лакше рањеног.

Заседа код Барова сачекала је једну непријатељску колону у јачини од 70 људи, са комором од 6 кола и са извесним бројем наоружаних мобилисаних резервиста. У краткој борби непријатељ је био потпуно разбијен, а да није дао отпора. У овој борби непријатељ је имао 4 мртва и 35 заробљених, међу којима један официр (после стрељан) и један војни лекар. Половина заробљених војника су Македонци и скоро су сви изјавили жељу да остану у напгим редовима. Заробљено је 8 коња и 6 кола са разним војним материјалом и 16 пушака. У овој борби ми нисмо имали никаквих жртава.

Приликом ових борби разорена је телефонска линија Демир Капија — Мрежичко у дужини од неколико километара и спаљен један дрвени мост на друму код села Барова.

13 августа стигло је 17 нових партизана из Неготино и 17 из села Доњи Дисан.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

13 августа 1944 год.

Положај

ШТАБ
II ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

/

² Курир је припадао 14 бугарском граничном отсеку.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 13 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ НА Ж. СТ. ТАБАНОВЦЕ ПРОТИВ БУГАРСКЕ ВОЈСКЕ И ПОЛИЦИЈЕ¹

ШТАБ 3 МАКЕДОНСКЕ Н.О.
УДАРНЕ БРИГАДЕ
13.VIII.1944 у 19.15 ч.
с. Степанце

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Стање у бригади је редовно. Бројно стање:
по списку — ; у расходу — ; присутно —

Напад на железничку станицу Табановце³ извршен је по следећем плану: Омладински батаљон напао је станицу обухватајући непријатељско лево крило; један батаљон је био обезбеђење према Куманову и вршио мобилизацију у с. Д. Табановце; један батаљон је био у резерви иза Омладинског батаљона, а са једном четом обезбеђивао десни бок; одреди⁴: да униште бетс-нски и дрвени мост на друму северно од с. Г. Коњаре, да изврше мобилизацију у с. Г. Табановце и униште школу у истом селу.

Сматрамо да задатак није извршен. Омладински батаљон, због прекида колоне, ушао је у борбу део по део, тако да је један део отворио ватру изнад глава другог дела. При томе, оба дела су се концентрисала на непријатељском левом крилу, док је десно остало празно. Са таквим распоредом извршили су продор у непр[ијатељску] линију, заузеле општину и наставили гоњење непријатеља према Лојану, али, пошто су били груписани на малом простору, претрпели су велике губитке. У то време уследио је напад групе контраша из с. Сланиште, који је унео забуну у редове батаљона и прекинуо сваку везу између њега и његове позадине. Једна од двеју чета које су биле у

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

^a У оригиналу су места празна, тј. није показано бројно стање. Једанаестог августа 1944 год. Бригада је имала 358 бораца (док. бр. 7).

³ Напад на Табановце извршен је 12/13 августа 1944 године.

* Кумановски партизански одред (формиран 26 фебруара 1944 год. у селу Жегљане). Назив другог одреда није утврђен, а највероватније да је то био Плачковички партизански одред.

резерви, без икаквог наређења, пошла је на јуриш са Омладинским батаљоном, док је друга остала далеко позади, те ком[андант] батаљона губи везу с њом. Тако, у моменту када је требало интервенисати на непр[ијатељско] десно крило, није се располагало са резервом. На брзу руку прикупљена је једна група од војника који су били заостали за војском да би се очистила сама станица и омогућило групама минера да изврше задатке који су им били постављени. Групе минера који су се привукли резерви пре него је станица била заузета, када су прве пушке опалиле разбежали су се тако да нису могли бити сакупљени до краја борбе. На тај начин, објекти, који су били предвиђени да буду минирани, нису били минирани, осим једне зграде на станици која је била запаљена. Групе минера на другим секторима извршиле су задатке; уништен је бетонски мост и школа у Табановцу, али дрвени мост није био спаљен.

Одреди и батаљон извршили су задатке, али без резултата. Омладинци из Табановца одведени су и стављени под заштиту војске.

Резиме — до неуспеха акције дошло је из следећих разлога: прекид колоне довео је до делимичног залагања снага и погрешне групације истих; испуиггање из руку јединица команданта резерве; несналажљивост и недовољно залагање команданата и кмесара; паника минера; и низ других узрока.

Резултати: непријатељски губици се процењују на око 30 мртвих и доста рањених; уништена су 4 митраљеза; 1 заплењен. Сопствени губици: 6 мртвих; 13 рањених (од којих 2 тешко) — начелник пггаба, командант и заменик команданта Трећег батаљона рањени су и избачени из строја; 13 ишчезлих.

Због ових губитака и створене опигге ситуације, мишљења смо да акција која је предвиђена за сутра не би одговорила очекивањима, а резултати би били негативни како у погледу морала бригаде, тако и у погледу очекиваних резултата. Иначе су предузете мере. Располажемо планом и са два радника из самог рудника.⁵ Молимо за хитно наређење.

Трупе се крећу из Криве Паланке за Куманово, — у јачини око 300 људи; од Младог Нагоричина за Табановце, — у јачини око 80 људи. Трупа има у Младом Нагоричину, Војнику и Облавцу, у јачини од једне дружине.

Другарски поздрав

С. Ф. С. Н.

Политком
Чушкар

Командант
Јашмак

⁵ Рудник Лојане. Ноћу 23/24 августа напали су га Трећа бригада и један батаљон Осме бригаде (види док. бр. 22).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 15 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА
НА ПРОСТОРУ МАЛЕСИЈА — КАРАОРМАН¹**

Бр. 35, дан 15/8, час 19.20, група 163.

Деветог [августа] немачка дивизија [отпочела] офанзиву.² После огорчене борбе од један дан слободна територија и аеродром изгубљени.³ Наши губици: два мртва, један рањен у неизвесност,⁴ а непријатељски губици: мртвих 77, много рањених и око 30 убијених коња. Офанзива траје. Налазимо се на Бистри. Болницу благовремено преместили.⁵ Марко" је склонио Енглеze." Са њима смо још неповезани. **Чукалев,⁸ Јулски."**

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Офанзива је трајала 4 дана.

³ Слободна територија обухватала је Жупу, Малесију и Караорман. Аеродром се налазио на пл. Караорман, код места Алипашица; служио је за добивање ратне опреме од западних савезника.

* У оригиналу нејасно. Вероватно је хтео рећи да није сигуран да ће рањеник остати жив.

⁵ Болница се налазила на Караорману, близу с. Песочани, код места Алипашица. Премештене су само неке болничке установе, док су рањеници, добро камуфлирани, остали, и Немци нису успели да их пронађу.

⁶ Елисије Поповски

⁷ Били су чланови енглеске мисије код Прве бригаде.

" Вангел Чукалевски, командант Прве македонске бригаде

" Александар Крстевски, члан Првог обласног комитета КПМ.

У ово време вршио је дужност комесара Бригаде.

**ДИРЕКТИВА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
ОД 16 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ И ПЕТЕ МА-
КЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ЗА ЛИКВИДАЦИЈУ ЧЕТНИКА
НА ТЕРЕНУ ПОРЕЧЈЕ — АЗОГ¹**

Главни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских
одрода Македоније

ДИРЕКТИВА БР. 2

Штабовима I ударне и V мак. бригаде.

СИТУАЦИЈА:

Немци и последње оперативне и чисто немачке јединице извлаче [се] из Грчке и Албаније, преко Дебра, Битоља и долином Вардара до Скопља, а од Скопља преко Качаника, за Србију. Пругу Скопље — Ниш не користе зато што је од Куманова до Лесковца изложена дејству наших и српских јединица² и уништена. Веома је вероватно да ће Немци оставити у Грчкој и Албанији мобилисане шиптарске СС јединице и немачке јединице од заробљених Кавказаца и добровољаца из окупираних земаља.

За ситуацију у Македонији је карактеристично: окупаторска бутарска влада, налазећи се пред капитулацијом, према свим обавештењима која поседујемо, изгледа да је започела преговоре о миру са Савезницима. Из тога произилази да ће они бити принуђени да повуку своје снаге из Македоније. Да би задржали свој утицај у Македонији, они покушавају да преко чкатроваца, ђузеловаца, китинчеваца и ванчовиста³ Македонији даду извесну аутономију. Ови реакционари треба да организују у Македонији реакцију, тако да изврше мобилизацију Македонаца за војску и полицију, који треба да замене бутарску окупациону војску и полицију. Бутарски окупатор у Македонији под Грчком, користећи ускост схватања народно-ослободилачке борбе у Грчкој од стране њеног руководства и његову кратко-

¹ Документат, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² На овом сектору дејствовале су Двадесет друга и Двадесет пета српска дивизија и Трећа и Осма бригада НОВ и ПО Македоније.

³ Овако су називани припадници организације (ВМР) злочинца и убице Ванче Михајлова.

видост по питању организовања заједничке народно-ослободилачке борбе, успео је да организује контрачете.⁴

Из свега овог произилази да је наш најглавнији задатак да смелим ударцима разоијемо демсралисане бугарске трупе и спречимо мобилизацију реакције.

Генерал Пеко Дапчевић са две дивизије прешао је долину реке Ибра и напредује ка Крушевцу, пошто је разбио једну немачку дивизију и сломио кичму четницима.⁵

Српске дивизије, под командом генерал-лајтнанта Коче Поповића, разбиле су немачко-бутарско-четничку офанзиву и прешле у противофанзиву са основним циљем да се избаци из употребе прута Врање — Ниш.⁸

Македонске бригаде, III, IV и VIII, под руководством Главног иггаба, потпуно су уништиле пругу Куманово — Ристовац, те је саобраћај по њој обустављен од 3 августа о. г. Код ових акција наших бригада карактеристично је да Бугари пружају веома слаб отпор и да још ниједанпут од 3 августа наврамо нису предузели мере да одбаце наше бригаде од пруге. Последица оваквог кретања Бугара јесте активност наше III бригаде и Косовског батаљона у источној Македонији, где су водили офанзивне борбе у месецима мај и јуни, када је разбијено више бугарских батаљона, убијено 814 бугарских војника, заробљено 318 бутарских војника и официра, заплешен 51 тешки митраљез, преко 550 пушака, 3 топа, 14 минобацача и друга војна отгрема. Оваквим смелим акцијама наших малих снага Бугарима је утеран страх у кости, те немају смелости да предузму друге нападе.⁷

⁴ На линији тобожње одбране македонске националности, окупатор је, вештом пропагандом успео још у току 1942 год. да наоружа нека села у Егејској Македонији. Касније, а нарочито крајем 1943 и током 1944 год., под утицајем НОВ Македоније и посебних македонских јединица у Егејској Македонији, те чете се распадају и предају оружје јединицама НОВ Македоније.

⁵ Од 18—26 јула на територији Другог корпуса (Друга, Трећа, Пета и Седамнаеста) разбијена је 21 СС дивизија „Скендер-бег“, а 28 јула 1944 год. Оперативна група дивизија, под командом генерала П. Дапчевића, извршила је продор у Србију и у времену од 3—5 августа форсирала р. Ибар и избила на Копаник, где је до 7 августа разбила четврту четничку групу јуришних корпуса и спојила се са јединицама Главног штаба Србије.

⁷ 19 јула 1944 год. јаке непријатељске снаге извршиле су т. зв. акцију „Трумф“ против 21, 22, 23, 24 и 25 дивизије на простору Топлица — Јабланица. После тешких борби и успешног садејства Оперативне групе дивизија, која је привукла на себе јаке непријатељске снаге, разбијена је ова непријатељска акција; затим се 22 див. оријентисала на пругу Ниш — Врање, а 23 и 25 див. у Источну Србију.

⁸ О току ове т. зв. пролећне офанзиве види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 61.

Друга македонска ударна бригада, са својим акцијама, чисти терен у Бошавији и Тиквешу и руши комуникације Гевгели — Велес.⁸

Сада IV македонска бригада⁹ дејствује на Плачковици и Ограждену.

ЗАДАЦИ:

У овој ситуацији ваши задаци су следећи:

1. — Најважнији ваш задатак јесте да концентрисаним дејством, I бригада са Бистре, V бригада из Азота, наступате у Поречје и рашчистите са дражиновцима. Од новомобилисашхх и предатих дражиноваца формирајте VI македонску бригаду. Кадар за њу дајте из обе бригаде, па и из Косовске ако је тамо. Ако се тамо налази Зуфер Мусић, поставите га за команданта бригаде.¹⁰

2. — После спајања I и V бригаде, новоформиране јединице дејствоваће под руководством штаба I македонске ударне бригаде.

3. — Попгто разбијете дражиновце, ваше поље дејствовања треба да буде Брод и Крушево, где треба створити слободну територију.¹¹

4. — Упоредо са извршавањем наведених задатака, треба непрекидно вршити акције (макар само са одредима и јуришним пионирима) на прузи Скопље — Велес — Прилеп.

5. — Настојте да се задаци под тачком 1, 2, 3 и 4 што пре и пгго енергичније изврше, зато што. ћете се на тај начин оспособити и омасовити за дејствовање ка Скопљу приликом капитулације Бугарске.

6. — Својим политичким радом и војним акцијама настојте да разбијете сваки покушај за организовање реакције.

7. — Прва бригада нема више никаквих услова да се задржава на досадашњем терену, јер само троши своје снаге у борби са шиптарском реакцијом, док нема могућности да се омасови. Стога, место Прве бригаде јесте Поречје и Крушевски срез, а освајање Дебра, Кичева, Гостивара и Тетова је ствар која ће се обавити касније већим снагама. На садашњем терену оставити одреде који су означени у директиви бр. I.¹²

⁸ Ближе види док. бр. 9.

⁹ Четврта македонска бригада формирана је 25 јула 1944 год. на Лисецу (Плачковица).

¹⁰ После преговора са штабом Пете бригаде, 25 августа 1944 год. у с. Брезница предало се око 150 наоружаних четника и око 70 без оружја. Они су касније распоређени по јединицама Петнаесте бригаде.

¹¹ Брод је ослобођен 6 септембра а Крушево 8 септембра 1944 године. Отада па све до коначног ослобођења били су стално у рукама НОВ Македоније.

¹² На терену Кичево — Гостивар — Дебарца дејствовали су Кичевски и Шиптарски одред.

Принципијелно, када оперативна јединица напушта неки терен, треба на њему да остави одреде и организоване војне власти (команде подручја и команде места са партизанским стражама).¹³

8. — Наредбе Главног штаба извршавају се без дискусије; за свако неизвршење наредбе, одговараће се.

Само због тога што наредба од априла месеца — да се иде у Поречје, није извршена, дражиновци су остали још тамо, док смо ми изгубили и војнички и политички.

9. — Да се Никола Макеларски (Бецко) и Шикић (Бруно)-Калчо, који се сада налазе у Поречју, ухапсе и саслушају због самовласних преговора са дражиновцима у име Главног штаба.¹⁴

10. — Радиовезу с нама одржавајте марљивије и редовно, по плану веза, а телеграми да буду концизни и са детаљним подацима.

11. — Тражите од ваших мисија да вам се што пре спусте радио-станице типа 'Шге^из зел № 43 5encleg так I за вашу унутрашњу ^езу и за везу с нама помоћу радиофоније. Ми смо за себе тражили за месец август пет таквих радио-станица, а за септембар месец тражићемо још пет. Ми располажемо са таквима.

12. — Пронађите место које ће вам служити као аеродром¹⁵ За атерирање авиона. Аеродром треба да буде дуг 1200 метара, широк 150—200 метара, са добрим прилазима и чврстом подлогом. Овај аеродром служиће вам за примање материјала, слање рањеника у Италију и курирску везу с нама и Врховним штабом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полком	Начелник штаба	Командант
Б. Андреев	генерал-мајор,	генерал-мајор,
	Пав. Илић	М. Апостолски

НАПОМЕНА: (М. П.)

Директиву бр. 2 Штаб V бригаде да достави на најбржи начин I бригади и II оперативној зони. Прва бригада налази се сада на планини Бистри, куда јој је послат телеграм да пође за Поречје.

16 август 1944 године
Положај

¹³ Партизанске страже постојале су по селима. Биле су углавном формиране од сељака који су, због изнемоглости или из других разлога, били ван формација оперативних јединица. Страже су биле наоружане, а имале су задатак да извештавају јединице о покрету непријатељских снага и да чувају села; покаткад водиле су и борбе у близини својих села.

" Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 94.

¹⁶ Аеродром је припреман код с. Издеглавје, али није никада био употребљен.

**ТЕЛЕГРАМ СВЕТОЗОРА ВУКМАНОВИЋА-ТЕМПА ОД 19
АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУ-
ГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ СРПСКЕ ДИ-
ВИЗИЈЕ ПРОТИВ БУГАРА НА СЕКТОРУ КРИВА ФЕЈА,
СРПСКА ЧУКА, СВ. ИЛИЈА¹**

5р. 1, дан 19/8, час 10.10, група 105.

Бугари са два пука 15/УШ напали ка [Кривој] Феји, Српској Чуки и Св. Илији. Из Босилграда батаљон на Бесној Кобили. Ка Св. Илији разбијен коњички пук и батаљон. Заплењено 6 бацача, 7 митр., 5 пуш. митр., 30 хиљада метака. Убијено 30, рањено 24. Заробљен потпоручник и 6 војника. Држимо Св. Илију, Глог и Тронеђе. Нападамо гругу.² Возови не раде 10 дана. Непријатељ се повукао са Српс.[ке] Чуке и Кр.[иве] Феје.

Темпо

БР. 14

**ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА СЕКРЕТАРА ДРУГОГ ОБЛАСНОГ
КОМИТЕТА КПМ БЛАГОЈА ТАЛЕВСКОГ ОД 19 АВГУСТА
1944 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ О АКТИВНОСТИ
РУКОВОДСТВА ВМРО У БИТОЉСКОЈ ОБЛАСТИ И ЕГЕЈ-
СКОЈ МАКЕДОНИЈИ¹**

ЦК КПМ — Положај

19-УШ-44 г.

Драги другови,

I

Из Бит.[оља] нас обавеиггавају о следећем:

У граду је Константин Робев (помоћник обл.[асног] директора) главни организатор борбе против партизана и непомирљиви — окорели наш непријатељ. Он је у селима око Дебараца,

¹ Телеграм. на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Жел. пруга Скопље — Ниш и непријатељски гарнизони дуж пруге (Ристовац, Бујановац, Прешево, Букаревац и др.) стално су нападани (види док. бр. 8, 21 и 27 у овој књизи).

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

у Кичевском срезу и Грчкој Макед.[окији]² организовао чете од по 5—6 људи који ће дејствовати (? !) против партизана. Ове чете помагаће једна другу у случају потребе и биће у сталној вези са Немцима да би их обавештавали о кретању партизана. Главни помагач Робева је Тасе Талев, бивши војвода из Кичева. Исто тако, и власт је у селима ове области организовала чете од 5—6 људи названих „летећи одреди“, који ће имати исте задатке као горе поменуте чете. Али је код формирања ових чета власт претрпела неуспех, осим -у неким селима око Крушева. (Ово пак врше ВМРО-вци!³)

ВМРО-вцима, који су отишли у Грчку Макед.[онију] у циљу да организују око 30.000 људи и започну акције — не иде ствар како су мислили. Они још увек врше упис и у неким местима постигли су успех, јер дају доста новаца.⁴

У Бит.[ољу], преко Обл.[асне] дирекције врши упис адвокат Гошо Атанасов и Динката Васил>ев (који ради у млину). Највише се уписују људи из Дебра и Галичника, који су дошли као избеглице, а њихово материјално стање је лоше. ВМРО се званично „не помаже“, али им новац и оружје даје [бугарска] војска.

ВМРО-вци, који су отишли у Грчку Македонију, не предузимају никакве акције, али врше пропаганду за аутономну Македонију или за Мак.[едонију] под Бугарском — на какве људе наиђу, такву пропаганду и врше.

У граду војска има своје специјалне обавеиггајце који је обавештавају о свему у граду. Као такви, који имају везу са дивизиском обавештајном службом, јесу Славко Патче, који се сада налази као резервни официр на вежби у Бугарској, и Жика Османлијев, књијар а сада на вежби у Битољу као резервни официр. Они су одржавали везу са капетаном обавепггајне службе, Гиздовим, који је пре 11—15 дана премештен у Бугарску.

Из сигурног извора сазнали смо следеће:

Сви нем.[ачки] штабови дижу се одавде и одлазе на Источни фронт. Изгледа да ће свакако напустити Македонију, са изузетком малог броја војника који ће одржавати ред, а са намером да предају власт Михајловћевцима да образују аутономну Македонију⁵. (О аутономној Македонији ништа конкретније нисмо сазнали, стога то примите са резервом. Остало је тачно!)

² Егејска Македонија

³ Припадници ВМРО (Внатрешна македонска револуционерна организација — Унутрашња македонска револуционарна организација)

* Касније су сељаци из појединих села Леринског и Воденског среза предали партизанима оружје које су им дали Бугари.

¹ Почетком септембра 1944 год. дошао је у Скопље Ванчо Михајлов и остао у њему неколико дана, консултујући се са својим

С друге стране, све вође ВМРО се у последње две недеље налазе на ногама. Они одлазе у градове и села, где се организују и припремају да са оружјем приграбе власт (? !). Сам Настев, из Главног штаба ВМРО-а, отишао је у Ресен, а Цилев у Грчку Македонију. Гошо Атанасов и остали исто тако су некуда отишли, обучени, у голф-панталонама и у гојзерицама.

Кроз Мориховски срез прошла је једна група ВМРО-ваца. Са њом је био и Цане Костов „Кандило“, као и неко војно лице. Покушали су да организују становништво, али их ово није примило чим их је видело са људима из власти. Задржали су се и у овим селима: Добремир, Новаци, Дедебалци, Трап и др. Само нигде нису имали успеха. Сакупљали су сељаке и говорили им о аутономној Македонији и Ванчу Михајлову. Селџаци су међу собом говорили: „Па и Ванчо је исто ђубре. И он је са Немцима као гањовци!“ У том крају (у селима непосредно до Битоља, која се налазе у равници) нема окупаторских трупа, ни полиције. Али, у сваком селу има 2—3 и више плаћених шпијуна. У неким селима има ватрених „бугарофила“, који стоје у тесној вези са светијевцима.⁶ Они су истовремено и буг.[арски] агенти. Такве народ презире и пази се од њих. Народ је у тешком економском и здравственом (маларија) положају. Гаји велику мржњу према Немцима и бугарској власти. О партизанима није много слушао, али се интересује за њих и спреман је да помогне. Последње недеље ВМРО је послао писма многим утледним трговцима, у којима их уцењује да дају паре. Препис истих шаљемо Вам посебно.⁷ Писма је уручила пошта и носе жиг ресенске поште. Ове позиве (како нам изгледа) шаљу овдашњи ВМРО-вци, али их шаљу из Ресна да би „заварали траг“.

ВМРО-вци у Бит.[ољу] почели су чешће да се састају. Веома су постали активни. Њихов последњи састанак био је код др Татарчева. Овоме су присуствовали Динко Василев, др Туђаровски, Светијев, Цане — адвокат (Костов) и други. Према свему, изгледа да они сачињавају тај „народни комитет ВМРО-а“ и шаљу писма. Али, ово је само претпоставка, коју треба да примите за сада са резервом. Писма су послали многим утледним трговцима, међу којима браћи Вењиновима, Стерју Гемту, Кицу Секулову, браћи Србиновима и др. Неки од њих жалили су се обласном директору, који је поставио то питање у Софији и „тражио“ да му „одобре“ да ухапси вође ВМРО-а.⁸

доглавницима (Чкатров и Ђузелов) о стању у Македонији и о могућности преузимања власти од Бугара. Нагли пораст НОП у Македонији побркао је њихове планове.

⁶ Браћа Светиовци — Борис, лекар и Христо, инжењер. После ослобођења осуђени су на издржавање казне због сарадње са окупатором. Сарадник им је био њихов рођак Стевче Светиов, који се при ислеђењу обесио.

⁷ Види док. бр. 177.

⁸ Ниједан није ухапшен.

Као што ћете Еидети из самог њиховог писма, они не врше никакав политички притисак и не објашњавају ову помоћ, већ желе тиме да их најпрестије уцене и опљачкају. При томе, главни циљ њихов изгледа да је да испровоцирају ствар око учвршћивања НО фронта (са „заплењивањем“ „архиве“) и да самом претњом пасивизирају људе.

Са друг. поздравом
С* Ф. С. Н.
И.⁹

БР. 15

ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 20 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ О ПРИПРЕМАЊУ БУГАРСКО-НЕМАЧКЕ ОФАНЗИВЕ НА СЕКТОРУ КУМАНОВО — ЋУСТЕНДИЛ — ПИРОТ — ВРАЊЕ¹

Бр. 1, дан 20/8, час 11.45, група 91.

Бугари са четири дивизије које су већином дошле из Бугарске и Србије, уз садејство Немаца а нарочито немачке авијације, припремају офанзиву на простору Куманово — Ћустендил — Пирот — Врање. Са циљем да униште нарочито македонске снаге и руководство и одрже територију под њиховом окупацијом да би у преговорима са савезницима имали јаче позиције.- Апост.³ Бацко.⁴

° Благој Талевски-Иван

¹ Телеграм, писан на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Према првобитном плану, за ову офанзиву биле су предвиђене, као помоћ Бугарима, три немачке дивизије, али је та помоћ доцније сведена на једну дивизију. Немајући довољно снага, а располажући јединицама које су биле деморалисане због неуспеха и огромних губитака у мајској офанзиви, бугарска команда не успева тада да оствари своју замисао, а касније ће бити спречена капитулацијом Бугарске (9 септембра 1944 године).

³ Михајло Апостолски

⁴ Бане Андреев

**ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 20
АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ СРПСКЕ
НО ДИВИЗИЈЕ О КОНЦЕНТРАЦИЈИ БУГАРСКИХ ОКУПА-
ТОРСКИХ СНАГА У РЕЈОНУ КУМАНОВО — ВРАЊЕ И О
ПЛАНУ ДЕЈСТВА НОВ МАКЕДОНИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
20.VIII.1944 г.
у 17 часова

ШТАБУ 22 ДИВИЗИЈЕ

Изгледа по концентрацији Бугара² да желе поправити своје позиције у овом моменту снажним ударцем по нашим снагама, које им на овом терену војнички и политички много сметају. Судаћи по лондонским емисијама, Савезници користе положај и ударе наших снага и врше јак притисак на бугарску владу. И није искључено да од таквог плана и одустану.

Ми се слажемо с вама да не увлачимо наше омасовљене али непрекаљене бригаде у једну такву клопку. Уосталом зашто би то било потребно, кад их на другим местима, изван њиховог обруча, можемо ударити по још осетљивијим тачкама. Ваш правац на север са ударцима по прузи и руднику³ добар је, а ми бисмо на југ у том случају.

Но да не бисмо пренаглили потребно је да причекамо још коли дан и то време да искористимо за прикупљање што тачнијих података о непријатељу. Према свим подацима, којима располажемо, у Куманову нема никаквих снага које би могле вршити офанзиву на нас.

Наше команде и одреде⁴ оставићемо у том случају на овом терену под руководством обласног Куманово.⁵

Друг Темпо одлучио да не иде на операцију. Са АСНОМ⁶ поступите како вам је Темпо јавио депешом. Ђиру Миљовског¹

¹ Оригинал, куцан на машини, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Припремана офанзива бугарских трупа, уз садејство немачких снага, није спроведена у живот (види док. бр. 15, прим. 2).

³ "Мачкатица"

⁴ Команда Кумановског подручја и Кумановски партизански одред

⁵ У ово време постојао је Окружни комитет КПМ Куманово.

⁶ Реч је о групи чланова АСНОМ-а која је са провизорног аеродрома на Јабланица пошла на острво Вис где се налазио Врховни штаб и АВНОЈ.

¹ Претставник ЦК КП Македоније код ЦК БРП (к)

хитно упутите на заједницу (786)⁸ да се јави штабу III македонске бригаде, као и наше економско одељење: Јордана Блажева, Славчо Антоновски и Стевчу Арсова. Бугарска мисија⁹ нека остане с вама, а у случају теже ситуације пребаците их у Србију. Она треба свакако да се састане са Виктором¹⁰ који ће вероватно доћи к вама да хвата везу с Бугарима.

Добисмо у овом моменту од Димитрова¹¹ депешу да бригада „Димитров“¹² креће за Бутарску. То је апсурд, зар хоће да и њу ушшгти као и оне две¹³ игто смо им дали. Такво схватање је издајство бугарске партије и народа. Бригада „Димитров“ је под нашом командом и Димитров нема права да располаже њоме. Отстраните га одмах од бригаде и објасните да то није нимало реално кад се бутарска војска концентрише. Уколико се противи разоружајте га и ухапсите. Бригаду одмах упутите овамо...

Ово неизоставно извршите.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар

Начелник штаба
генерал-мајор,
Пав. Илић

Командант
генерал-мајор,

⁸ Није утврђено на које се место односи.
⁹ Енглеска мисија која је пошла за Бугарску
¹⁰ Штерју Атанасов, један од руководиоца Народноослободилачког покрета у Бугарској
¹¹ Члан софиског обласног комитета БРП (к)
¹² Бугарска бригада „Георги Димитров“. Она је дејствовала на југословенском терену све до 8 септембра 1944 године.
¹³ Батаљони „Христо Ботев“ и „Васил Левски“ пошли су маја 1944 год. на територију Бугарске и код Ботевграда били су разбијени (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 82).

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
21 АВГУСТА 1944 ГОД. ТРЕЋОЈ МАКЕДОНСКОЈ УДАРНОЈ
БРИГАДИ ЗА НАПАД НА РУДНИК ЛОЈАНЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
21.VIII.1944 г.
у 18.30 часова
Положај

ШТАБУ III МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ

Драги другови,

Предвиђена акција за вечерас — напад на Врање, одлаже се. Двадесет друга дивизија одрекла се ове акције, зато што, по њиховим обавештењима, у Врању има 4.000 Еојника, 12 топова, 8 тенкова; у Златокопу — 1 пук; у Врањској Бањи — 1 пук; на простору Владичин Хан — Сурдулица 1 пук. За сада изгледа да је ваш извештај тачнији.

Пошто је 22 дивизија одбила, то ми сами нећемо да вршимо ову акцију, али намеравамо да ваша бригада, ојачана једним батаљоном VIII бригаде,² изврши акцију на рудник код с. Лојане. Због тога, сутра, 22.УШ. ујутру, крените и приближите се са бригадом и батаљоном VIII бригаде, који ће бити под вашом командом, на подесном растојању одређеном објекту, на који ће се, према могућностима, извршити акција 23.VIII увече.³ За то време извршите све припреме, како би акција била успешна.

Ситуација непријатеља на простору Куманово — Крива Паланка је без промена а на простору Бујановац — Врање вам је позната.

У Прешеву има бугарских трупа: 1 чета и 1 ескадрон коњице;

У с. Црнотинце: 1 ескадрон коњице;

У с. Лефовићи: 1 ескадрон коњице;

Од с. Табановце до Куманова нема трупа.

На железничкој станици Табановце налазе се бугарске трупе — број непознат.

¹ Копија се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Осма прешевска бригада формирана је августа 1944 год. на планини Руен.

* Напад је извршен 23/24 августа 1944 године. У овој борби Бригада је имала 3 мртва и 6 рањених, док губици окупатора нису утврђени. Уништена су 2 бункера, електрична централа, магацин и остала рудничка постројења (види док. бр. 22).

Ситуација у самом руднику Лојане је следећа: до 19.VIII. ујутру У руднику је било 28 бугарских војника, 60 полицајца⁴ и 380 радника — наших и Шиптара.

На приложеној скици бункери у руднику су обележени словом „V". Има их три. У бункерима, јужно и северно од рудника, станују полицајци наоружани са по једним пушкомитраљезом, а остали са пушкама. Бункер, западно од рудника, бране војници који се налазе у згради југозападно од самог бункера (обележена је на скици). Наоружање овог бункера састоји се од 1 тешког митраљеза, 1 пушкомитраљеза и пушака. Пред војном зградом стоји стражар.

Поред овога, око рудника се налазе и три стражаре, од којих две са по 6 полицајаца са пушкама и једна са три војника наоружани пушкама. Југоисточна стражара налази се на улазу самог рудника — у окна.

У самом руднику ради инжењер Малохов — Рус, емигрант, који стоји у вези са нашим друтовима.

Данас смо послали једног нашег друга Манета Вермара, који је радио у самом руднику, да испита детаљније најновију ситуацију у руднику и околини, и да нам 23.VIII. ујутру поднесе извештај, који ћемо, према могућностима, послати и вама. Истог друга доделићемо вам за водича. С њим ћете се повезати у селу Никуљане.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
(Потпис нечитак)

Начелник штаба
генерал-мајор,
П. И.⁵

Командант
генерал-мајор,
А.⁶

⁴ Поред поменутих снага рудник је обезбеђивала и Пршевска контрачета која је бројала око стотину контрачетника.

⁵ Павле Илић

⁶ Михајло Апостолски

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
22 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
ЗА ФОРМИРАЊЕ ДЕВЕТЕ И ДЕСЕТЕ БРИГАДЕ И ЧЕТРДЕ-
СЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ И ЗА ПРЕНОШЕЊЕ ДЕЈСТВА СА
ТИКВЕШКОГ СЕКТОРА НА СЕКТОР ПРИЛЕП — БОГО-
МИЛА¹**

22/УШ-1944 г.

Одмах формирајте Девету и Десету бригаду.² Од Друге, Де-
вете и Десете бригаде формирајте дивизију.³ Број ће добити
накнадно. Штаб зоне постаје штаб дивизије.

Једну бригаду оставите у Тиквешу са задатком:⁴

1.) Да руши пругу Ђевђелија — Велес, нарочито да ову
потпуно онеспособи од првог септембра па надаље.

2.) Да чисти Бошавију, а заробљенике задржава у логору. У
згодном моменту да заузме Кавадар и Неготин.⁸

3.) Да организује сталне диверзантске групе на прузи Велес
— Ђевђелија и Прилеп — Лерин, које да развију најјаче деј-
ство до десетог септембра.

Штаб дивизије са Другом и још једном бригадом да дође
на Мукос са задатком:

1.) Да добро припремите и снажно ударите на пругу При-
леп — Богомила првог септем.[бра] увече.⁶ Настојте да пору-
шите тунел на Бабуни. С рушењем пруте наставите док је пот-
пуно не онеспособите за саобраћај и не овладате њоме.

Настојте да останете на Мукосу. У случају принудног по-
влачења према Карацици.

2.) Својим дејством и рушењем друма: Прилеп — Велес
зауоставите сваки покрет и извлачење окупаторских снага.

¹ Наредба је послата у виду телеграма. Текст, на српскохрват-
ском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ
и ПО Македоније.

² Девета и Десета бригада формиране су 22 августа 1944 год.
на пл. Кожуф.

³ Четрдесет прва НО дивизија формирана је 25 августа 1944
год. у с. Шешково.

* На овом сектору остала је Девета бригада.

° Бугарски окупатор напустио је Кавадар и Неготино 9 сеп-
тембра 1944, а наше су јединице (Девета бригада) ушле 15 септембра
1944 године.

" Друга ударна бригада напала је и уништила ж. ст. Богомила,
а Десета бригада је уништила тунел код Богомиле и све мостове на
прузи од Богомиле до с. Мажучишта.

3.) У повољном моменту заузмите Прилеп. Бугаре¹ задржати у логору.

4.) Организујте у то време стално диверзантско дејство на свим комуникацијама.

5.) Појачајте мобилизацију. Оружје ћете добити. Хитно тражите од Енглеза. Ми урмирамо.

6.) Енглезе⁸ оставите у Тиквешу са задатком да примају материјал за дивизију.

7.) Ми ћемо се око првог септембра наћи у Азоту и дејствоваћемо са јаким снагама на линију Скопље — Велес — Бабуна.

8.) Везу са нама одржавајте радиом и куририма преко базе у Азоту. Једну станицу оставите на терену Тиквеша, а другу понесите собом.

Добивене задатке да знају само штабови на које се односи.

Апостолски⁹ Бане¹⁰

БР. 19

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ОСМОЈ ПРЕШЕВСКОЈ БРИГАДИ ЗА НАПАД НА БУГАРСКИ ГАРНИЗОН У БУЈАНОВЦУ¹

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
24.УШ.1944
1 час

ШТАБУ VIII ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ

Ситуација је код непријатеља следећа:

На сектору Куманово — Крива Паланка — Ћустендил:

У Куманову и оближња села око 2 батаљона и 1 батерија, у Младом Нагоричану 600 (шест стотина) војника, у селу Облавцу један батаљон са 2 брдска топа и 4 минобацача, у Страцину 1 батаљон, у Чифте Хану 600 војника, у Кривој Паланци 1 по-

¹ Бугарски гарнизон у Прилепу

⁸ Енглеска мисија

⁹ Михајло Апостолски

¹⁰ Бане Андреев

¹ Копија, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

лициски батаљон (500 полицајаца) и 1 батаљон 53 пешадиског пука јачине 600 војника и у Ћуст-лдилу 13 пешадиски пук појачан.

На сектору Куманово — Владички Хан:²

У Летовици и Црнотинцу по 1 ескадрон, у Прешеву 1 ескадрон и 3 тенка, у Бујановцу 400 војника, 43 полицајца, 40 граничара, 3 контраша и 2000 мобилизованих коња, у Ристовцу 100 војника са извесним снагама и на станици, у Златокопу 1 батаљон, у Врању око 1500 војника, 12 топова и 8 тенкова, у Врањској Бањи 1 батаљон и 30—10 полицајаца и у Владичком Хану 1 батаљон.

Скоро сва поменута непријатељска војска у многим досадашњим борбама са нашим снагама редовно је разбијена и на-терана у панично бекство. У задње време ударци дати непријатељу на Чупином Брду³ и на железничкој линији Куманово — Врање⁴ потпуно су растројили његову војску а нарочито у последњој борби код Св. Илије⁵ где је јако растројена и деморалисана у паничном бекству оставила топове и минобацаче.

Међународна ситуација се оцртава брзим напредовањем Савезника на свим фронтovima. Најкарактеристичније јесте гробој на јужном сектору Источног фронта на коме се Црвена армија приближује самој Бугарској.

У вези са оваквом међународном ситуацијом расколебаност код бугарске цивилне власти је таква, да напушта Македонију, које бугарска војска гледа и свесна је да и она мора наскоро напустити исту.

Декларација бугарске владе и њени покушаји и тежње да се извуче из рата појачали су овакво стање бугарске војне и цивилне власти а и саме војске.

У вези са међународном ситуацијом, ударцима које им наша војска наноси и врење у бугарској влади и код целог бугарског народа који теже и покушавају да се извуку из рата, за који су свесни да је изгубљен, морал код бугарских војника и официра је страшно опао. Војници не желе да се бију и отворено изјављују да ће се предавати у борби. Официри су свесни

² На карти: Владичин Хан.

* У овој борби, која је вођена 15 јуна 1944 год., један бугарски батаљон Првог армиског пука имао је 130 мртвих и 22 заробљена (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 89).

⁴ Од априла 1944 год. па све до ослобођења Македоније, стално су вршени напади на железничку пругу Скопље — Ниш и гарнизоне дуж пруге. Најважнији су напади на Ристовац, Бујановац и Прешево (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 42).

⁵ Два бугарска пука су 15 августа отпочела напад на положаје Двдесет друге НО дивизије. У борби код Св. Илије разбијен је један коњички пук и један стрељачки батаљон. Губици непријатеља: 30 убијених, 24 рањених и 6 заробљених. (Детаљније о овој борби види док. бр. 13.)

тога и нерадо крећу у реакције [акције] са оваквом војском, нити пак желе да приме борбу.

Када се непријатељ налази у оваквом положају и са оваквим моралом и решеношћу за оорбу, потребно је користити овакво стање бугарске војске, ударати је што јаче, разбијати је и појачати њену деморализацију. Садањим дејством на непријатеља појачавамо: борбеност наших јединица и бројност од заробљених непријатељских војника, који ће се масовно предавати, уздигемо' углед и морал наше војске као и веру код нашег народа за скорашњу слободу.

У оваквој ситуацији један од објеката који ће VIII прешевска бригада заједно са бугарском бригадом „Г. Димитров" напасти јесте непријатељски гарнизон у Бујановцу, у току ноћи 24/25 августа 1944 г.^с

За извршење задатка који вам се поставља нужно је да се изврши концентрација бригада на сектору с. Лукарце, Коштица, Трејак данас пред мрак, одакле ће се кренути за извршење истога. Нужно је пре самога напада на одређени објекат ради заваравања непријатеља да се са мањим снагама изврши демонстративан напад у правцу Ристовца или на саму железничку станицу Ристовац а са главним снагама једновремено, а може и са мањим закашњењем, напасти непријатељски гарнизон у Бујановцу.

За правилно извршење постављеног задатка потребна је заједничка израда плана за напад од штабова бригада, који ће се састати 24 августа у 11 часова на Старачкој Кули. Треба извршити све припреме најподробније, како би се предвиђена акција са минималним губицима извршила одређеног дана.

После извршеног задатка бригада „Г. Димитров" да се повуче на погодне положаје на простору Буштрање — Сејац, а VIII прешевска бригада на свом старом — досадањем положају.

По извршеном задатку поднесите кратак извештај о акцији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полком

Начелник штаба
генерал-мајор,
Павле Илић

Командант
генерал-мајор,
М. Апостолски

" Напад на Бујановац извршила је, ноћу 24/25 августа 1944 год. Осма прешевска бригада. Бугарска бригада „Димитров" није учествовала у овом нападу јер је закаснила. Резултат напада: уништени су на ж. станици магацин и вага, запаљено 8 буради бензина, 8 вагона, 1 локомотива, караула и др. (Детаљније о овој акцији види док. бр. 21.)

**ПРОГЛАС ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
24 АВГУСТА 1944 ГОД. БУГАРСКОЈ ОКУПАТОРСКОЈ
ВОЈСЦИ¹**

**БУГАРСКИ ОФИЦИРИ, ПОДОФИЦИРИ И ВОЈНИЦИ У
МАКЕДОНИЈИ!**

Рат је на завршетку!

Победничке савезничке армије већ су добиле одлучујуће битке!

Црвена армија је већ на самим немачким границама и код Варшаве. Под њеним снажним ударима, Румунија је раскинула несрећни савез са Немачком и прикључила се савезничким народима!

Америчке и енглеске армије и француска ослободилачка војска, потпомогнуте од слободољубивог француског народа, напредују брзо и незадрживо по читавој Француској, немилосрдно уништавајући и чистећи немачке пукове. Херојски синови Француске — њени славни патриоти, после четвородневних уличних борби, ослободили су своју престоницу — Париз!

Победоносне савезничке армије, са истока, запада и југа, незадрживо марширају на Берлин!

Судбина Немачке већ је решена!

**БУГАРСКИ ОФИЦИРИ, ПОДОФИЦИРИ И ВОЈНИЦИ У
МАКЕДОНИЈИ!**

Влада Багарјанова, гледајући слом Немачке, признала је да је савез са њом убитачан за бугарски народ и да га води у сигурну катастрофу; признала је да је бугарски народ против тог савеза.

Та је влада наредила да се из Србије повуче окупациони корпус. Али, упркос много пута поновљеним и јасним опоменама од стране Енглеске, Русије и Америке, да једини спас за Бугарску може доћи тек ако она повуче своју војску из **читаве** Југославије — тј. и из Македоније — влада Багарјанова свеСно затвара уши пред тим питањем. Таквим својим држањем ова ће влада неизбежно изазвати братоубилачки рат између братског бугарског и македонског народа, зато што се македонски народ, водећи више од три године заједно са народима Југославије борбу против фашизма, јасно и заувек определио као

¹ Проглас је писан на бугарском језику и умножен на шапирографу. Један примерак налази се у архиви Историског одељења ЦК СК Македоније.

слободан и равноправан члан демократске федеративне Југославије на челу с Титом.

Бугарски патриоти још увек су гоњени и убијани само зато што су истински борци за братску дружбу са свима народима Југославије, дружбу којом се постављају основе једног истинског трајног мира међу јужнословенским народима на Балкану.

Јасно је да влада Багарјанова наставља да Бугарску води у катастрофу.

**БУГАРСКИ ОФИЦИРИ, ПОДОФИЦИРИ И ВОЈНИЦИ У
МАКЕДОНИЈИ!**

Ви сте они који могу да спасу и себе и Бугарску од те катастрофе. Свако колебање и чекање је опасно! Шта имате да чекате још, кад је братска Црвена армија већ прешла Дунав?

Одбијте да учествујете у акцијама против Народноослободилачке војске Југославије! Прелазите одмах у њене редове и заједно са њом гоните немачке окупаторе са Балкана!²

**СПАСИТЕ СЕБЕ СПАСИТЕ И БУГАРСКУ!
ЖИВЕЛА ОПШТА БРАТСКА БОРБА ЈУЖНОСЛАВЕНСКИХ
НАРОДА!
СМРТ НЕМАЧКИМ ОКУПАТОРИМА!**

24 август 1944 год.

**ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ**

² Као и сви ранији, и овај је проглас остао без резултата. Пета окупациона армија остала је на територији Македоније, водећи непрекидне борбе против НОВ и ПО Македоније, све до 9 септембра 1944 год. када је Бугарска капитулирала.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ ОД 25
АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДО-
НИЈЕ О НАПАДУ НА БУГАРСКИ ГАРНИЗОН У БУЈАНОВЦУ¹**

ШТАБ VIII ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ
25-УШ-44. 10.20 ч.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Положај

Драги другови!

Са два батаљона и диверз.[антском] групом са којима смо били прошле ноћи у акцији на Бујановац дошли смо на наше старо место.

Акција није успела јер бригада „Димитров“ није уопште учествовала на Бујановцу — закаснила је.

Ми смо место одређеног напада у 11 ч. стигли у 12 ч. без 10. мин. Јуриш се извео сјајно — протерали смо бут. снаге из монопола и ућуткали 2 т. митраљеза са крова истога — такође и два друга, један на торњу цркве пред селом Зужењица а други у бункеру такође код цркве.

Осим тога ликвидирали остатке од прошле акције на жељ. станици и то: вагу, магацин, просули 8 комада бурета бензина и гаса, запалили још две амоне зграде на самој станици. Запалили караулу испод Левосаја на прузи. Запалили 8 вагона на стагати, опггетили локомотиву са минобацачем и куршумима.

Дигли у ваздух један пропуст испред Ослора на прузи и на 18 месга искидали шине на растојању више од 1. км.

Команда места која је такође учествовала у акцији донела је преко 5—6 хиљ. метара жице, 57 ком. телефонских чашица са завртњима, 2 комада телеф. апарата, 1 фењер и друге ситнице.

Штаб бригаде „Димитров“ јуче [је требало] да дође код нас у 11 ч., [а] дошао је у 14.30 те нисмо услед тога у потпуном израдили план са штабовима батаљона и зато смо морали закаснити.

Подвлачимо да су дошли бригадирци — Бугари — акција би потпуно успела. Пошто они нису дошли ми смо морали ослабити наше лево крило и дати обезбеђење од Врања на прузи но у том су из Врања стигла 2 тенка, 2 бојна кола и 1 комора са војском и са пакленом ватром нас [су] приморали да се повучемо.

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

У 1.15 „Димитров“ се појавио ка Ристовцу и тамо је настала ужасна пуцњава са обе стране. — Ми смо се повукли у 1.30 ч. Жртвама смо имали 1 мртваг (за још једног се говори) и 3 лакше рањена.²

У Монополу је било 160 војника. Отпор Бутара до доласка им појачања био је врло слаб.

Шаљемо неколика писма са карауле. Заробљеника и плена нема.

С. Ф. С. Н.

Пол. комесар
Мићо³

Командант

БР. 22

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О НАПАДУ НА РУДНИК ЛОЈАНЋ И ПОСТИГНУТИМ РЕЗУЛТАТИМА¹

ШТАБ 3 МАКЕД[ОНСКЕ] УДАР[НЕ] БРИГАДЕ
25.VIII. 1944 у 17.10 ч.
с. Алгуња.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Акција у ноћи 23/24.VIII. о.г. не може се сматрати успелом, али са резултатима ипак можемо бити задовољни.² За извођење саме акције, снаге су биле распоређене како следи: 2 батаљона за напад на сам рудник, — како на његов главни део назван „Сува Река“, тако и на његов део назван „Централа“; 1 батаљон за ближе обезбеђење из праваца с. Лојане, с. Табановце и с. Закеинце; 1 батаљон VIII прешевске бригаде за затварање

¹ Губици бугарске војске нису утврђени.

² Душан Јововић-Мићо. Погинуо почетком октобра 1944 год. код с. Жујинца.

³ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

⁴ Према наређењу Главног штаба НОВ и ПО Македоније, Трећа македонска бригада са једним батаљоном Осме прешевске бригаде напала је ноћу 23/24 августа рудник Лојане.

праваца из Куманова; а одреди за заштиту отступања, зато што се предвиђало отступање — враћање по дану.

Главни рудник био је заузет и уништене све зграде у њему: централа, магацин и друго, а од три бункера, два су била бачена у ваздух, док је један остао услед недостатка експлозива. Део рудника назван „Централа“ нисмо могли да заузмемо, јер су послате снаге наишле на велики отпор контраша распоређених на добрим положајима у полукругу око рудника, а интервенција је била немогућа због ограниченог времена трајања акције.

Према прикупљеним подацима од заробљеника, непријатељ је располагао већим снагама, него што смо ми претпостављали, при чему је, нарочито на део рудника „Централа“, добио појачања, по свим изгледима из Лојана.

Губици непријатеља у људству нису познати, а у материјалу огромни. Наши губици: 3 мртва (од којих 1 командант батаљона — друг Лазо³) и 6 рањених (од којих само 1 тешко). Међу лако рањенима налази се и један командант батаљона — друг Бузо.⁴ Заробљен је начелник рудничке полиције,⁵ један излапели старац, коме ћемо пресудити ми, не шаљући га вама.

Промена у погледу груписања непријатеља нема. Исто тако, нису примећена никаква кретања.

Друтарски поздрав.

С. Ф. С. Н.

Политком
Чушкар

Командант
Јашмак

Бригада ће сутра бити у с. Пелинце.

¹ Лазо Н. Гашевски

² Народни херој Трајко Стојковски

³ Поред редовног обезбеђења рудника од стране војске и полиције, сваки је рудник имао своје сопствено обезбеђење — рудничку полицију, јачине од 10—30 полицајаца.

**ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ МЕСТА ПРЕШЕВО ОД 26 АВГУСТА
1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О
ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ БУГАРСКИХ СНАГА У РИСТОВЦУ¹**

КОМАНДА МЕСТА ПРЕШЕВО
26.УШ.1944.
Положај.

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОН.
Обавешт. официру.

Према обавештењу сада приспелом непријатељ располаже са следећим снагама у Ристовцу:²

коњаника око	200
пешадије „	700
наоружање: минобацача	3
брдски топови	4
тешки митраљеви	4

распоред:

3 митраљеви су постављена на леву страну пруге на мосту реке која тече од Кленике ка Ристовцу.

1 митраљез поред парног казана код ложионице.

Укопали су се с десне стране пруге од станице до фабрике и са леве од пумпе до казана.

Војници су Македонци колико се дознало из Велешког пука.

Војници који су били из Бугарске отишли су негде.

Командант,
С. Митровски „Чича“

П. С.

Обавештења примљена од друга који је одговоран по том питању.

Чича

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Делови Другог армиског коњичког пука и Педесет трећег пеш. пука Четрнаесте бугарске дивизије.

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ II ПО МАКЕДОНИЈЕ
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ МАКЕДОНСКЕ
УДАРНЕ БРИГАДЕ ЗА РУШЕЊЕ ПРУГЕ ГОСТИВАР — КИ-
ЧЕВО И ДРУМА КИЧЕВО — ДЕБАР II ЗА НАПАД НА НЕ-
ПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ НА ТОМ ПРОСТОРУ¹**

Бр. 1, дан 29/8, час 12.20, група 106.

Са бригадом поставите се у најповољнији положај — Би-стра, Поречје или у крајњем случају Дебарца — одакле ћете моћи најбоље извршити следеће задатке:

1. Потпуно порушите друм и пругу Гостивар — Кичево и избаците је из саобраћаја за дуже време.² Следи

Бр. 2, дан 29/8, час 12.35, група 134.

Први добро припремљен и снажни напад да уследи првог септембра увече и даље да следе напади сваке ноћи.

2. Порушите друм Дебар — Гостивар и Дебар — Кичево.

3. Развијте најјаче дејство против непр.[ијатељских] трупа, које би покушале да се пробију наведеним комуникацијама нарочито између првог и десетог септембра.

Бр. 3, дан 29/8, час 12.50, група 166.

Ако је Косовска бригада са вама³ и н>у ангажујте за извршење постављеног задатка.

4. Везу са нама ухватите радиом директно или преко савезничке мисије, а куририма преко базе код Крушева.

Извршите добро припреме и на време снабдите [се] оружјем, муницијом и експлозивом.

У погодној ситуацији заузмите Кичево и Дебар.

Задатак строго поверљив ...

Апостол.⁴ Бане^Г

¹ Наређење, послато у виду телеграма, написано је српскохрватским језиком. Преписано је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Од 28—30 августа Прва македонска бригада је онеспособила пругу Струга — Кичево, разрушивши железничке станице Сливово, Пресека, Ботун и мостове код Мешеишта, Песочана, Ботуна, Мелничана и Могорча (види док. бр. 28).

³ Косовска бригада се налазила у Поречу.

⁴ Михајло Апостолски

⁵ Бане Андреев

**ПИСМО ЗАМЕЕНИКА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ
И ПО МАКЕДОНИЈЕ ПАНЧА НЕДЕЛКОВСКОГ ОД 29 АВГУ-
СТА 1944 ГОД. СВЕТОЗАРУ ВУКМАНОВИЋУ О ПОКУШАЈУ
ПРЕГОВОРА СА БУГАРСКИМ ГАРНИЗОНОМ У КУМАНОВУ
И ПРИДОЛАСКУ НОВИХ БУГАРСКИХ СНАГА У КУМА-
НОВО¹**

29-УШ-1944

У 14 ч.

Драги друже Темпо,

По пријему вашег наређења, одмах смо написали писмо и упутили га у Куманово команданту бугарском.² Овог момента дође једна другарица из Куманова да нас извести, да су сељака који је однео писмо бугарском команданту затворили још јуче &8-УШ-944 г. и да још није пуштен из Командантства.

По извеиггају ове другарице у Куманово јуче 28-УШ-44 год. дошао је из Скопља 2 коњички пук који је распоређен на пијаци. Јутрос 29-УШ-1944 год. пешадија јачине око једног батаљона кренула је друмом према Врању. Војска која је била раније у Куманову остала је даље и то: у касарни, на пијаци, соколани и Пројевце, за њену јачину не зна ниигга да каже. Раније било је 50 Немаца, јуче је дошло 2—3 камиона тако да њихов број сада износи 150. Полиција и даље хапси сумњиве. Чиновници сви су спремни за одлазак али слабо стоје са превозним средствима. У граду осећа се велика нервоза, бугарске власти и војска не знају пга раде. Из Скопља прекјуче 27-ЧП-44 кажу да је дошао један пук артиљериски, то је уствари једна батерија од 2 топа која су постављена код с. Пројевце са правцем гађања према с. Челопеку.

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² С обзиром на ситуацију и стање у Бугарској, која се крајем августа и почетком септембра 1944, налазила пред капитулацијом, Главни штаб Македоније чинио је разне напоре да бугарске трупе одвоји од немачких на бази споразума о заједничком дејству против Немаца. Сви покушаји, а касније и наређење Отчествонофронтвске бугарске владе, остали су без резултата. Четрнаесту и Двадесет девету дивизију Пете бугарске армије разоружали су Немци без отпора, док су Петнаесту дивизију и граничне делове, — изузев Прилепски гарнизон (један артиљериски пук и један пеш. ојачани батаљон) који је садејствовао нашим јединицама до 20 септембра 1944 год., а после се распао, — разоружале наше јединице (види док. бр. 60).

Ноћас 28/29-VIII- око 24 часа Бутари су гађали са Младог Нагоричина бацачима и топовима, гранате су падале на гребен испред с. Никуљана. Вечерас смо мислили да нападнемо жел. ст. Глишић и пруту, напад одлажемо за сутра ЗО-Ш³ пошто не знамо тачно где се налази бугарска бригада и Прешевски батаљон. О овоме ако можете известите их, а и ми шаљемо патролу да ухвати везу тако да они знају тј. да не дође до сукоба са њима.

Бригада⁴ сада броји 370, нови стално долазе из Куманова и то већином омладинци.

Једно писмо упутили смо у Куманово да се испита како може да се дође у додир са команд. Армије у Скопљу.⁵ Очекујемо и ваше писмо како смо се договорили са Андром.⁶

С. Ф. С. Н.

Позд.

Позд.
ппу.[ковник] **Панче**⁷

¹ Напад на ж. ст. Глишић извршила је Једанаеста бригада ноћу 30-31 августа 1944 године. Уништена је зграда станице, 1 локомотива и 3 вагона, а пруга је разрушена на дужини од 150 метара (види док. бр. 29).

⁴ Једанаеста македонска бригада, која је формирана 29—30 августа у с. Пелинце. Касније ушла у састав Треће македонске бригаде.

⁵ Командант Пете бугарске окупаторске армије био је Кочо Стојанов.

⁶ Страхил Гигов, члан ЦК КПМ

⁷ Панче Неделковски, заменик команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније. Погинуо у авионској несрећи 10 октобра 1945 године.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ ЗАТВОРЕНИКА ИЗ ЦЕНТРАЛНОГ ЗАТВОРА ИДРИЗОВО¹

ШТАБ 3 МАКЕД[ОНСКЕ]
УДАРНЕ БРИГАДЕ
30. VIII. 1944 г. у 9.30 ч.
с. Рамни Габер

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Са бригадом налазимо се у Рамном Габеру. Постављени задатак бригада је извршила у потпуности. Ослобођени су сви политички и криминални затвореници.² Спровођење акције било је веома олакшано добром организацијом унутар самих затвореника. Борба је била веома кратка, отпор веома слаб, а затвореници су само помоћу једне преваре сами отворили врата и изишли. Сви затвореници су ту, на броју око 300. При томе је из ергеле узето 6 коња.

При уласку у село Моран бригада је наишла на заседу артиљериста који су се налазили у селу. Бригада се са заседом обрачунала врло брзо, пробила себи пут и несметано наставила

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Из скопског затвора Идризово ослобођено је око 300 политичких затвореника.

Почетком августа 1944 год. Главни штаб НОВ и ПО Македоније и МК КП Македоније — Скопље отпочели су припреме за ослобођење политичких затвореника који су казну издржавали у централном затвору Идризово у близини Скопља. С тим у вези дата је директива партиској организацији затвора да се сви затвореници организују у јединице — чете и да им на челу стоји један штаб, што је и учињено. Средином августа војни штаб затвореника, који се састојао од 4 члана, отишао је управнику затвора и затражио да овај откључа капију и пусти затворенике. Као главни разлог захтеву наведено је присуство немачких јединица у близини, које би могле извршити покољ затвореника. Управник је одбио рекавши да им не прети никаква опасност, а ако она ипак запрети, он ће их благовремено ослободити. Исти захтев постављен је и 28 августа — опет без резултата.

29/30 августа Трећа бригада је, према добивеном задатку, пришла затвору и испалила неколико рафала. Чувши пуцњаву, управник је отворио главну капију, и затвореници, који су то последњих дана стално очекивали, напустили су затвор у пуном реду и спојили се са деловима Треће бригаде. Са политичким затвореницима изашли су и затвореници осуђени због криминала.

ка свом одређеном циљу.³ При томе је заплешен један тешки митраљез и десетак коња, а 3 топа уништена. Бригада је имала 2 мртва, 1 тешко и 1 лако рањеног.⁴

Детаљнији извештај следи.
Друтарски поздрав

С. Ф. С. Н.

Политком
Чушкар

Командант
Јашмак

БР. 27

**ПИСМО ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 31
АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ БУГАРСКОГ
ГРАНИЧНОГ ПОДОТСЕКА У С. МРЕЖИЧКО, У КОМЕ СЕ
НУДИ ПРЕЛАЗАК НА СТРАНУ НОВ МАКЕДОНИЈЕ ИЛИ
ПРЕДАЈА НАОРУЖАЊА¹**

ШТАБУ 14 ПОГРАНИЧНОГ ПОДОТСЕКА

с. Мрежичко

Имајући у виду војно-политичку ситуацију и чињеницу да смо два братска словенска народа, са потпуно једнаким интересима, сматрамо за своју дужност да вас последњи пут опоменемо на следеће:

Одмах се присаједините нашој јединици која се налази најближе вама и заједно с њом дејствујте против Хитлерових банди или нам предајте своје оружје.²

³ Циљ је био: с. Бањица — Лисиче.

* Борци су погинули од топовских граната које је посада испалила. Бугарске јединице нису имале губитака, јер су се при наступу Бригаде разбежале остављајући топове.

¹ Копија, куцана на машини, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ

¹ Бугарски гарнизон у с. Мрежичко одбио је захтев да се преда и да пређе на страну НОВ. После капитулације Бугарске (9 септ. 1944 год.) он је прикупио све своје снаге (око 1300 војника) у рејону с. Мрежичко. Око 13 септембра ове јединице су покушале да се пробију за Бугарску. Штаб Девете бригаде упутио им је захтев за предају или сарадњу, али су га оне одбиле, и предале су се тек после борбе код с. Барово, која је трајала 11 сати. Бугари су имали 36 мртвих и 21 рањеног, а Бригада 6 мртвих. Заплешено је 700 пушака, 17 тешких митраљеза, 8 пушкомитраљеза, 10 тешких и 6 лаких минобацача и друге опреме. (Према реферату одржаном 25 августа 1945 године, поводом дана формирања Четрдесет прве дивизије.)

Овај моменат је судбоносан и не дозволите да га пропустите.
У противном случају бићете приморани да то учините си-
лом нашег оружја.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

**ШТАБ 41 МАКЕДОНСКЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
ДИВИЗИЈЕ**

Политички комесар:
Наум Наумовски-Борче

Командант:
мајор, **Тих. Милошевски-Тићо**

31 август 1944 године
Положај

БР. 28

**ТЕЛЕГРАМ ШТАБА ПРВЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ ОД 1
СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О ИЗВРШЕНИМ АКЦИЈАМА НА ПРУЗИ И ДРУМУ
ОХРИД — КИЧЕВО, КИЧЕВО — ДЕБАР¹**

Бр. 1, дан 1/1X, група 143.

Од 28—30 авг. Прва бригада је уништила пруту Струга —
Кичево на дужини од 3 км., жел. мостове код Мешеишта и
Песочана, мостове код Ботуна, Мелничана и Могорча, телефон-
ску линију на свим правцима на дужини од 20 км. На друмо-
вима Струта — Дебар, Струга — Кичево сваки саобраћај је обу-
стављен. У акцији је учеегвовало 1000 сељака.

Бр. 2, дан 1/1X, група 124.

Очишћене станице Сливово, Пресека и Ботун. Убијено 8,
заробљено 3 Немца, заплењено 3 тешка и 4 лака митраљеза,
30 пушака, 40000 метака, 4 шмајсера, 1 минобацач са 500 мина,
1 мотоцикл, много одеће, хране и санит. материјала. Наши гу-
бици 3 мртва и 3 лакше рашена. **Чукалев**

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге
телеграма Главног штаба Македоније.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЈЕДАНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 1 СЕПТЕМ-
БРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
О НАПАДУ НА ЖЕЛ. СТАНИЦУ ГЛИШИЋ¹**

ШТАБ XI МАК.[ЕДОНСКЕ] БРИГАДЕ
С КОИНИЦЕ
1-IX-1944 г.
13 ч.

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Рад, како војнички тако и политички иде редовним путем. У почетку нисмо могли да се снађемо са стањем у бригади, али смо сада, стичући сваког дана све више искуства, средили доста добро ствари у бригади.

Бројно стање бригаде:	
По списку:	432
У расходу:	7
Присутно:	425

Према вашем предлогу, који нам је преко политичког комесара [бригаде] дао друг Бане Андреев, предузели смо акцију на железничку станицу „Глишић“ и конфискацију на пољопривредном добру „Речица“.² Распоред наших снага приликом извођења акције био је следећи: једним батаљоном да се нападне објект тако да се при томе води рачуна како не би дошло до укрпггавања ватре, а када постанемо господари ситуације, 2 чете да избију напред и поставе обезбеђење према Ваксинцу и Опају, а једна чета да дигне у ваздух одређена места објекта; 2 батаљон одлази да постави заседу према Куманову на једно узвишење испред села Доње Коњаре, насупрот места званог „Бара“; 3 батаљон са 2 чете одлази да постави заседу према Прешеву, између Горњих и Доњих Табановаца, насупрот коте Трговиште (388), а Трећа чета, са штабом бригаде, биће резерва са задатком да на пољопривредном добру „Речица“ конфискује све што је од вредности за бригаду.

Акција је потпуно успела. Железничка станица је била спаљена, пошто се тамо налазио бензин, 6—7 буради, који се нису могли извући, те је тако, заједно са бензином, изгорела и

¹ Извештај, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Напад је извршен 30/31 августа 1944 године.

станица. У ваздух су дигнуте 8 скретница према Куманову и Прешеву. Исто тако, у рејону станице дигнута је у ваздух пруга у дужини од 150 метара. Дигнута је у ваздух 1 локомотива нормалног колосека, а 3 вагона спаљена.

Пре него смо напали непријатеља, поступили смо по вашим директивама. Најпре смо позвали војнике да се предају, али су они отворили ватру из пушкомитраљеза, те су наши руководиоци наредили отварање јаке ватре на непријатеља. Станица је на јуриш била заузета. Објекат је био чуван од 50—60 војника.

Губици непријатеља нису нам познати.³ Ми имамо једног мртвог. То је друг Раде С. Јаневић, из села Лесница.

На станици смо запленили: 25 кг. шећера, 30 литара зејгине, нешто муниције и друге ствари. На пољопривредном добру запленили смо: 17 свиња, 6 прасади, 9 грла говеда и нешто пернате живине.

Желимо да узмете у обзир питање заставе. Има доста бораца у бригади који мисле да наша јединица има своју заставу.

Агитпроп у бригади уопште не ради. Немамо радио-апарат, како бисмо на време били обавештени о политичкој ситуацији у свету и на фронтима. Молимо да нам се редовно шаљу радио-вести.

Прилив друтова из града је веома велики. Сваки дан пристижу 30—40 или 50 другова и другарица. Ми их прихватамо у с. Никуљане, одакле затим долазе у нашу јединицу. Људи говоре да се још веома велике групе припремају за излазак.

Синоћ смо добили од сељака податке да се непријатељ укопава десно и лево при излазу из града за Криву Паланку, код места званих „Болница“ и „Живкова Карпа“.

Са другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Перо Ивановски

Командант
Д. Цековски⁴

П. С.

Писмо за напад на непријатеља код Новог Села примили смо у 1.40 ч.

³ Редакција није успела установити губитке непријатеља.
⁴ Дане Цеков

**ТЕЛЕГРАМ ДЕЛЕГАТА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ
ВИДОЈА СМИЛЕВСКОГ ОД 2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БРОЈНОМ СТАЊУ
КИЧЕВСКОГ И КРУШЕВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА И
РАЗОРУЖАЊУ БУГАРСКЕ ГРАНИЧНЕ КАРАУЛЕ У С. Г.
ДИВЈАЦИ¹**

Бр. 5, дан 2/9, час 10.10, група 58.

За који дан формираћемо шесту бригаду.² Мисија слабо ради.³ Немамо оружја. Кичевски одред броји 120,⁴ Крушевски [одред] расте.⁵ Охридски [одред] улази у бригаду.

Бр. 6, дан 2/9, час 11.20, група 139.

Крушевски одред броји 390 од којих 200 ненаоружаних. Чим пре наоружаћемо их и формирати бригаду.⁶ Одред је разоружао један гранични пост,⁷ заплешен 1 митраљез, шмајсер, 98 пушака. Бугарска војска је напустила Крушево. Одред је пошао на Крушево. Граница је без бугарске војске која се сконцентрисала у село Велмевце.

Бр. 7, дан 2/9, час 11.30, група 62.

Дражиновци у Поречју насилно мобшшшу сељаке. Чим створимо 6 бригаду поћи ћемо заједно са Крушевским одредом на Цер и даље на Дражиновце.⁸ **Бата**⁹

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Шеста бригада формирана је 6 септембра 1944 год. на Караторману. При формирању је бројала преко 1000 бораца.

³ Реч је о енглеској мисији која је била делегирана код Прве македонске бригаде. Задатак јој је био да обезбеђује добивање наоружања и опреме од западних савезника, ваздушним путем. Због немарног рада појединих чланова мисије опрема је стизала нередовно и са закашњењем.

⁴ Задатак му је био да прикупља људство и да га шаље у оперативне јединице. Наоружање му је било слабо, те је због тога ретко учествовао у борби.

⁵ Формиран је крајем августа 1944 год. на пл. Стогово.

* Крушевска бригада формирана је 9 септембра 1944 године у Крушеву. При формирању је бројала око 800 бораца.

⁷ Гранична караула, која се налазила у с. Г. Дивјаци.

⁸ Дражиновце, којих је било око 220, разоружала је Пета македонска ударна бригада 25 августа 1944 год. у с. Бреза.

⁹ "Видоје Смилевски, секретар Првог обласног комитета КП Македоније и делегат Главног штаба Македоније на територији Кичево — Гостивар — Дебар.

**ПРОГЛАС ШТАБА ЧЕТВРТЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ ОД 3
СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. БУГАРСКИМ ВОЈНИЦИМА ПЕТЕ
ОКУПАЦИОНЕ АРМИЈЕ¹**

ШТАБ IV МАКЕДОНСКЕ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
БРИГАДЕ

ОФИЦИРИМА, ПОДОФИЦИРИМА И ВОЈНИЦИМА
разних родова бугарске армије у Македонији

Другови,

Вама је јасно како се у последше време развијају војно-политички догађаји.

Савезници Енглеска и Америка журе ка Берлину. Њихове се јединице налазе непосредно пред немачко-француском границом. Братска Црвена армија, после заузимања Букурешта¹ сада маршује к Народноослободилачкој војсци маршала Тита — к новој федеративној Југославији.

Братска војска највећег словенског народа већ је на границама ваше вољене отаџбине — Бугарске.

„Отечествени фронт“ у Бугарској се појачао. Сада су у његовим редовима хиљаде и хиљаде поггених синова и кћери бугарског народа, и он је ступио у оружану борбу против хитлеровске војске у Бугарској и за народну власт.

Фашистичка Немачка, која је поробила све народе Балкана, укључујући и ваш, већ је пред пуном пропашћу. Мере ваших државника да учине озбиљан корак за спасење бугарског народа нису решавајуће! Досадашње фашистичке владе искористиле су вашу љубав према отаџбини и увукле вас у крваву борбу против братских вам суседних народа.

Ви волите Бугарску и тражите да она буде срећна и цва-тућа. Но ви сте стали на пут борби против фашистичког непријатеља коју воде велики савезници Енглеска, Америка и Совјетски Савез и херојска војска маршала Тита, за нову федеративну Југославију, а самим тим и на пут наше младе Народноослободилачке војске.

Крајње је време да покажете своју љубав према братском народу. Садањи историски моменат даје вам најбоље услове за то. Ви можете испунити свој патриотски дуг ако се прикључите

¹ Проглас, на бугарском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

општој борби против немачког фашизма. То је најмање, но то је од историске важности.

Одлучни час је куцнуо и ви треба да кренете к остварењу.

Борба македонског народа је борба и вашег — бугарског народа. Наши циљеви су: **слобода и народна власт свима народима**. То су и ваши циљеви, циљеви бугарског народа.

Ми смо браћа по крви, језику и вери. Зашто да проливамо братску крв, што желе само наши и вапги непријатељи! Ми треба да сарађујемо у борби за ослобођење нашег и вашег народа. Тако ћемо ми моћи да протерамо из наших завичаја и остатке фашистичког окупатора.

Штаб IV македонске народноослободилачке бригаде вас позива на преговоре у име Главног штаба Македоније и у име Врховног штаба Југославије. Услови су ови:

1) Да се присаједшите Народноослободилачкој војсци Македоније за општа и заједничка војна дејства под командом Главног штаба Македоније против разбијене немачке војске.

2) У случају да не желите да се прикључите нама за општу борбу против општег непријатеља, да предате све наоружање и неизоставно да напустите територију Македоније.

Ми се надамо да ће вам ваш здрав разум, чист патриотизам и јасно гледање на збивање омогућити да примите један од горњих услова.

Предајте свој одговор по могућству одмах доносиоцу или ако вам је zgodније, по свом куриру у једно од ових села: Шипковица, Ново Село, Вртешка, Митрошинци, Будинарци, Винаца и Зрновци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Са поздравом

**IV МАКЕДОНСКА
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКА
БРИГАДА**

3 септембар 1944 године
Положај

Командант
Боро Милевски

ПИСМО ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ БУГАРСКОГ ГАРНИЗОНА У ПРИЛЕПУ У КОМЕ МУ СЕ ПРЕДЛАЖЕ ПРЕЛАЗАК НА СТРАНУ НОВ ИЛИ ПРЕДАЈА НАОРУЖАЊА И ОПРЕМЕ¹

КОМАНДАНТУ ПРИЛЕПСКОГ ГАРНИЗОНА²

Прилеп

У одговору на писмо од 1 септембра 1944 године извештавамо Вас да Вам упућујемо наше делегате за везу, и при томе сматрамо за своју дужност да Вам напоменемо следеће:

Моменти које преживљавамо су не само судбоносни и решавајући, но и муњевити и траже одлучност и самоиницијативу од сваког који мисли добро своме народу и од сваког војног команданта, макар да и исти није од виших службених лица.

С обзиром на то ми Вам предлажемо следеће:

1. Свим Македонцима који служе у вашем гарнизону да се омогући прелажење нашим јединицама са целокупним њиховим наоружањем.³

¹ Препис, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

² Командант бугарског гарнизона у Прилепу био је пуковник Младенов.

³ У Прилепу се у то време налазио ојачани пешадиски баталјон и артиљериски пук. Пуковник Младенов стално се колебао у питању заједничке борбе против Немаца, па чак и на дан капитулације Бугарске, 9 септембра 1944 год. Пошто у преговорима, и поред настојања штаба Четрдесет прве НО дивизије, није дошло до жељених резултата (прелазак на страну НОВ или предаја наоружања и опреме), Друга и Десета бригада Четрдесет прве НО дивизије кренуле су у напад на Прилеп 8/9 септембра 1944 године. Бугари су на наше јединице отворили ватру, а после кратког времена тражили су да се поново преговара, на шта је Штаб дивизије пристао. На састанку у Прилепу између команданта дивизије Тихомира Милошевског и политичког комесара Наума Наумовског, на једној страни, и пуковника Младенова, на другој, решено је да Дивизија нападне Прилеп 9 септембра у 14 часова и очисти га од Немаца, а да за то време бугарска војска буде у касарнама.

Међутим, обавештени од својих агената у бугарској војсци, Немци су 9 септембра у 7 часова отворили артиљериску ватру на касарне у којима су били Бугари, с намером да створе пометњу у бугарској војсци и да је разоружају. Том приликом је од артиљериске ватре погинуло око 150 Бугара, због чега је настало панично бекство бугарских војника из Прилепа. Дознавши за ово, штаб Четрдесет прве НО дивизије наређује јединицама које су биле око Прилепа да изврше напад на Прилеп. Тиме је спречено разоружање Бугара. Од преосталих бугарских војника формиран је један пеша-

2. Цео прилепски гарнизон да се прикључи нашој дивизији за продужење борбе против општег непријатеља, немачко-фашистичких окупатора. При томе формирао би се заједнички оперативни штаб⁴ са вашим учешћем и још неких ваших претставника, који би дејствовао под командом Главног штаба Народно-ослободилачке војске Македоније. Прилеп да се преда нама у пуној исправности.

3. Ако нисте спремни на такав поступак (изнето под 2) онда предајте целокупно наоружање нашим јединицама и напустите нашу земљу, зашто ћемо вам ми дати пуну могућност.

У сагласности са наредбом нашег Врховног команданта, маршала Југославије Јосипа Броза-Тита ми ћемо продужити своја ослободилачка дејства, те у вези са тим упозоравамо вас о потреби брзине и одлучности, да би се избегло непотребно проливање крви наших братских народа који су и досада тешко пострадали.

Саопштавамо вам да су заробљеници бутарске армије који се налазе код нас у пуној сигурности и са њима се поступа коректно.

Молимо вас да нам одмах саопштите преко делегата решење по горе изнетим питањима, макар какво оно било.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

3 септембра 1944 године

ШТАБ 41 МАКЕДОНСКЕ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ДИВИЗИЈЕ,

Политички комесар: **Наум Наумовски-Борче**

Командант: **Тихомир Милошевски**

диски батаљон и непотпун артиљериски пук. Они су учествовали у борбама за Прилеп и око Прилепа, све до 20 септембра 1944 год., када коначно одбијају сарадњу и под заштитом македонских јединица прелазе у Бугарску, пошто су претходно разоружани.

⁴ До формирања заједничког штаба није дошло. Координацију акција штаба Четрдесет прве НО дивизије и бугарског штаба вршили су чланови Главног штаба Македоније Цветко Узуновски, Добривоје Радосављевић и Павле Илић.

**ТЕЛЕГРАМ ВИДОЈА СМИЛЕВСКОГ ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ЗАУЗИ-
МАЊУ КИЧЕВА И КОНЦЕНТРАЦИЈИ НЕМАЧКИХ СНАГА
У СТРУШКОМ ПОЉУ¹**

Бр. 1, дан 4/9, час 11.55, група 111.

Првог септембра Прва бригада за пола сата заузела је Клчево. Са леђа је била нападнута из Друтова, па се је морала повући. Убијено је око 130 реакционара — Шиптара.² Наши губци 9 мртвих и 15 лако рањених.

Бр. 2, дан 4/9, час 12.00, група 88.

У Дебар су ушли алб. партизани и наш Шиптарски одред.³ Немци су у струшком пољу сконцентрисани до 3000 са неколико стотина камиона, нешто тенкова и артиљерије.⁴ Остаје им још -пут повлачења Битољ и Прилеп. **Бата**⁵

¹
1

БР. 34

**ИЗВЕШТАЈ ОКРУЖНОГ КОМИТЕТА КП СРБИЈЕ ЗА ВРАЊЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. СВЕТОЗАРУ ВУКМАНОВИЋУ О
БЕЖАЊУ ПРЕТСТАВНИКА БУГАРСКЕ ОКУПАТОРСКЕ
ВЛАСТИ И ВОЈСКЕ И ПРЕДАЈИ ТЕШКОГ НАОРУЖАЊА
НЕМАЧКОЈ ВОЈСЦИ¹**

Друже Темпо,

Добили смо извештај од неких предузимача и инжињера из Белог Поља. Из извештаја прочитаћеш оно што те интересује да ти ја не би понављао.

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније.

² Балисти

³ Шиптарски одред је формиран крајем августа 1944 год. на пл. Стогово. Касније је ушао у састав Четврте шиптарске бригаде.

⁴ То су бијели делови Двадесет другог брдског армиског корпуса, на чијем је челу, као претходница, ишла Сто четврта ловачка дивизија. Они су се извлачили правцем Јањина — Битољ — Скопље.

⁵ Видоје Смилевски

¹ Писмо, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

По свим гарнизонима — Врање, Хан,² Сурдулица мобилисана су кола. Из Врање чиновници и државна постројења шаљу се преко Куманова. Полицајци и многи зликовци официри пресвучени у цивилно, пребегли су преко Куманова и Страцина. Из Хана и Сурдулице пребацују се корпама (жичана железница) за Црну Траву. Већ је једна повећа колона Бугара кренула уз Врлу Реку. Топове су предали Бугари Немцима. Према Оруглици отишла је једна колона Бутара — јачину не знамо и са једне и са друге стране Мораве избацили су обезбеђења. Према теренима за која знају да има наших снага избацују јаче снаге и себи приврженије. Врање држе стално у блокади. Долазак Муравјева и Мушанова учинио је да су бугарски војници поново заварани и да су почели да пију и говоре да су са партизанима браћа итд.

VIII бригада је у Кр.[ивој] Феји — X са Штабом 22 дивизије а XII бригада на Бабичко.

Немамо извештаје како је реагирала VIII на покрет Бутара уз Вр.[лу] Реку према Власини.

Постављен је нови к-дант XXII дивизије.³ Где је Брка⁴ отишао не знамо. Исто је и постављен и нови к-дант VIII⁵ — Вуја® је пребачен у персонално одељење Г.Ш. Србије.

Дражиновску групу код Жапског после дводневних сукоба разбила је чета народне заштите. Ухваћено је неколико *кољача* међу њима и Влада брат Стојана-Бургије. Чета наставља са гоњењем. Ускоро ће чета да крене преко Мораве где треба да настави гоњење делова који су побегли с ове стране. Петруш је пребегло тамо.

4/IX/44 г.
Св. Илија
17 ч.

За О.К. Вр.[ање]
Жика⁷

² Владичин Хан

³ Ратко Софијанић

⁴ Живојин Николић

⁵ Никола Звицер

⁶ Владимир Вујовић

⁷ Душан Девеџић

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ИЗВРШЕНОЈ АКЦИЈИ НА ПРУЗИ СКОПЉЕ — ВЕЛЕС¹

ШТАБ III М.[АКЕДОНСКЕ] У.[ДАРНЕ] БРИГАДЕ
5-IX-1944 год. 9.30 ч. с. Д. Добрино

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Задатак добијен за ноћ 4/5 о.м. извршен је у потпуности.

Порушени су следећи објекти на прузи Скопље — Велес: порушена је отворена прута западно од тунела према с. Кожље,² на четири места; срушен је тунел према с. Кожље с обе стране; порушена је железничка станица Влахчани и њена скретница; дигнут је у ваздух мост јужно од железничке станице Влахчани, а у тунелу, јужно од овог моста, постављена је нагазна мина.

Приликом извршавања задатка I батаљон је наишао на немачки транспорт са војском која је долазила из Скопља. После кратког пушкарања транспорт се вратио на железничку станицу Пчиња. Овде се с њим сукобљава једна чета III батаљона, која је морала, због јаког отпора, да се врати. После тога борба је обустављена, а јединице распоређене за извршење другог задатка, тј. један батаљон се налази у заседи према Велесу, а један према Скопљу, са задатком да ометају рад на прузи. Оба батаљона су појачана деловима пратеће чете. Један батаљон је повучен у с. Д. Добрино на одмор и ради припреме за нове задатке. Батаљони који се налазе у заседи остају тамо читав дан.

Губици непријатеља нису нам познати.³ Заробљена су два саобраћајна чиновника и 1 бугарски војник. Заплењено је 6 пушака и један сандук муниције.

Сопствени губици: три мртва и један лако рањен.

До увече бригада ће се налазити у с. Рлевци, а једним делом извршиће напад на пруту између Башина Села и Сопота.

Са другарским поздравом

С. Ф. С. Н.

Зам. комесара
Лиљана Савелић

Командант
Коле⁴

¹ Извештај, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² На карти: Кожље.

³ Ни Редакција није могла утврдити губитке непријатеља.

* Коле Михајловски

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ ОД СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ОД 13 АВГУСТА ДО 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ

Извештај бр. 1

13-VIII нашли смо се са Другим батаљоном на „Обозни“, а 14-VIII у с. Митрашинци, када је извршен и напад на „Паруцу“. Непријатељске снаге: један батаљон утврђен на положају. Напад је почео у 11 и трајао до 12 и по сати. Резултат: Бугари разбијени, убијено 15 војника; заробљено 7. Материјал: 40 пушака, 1 тежак митраљез, 4 шмајсера немачких, један револвер, 2 двогледа, 1 седло, од муниције 5.000 метака, читава комора са храном. Од официра убијен поручник. Наши губици: 7 мртвих и 12 рањених. Међу њима: пом. полкома Црноречки, об.[авештајни] официр Васко,² Олга³ и др. [били смо на] Цумаји. Овчаровљев батаљон⁴ одлази.—

16-VIII- Лисац. Бугарска офанзива⁵ на Плачковици. Штипски, Кочански, Струмички и Царевоселски батаљон. 16-VIII- на Лисцу је разбијен Кочански батаљон, а одмах нас затим напада и Штипски батаљон. Налад је почео у 14 часова, а престао у 18. Резултат: оба батаљона разбијена. Убијено 46 бугарских војника и контраша; заробљено 12 војника. Убијен је војвода контраша. Материјал: 2 тешка минобацача, 1 тежак митраљез, 3 лака митраљеза, 50 пушака, 1 шмајсер, 1 револвер, 100 мина за минобацач и друга опрема. Муниција: 6.000 метака. Наши губици: 9 мртвих, 6 рањених. Рањен је заменик команданта бригаде Грујев. 17 VIII Бели Камен, место где је био одређен сусрет са Струмичким и Царевоселским батаљоном. Међутим, исти су се повукли а да нису започели борбу. 18 VIII Кара Тепе, 19, 20 и 21 VIII, Паруца, очекујемо транспорте, али без резултата. 21 VIII Блатец;

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА. На извештају нема датума, а писан је 5 септембра увече или 6-ог ујутру.

² Васко Златевски

³ Олга Арсова, помоћник политичког кмесара батаљона

* То није био батаљон него група у којој су били Борко Темелковски, Стојан Бачвар, Наум Веслиевски и други, а ишла је на тиквешки терен ради формирања јединица за Четрдесет прву НО дивизију (Девета и Десета бригада).

⁵ Офанзиву је вршила Седамнаеста бугарска дивизија Пете окупационе армије.

22 VIII Лаки. Припрема се акција на Берово. 23 VIII Берово. Резултат: уништен административни апарат. У станици убијено 20 полицајаца и милицајаца. У зграду је било бачено 100 ручних бомби, а она спаљена. Разбијена једна чета милицајаца и полицајаца из Пехчева. Убијено 3 војника. Заробљено 7 војника из противавионске одбране. Полициски начелник је рањен. Нагазном мином уништен је један камион, а војници у њему рањени. Заплењено: 6 државних коња, 2,500.000 лева из Пољо-ггивредне и Народне банке, 3 револвера, 15 пушака, 1 двоглед и други материјал. Напад је почео у 4 ч. и 30 мин. У 13 часова повукли смо се без притиска. 23 VIII у Владимирову; 24-УШ — Касаплија; 25-УШ- Паруца, — формиран је Малешки одред,⁰ који ће обухватити читаву Малесију. Очекујемо транспорт већ два дана. 28-УШ- Кара Тепе, транспорт од два азиона. 29-УШ- Блатец, транспорт од 3 авиона. 30-VIII- напад на Винуцу. Разбијено је 40 полицајаца; 60 лица сеоске милиције није пружи- ло никакав отпор. Заплењено 30 пушака. Уништен административни апарат. Напад је извршен у четири и по ујутру. У 10 сати . Бутари су напали у јачини од једног батаљона и артиљерије. Да бисмо избегли артиљериску ватру у самој Винуци, повукли смо се до села Градец, где смо потисли Бутаре који су исто вече напустили Винуцу у којој смо ми успоставили нашу власт. Формирани су Струмички и Плачковички одред. 31-^111- Бели Камен, транспорт од три авиона. 1-IX- транспорт од два авиона; 2-IX обука људства; 3-IX један батаљон се налазио у Винуци, а други батаљон у Зрновцу. 5-IX- један батаљон се налазио на Гољаку ради акција на друму Кочани — Царево Село и заузимања Пехчева. Огроман прилив нових партизана из свих крајева. Из Штипа највише. Дошли су: капетан А. Минчев, Штеријев, Ристо и потпоручник Коле — сви активни официри.

Наоружано само 340 партизана, ненаоружано 400. Свакога дана прилив од 80 до 100 људи. Транспорти не долазе. Ако је могуће ургирајте код Мајора како бисмо што пре добили транспорт, јер су нам везане руке због ненаоружаних.

Гарнизони око Плачковице. У Штипу: 49 пук и 1 дивизион артиљерије — на положају. Кочани: 1 батаљон, појачан артиљеријом — на положају, — утврђен је око Кочана. Царево Село: један појачани батаљон и утврђен. Радовиш: један батаљон и 1 противколски дивизион, оба на положају. Струмица — пешадиски пук. Најновије јесте то да Македонце пребацују у Бутарску камионима, док бугарске трупе пресвлаче у цивилна одела и шаљу споредним друмовима. Предвиђене акције: 1 батаљон на Голаку — напад на Пехчево и заседе на Калиманском Пољу. Плачковички одред — заседе на путу код Облашева. Струмички одред — заседе на путу Радовиш — Струмица, где ће се оба-

* Малешки одред бројао је око 50 бораца.

рати стубови на друмовима и кидати линија. Примљено је свега 10 транспорта.

Помоћник полит. комесара
Раде Гогов (Црноречки)

Командант
Бор. М. Милевски

БР. 37

ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБИ ЈЕДАНАЕСТЕ БРИГАДЕ КОД С. СТРАЦИН И РАЗБИЈАЊУ ОФАНЗИВЕ СЕДАМНАЕСТЕ БУГАРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НА ПЛАЧКОВИЦИ ОД СТРАНЕ ЧЕТВРТЕ БРИГАДЕ¹

Бр. 8, дан 6/9, час 5.30, група 106.

Једанаеста бригада 5/1X напала је на гарнизон Страцин. Наше јединице упале су у ровове и бункере, непријатељ је на једном делу истеран из прве линије бункера и ровова. Бутари су давали врло јак и жилав отпор иако су то биле допунске јединице. Борба је прекинута нерешена. Бутаре су помагали немачки авиони. Плен: 1 митраљез, 4 пушкомитраљеза. Заробљено 8 војника, убијено 2 официра и преко 30 војника.²

Бр. 9, дан 6/9, час 16.15, група 80.

На сектору Плачковица бугарска 17 дивизија преузела је офанзиву³ противу наше IV бригаде. Офанзива је разбијена. У жестоким борбама потпуно су разбијени 1 батаљон и 1 чета бугарска. Заузети су Берово и Ваница⁴ и очишћена је од окупатора територија између друмова Штип — Кочани — Царево Село и Струмица — Радовиш — Штип. **Апост.[олски]**

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Бригада је, према исказу пуковника Стојана Тодоровског, имала 7—8 мртвих.

³ Напад, који је отпочео 16 августа 1944 год., извршила су четири батаљона Седанаесте бугарске дивизије (Струмички, Кочански, Штипски и Царевоселски). После борбе код врха Лисец, где су разбијена два батаљона, Бугари су се повукли остављајући на положају 46 мртвих. Бригада је имала 9 мртвих и 6 рањених. Заробљено је 12 бугарских војника. (Према извештају Штаба бригаде, док. бр. 36.)

* Берово је заузела Четврта бригада 23 августа и истог дана напустила. Бугари су у овој борби имали мртвих 20 полицајаца и 3 војника а заробљено им је 7 војника, док је Бригада имала 1 рањеног. Ваница је ослобођена 30 августа 1944 год. Берово је поново ослободила Једанаеста бригада 8 септембра 1944 год. (види док. бр. 36 и 45).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАНАЕСТЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ
ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ О АКЦИЈИ НА ПУТУ КУМАНОВО — БУЈА-
НОВАЦ¹**

ШТАБ 12 ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ²

6 септембра 1944 год.— 11 ч.

Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Положај

Око 13 часова наишла је од Бујановца у правцу Куманова бугарска коњица у јачини око 1 ескадрон и отворила ватру на наше заседе. Њихов напад је одбијен. У исто време наишла су око 20 камиона са немачким војницима и отворила су ватру на наше. Од ових камиона два су оштећена. Камиони су долазили од Бујановца у правцу Куманова. После овога су наишла двоја борна кола и три тенка, и тада су се наши повукли под борбом.

У данашњој борби заробљен је: 1 централни кмет, 3 општинска полицајца, 2 Немца, 1 СС (контроли), 1 Словак, 1 Словенац и више Италијана.³

Од материјала заплењено је: 1 чеза са коњем, разног веша, одела и других ситних ствари. У новцу је покупљено 62.000 лева. Од заплењеног материјала шаљемо један кожни кајиш за мотор и око 15 метара пгофа.

За вечер>ас минираћемо пут на два места са 13 нагазних мина.

За сутра предузећемо исти задатак на истим позицијама.

Оскудевамо у минобацачима, аутоматском оруђу и у пушкама. По могућству да нам се пошаљу бар још два минобацача а исто тако и остало наоружање.

После подне добили смо одговор на наше писмо од командујућег у Прешеву, које у прилогу прилажемо.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком Начелник штаба Командант
Бошко С. Филиповић Гена Манасиевић Сотир С. Наумовић

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Дванаеста прешевска бригада формирана је 4—5 септембра у с. Старец, Бујановачки срез (према подацима Среског комитета Савеза комуниста у Бујановцу).

³ Губици Бригаде нису утврђени.

* Редакција не располаже овим документом.

**ПИСМО ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 7 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О
СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ СКОПЉЕ — ВЕЛЕС — ПРИЛЕП
— КАВАДАРЦИ И О ФОРМИРАЊУ ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО
ДИВИЗИЈЕ¹**

7-1X-44 г

Драги другови,

Код Ларга² је дошла патрола од вас. Ларга је у Ореовдол а ми смо у Лисиче и Бањици. Патрола је свратила и код нас, те користим прилику кратко да вам се јавимо.

Цела територија од Скопља, Велеса, Прилепа са Кавадаром је у нашим рукама. Што је и Поречје и Крушево. Непријатељ држи још друм Прилеп — Градско — Велес и пругу и друм Ђевђелија — Велес и друм Велес — Скопље. Ове још преостале комуникације су под сталним ударцем наших јединица. Пруга Скопље — Велес је тешко онеспособљена, тако -да се у Велесу заглавило сада 9 возова немачког транспорта.

Формирана је 42 дивизија³: III бригада, XIII и XIV бригада.⁴ III бригада сада дејствује на пругу и друм јужно од Велеса. XIII бригада око Велеса а XIV је допунска бригада — без оружја, с којом се сада врши обука — V бригаду смо задржали и она је сада са дејством на друму око Градско. Бригаде 41 дивизије су: 1 у Тиквешу, а две су око Прилепа на друму и пружи. VI бригада је у Поречју, наредили смо јој да се повеже са штабом ове дивизије. Детаљнији извештај немамо никакав. Још увек не добијамо извештаје и још нисмо успели да остваримо пуну координацију дејства свих јединица. А терен је врло велики и без брзе везе преко радио-станица ништа ефикасно не можемо да предузмемо.

На целом терену па и градовима сва власт је у нашим рукама. Из Велеса стално долазе сви из разних установа да нас гтитају шта да раде. Одушевљење народа је огромно и прилив у војску исто. Слабост велика је још увек неорганизованост. Парт. орг-а слаба, скоро је није ни боло а одједанпут пукла сло-

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Мино Богданов

³ Четрдесет друга НО дивизија формирана је почетком септембра 1944 год. у с. Лисиче.

⁴ Тринаеста (касније Осма) бригада формирана је 2 септембра 1944 год. у с. Отиштино. Четрнаеста (односно Дванаеста) бригада формирана је у с. Војница 7 септембра 1944 године.

бода те кадар не може да се снађе и врти се често у кругу. За кратко време ликвидираћемо ову слабост. Распоредили смо кадар тако, да ћемо ускоро организационо средити како нову војску, тако и све позадинске организације. Сада успостављамо већ на ослоб. територији и телефонске везе и саобраћај, те ће се много брже организационо средити сва позадина.

Сада намеравамо да пошаљемо једну мању јединицу до Скопља, јер оданде је огроман прилив. Дошао је из Скопља: Плавевски — претседник Илинденца у Скопљу, родом из Велеса (зна га Панко). Из Велеса: капетан I класе Ђиро Хами-Костов и 8 других официра и други.

Незнам шта намеравате али мислим да би било добро да дођете негде ближе Велесу с ону страну Вардара, одакле би били ближе и Велесу и Штапу а у близини и Скопља.⁵

Шаљем вам нека писма из којих ћете моћи нешто видети што би било важно за вас:

- 1) Списак затвореника са главним карактеристикама!¹
- 2) Писмо Македонаца из Грчке
- 3) —„— Петроса
- 4) Писма⁷ . . . . и кавадарски „протокол“
- 5) Писма штаба 41 дивизије
- 6) Писмо Зоографског и Ларгово писмо мени!
- 7) Две песме Венкове!

Шаљемо вам Лазу Мојчева за агит-проп.!

С друг. поздравом

С. Ф. С. Н.

Орце⁵

⁵ Главни штаб Македоније налазио се на сектору Куманово — Крива Паланка.

⁶ Односи се на политичке затворенике које је из бугарског затвора Идризово код Скопља, 29/30 августа 1944 год. ослободила Трећа македонска бригада.

⁷ Редакција не располаже ниједним од наведених писама.

⁸ Добривоје Радосављевић

**ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУ-
ГОСЛАВИЈЕ О ПОВЛАЧЕЊУ БУГАРСКИХ ТРУПА ИЗ МА-
КЕДОНИЈЕ И БОРБАМА ТРЕЋЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ
НА ПРУЗИ СКОПЉЕ — ВЕЛЕС¹**

Бр. 15, дан 7/9, час 21.50, група 53.

Бугари су отпочели да се повлаче. Гарнизони у Битољу и Прилепу су отсечени, наше јединице држе чврсто друм и пруту Велес — Прилеп. Прута Велес — Скопље избачена из саобраћаја од 4 септембра. Следи.

Бр. 16, дан 7/9, час 21.50, група 65.

4 септембра порушен је тунел и мост код села Влахчани,² ту је ухваћен један немачки транспорт и 5 септембра вођене су борбе, сва појачања из Велеса разбијена су, борбе се настављају.

Наше јединице стално нападају пругу Велес — Скопље и Велес — Зевђелија.³ Следи.

Бр. 17, дан 7/9, час 22.40, група 36.

Свима јединогцама наређено је да смело нападају на бутарске гарнизоне — Бутари дају јак и жилав отпор. Све наше јединице имају око 60—70 % ненаоружаног људства: Бугари наоружавају Арнауте.⁴

Ап.⁵ Бане°

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Рушење тунела и уништење жел. ст. Влахчани извршила је Трећа македонска ударна бригада (види док. бр. 35).

³ На прузи Велес — Зевђелија дејствовала је Друга македонска бригада.

⁴ За време читаве окупације, а нарочито током 1944 год., команди бугарских јединица наоружали су багистичке банде на територији Прешево — Куманово и користили их за борбу против НОВ. После капитулације Бугарске балисти су помагали Немцима.

⁵ Михајло Апостолски

° Бане Андреев

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИ-
ВИЗИЈЕ ЗА НАПАД НА ПРИЛЕПСКИ ОКУПАТОРСКИ ГАР-
НИЗОН¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
8-IX-1944 год. у 14.30 ч.
с. Бањица

ШТАБУ 41 ДИВИЗ. НОВ МАКЕДОНИЈЕ

Од **III** кумановске и **13** и **14** велешке бригаде формирали смо **42** дивиз. НОВМ, под командом Јашмака и Чушкара. У с. Војница образовали смо допунску бригаду за обуку нових бораца, затим школу гађања за обуку нижих руководилаца, курс за везу и курс за болничарке све за потребе 42 дивиз. Препоручујемо и вама уколико имате великог прилива, а немате оружја да организујете рад и обуку људства као код 42 дивизије.

Команда велешког подручја са својим командама места још нам није ступила у дејство. Осећа се велики метеж због тога, нарочито би нам помогле у овим данима кад дневно стиже из Велеса 100—200 људи.

III бригада порушила пругу од Велеса до Зелениково са мостовима и тунелима. Возови не раде од 5 IX. V бригада 6 IX порушила је 6 мостова на друму и прузи Градско — Велес. 5 Немаца из Градског пришло нама. У Куманову, Скопљу и Велесу велика немачка војска по пољима око града не може да се повуче. Савезници је стално туку [авионима].

Данас смо упутили писмо штабу V прилепске бригаде да одмах крене у правцу Плетвара да се повеже са вашим штабом и да се стави под вашу команду. Са њом и уз припомоћ ваших бригада треба заузети Плетвар и са тих положаја и Присада нападати на Прилеп.² Тито нам замера што Бугаре не нападамо.

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

За руковођење операцијама западно од Вардара, Главни штаб Македоније формирао је Оперативни штаб у који су ушли: Павле Илић, начелник Главног штаба Македоније, Цветко Узуновски, члан ЦК КП Македоније, и Добривоје Радосављевић, инструктор ЦК КПЈ. Оперативни штаб је деловао од 29 августа до краја септембра 1944 године.

² Прилеп је ослобођен 9 септембра 1944 год., али је 19 септембра због притиска надмоћнијих немачких снага под командом генерала Гулмана морао бити напуштен. Коначно је ослобођен 2 новембра 1944 године.

Каже да према њима имамо помирљив став. Ви имате под вашом командом за напад на Прилеп сада четири бригаде па гледајте да га заузмете. Не треба да дозволимо да се Бугари извуку³ са оружјем као што је то учинила IX бригада.⁴ Ту у Прилепу политички и војнички је врло значајно да Бугари и Немци раме уз раме положе оружје пред македонским НОВ дивизијама. Једном речју учините СЕе да ослободимо Прилеп и поробимо Бугаре и Немце са борбом.

Обавештавајте нас сваког дана о распореду ваших бригада, вашим намерама, јачини, распореду и намерама непријатеља на целој зони. Где је штаб див.[изије]. Повежите се са нама телефоном. Ми данас прелазимо у с. Извор. Оспособили смо телефонску линију од с. Г. Оризари до Богомил.[ског] тунела. Ми мислимо да би најбоље било да се пружи једна линија од линије Велес — Прилеп преко Оморана на Мукос, јавите где сте и да ли је ово подесан провод⁵ за вас. На Бабунском тунелу да поправимо линију и да имамо везу са аеродромом.⁶

Организујте интендантуру по јединицама да се војска храни из својих казана, а не по селима.

СФ — СН.

За Гл. иггаб

За комесара
Цв. Узуновски

Начелник ген. мајор
Пав. Илић

³ О судбини бугарског гарнизона у Прилепу види док. бр. 32 објашњење бр. 3.

* Редакција није утврдила о каквом се пропусту говори и где је то учињено.

⁵ Вероватно: правац.

⁶ На Мукосу

**ОБАБЕШТЕЊЕ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И
ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. СТРАХИЛУ
ГИГОВУ И Д. ТУРИМАНЦОВСКОМ О КАПИТУЛАЦИЈИ БУ-
ГАРСКЕ И СТАВУ НОВ ПРЕМА БУГАРСКОЈ ВОЈСЦИ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

ДРУГОВИМА СТРАХИЛУ ГИГОВУ² И
ДИМЕТУ ТУРИМАНЦОВСКОМ³

Драги другови,

Данас је радио Софија објавио да се од 18 часова Бугарска налази у рату са Немачком.

Поводом тога послали смо свим јединицама следећи телеграм:

„Бугарска је објавила рат Немачкој. Наређујем свим јединицама да одмах поседну градове и преузму власт од Бугара. Бугарске јединице употребити за борбу против Немаца. Оне који не желе да се боре, разоружати и пустити; оне који пружају отпор, уништити. Никако не допуштати пролаз немачких јединица преко Македоније“.

Ви треба одмах да ступите у везу са бугарским трупима, да их обавестите да се Бугарска налази у рату са Немачком и да тражите од њих да ступе у борбу против Немаца или да вама предају оружје.

Одмах нас обавештавајте о ситуацији.

8 септембра 1944 г.

Командант
генерал-мајор,
А⁴

¹ Копија, куцана на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Страхил Гигов, заменик политичког комесара Главног штаба и члан ЦК КПМ

³ Димче Туриманцовски, члан Главног штаба Македоније. Погинуо 10 октобра 1945 године у авионској несрећи.

• Апостолски

**ПРЕДЛОГ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 8
СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ПЕТЕ БУГАРСКЕ
ОКУПАЦИОНЕ АРМИЈЕ КОЧИ СТОЈАНОВУ ЗА ПРЕЛАЗАК
НА СТРАНУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЛИ ПРЕДАЈУ
ОРУЖЈА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
8.1X.1944 г.

КОМАНДАНТУ V БУГАРСКЕ АРМИЈЕ

Скопље

Да би се избегло даље проливање братске крви, сматрамо за неопходно да вам у данашњој ситуацији предложимо услове споразума. У духу добијених инструкција од нашег Врховног команданта, маршала Југославије Јосипа Броза-Тита и Савезника, услови су следећи:

1. — Да бугарске трупе у Македонији, које се налазе под вашом командом, пређу одмах на нашу страну, ставе се под команду Народноослободилачке војске Југославије и да се заједно са нашим јединицама боре против Немаца.

2. — Ако Бугарска армија у Македонији не жели да пређе на нашу страну и да се бори против Немаца у целини или појединачно, онда да нашим јединицама преда оружје и сав остали материјал складиран у Македонији, а ми, онима који ће предати оружје, гарантујемо животе, као и то да ће бити ослобођени и послати у Бугарску.²

У вези са означеним условима, може се преговарати, и то ако желите можете Ви лично да дођете или да пошаљете опуномоћенике. Животе гарантујемо сходно одредбама Међународног права.

За политичког комесара
(Потпис нечитак)

Командант
генерал-мајор,
М. Апостолски

¹ Копија, куцана на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* На територији Македоније ову је понуду прихватио само Прилепски гарнизон (један ојачани стрељачки батаљон и један артиљериски пук, под командом пуковника Д. Младенова) и узео учешћа у борби против немачких снага око Прилепа од 9 до 20 септембра 1944 године (види док. бр. 32, објашњење бр. 3).

**ПИСМО СТРАХИЛА ГИГОВА ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД.
ГЛАВИОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О СИТУАЦИЈИ
НА ТЕРЕНУ БУЈАНОВАЦ — ПРЕШЕВО¹**

9/1X-44

Драги другови,

Примио сам наредбу Г.[лавног] ш[таба] о запоседању свих градова на нашем сектору, као и вест да се Бугарска од данас налази у рату са Немачком.

Стање код нас је следеће: наша војска² од јутрос држи Бујановац. Грађанство је дочекало нашу војску са великим одушевљењем. Читаво становгштво изашло је са цвећем да је дочека. Поред осталих ствари, предузете су мере за митинг и формирање Н.О.О.

1У-ти батаљон и једна група од 100 бомбаша из III батаљона³ налазе се на путу ка Прешеву¹ да би га ослободили. Овде, на овом сектору нема Бутара. Јуче до подне повукли су се сви у Куманово.

За сада овде нема никаквих непријатељских снага, осим албанске реакције која за сада не претставља опасност. Према досадашњим извештајима, једна група од око 200 слабо наоружаних Шиптара појавила се код Летовице и Раинца. Њихов захтев је: да они држе део пруге према Кара Дагу, а партизани пругу према Козјаку. Исто тако, и у Прешеву је формиран некакав одбор од Шиптара и православаца ради одржавања поретка. Исти одбор послао је к нама једну делегацију, која је имала за задатак да нам саопшти „да наша војска не иде у Прешево, јер у том случају прети опасност да дођу и Албанци, те да дође до борбе између Албанаца и наше војске“. Јасна је намера овог одбора. И поред овог, наша војска је добила наређење да уђе у Прешево и најрадикалније рашчисти са сваким који јој се супротстави. Нашима су дате детаљне инструкције како да се држе према изабраном одбору, односно да га позову као таквог да приђе нама, а уколико се супротстави томе, да буде сместа растурен.

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Делови Дванаесте прешевске бригаде и јединице Прешевске команде места

* Батаљони Дванаесте прешевске бригаде

⁴ Дванаеста прешевска бригада није успела да ослободи Прешево и повукла се под притиском многобројнијег непријатеља (види док. бр. 47).

Абдула⁵ и Селим⁶ такође ће ићи тамо да би припремили митинг и организовали избор Н.О.О.

Видећемо како ће се развијати ствар са Шиптарима. Али, на сваки начин настојаћемо да добар део снага одвојимо за правац Куманово.

Пошаљите нам радио-вести и енглески пропагандни материјал, нарочито слике за по зидовима.

С др. поз.

СФ — СН.

9-1X-44. год

Ново Село

2.15 ч.

Андро⁷

БР. 45

ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ О ОСЛОБОЂЕЊУ КРАТОВА¹

Бр. 4, дан 9/9, час 9.50, група 115.

Кратово заузето.² У шесточасовној оштрој борби борци су на јуриш заузели непријатељске положаје. Заробљено преко 50 војника, полицајаца и контраша, много мртвих и рањених.³ Заробљен полициски начелник и околијски управитељ. Много плена нарочито оружја. **Панче, Бацко.**

⁵ Абдула Алија. После ослобођења као секретар среског комитета КПЈ, умро од трбушног тифуса.

* Селим Селими

¹ Страхил Гигов

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

⁸ Напад на Кратово извршила је Једанаеста македонска бригада.

³ Редакција није утврдила губитке Бугара. Бригада је, према исказу пуковника Стојана Тодоровског, имала 1 мртвог.

**ТЕЛЕГРАМИ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 10 И 11 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О
РАЗВОЈУ БОРБИ КОД ПРИЛЕПА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ
ЈЕДИНИЦА ПОД КОМАНДОМ ГЕНЕРАЛА ГУЛМАНА¹**

10.IX.

9.IX. Наша 2 бриг.[ада] заједно са 1 пеш. и 1 артиљери-ским бут. пуком под командом пуковника Младенова води цео дан жестоку борбу са Немцима. У Прилепу Немци су истиснути из града. До сада заробљено 150 Немаца.

10.IX.

За време борбе и младо и старо из Прилепа само трчи, граби пушку и одмах иде на позиције.

10.IX.

После ликвидације са Прилепом² продужавамо даље за Битољ.

1

10.IX.

Повезали смо се са Ђуром.³ Они су заузели Брод.⁴ Напредују десним крилом према Битољу.

10.IX.

Данашњом борбом очишћено Прилепско поље до Тополчана. Већ преко 200 заробљених Немаца. Побијено много. Идем даље.

10.IX.

С нама је 45 пеш. пук⁵ и 15 артиљ. пук Бутара под командом пуковн. Димитра Младенова. У Битољу Немци разоружали 2 буг.[арска] пука.⁶

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Прилеп је ослобођен 9 септембра 1944 год. и био је у нашим рукама све до 19 септембра, када је, под притиском надмоћнијих немачких снага, морао бити напуштен.

³ Петар Брајовић, командант Прве косовске бригаде

* Брод је, 6 септембра 1944 год., ослободила Прва косовска бригада.

⁵ Из прилепског гарнизона учествовао је само један ојачан пешадиски батаљон а не Четрдесет пети пешадиски пук (види док. бр. 32).

⁶ У Битољу је био Педесет четврти пешад. пук, а нумерација Охридског пука није утврђена.

11.IX.

Запленили смо преко 2000 пушака, али треба ми два пута више. Имамо пет допунских бригада по 800 људи ненаоружаних.

11.IX.

У току 9 и 10 септембра чистили смо град и непосредну околину од Немаца. 11 септембра предузимамо напад на широком фронту са циљем да заузмемо Алинечке положаје. Немци дају жесток отпор. Досад има 300 заробљених и 400 убитих. Заплењено преко 50 камиона.⁷

БР. 47

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ МЕСТА ПРЕШЕВО ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О НЕУСПЕЛОМ ПОКУШАЈУ ДВАНАЕСТЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ ДА ОСЛОБОДИ ПРЕШЕВО¹

КОМАНДА МЕСТА ПРЕШЕВО

10.IX.1944. год.

(Биљача) Положај.

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Положај

Јуче 9. ов. м. по наређењу друга Андре,² Команда места из Старца кренула је за Прешево, где је требало да успостави власт. • Кад смо били испод с. Биљаче, отпочела је пушчана паљба око пруге од с. Жуинца до према с. Мироновцу. Како је ова Команда имала свега 5—6 наоружаних другова са једним пушкомитраљезом, а имали смо око 40 другова ненаоружаних, то је решено да Команда остане у с. Биљачи а да испрати једну патролу у правцу одакле се чуло пушкарање. Патрола је отишла и успоставила везу са Командом XII. преш. бригаде, која је имала задатак да уђе у Прешево. Обавепгг. официр при XII. преш. бригади обавестио нас је да су наши војници дочекани и

⁷ У борбама око Прилепа и за Прилеп погинуло је око 150 бораца НОВ Македоније (према реферату одржаном 25 августа 1945 године, поводом дана формирања Четрдесет прве НО дивизије).

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Страхил Гигов

нападнути испред Прешева од стране Албанаца и да нису успели да уђу у Прешево, већ су се новукли у с. Рељан. Према томе и Команда места морала се је задржати у с. Биљачи. Исто тако сел>аци Албанци³ су пуцали из с. Црнотинца, Рајинца и Лето-вице и у стрељачком строју дошли до жел. пруте⁴ где су се задржали. Послали су писмо које је Команда примила у коме кажу да наша војска нема ништа да тражи преко пруте а да они с ове стране пруге неће пролазити, а на случај да наша војска пређе преко пруге, они ће прећи с ове стране пруге, пгго значи да ће се сугротставити нашој војсци у случају да она покуша прелаз преко пруге.

Мишљења сам да би требало организовати и припремити акције са већим снагама на томе делу (од с. Лучана до с. Лојана), тако да ова села осете наше снаге, а не би било штета неко село и запалити/' да би послужило за пример и осталим.

Бутарска војска при повлачењу мобилисала је разне сељаке са колима да превозе разне ртвари и животне намирнице у правцу кретања Бутара и пошто је бугар. војсци спречен пут од Куманова до Кр. Паланке,¹ сељаци са колима су напуштени 'и они су се враћали сваки у своме правцу. Ова Команда обавештена је о томе и одмах послала патроле, које су неке од ових сретале путем и спровеле у с. Биљачу. Та спрема и уколико буде још стигла биће пребачена до с. Свињишта.

Немачка војска из Скопља према обавештењима повлачи се у правцу Косова преко Качаника.

Пол. комесар
Чика Сима⁷

Молимо, пошаљите нам последње вести, јер већ три дана не знамо ништа.

³ Албанци — балисти, потстрекавани на верској бази и наоружани од окупатора, водили су жестоке борбе против снага НОВ и ПО Македоније.

¹ Прешево - • Бујановац

⁵ Ова мера није спроведена, а предлог је осуђен као неправилан и штетан.

⁶ Повлачење су спречиле јединице Команде подручја Куманово

⁷ Сима Миленић

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАНАЕСТЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ ОД
II СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
О БОРБИ ПРОТИВ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ НА
СЕКТОРУ БУЈАНОВАЦ — ПРЕШЕВО¹**

ШТАБ 12 ПРЕШ. БРИГАДЕ

11 септ. 1944 год., 6 ч.

Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Положај

Према налогу пом. политкома Гл. пгг. друта Андра,² јуче у 7 ч. упућено је у село Конице за наоружање из II бат. 121, из III бат. 135, из I бат. 2, из IV бат. 12 и људство из ком.[анде] места³ 44 =¹ укупно 314. До сада се још нису вратили.

На положају код Биљаче од ком. је места тражен је извештан број људства, наоружаног, ради враћања сељака мобилисаних од стране Бугара да им колима носе спрему, да би се то људство са спремом враћало за нас. Писао сам другу об. оф. да од наоружаног људства пошаље 20 за ову сврху. 4 бат. са об. оф. другом Радетом⁴ из Себрата отишао је из Себрата у Биљачу а одатле синоћ око 8 часова дошао је овде.

Од команданта бат. 5 .... који је био на положају код Боровца, синоћ смо извештени да се повукао у Ново Село — Нова Мала, истуривши јака осигурања и заседу од 4 код села Боровца. У јучерашњој борби 5 ... бат. било је 5 жртава и 6 рањених.⁵ Јуче пре подне наши су се повлачили пред Шиптарима све до Новог Села — Нова Мала, али око 10¹/₂ часова одбили су их. Овде су се нашим придружила 2 дражиновца из овог села, који су се у борби држали храбро ...

У 1 час ноћас 11-IX- добих писмо од пом. политкома да су они организовали заседе према прузи од 250 људи из 12 пр.[ешевске] бригаде, 220 од разких одреда и од једне чете 8 бригаде. Пише да у току ноћи треба да ггристигне цела 8 бригада.

Положај од Боровца до Бил>аче данас ће држати 4 и 5 батаљон. На овом сектору, нарочито према Боровцу има доста

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Страхил Гигов

* Команда места Старец

¹ Презиме није утврђено

⁵ Губици балистичких банди нису утврђени.

снага. На овом сектору борбом ће руководити друг Раде Димитријевић, који се жали да је болестан, са другом Тепавчићем. Пошто је друг командант^к бригаде остао на бојном пољу, одредите одмах команданта бригаде. Од друга Рада дознајем да је у борби за Прешево било 15 жртава,⁷ укључивши друга команданта бригаде.

9-IX- око 5 ч. после подне од Арнауташа⁸ је поново заузет град од стране Врањског одреда. Од 12 бригаде у варош је ушла група коју је водио пом. политкома друг Ванчо,⁹ а остало је било ван града.

10-IX ујутру одреди су предузели акцију да протерају непријатеља, но испред многобројних Шиггара морали су се повући, нарочито зато што 6 бригада није стигла на време, како пише друг Ванчо. Доцније су се концентрисале наше снаге и предузеле напад, али су пред јачом снагом отступиле.

Јуче сам примио писмо упућено Штабу, 12 пр. брига.[де], али за Андра, од чика Симе,¹⁰ које сам отворио, зато што сам сматрао да може да буде потребно да се нешто учини а да се то не пропустити зато што ту није друг Андра. Ево сада га упућујем.¹¹

I
1

С. Ф. С. Н.

Политком
Б. С. Филиповић

⁶ Иљо Брзевски

⁷ Борба је вођена у Прешеву и око њега 10 септембра по подне. Балисти су имали 10 мртвих и неколико рањених (према исказу Ванча Унковског).

⁸ Балистичких банди

⁹ Ванчо Унковски

¹⁰ Сима Миленић. политички комесар Команде места Прешево

¹¹ Док. бр. 47

**ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
ЈУГОСЛАВИЈЕ О РАЗОРУЖАЊУ ЧЕТРНАЕСТЕ БУГАРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ¹**

Бр. 44, дан 12/9, час 10.40, група 75.

14 бугарска дивизија из Скопља, по сјави рата Немачкој, споразумела се са Немцима, да се рат сматра симболично и да их пропусте. Код Куманова су их разоружали, касније су им нешто оружја дали. Ми смо их сачекали, пошто нико није хтео да се бори противу Немаца, ми смо их разоружали.

Апостолски

БР. 50

**ТЕЛЕГРАМИ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БАМА ОКО ПРИЛЕПА, ВЕЛЕСА И ЂАВАТА 11 И 12 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОД. ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹**

Бр. 8, дан 14.IX, група 74.

Немци из Велеса покушали су 11/IX и 12/IX да се прсбију на слободну територију.² Били су одбијени уз велике губитке.³ — Данас са 5 моторних возила нападају. Борба је у току.

Бр. 9, дан 14.IX, група 152.

На правцу Прилеп — Битољ наше јединице — Косовска, Поречка и Крушевска бригада⁴ — са 45 пеш. пуком држе линију

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

³ После капитулације Бугарске Немци су држали у Западној Македонији комуникацију Ђевђелија — Велес — Скопље и Битољ — Охрид — Кичево — Тетово — Скопље, а после 20 септембра и комуникацију Битољ — Прилеп — Плетвар — Велес — Скопље и сва места на њој. У ово време Прилеп, Крушево, Брод и сва села на овој територији била су у рукама НОВ и ПО Македоније.

⁴ Нису познати губици ни немачких ни наших јединица.

* Поречка (Петнаеста) бригада формирана је крајем августа 1944 год., а Крушевска 9 септембра 1944 год. у Крушеву.

с. Марул — с. Алинци — с. Веселчане. Жестоке борбе вођене су у току 11 и 12/IX за положаје сев. од с. Тополчани. Убијено је преко 80 Немаца, но непријатељ је успео да одржи кату 792 и 849 и с. Чепигово. Данас покушава да продре од с. Канатларци. Борбе су у току.

Бр. 10, дан 14.IX, група 65.

На Ђавату вођене жестоке борбе једне немачке моторизоване колоне са батаљоном VII бригаде. Непријатељ уз губитке од 40 Немаца⁵ продро ка Језеру. Ми држимо Ресен.⁶

БР. 51

ТЕЛЕГРАМ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ЗАПЛЕЊЕНОМ МАТЕРИЈАЛУ НА АЕРОДРОМУ КОЊАРЕ И МОГУЋНОСТИМА КОРИШЋЕЊА ОД СТРАНЕ САВЕЗНИЧКИХ АВИОНА¹

Бр. 12, дан 14/IX, група 105.

На аеродрому Коњаре има бензина за ловачку и бомбардерску ескадрилу за месец дана као и 4000 бомби од петсто кгр. Тражили смо од савезника да дођу овде авиони одакле би могли снажно тући линију Солун — Качаник уз садејство наших снага. Следи

Бр. 13, дан 14/IX, група 98.

У том случају ми би лако очистили целу Западну Македонију и могли да дејствујемо на линију Солун — Качаник са крупним снагама. — Молимо да нас помогнете у том тражењу код Врховног,² па ако Енглези не могу, да дођу Руси или Бутари.

⁵ Седма бригада није имала губитака, јер су Немци наишли на заседу (према усменим подацима пуковника Васка Карангеловског).

⁶ У Ресен је Седма бригада ушла 11 септембра, одржала митинг и истог се дана повукла. Ресен је коначно ослобођен 6 новембра 1944 године.

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Врховни штаб НОВ и ПО Југославије

Бр. 14, дан 14/ТХ, група 75.

Ово се може и треба да буде искоришћено.³ Један извиђач треба обавезно да нам се стави на расположење. У Прилепу смо задобили велико богатство и морамо га сачувати.' Павле¹ — Абас.⁶

БР. 52

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ СВ. ШКОЛЕ¹

14/1X-44

Драги другови,

Вечерас 14. ов. м. у 19 ч. ушли смо у Св. Николу,² цео је град изашао да нас дочека.

Од позадинских радника нашли смо другове: Јовче,³ из Велеса, Стојче Тешев из Св. Николе и Димче Робупгиски из Св. Николе и другарица Родна Ђураова из Велеса, Владо Ивев из Велеса и Фаик Речепов из Велеса. Они су формирали и формирају комитете.

Према њиховим изјавама наше снаге са оне стране Вардара распоређене су овако: Оперативни пггаб Вељко,⁴ Абас⁵ и Орце⁶ у с. Лисић" над с. Мелница секција Скопље — Велес, штаб 42 дивизије у Ораов Дол. Бригаде су распоређене од с. Слп до с. Чашка а можда и нешто даље. Наши држе висове над Велесом. Немци су укупани око града нарочито са ове стране између пута Велес — Скопље и Велес — Штип.

Немци су 13 ов. м. ушли у Штип, стално пролазе друмом Велес — Штип иду за Царево Село. Изгледа хоће да се пробију

³ Наше јединице нису искористиле ни бензин ни бомбе.

* Први пут је Прилеп ослобођен 9 септембра 1944 год. али је 19 септембра напуштен под притиском немачких снага. Коначно је ослобођен тек 2 новембра 1944 године.

⁵ Павле Илиќ, начелник Главног штаба НОВ и ПО Македоније

⁰ Цветко Узуновски, члан ЦК КП Македоније

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Св. Николу ослободила је Једанаеста бригада.

¹ Јовче Чучук

¹ Павле Илић

⁵ Цветко Узуновски

* Добривоје Радосављевић

¹ На карти: Лисиче.

преко Бугарске али немогуће. 11 ов. м. Немци су напали Бугаре⁸ на сектору с. Криви До — Олујић, Бугари су се повукли ка Штипу. Ту исту немачку колону ависни⁹ су десетковали.

Треба хитно да дође један из ОЗН-е ради прикупљања података.

За Команду места долазе људи из Команде подручја Велес и она ће бити 15 најдаље 16 успостављена.

Бригаду мислим да распоредим: један батаљон у с. Бузумелци — Милино са задатком постављања заседа на путу Велес — Штип а други батаљон у Св. Николе или с. Горобинци према ситуацији. Све ово за 2—3 дана док не добијемо одговор од 42 дивизије.

Питајте Андру¹⁰ да ли има противтенковских пушака или нешто слично да би требовали јер је неопходно потребно.

Поздрав
п. пуковник
П. Неделковски

БР. 53

**ПРОГЛАС ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ ОД СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. МАКЕДОНСКОМ НАРОДУ ПОВОДОМ КАПИТУ-
ЛАЦИЈЕ ФАШИСТИЧКЕ БУГАРСКЕ¹**

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Пред победоносном офанзивом херојске Црвене армије испала је из крвавог Хитлеровог савеза и фашистичка Бугарска — та гнусна служавка империјалистичке Немачке, која више од три године поробљава и пљачка македонски народ. Завршила се великим успехом јуначка трогодишња борба, коју је македонски народ, заједно са српским народом, водио против бугарских фашистичких хорди, које су јурнуле на македонско и српско тло да би клале и пљачкале за рачун берлинских бан-

" Делове Седамнаесте бугарске дивизије, чији је штаб био у Штипу.

⁸ На територији Македоније операције НОВ помагала су три авиона Врховног штаба НОВ и ПО Југославије.

¹⁰ Страхил Гигов, заменик политкомесара Главног штаба НОВ и ПО Македоније и члан ЦК КПМ

¹ Оригинал, штампан у штампарији, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ. На документу нема датума, а штампан је средином септембра 1944 године.

кара и барона. Пољуљана снажним ударцима наше Народно-ослободилачке војске Југославије, бугарска агресивна клика, на челу са Кирилом, Филовом и Миховим, није могла да се одржи ттред општенонародним борбеним валом братског бугарског народа, који је одлучно узео у своје руке судбину Бугарске.

Фашистичка, империјалистичка Бугарска нестала је са Балкана заувек!

Куцнуо је час потпуног и коначног ослобођења наше миле домовине Македоније!

Наша славна Народно-ослободилачка војска Македоније, већ је ослободила велики део наше домовине. У тешким борбама и смелим акцијама, она је најурила бугарске фашистичке окупаторе из Македоније! У нашим дивним градовима: Прилепу, Кавадару, Крушеву, Броду, Неготину, Кратову, Кочану, Кичеву, Дебру и другим мањим местима високо се вије црвена македонска застава и успоставља македонска народно-демократска власт — суверена власт слободне Македоније у демократској и федеративној Југославији.

Из крви твојих најдостојнијих синова, који су па^ш у тешкој трогодишњој борби против фашизма, ниче данас твоја драгоцену слобода и миран, срећни живот твојих будућих покољења!

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

У нашој народној земљи не гази више бугарска окупаторска чизма.

Али, Македонија није још сва ослобођена!

Бугарска војска у Македонији, која је изгубила сваки морал због дојучерашње окупаторске пљачкашке службе коју је вршила за рачун Немаца, руковођена готово искључиво од стране фашистичких официра, до краја је одиграла своју издајничку улогу против македонског народа. Пета бугарска армија, која се налазила у Македонији, није хтела да се заједно с нама бори против Немаца, него се с њима споразумела и предала им оружје и власт у неким македонским градовима. Захваљујући томе, Хитлерове банде још увек бораве у нашем Скопљу и уз помоћ професионалног терористе Ванча Михајлова наоружавају качачке шиптарске банде за борбу против наше Народно-ослободилачке војске Македоније, настојећи да се без препрека повуку кроз Македонију и извуку са Балкана, из кљешта којима их је притегла моћна Црвена армија, англо-америчке трупе и наша Народно-ослободилачка војска Југославије.

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Твоја отаџбина — македонска федерална држава у демократској и федеративној Југославији, тражи од тебе да у овим одлучним часовима будеш достојан илинденских борбених тра-

диција и светлих гробова твојих првобораца Јордана Николова, Кузмана Јосифовског, Страша Пинцура и Мирчета Ацева!

Дигни се сав на оружје! До последњег који може пушку да носи ступај у Народно-ослободилачку војску Македоније! Само са оружјем у руци, само у редовима наших славних бригада и дивизија, само под мудрим руководством нашег Врховног команданта, маршала Тита, очуваћеш до сада ослобођену македонску земљу и очистићеш још неослобођени део Македоније од немачких паса!

Не допусти да крвави немачки фашисти пролазе без казне преко македонске територије! Пресецај им путеве, сачекај њихове војне транспорте и наоружавај се немачким оружјем!

На општу мобилизацију, македонски народе!

Напред ка јачању првих, у борби прослављених македонских дивизија! Напред ка стварању дивизија и корпуса по читавој Македонији!

Напред ка стварању Македонске армије — нераздвојног дела Народно-ослободилачке војске Југославије, гаранције наше слободе и нашег уједињења.

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Ради успешног и коначног извршења истериских задатака ксји данас стоје пред тобом — да сачуваш и изградиш македонску државу — мобилиши све поиггене људе у Македонији, без обзира на политичко, верско, друштвено убеђење и националност, све који Македонију воле као своје рођено огњиште, све који желе да раде за добробит македонског народа. У оквиру Народно-ослободилачког фронта Македоније треба да нађу своје место и они твоји до сада заблудели синови који на својој души *ле* носе народну крв. Народно-ослободилачки фронт Македоније треба да постане величанствена манифестација твога јединства и чврсте воље да једном почнеш живети слободно и људски.

Стварај по свим селима и градовима органе свог борбеног јединства — одборе Народно-ослободилачког фронта Македоније!

Од Народно-ослободилачког фронта Македоније створи сигурну, неразрушиву потпору младе македонске државе, гаранције наше слободе и нашег уједињења!

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Дошао је дан када треба да узмеш власт у Македонији у своје руке! Историске илинденске одлуке твога првог Антифашистичког собрања народног ослобођења Македоније треба данас да оживотвориш у целој Македонији, да од њих начиниш материјалну снагу младе македонске државе — чврсту народно-демократску власт по свим селима и градовима. Од малог до

великог, од мушког до женског, од старог до младог, сав треба да прегнеш на изградњи свог новог дома — слободне Македоније у демократској и федеративној Југославији! Покажи народима Нове Југославије, читавом слободољубивом свету, да у теби постоје државотворне снаге, да си способан да сам будеш господар своје куће!

Стварај у свим селима и градовима органе своје државне власти — народно-ослободилачке одборе првог Антифашистичког собрања народног ослобођења Македоније!

Преко народно-ослободилачких одбора организуј сав привредни, државни и културно-просветни живот младе македонске државе!

Преко народно-ослободилачких одбора створи од наших села и градова чврсту, сигурну позадину нашем фронту, позадину која ће снабдевати нашу Народно-ослободилачку војску Македоније са свим што је неопходно за брзу победу над Немцима!

У свенародном учешћу у изградњи наше државе лежи залог наше слободе и нашег уједињења!

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Ове историске дане свог ослобођења ти доживљујеш у моменту када у Европи пламти последњи јуриш против Хитлерове Немачке! Непобедива Црвена армија и њени савезници — англо-америчке трупе, незадрживо марширају ка Берлину да би окончали крваву агресију какву не памти људска историја! Твоје ослобођење долази у моменту када су на границама наше нове отаџбине — демократске и федеративне Југославије, засјали ослободилачки бајонети наше драге, дугоочекиване братске Црвене армије! Твоје ослобођење долази у моменту када су у читавој Југославији наша браћа — српски, хрватски и словеначки народ, започела невиђеном до сада снагом да чисте своју земљу од фашистичких окупатора и њихових домаћих слугу.

Није далеко дан када ће народи Југославије доживети свој највећи празник — улазак у наша села и градове најмоћније армије у свету, наше највеће савезнице — Црвене армије!

Није далеко дан када ће све наше тековине, наша слобода и наша пуна победа бити учвршћене од стране највеће снаге у свету — моћне Црвене армије!

ВОЈНИЦИ, ПОДОФИЦИРИ, ОФИЦИРИ И ПОЛИТИЧКИ РАДНИЦИ ХЕРОЈСКЕ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ МАКЕДОНИЈЕ

Ваше свето оружје бије данас последњу битку против фашистичких окупатора! Нека и у њој, као и до сада, ово оружје однесе пуну победу!

Македонски народ вас позива да у последњој, одлучној бици против немачких окупатора покажете највећу до сада смелост и иницијативу, да својим, славом окићеним оружјем одбраните постигнуту^т слободу заувек и уништите немачке хорде у још неослобђеној нашој отаџбини! Македонски народ вас позива да данас више но икад, покажете да сте достојни савезници Црвене армије тиме што ћете од Македоније створити гробницу и тамницу свих немачких војника и официра који се налазе у њој!

Однесите што пре црвену партизанску заставу у наше родно Скопље, развијте је високо над његовим зидинама и објавите целом македонском народу да је његов главни град и престоница нове македонске државе заувек ослобођен од стране херојске македонске војске!

Напред, за потпуно ослобођење наше драге Македоније!

Све за фронт — све за победу!

Да живи ослободитељица словенских народа — Црвена армија!

Да живи наша славна Народно-ослободилачка војска Југославије!

Да живи генијални стратег Народно-ослободилачке борбе Против фашистичког империјализма, маршал Југославије Јосип Броз-Тито!

Да живи наша отаџбина — демократска федеративна Југославија!

Живели наши велики савезници — Совјетски Савез, Енглеска и Америка!

Да живи слободна Македонија у демократској федеративној Југославији!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Главни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Македоније,

За Президијум првог Антифашистичког собрања народног ослобођења Македоније,

Полит. комесар
Бане Андреев

Командант
генерал-мајор
Михаил Апостолски

Претседник
Методи Андонов
(Ченто)

Секретар
ЈБубчо Арсов

ДИРЕКТИВА СВЕТОЗОРА ВУКМАНОВИЋА-ТЕМПА ОД СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КП МАКЕДОНИЈЕ ЗА ОРГАНИЗОВАЊЕ КОРПУСНИХ ОБЛАСТИ НА ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ¹

Драги другови,

Били смо у Софији и на Плачковици. Апостолски и Бане су остали на Плачковици да организују корпус² а ја и Лазо Колишев[ски]³ смо дошли код Андра⁴ да организујемо Скопско-кумановску дивизију/' После обављеног посла крећемо код вас.

У Софији смо разговарали са ЦК Бугарске партије и изнели им све наше примедбе о њиховом раду и ставу према Македонији. Притиснули смо их здраво. Они су признали на концу све своје грешке и изјавили су да ће све учинити да се односи између наше и њихове партије поправе. Ми смо им поставили наше захтјеве у погледу бугарске Македоније и они су на све пристали. Тако у бугарском делу Македоније сад се приступа организовању македонских бригада и дивизија, организовању македонских народно-ослободилачких одбора по свим градовима и селима и као највишег органа обласни народно-ослободилачки одбор и организовању политичко пропагандног рџада у народу за присаједињавање нашој Македонији. Наравно све ово још у оквиру бугарске државе (војне јединице у оквиру бугарске војске а народно-ослободилачки одбори у оквиру Отечественог фронта). Повезали смо се са партиским организацијама и партизанским одредима у том (бугарском) делу Македоније и они скоро сви стоје на нашој линији. Формално присаједињавање извршиће се касније кад одлучи Тито.

Састали смо се са нашом емиграцијом у Софији (Перо Шанданов, Пецо Трајков, Туше Деливанев, Мартулков, Шакир војвода и др.) и сви су сни плакали од радости и једина им је жеља да се што пре врате у Македонију. Радосно је било гледати

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ. На документу нема датума, а писан је септембра 1944 године.

² Организовање Брегалничко-струмичког корпуса отпочело је крајем септембра, и Корпус је, потпуно оформљен, почео дејствовати 10 октобра 1944 године.

³ Секретар ЦК СК Македоније

* Страхил Гигов, заменик политкомесара Главног штаба Македоније

⁵ Штаб Кумановске дивизије оформљен је почетком октобра 1944 год. у с. Жегљане.

оЕе наше старе борце како као деца плачу и радују се што виде остварен свој вековни сан. Ми смо тамо оставили Кира Миљовског који је образовао један одбор који има задатак да ради међу емиграцијем за њихово враћање у отаџбину. Прије нашег доласка у Софију они су издали један проглас који има грешака (балканска федерација) али то је био плод необавештености. Сви они чврсто стоје на нашој линији. Шаљем вам један примерак тог прогласа.

С обзиром на целокупну ситуацију у Македонији и с обзиром на директиве од Тита — ми смо Македонију разделили на три корпусне области.⁰

Прва корпусна област обухвата: Скопље, Велес, Св. Никола, Кратово, Кр. Паланка, Прешево, Куманово, Тетово и Гостивар. На овој области треба организовати четири команде подручја и то у Скопљу, Куманову, Велесу и Тетову. Први корпус имао би за сада две дивизије и то Четрдесет другу и ову која се сада формира на територији Куманово — Скопска Црна Гора. Штаб овог Првог корпуса треба да буде: командант Чукалов, полком Чушкарев, начелник штаба мајор Шарановић који је сада дошао од Тита и начелник персоналног одељења Лиљана.⁷ Трећа дивизија у саставу овог корпуса организовала би се касније од људства са територије Скопља — Гостивара — Тетова. Ова дивизија која се сада формира на територији Куманово — Скопска Црна Гора је слаба. Људства има доста (око 5.000 наоружаних бораца) али руководећег кадра нема. Зато је нужно да ви пошаљете кадар за штаб дивизије и бар нешто за штабове бригаде. За команданта ове дивизије треба да пошаљете Јашмака. За команданта Четрдесет друге дивизије ми ћемо вам послати мајера Грозданића који сада ради на формирању ове дивизије а који ће кренути тамо чим овде стигне Јашмак. Ви организујте потпуни штаб корпуса и поставите његово седиште (на Овчем Пољу или код 42 дивизије). Исто тако организујте Велешку команду подручја. Ми ћемо дати директиву бригади на Скопској Црној Гори да тамо приступа формирању скопске команде подручја. Тетовску команду подручја организоваћемо касније.

Друга корпусна област обухвата: Битољ, Прилеп, Кавадар, Крушево, Брод, Ресен, Охрид, Струга, Кичево, Дебар и Галичник. Овде треба организовати Битољску, Прилетгску и Кичевску команду подручја. Штаб овог другог корпуса треба да буде: командант Тићо,⁸ полком Борче,⁹ начелник Ђуро¹⁰ итд. У са-

* Корпусне области деловале су све до почетка октобра 1944 год, када се пришло формирању корпуса.

⁷ Љиљана Манева

⁸ Тихомир Милошевски

⁹ Наум Наумовски

¹⁰ Петар Брајовић

став овог корпуса улазе Четрдесет прва, Четрдесет осма (кичевска) и Четрдесет девета дивизија. Ви ћете хитно предузети организовање и овог корпуса и корпусне области.

Трећа корпусна област обухвата: Штип, Струмица, Радовиште, Ђевђелија, Кочане, Царево Село и Берово. Овдје се приступило организовању три команде подручја и то: Штипска, Струмичка и Беровска (ова последња привремена). -Штаб овог Трећег корпуса је у овом саставу: командант Пецо Трајков, полком Гојчо Стовков, начелник потпуковник Вујадин Поповић, начелник персоналног одељења Беловски. Овај корпус има за сада две дивизије (преко 6000 наоружаних бораца) али сваки дан пристижу нови борци са терена као и Македонци који су били у бугарској војсци а који се сада враћају са оружјем на тај терен. У овај корпус ће као трећа дивизија ући Горноцу-мајско-петричка дивизија која се сада организује а која ће се вероватно у скорој будућности ставити под нашу команду. Организацију овог корпуса предузели су Апостолски и Бане.

Ставити у задатак свим корпусима да заведу строгу војничку дисциплину у свим јединицама, да се заведу спискови војника и да се заведу строге мере против дезертера, да се очисти из наших јединица све старо и несигурно људство које треба заменити са младим борцима, првенствено добровољцима, да се по могућности меша људство из разних крајева по јединицама, да непрестано нападају Немце и њихове комуникације итд. Даље, да се партизанске страже при командама сведу на најмању меру и да то буду добри и сигурни борци.

Стављам у задатак друговима из ЦК да изврше реорганизацију и у партиском и у административном погледу према овој подели. Тако Други обласни комитет треба да обухвати још Брод, Кичево, Дебар, Галичник, Стругу и Охрид. Цео партиски кадар са те територије треба да потпадне под II обласни комитет. Ратка¹¹ би могла ући у Обласни комитет. Бата¹² и Лазо (Ванчо Бурзевски) треба да дођу у Први (скопски) обласни комитет. Бато ће бити секретар. Ванчо треба да дође у Св. Николу где треба да буде секретар среског комитета. Ларго¹³ треба да буде секретар Велешког среског комитета. Оба ће бити истовремено чланови Обласног комитета.

Ставити у задатак свим нашим партиским руководствомима да чланови треба да улазе у односним народно-ослободилачким одборима. Ово наравно не треба круто схватити већ тако да се води курс да скоро сви чланови наших руководства улазе у дотичне НО одборе. Тако у Обласни НО одбор треба да уђу сви чланови нашег Обласног комитета. Исто тако у срески, оп-

¹¹ Ратка Крстеска

¹² Видоје Смилевски

¹³ Мино Богданов

штински итд. Ово исто важи и за комитете Народно-ослободилачког фронта. Бато, Маца¹⁴ (Ђурђа) и Милева¹⁵ сачињаваће биро првог Обласног комитета. Круме¹⁰ ће бити секретар Тетовског среског комитета и истовремено члан Обласног комитета. Круме, Ванчо и Ларго биће привремено на дужностима секретара среских комитета док не израсту руководиоци среских комитета.

Извршите реорганизацију према горњим директивама и у административном погледу тј. приступите организовању трију обласних народно-ослободилачких одбора.

Све ове мере морају се спровести што хитније и о свему морате извештавати.

Темпо

¹⁴ Маца Карбева
¹⁵ Милева Сабо
¹⁸ Круме Наумовски

**ТЕЛЕГРАМ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БАМА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ С. ЛА-
ГОВО — С. МАЛО КОЊАРЕ¹**

Бр. 1, дан 18/1X, група 126.

У току 16 септ. Немци овладали алиначким положајима и заузели с. Лагово, с. Галичани и М. Коњаре. У току 17 септ. тукли су Прилеп артиљеријом, а из с. М. Коњаре кренули у напад и око 12 часова заузели село Мажучиште. Извршили смо противнапад под заштитом артиљерије и повратили наше положаје. Следи

Бр. 2, дан 18/1X, група 111.

Елан код немачке војске слаб, но наше су снаге малобројне,² а бугарске³ дефанзивне.⁴ Прикупићемо бригаде да пређемо у противнапад, а на Бугаре утичемо и код њих развијамо офанзивни дух. Данас смо зацценили 1 немачки ауто и уништили једну батерију. **Павле — Орце.**

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У овим борбама учествовале су: Друга, Десета, Косовска, Крушевска и Петнаеста (Поречка) бригада, а са немачке стране: група генерала Гулмана (два батаљона и један артиљериски дивизион), група Пабст (два батаљона, један артиљериски дивизион и један батаљон Четврте СС полициске моторизоване дивизије); са правца Велеса покушавали су да угрозе наше јединице делови Једанаесте ваздушне десантне дивизије.

³ Од бугарских снага учествовали су један батаљон Четрдесет петог пешадиског пука и артиљериски пук под командом пуковника Младенова.

⁴ Неактивне. Док су делови Четрдесет прве НО дивизије били у офанзиви, Бугари су се добро држали, али када је Дивизија прешла у одбрану, они су изгубили морал, тако да су наше јединице биле принуђене да их разорујају.

ИЗВЕШТАЈ НАЧЕЛНИКА ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. НАЧЕЛНИКУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАСПОРЕДУ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ 41 ДИВИЗИЈЕ
Н. О. В. Ј.
19-IX-1944 у 13 ч.

НАЧЕЛНИКУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Нијемци су успјели да још 17-IX- посједну Дреновачку клисуру и да сконцентришу велике снаге на сектору: Шивец, Возарци, Дреново. Наше снаге нијесу успјеле да прије њих заузму позиције а бугарска ловна рота- коју смо оставили на тим позицијама напустила их је без да прими борбу.

Поигго смо изгубили те позиције, предузели смо слиједеће: једну бригаду³ послали смо да посједне Мрамор — Суви Дол, са задатком да сруши пут, направи противтенковске препреке и врши напад правац Дреновачке клисуре. Са другом бригадом предузимамо нападе са позиција јужно од друма Кавадарци, Црна на њихове снаге: Возарце, Шивец, Дреново и тиме ће потпомагати чишћење Клисуре. У томе ће је потпомагати наша артиљерија. X бригада одмах иде на задатак који сте јој дали на Плетвару.⁴

Сасвим иде тешко, јер штабови бригада су лабави и не говршују задатке. Ми смо предузели све мјере и уложићемо посљедње напоре да излијечимо то и извршимо задатке на нашем сектору.

С. Ф. — С. Н.

Начелник штаба
Вуко Турковић

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Чета

³ На овим положајима остављена је Девета бригада. Она је стално нападала непријатељске колоне носећи им губитке у људству и материјалу (види док. бр. 61).

* Задатак Десете бригаде био је да спречава извлачење немачких снага друмом Прилеп — Градско преко Плетвара. У десеточасовној борби 23 септембра уништила је 6 камиона, 2 мотоцикла, 1 минобацач, запленила 3 топа, 3 пушкомитраљеза, 30 пушака и доста ратне спреме, и заробила 30 непријатељских војника (види док. бр. 61).

П. С.

Неке снаге које имамо овдје од допунске бригаде,⁵ оформићемо их и послати да дејствују у долини Вардара. Ја сам добио наређење да одмах дођем за Прилеп и већ сам био на путу, али по вашем наређењу остаћу ту и даље на дужности.

Исти

БР. 57

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДЕ МЕСТА ПЕХЧЕВО ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О СТАЊУ БУГАРСКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ ПЕХЧЕВО — ЦАРЕВО СЕЛО¹

Друже команданте,

Добили смо следећа обавештења из с. Тработивишта: ⁴

Бугарске трупе" напустиле су Царево Село и налазе се на положајима испод села Звегор, на километар од места Гробиште. На овом положају Бугари располажу са четрдесет оруђа и око десет оруђа на положају Црна Скала — Острец.

Бугари су гађали из топова немачке положаје, који се налазе шест до седам километара од Царева Села у правцу Кочана.

Бугарске трупе, које се сада налазе на положају, веома су дезорганизоване и деморалисане. Данас су одржале двочасовно предавање о њиховом учешћу у садашњој борби, за разлику од ранијих борби. Пуковник, који се налази на челу трупа, веома је добар човек и схвата борбу. Такође и он им је одржао говор, пошто је понудио и комесару Царева Села да им и он одржи говор.

Добили смо обавештење да се један немачки војник добровољно предао бугарским трупама и рекао овима да су Немци јако деморалисани. Становништву је било наређено да се евакуише.

19-IX-1944 год.
Пехчево

Пол. комесар: **Аца Митовски**
Командант: **М. Стојанов**

⁵ Почетком октобра формирана је од ове бригаде Једанаеста македонска бригада Четрдесет прве дивизије.

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.
¹ Пешадиски пук Пете дивизије Четврте бугарске отечествено-фронттовске армије. Када је Четврта македонска бригада, средином септембра, пошла за пл. Плачковицу ради формирања нових јединица (а касније и Педесете и Педесет прве НО дивизије), Бугари су напустили Царево Село и све своје положаје и повукли се на бугарско-југословенску границу.

**ТЕЛЕГРАМ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАСПА-
ДАЊУ БАТАЉОНА ЧЕТРДЕСЕТ ПЕТОГ ПЕШАДИСКОГ БУ-
ГАРСКОГ ПУКА И ПЕТНАЕСТОГ АРТИЉЕРИСКОГ ПУКА У
ТОКУ БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА ОКО ПРИЛЕПА¹**

I

Бр. 1, дан 21-IX, група 76.

Бугарска војска се увелико распада. Све што бежи разо-
ружавамо. До сада смо узели преко 1200 пушака, 4 топа и др.
Наставићемо то и даље. Кроз кратко време неће остати скоро
ништа.

Бр. 2, дан 21-IX, група 55.

Код Бутара треба протестовати због прећуткивања борбе
наше војске око Прилепа.² Сем артиљерије, њихова војска је
само бежала.

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге
телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Вој-
ноисториског института ЈНА

² Радио-станица отечественофронтоске Бугарске *сре* успехе
у борбама за Прилеп и око Прилепа приписивала је батаљонима
Четрдесет петог пешадиског пука и Петнаестог артиљериског пука,
не спомињући снаге НОВ Македоније, иако су бугарске снаге само
садејствовале, а главни терет је падао на снаге Четрдесет прве
дивизије НОВЈ (види док. бр. 55).

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРЕДЕСЕТ ДРУГЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВИОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПОСЕДАЊУ ПОЛОЖАЈА ЗА ОДБРАНУ НА СЕКТОРУ БЕЛУТРАЦИ — ШАРНА ПЛОЧА — РЛЕВЦИ — ЛИСИЧЕ¹

ШТАБ 42 ДИВИЗИЈЕ
Н.О. В. МАКЕДОНИЈЕ
23-IX-1944 15.05 часова
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Непријатељ са доста јаким снагама надире према Велесу. Наша XI бригада није успела да избије на положаје код Старог Града, већ је запосела друти одређен положај код Белутраци [к.] 505, с тим да ви дате једну чету на Шарна Плоча [к.] 525 до доласка III бригаде. Трећој бригади наредили смо да са два батаљона запоседне и брани положаје Шарна Плоча — Кале Баничко, са тежиштем на одбрану Шарна Плоча. Један батаљон, заједно са батеријом, повлачи се правцем Рлевци — Мучи Баба — [к.] 1396 са задатком да затвара правце из Рлевца и Добрина, а артиљерија има да дејств.[ује] испред тога положаја и евентуално долином Големе Реке према с. Лисиче. XIII и допунска бригада² отсечене су и остале источно од друма. Чини нам се да су запоселе Бусилски Рид, јер с времена на време чује се митраљ[еска] паљба са тог правца.³ Са правца с. Степанци чује се већ више од 2 часа топовска паљба.⁴

Непријатељ је предњим деловима стигао до испод Текен Баира и ту остао, по својој прилици задржао га је порушени мост. Командно место дивизије јесте Коларница.

См. Ф. Сл. Н.

Политком
Чушкар

Начелник штаба
Ст. Маркоски

Командант
Јашмак

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Због великог прилива бораца у НОВ, поред формациских јединица формиране су и допунске јединице, које су, иако недовољно наоружане, учествовале у борбама. — Ова се Бригада једном спомиње као Четрнаеста допунска бригада.

³ На' положају је била једна чета Осме бригаде. Она се, као и цела Бригада, под притиском надмоћнијег непријатеља, повукла без жртава.

* Авционк Врховног штаба (тројка) уништили су на друму неколико немачких тенкова, који су се пробијали од Прилепа за Велес.

ТЕЛЕГРАМ СЗЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. О СТАЊУ У ПЕТОЈ БУГАРСКОЈ ОКУПАЦИОНОЈ АРМИЈИ ПОСЛЕ 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

65/124, 66/93

За Коваљенка. На ова питања одговарам следеће: 1. Наша Н.О.В. разоружала је делове 29, 14 и 15 бут. див., у укупном броју од 8000.— војника. Исто **такових** див. разоружали су Немци. Једино око 1000.— бугарских војника који су изјавили жељу да се боре против Немаца, остали су наоружани заједно са нашом војском. Код Прилепа водили су борбу противу Немаца. **Преостала** бугарска 17. див. из Штипа повукла се наоружана, али дезорганизована за Бугарску.

2. У Македонији и на вардарском подручју су остали само оних 1000.— буг. војника код Прилепа који стоје под командом пуковника Младенова.²

3. Везу са генералом Косеровом³ успоставили смо у Ренамеарево село — Горња Цумаја. Очекујемо његов долазак код нас.

4. Сада се са бугарском војском практично сарађује само на сектору Прилепа. •

25-1X-44 год.

Темпо

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Сарадња са бугарским јединицама из прилепског гарнизона трајала је до 20 септембра 1944 год., када су се оне почеле распадати, тако да су 21 и 22 септембра коначно разоружане и 29 септембра, под заштитом наших снага, из Пехчева упућене за Бугарску.

* Кецаров. Наименован је од отечественофронтовске бугарске владе за команданта Пете бугарске армије.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ КАВАДАРА, РЕЗУЛТАТУ БОРБЕ ПЕТЕ И ДЕСЕТЕ БРИГАДЕ ПРОТИВ НЕМАЦА НА СЕКТОРУ С. СТЕПАНИЦИ — С. ИЗВОР, РАЗОРУЖАЊУ БУГАРСКИХ ЈЕДИНИЦА И РАСПОРЕДУ СНАГА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ
II ОПЕР. ЗОНЕ
25. септ. 1944 год. у 10 час.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Извештај руководства са терена 41 дивизије је следећи:

1 — Извршен је напад на Неготино и Кавадар. Кавадар је ослобођен, а јучерашњи незваничан извепггај каже и за Неготино.²

2 — 21 о. м. IX бригада разрушила је 1 мост на друму Прилеп — Кавадар. У Клисуре³ је дочекана непријатељска колона. Уништена су 3 камиона и заплењено много материјала.

3 — Са свих страна на том сектору пролазе бугарски војници који добровољно остављају оружје. **ЈБудство батерије која се налазила тамо је напустило топове. Наши су формирали батерију од нашег људства. Количина оружја, као и другог материјала је велика** те се има доста посла око сређивања. Наоружано је доста бораца. Прилив бораца је непрекидан. Према извепггају курира потпуковник Белчев⁴ са још једним поручником пресвучени у цивилна одећа ухваћени су и налазе се код наших.

23 о. м. јединице X и V бригаде на широком фронту од Степанаца до Извора дочекале су **немачку колону** око 12 часова. Борба је трајала до 22 часа. Саобраћај је био потпуно прекинут. Уништено је **6 камиона и 2 моторцикла**. Заплењена је **велика количина материјала** између осталог: 3 **топа** (пољске хаубице) које нисмо могли извући те смо им затвараче склонили, 3 **п.**

¹ Докуменат, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Кавадар и Неготино од бугарског окупатора напуштени су одмах по капитулацији Бугарске, 9 септембра 1944 године те се овде не ради о нападу, него су наше снаге ушле у Кавадар и Неготино (Девета бригада) 15 септембра, док су позадинци у Кавадар ушли неколико дана пре капитулације Бугарске.

³ Дреновска клисура

⁴ Официр у Петој бугарској окупационој армији

митр., 1 оацач, 30 пушака и др. Заробљено је **20 војника (11 Немаца и 9 Талијана)**.⁵ Из саслушања се види да је морал код војске слаб. О ситуацији су обавештени. Старији официри су побегли за Немачку. Трупe у Грчкој су вољне да се предају **Са-Еезницима** или Црвеној армији. Њихови официри у Македонији решени су да се боре до последњегa. **Један војник каже да Прилеп морају за 5 дана** да напусте.

Ми смо бригадама дали следеће задатке:

IX бригада стари задатак. (Тај задатак је био дат 41 див.)⁶

X бригада на терену села Смиловица са задатком активног дејства на комуникацији Прилеп — Велес.

V бригада са задатком дејства на комуникацији од Степанаца до Извора (прута Прилеп — Велес) и затварање желез. пруге према Богомили.

II бригада је на Мукосу са задатком заштите ове територије и аеродрума.⁷

VII [бригада] стари задатак.⁸

Радино на формирању и учвршћивању ових јединица тако да би их што више активизирали. Чим овај посао који је **нужан** завршимо бићемо у погледу акција пуно **активнији**.

Услед непрекидне промене ситуације и због широког терена, командовање нам је отежано. Зато је неопходно да нам дате две радио-станице. Једна за тиквешки терен, а једна за нас. Пошаљите нам план везе (радио) са VII бригадом. За обе станице пошаљите нам радиотелеграфисте и шифранткиње.

Пошто овде имамо велики број ненаоружаног људства, а тако исто и на битољском терену то нам је неопходно да нам пошаљете што више оружја (пуш., п.митр.) и муниције.

Јавите нам распоред материјала (Нова Југославија⁹ и др.) кога сте послали. Шта припада нама шта другим јединицама?

Наредите I опер. зони да ндм пошаљу динамит и остало за рушење.

СФ. СН.

Начелник штаба
Петар В. Брајовић

Командант мајор
Тићо¹⁰

⁵ Губици наших бригада: 9 мртвих и 12 рањених (према усменим подацима пуковника Данета Петковског).

⁶ Да напада немачке колоне које се извлаче Дреновском клисуром.

⁷ На Мукосу, северно од Прилепа, налазио се аеродром који је служио за спуштање оружја из авиона западних савезника.

⁸ Нападање непријатељских колона на путу Битољ — Охрид

⁹ Орган АВНОЈ-а

¹⁰ Тихомир Милошевски

**НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ ОПЕРАТИВНЕ
ЗОНЕ О УЧВРШЋЕЊУ ЈЕДИНИЦА ЗОНЕ И ДАЉИМ ЗА-
ДАЦИМА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
27. IX. 1944 г.
с. Гор. Врановци

ШТАБУ IV ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

1. — Црвена армија добила је одобрење од Врховног команданта маршала Југославије, друга Тита, да може као савезник да пређе нашу границу под условом да поштује нашу административну власт.

Савезничке трупе Енглеске искрцале су се у јужној Албанији и заузеле место Химару.

Наше јединице које су се скоро целе године вежбале у нашим базама у Италији,² започеле су своје десантне операције на сектору Сплит — Метковић, уз помоћ наше авијације и оклопних јединица. У тим операцијама очишћена су сва јужно-далматинска острва, а делимично и обала.

Генерал Апостолски³ примио је у Софији све Македонце који су били у бутарској војсци, наоружао их је совјетским оружјем и организовао бројно снажну јединицу.⁴

По свему изгледа да савезничке армије завршавају са припремама и да ће за неколико дана отпочети снажну офанзиву са истока и запада.

Наше јединице треба да буду спремне како би у потребном моменту могле да учествују, раме уз раме са савезничким армијама, у ликвидирању највећих немачких групација и ослобођењу великих економских и културних центара наше отаџбине. Зато је потребно да се у што краћем времену новоформиране јединице организационо учврсте, да се подигне дисциплина на достојну висину, да се организује и учврсти војна позадинска власт и оспособи за чување мира и безбедности на нашем

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Податак није тачан. Ради се о Двдесет шестој див. НОВ, која је бранила о. Вис од почетка 1944 год. и у периоду од јануара до октобра исте године изводила десантне операције на средњедалматинским отоцима и далматинској обали у садејству са морнарицом НОВЈ.

* Командант Главног штаба НОВ и ПО Македоније

⁴ То је била бригада „Гоце Делчев“ (касније позната као Деветнаеста македонска бригада).

сектору, како би се војне јединице могле да ослободе за оперативне задатке и ван наше зоне; да се зона очисти од свих квислиншких снага. Све противнародне елементе разоружати, а по потреби ставити их у концентрациони логор. Једном речју, очистити и учврстити позадину, како би војска могла са сигурном позадином да оперише на фронту.

2. — Са јединицама ваше зоне потребно је да у што краћем времену разбијете шиптарске банде у рејону Кичева и ослободите град Кичево.⁵ Пошто ослободите Кичево, разоружате све наоружане Шиптаре и разбијете сваки организовани отпор, на простору Кичева оставите мале снаге, које ће учврстити позадинску власт и поставити јаке партизанске страже, а са главнином нападните Гостивар.

Пошто се Кичево ослободи, треба радити брзо и не дозволити да се Шиптари у Гостивару окупе, организују и припреме за жилаву одбрану и евентуално добију неко појачање од Немаца, те да преузму иницијативу. Код напада на Гостивар,⁶ треба применити супротан поступак од оног код Кичева. Код Кичева, треба сабити целу реакцију у град и тамо је уништити, а код Гостивара, напасти њихов центар и њене делове уништити. Овај начин се овде мора применити због могућности да добију појачања из дубине, што код Кичева није случај.

Нама је веома важно да, у моменту када је савезници приближе Скопљу или Дебру, имамо чврсто у својим рукама простор Кичево — Гостивар, као и слободне снаге за дејство према Тетову и Скопљу, Дебру или Охриду.

3. — Успоставите чврсту радио-везу с нама, са станицом и персоналом који ћете добити од друга Бате.

Ми смо поставили потпуно засебну телефонску линију за вас из с. Гор. Врановци до Брода. Ова линија пролази само кроз нашу телефонску централу у селу Врановци, а треба да буде директно укључена у телефонску централу нашег штаба. Она треба да заобиђе телефонску централу у Броду, као што је заобишла у Богомили и Јабучишту.⁷ На тај начин, успоставићемо сигурну везу између вас и избећи ћемо прислушкивање код успутних станица.

Сада је ова директна линија укључена привремено у централу у Броду, али треба да је искључите одатле и повежете директно за вашу централу.

За везу са међуцентралама успоставићемо тако зване омнибусне линије, у које ће се укључити све међутачке. Ви то треба да урадите до границе ваше зоне, а од границе наовамо ми.

⁵ Кичево је ослобођено 9 октобра 1944 и истог дана напуштено, а коначно је ослобођено 15 новембра 1944 год. (види док. бр. 84).

⁶ Гостивар је ослобођен тек 19 новембра 1944 године.

⁷ На карти: Јаблчиште (Г. и Д.)

Исто тако, успоставите телефонску везу са бригадама и командама подручја, а ове да успоставе са командама места.

4. — Како се ситуација мења скоро сваког дана, потребно је да се ове везе што пре остваре, да бисмо били у тесном контакту. Поред овога, потребно је да бар на свака два дана шаљете по један извештај преко курира, а док не успоставите телефонску везу и свакога дана, да бисмо имали преглед ситуације и могли одговорити захтевима који се од нас траже.

Повежите се чвршће са албанским НО снагама да бисмо знали како се развија савезнички десант, јер се о њему веома мало говори на радију. Исто тако, за нас је важно да знамо како се држе према НОВ Албаније.

5. — У штабу дивизије и штабовима бригада одредите по једно лице које ће организовати обавештајну службу. У бригадама организујте од најбољих бораца извиђачке водове, а при штабу дивизије извиђачку чету под руководством оба органа.

Задаци извиђачких водова јесу да личним осматрањем непријатељских позиција и кретања, пруже команди податке за предузимање својих операција.

Они у том циљу постављају заседе, хватају непријатељске стражаре и друге војнике да би од њих добили податке о непријатељу.

Извиђачка чета дивизије има исту улогу, само се шаље тамо где је тежиште дивизиских операција.

Извиђачке јединице само изузетно се употребљавају у фронталним борбама.

6. — Да би се ваше јединице оспособиле за успешну борбу и ван вашег терена, потребно је да се пређе на војнички начин исхране, тј. да свака чета набави казан, кува храну борцима своје чете и носи је на положај.

Да се престане са кућним начином снабдевања, јер је он веома опасан за спремност на борбу и истрајност трупа у борби.

7. — Да се у јединицама организује санитарска служба. У болници у Самокову организовати стални санитарски курс, који треба да траје најмање 14 дана. Хируршку екипу држати највише на 4 часа хода од места где се води борба и добро је обезбедити због специјалне ситуације у којој дејствујете.

Одредите дивизиског санитарског референта који ће спроводити директиве из санитарске службе.

8. — Организујте радионице у сигурној бази: кројачке, обућарске, седларске, артиљеријско-техничке и др.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полит. комесара
Цв. Узуновски

Начелник штаба
генерал-мајор
Пав. Илић

Зам. команданта
потпуковник
П. Неделковски

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БРОЈНОМ СТАЊУ ПОТЧИЊЕНИХ ЈЕДИНИЦА И О БОРБАМА ДЕСЕТЕ БРИГАДЕ КОД С. СМИЛЕВЦИ И СЕДМЕ БРИГАДЕ НА ПУТУ БИТОЉ — ОХРИД ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹

ШТАБ
II ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
27.9.1944 год.
с. Ореов Дол

ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ

Обавештавамо вас да смо у потпуности спровели у дело ваше писмо, односно јединице ове зоне налазе се на теренима, који су одређени у писму од 25-IX.

Према досадашњим извештајима, бројно стање пет бригада је следеће: 2 бригада 1350; 5 бригада 900; 9 бригада 2.110; 7 бригада 2.100; 10 бригада 450 (ова бригада попуниће се из Девете), — свега 6.910. У овај број не улазе позадинске војне власти и партизански одреди.

Све јединице су наоружане, сем Седме бригаде, у којој, према последњем извештају, има само 500 наоружаних бораца.

24/25.9.44 год., Десета бригада, која се налазила на положајима код с. Смилевци, у заседи на друму, извршила је напад на колону камиона и пешадије и тако је разбила да се у паничном бекству вратила назад. Плен: два коња натоварених муницијом, један тешки немачки минобацач и један мали топ. Наши немају губитака. Непријатељ има, али се не зна тачно колико, пошто је ова акција извршена ноћу.²

Акције Седме бригаде:

20.9.44 год., Седма бригада, заједно са Крушевским одредом, напала је непријатеља на превоју Ђавата и у двочасовној борби отерала га и вратила натраг, иако је овај имао за задатак и маршруту Битољ — Охрид. Овај напад је био снажан. Непријатељ је стекао утисак да му је немогуће да користи овај друм. Непријатељ је изгубио један камион и непознат број рањених и мртвих.³

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Губици непријатеља: преко 70 мртвих (према извештају Оперативног штаба, док. бр. 64).

³ Нису утврђени губици ни наших ни немачких јединица.

20/21.9., ноћу један батаљон Седме бригаде напао је непријатеља који се кретао друмом Битољ — Кичево и приморао га да се врати у Битољ.⁴ Једна чета овог батаљона извршила је успеши ноћни напад на непријатељске положаје у с. Иваневци, Србци и Беранци.⁵

»
Друм Битољ — Ресен — Охрид прокопан је код Ђавата на шест места и код Букова на три места, и уништена два моста.⁶

Ноћу, 21/22.9., непријатељ је покушао да се пробије, али су његову претходницу разбили код Ђавата делови Седме бригаде, те се цела колона од око 150 камиона вратила у Битољ.⁷

22.9. у 5 и 30 часова један батаљон је напао немачке магацине код цапарског моста, које је чувало око 80 Немаца утврђених у лаким бункерима и рововима са жичаном мрежом и минираним пољем. У трочасовној борби наттш су успели да запале некслико складишта и барака, да им нанесу огромне губитке у мртвим и рањеним, те да им том приликом побел-нуруски заробљеници, од којих се 8 придружило батаљону. Наши губици: 2 мртва, један рањен.⁸

Истога дана, у 12 часова непријатељ је предузео покрет из Битоља, са великом колоном камиона, док је у претходним послао троја борна кола, 3 блиндирана аутомобила и око 20 камиона са војницима. Седма бригада водила је шесточасовну борбу у којој је непријатељу нанела доста мртвих и рањених, као и уништених и оштећених камиона, али није могла да се ту задржи, те је непријатељ успео да се пробије. Приликом пролаза наши су стално узнемиравали непријатеља. Непријатељ је успео да 22/23.9. до 8 сати поправи друм и да прође са око 300 камиона за Охрид. Борба на ђаватском превоју са стално пролазећом немачком колоном није престала целе ноћи и наставила се и 23.9. до девет сати, да се затим претвори у жестоку и крваву, тако да је непријатељ био принуђен да своју заштитницу појача новим снагама и оружјем, те је на крају успео да заштити пролаз. Исту колону напао је Крушевски одред који се налазио у

⁴ Борба је вођена између села Црновец и Лапотница. (Све податке у објашњењима овог документа о губицима наших и непријатељских јединица на сектору Битољ — Охрид дао је пуковник Васко Карангеловски.)

⁵ На овим положајима била је немачка артиљериска јединица која је ватром штитила друм Прилеп — Битољ. У овом препаду чета је имала 2 рањена, док су губици Немаца непознати.

⁶ Пут је био онеспособљен источно и западно од превоја Ђавато. У прекопавању пута учествовали су сељаци села: Козјак, Подмочани, Ђавато, Сопотско, Доленци, Цапари, Кажани, Гопеш и др.

⁷ У овој борби запаљена су 2 камиона. Губици су непознати.

⁸ Напад је извршио Битољски партизански одред, који је бројао око 180 бораца. Формиран је у другој половини августа 1944 године. У овој борби Одред је имао 2 мртва и 3 рањена, а Немци око 30 мртвих и рањених.

заседи код Букова и задржао је до 12 сати, наневши јој губитке.⁰ Уплашен, непријатељ је у ноћи 22/23 код моста близу Цапари унигио, спалио сва складишта бензина, опрему, муницију, бараче за становање и друго.¹⁰

На задатак — унигије пруге и богомилских тунела код Мажучишта¹¹ — послат је Прилепски одред, са наређењем команди места у Богомили да мобилише све железничаре као и да мобилише потребан број сељака за помоћ одреду.

Штаб зоне преселиће се у село Оморани и биће с вама повезан телефонски, у ком циљу је послат вод за везу да повеже село са железничком станицом.¹² Тако ћете преко Богомиле имати телефонску везу. Са Другом бригадом такође ћемо имати телефонску везу, односно с. Оморани биће повезано са с. Помени, где ће се налазити штаб ове бригаде.

Пета бригада у току данашњег дана поћи ће на битолски терен.

Шаљемо вам препис писма¹³ капетана Милера, упућеног команданту немачких јединица у гр. Прилепу и Битољу, које писмо Милер жели да буде послато. Молимо да нас обавестите да ли можемо ово писмо да пошаљемо Немцима. Г. Милеру било је речено да његова мисија треба да пође са Петом бригадом на битолски терен, али је он одбио да пође са мотивацијом да најпре треба да гогта Бари за одобрење да ли да пође и за наређење од мајора Дикенсона, шефа англо-америчких мисија у Македонији.

Синоћ је са битолског терена дошао Петар Михајлов, из Битоља, бивши капетан југословенске војске, генералштабни, који је вама послат, те се вама и шаље.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Наум Наумовски-Борче

Командант - мајор
Тих. Милошевски

П. С. Друг Вуко Турковић, бивши начелник штаба 41 дивизије, налази се код нас. Јавите нам шта да радимо с њим. Наше мишљење је, уколико друг остане у нашој зони, да га вратимо на исту дужност у 9 бригаду, јер се осећа велика потреба за њим тамо.

27/IX- у 20 ч.

" У овим борбама уништена су 4 камиона, двоја борна кола и 1 теренски ауто. Губици Бригаде: 7 мртвих и 3 рањена. Немачки губици нису утврђени.

¹⁰ То је био помоћни немачки магацин за снабдевање горивом. муницијом и осталом опремом јединица које су се повлачиле тим правцем.

¹¹ О извршењу наређења Редакција нема података.

¹² Данас се станица зове Љутица Стојан.
" Редакција не располаже овим писмом.

ТЕЛЕГРАМ ПАВЛА ИЛИЋА И ЦВЕТКА УЗУНОВСКОГ ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБИ ДЕСЕТЕ БРИГАДЕ КОД С. СМИЛЕВЦИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹

Бр. 7, дан 28-1X, група 113.

24/25-1X Десета бригада код с. Смилевци на путу Велес — Прилеп напала је немачку моторизовану колону и натерала је у панично бекство назад у Прилеп.

Убијено преко 70 војника, заплењен 1 топ, 1 минобацач, 2 коња са муницијом и друга ратна опрема² Павле — Абас.

БР. 65

ИЗВЕШТАЈ НИКА ВУЧКОВИЋА, ДЕЛЕГАТА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ, ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О АКЦИЈАМА ОСМЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ НА СЕКТОРУ СКОПЉЕ—КАЧАНИК¹

29/1X-44

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

У ноћи 27/28 ов. месеца, наше јединице извршиле су диверзантску акцију на железничкој прузи Скопље — Качаник.² Акција је успела. У потпуности је срушен жел. мост на реци Лепенцу, дуљине 50 метара — секција Качаник X-66 у-16.³

У току те ноћи није наишао ниједан воз нити камион. Дошло је до мањег пушкарања при извођењу ове акције између наших и непријатељских патрола које су побегле.

После акције непријатељ није предузимао никакве против-мере сем што се јуче појављивале чешће патроле дуж пруте и друма.

¹ Телеграм, на српскохрватском језику, преписан је из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Бригада није имала губитака (види док. бр. 63).

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Акцију су извршили делови Осме прешевске бригаде.

³ Редакција није могла да протумачи значење тих бројака.

Према процени стручних инжењера саобраћај је рушењем овога моста обустављен за најмање четири дана.

Јуче су се непријатељски возови који су се налазили у Вучјем Долу натоварени са камионима вратили у Скопље.

Са акцијама ћемо наставити како на качаничкој прузи тако и на друмовима Скопље — Качаник и на друму Скопље — Куманово.

Акције на путу Скопље — Куманово вршиће за сада Скопски партизански одред⁴ чију смо реорганизацију извршили.

Принуђени смо да држимо наше јаче снаге ггема шиптарским бандама на гребенима Скопске Црне Горе. Људство је голо и босо. Ако имате могућности пошаљите нам одећу и обућу.

Данас смо наредили другу Макеларском-Бецку, да се повеже са јединицама на Китки,⁵ да нападају на пруту Скопље — Велес и да координирају акције са велешким јединицама. Другу Бецку и јединицама са Китке наредили смо у име Главног штаба.

Није нам познато какав је став заузео Главни штаб поводом Макеларског.⁶ Другови са овог терена одржавали су и одржавају сталну везу са њим.

I Настојаћемо да што пре пошаљемо једног од нас код тих јединица ради њиховог повезивања и учвршћења. Није нам познато бројно стање тих јединица и на основу тога смо издали наређење да се организују само у батаљоне.

Јуче је формирана Команда места I за сектор од Скопља према Скопској Црној Гори.

Упућујемо друтове инж. Карацова и Крумова.

С борбеним поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

29.IX.1944 г.

Нико Вучковић

У 12 ч.

П. С. Пошто сам сазнао да сте у покрету то вам овај извештај шаљем другим путем — преко друга Макеларског. Ноћас су наше јединице [извршкле] акцију на качаничку пругу. Вје-рујемо да ћемо и ноћас дићи неки мост на прузи. Мишљења сам да би требали сконцентрисати јаче снаге за напад на Скопље.⁷

⁴ Скопски партизански одред формиран је 10 септембра 1944 год. у с. Булачани од стотину бораца. Средином октобра улази у састав Шеснаесте бригаде.

⁵ На Китки су дејствовале Осма велешка и Дванаеста скопска бригада.

⁶ Види док. бр. 12 ове књиге и Зборник, том VII, књ. 3, док бр. 94.

⁷ Напад на Скопље извршен је тек 11 новембра, а град је ослобођен 13 новембра 1944 год. (види док. бр. 173).

Уколико има у близини нека наша стара јединица, а коју би могли бацити у борбу јавите нам. Упутио сам вам извештај преко Команде места Св. Никола.

Пошто смо добили извештај да сте у покрету то за сада не упућујемо другове Карацова и Крумова. Они ће остати код нас.

Нико

БР. 66

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ ОД 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ ПЕШАДИСКЕ НЕМАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ У ВРЕМЕНУ ОД 21 ДО 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. У РЕЈОНУ СТРУМИЦЕ¹

ШТАБ IV МАКЕДОНСКЕ
Н. О. БРИГАДЕ
30.IX.1944 год.
Положај
14.15 час.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОМ

Ваше писмо од 28.IX.1944 год.² добили смо 30.IX.1944 год. у 12 часова.

Данас смо израдили план акција у струмичкој котлини, где ће дејствовати три батаљона, а два батаљона у позадини Струмице: Валандову, Дојрану, Богданци и Гевгели, као и на прузи Гевгели — Удово и на свим друмовима. Када смо примили ваше писмо, поступили смо по вашем наређењу, те изменили план и пошли са четири батаљона да затворимо друм код Амзали. Један батаљон шаљемо, са једним чланом штаба, у акцију у позадини Струмице. Овај баталјон, заједно са Струмичким одредом³ који тамо дејствује од пре недељу дана и има 60 другова, има и за задатак да врши мобилизацију.

Извештај о борбама код Струмице:
21.IX.1944 год. три батаљона бригаде напало је у 2 часа Струмицу. Трећи батаљон је ушао у Струмицу, али није могао да ухвати везу са осталим батаљонима, те се 22.IX.1944 г., у 5 ча-

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Редакција не располаже овим писмом.

* Струмички одред формиран је крајем септембра 1944 године.

сова, повукао из града. Два наша батаљона и један батаљон Струмичког одреда нападали су Струмицу заједно са бугарском војском⁴ и око 12 часова ушли у Струмицу. Један батаљон био је послат да дигне у ваздух мост и железничку станицу код Удова. — Реорганизовани Струмички бдред био је послат у акцију, — правац: с. Куклиш — Три Воде — с. Костуринац — Дојран, са задатком да дигне у ваздух четири моста код Фурке. — 23.IX. о. г. Четврти батаљон је био послат у правцу с. Попчево да врши акције у позадини немачких положаја, али није извршио задатак, већ остао на положају заједно са бугарским јединицама на Курији, западно од Струмице. — Предвече је био послат један батаљон да преузме положај са којег је побегла једна бугарска јединица и да брани град.

24.IX. о. г., Први и Четврти батаљон водили су борбу са Немцима. Немци су били задржани, а наши напредовали. Четвртом батаљону био је послат Друти батаљон да га замени, а Првом батаљону послата је била једна чета за појачање. — Од Струмичког одреда формирали смо Пети батаљон.

25.IX. о. г., Први и Други батаљон водили су успешно борбе и извршили локалне јурише.

26.IX. о. г., бугарске јединице повукле су се предвече у панично бекству и компромитовале положаје наших батаљона, који су се всдећи борбу повукли у правцу Струмица — с. Василево — с. Доброшзшци.—

27.IX. о. г., бугарске свеже снаге нису могле да задрже Немце, те су се повукле у правцу Новог Села.—

У свим борбама око Струмице било је 18 мртвих, 17 тешко рањених и 11 лако рањених.⁵

28.IX. о. г., једна немачка побочница од 150 људи била је отерана и нагнана у панично бекство натраг за Струмицу. Борба је вођена код с. Нова Махала. У борби смо изгубили три друга и један тешко рањен. Немци имају пет мртвих.->-

Престаће се са разоружавањем бугарских војника.

С другарским поздравом —

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком **Р. Гогов (Црноречки)**

К-дант **Н. Пејовски**
„Грујев“

Нач. штаба **Ал. Кичевски**

* На овом сектору дејствовао је Четрдесет осми пешадски бугарски пук и Друга коњичка бригада.

⁵ Непријатељ је имао око 50 мртвих и рањених (гтрема усменим подацима пуковника Радета Гогова).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
1 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О НАПАДУ ТРЕЋЕ БРИГАДЕ НА НЕМАЧКИ ТРАН-
СПОРТ НА ПРУЗИ СКОПЉЕ — ВЕЛЕС КОД С. БАШИНО
СЕЛО¹**

ШТАБ 42 ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
1.X.1944 г. у 16.45 ч.
с. Лисиче

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

Ноћу 30.1X/1.X. о. г. III бригада, са 2 батаљона, напала је један немачки транспорт са трупама на простору између села: Башино Село и Новачане, на жел. линији Велес — Скопље. Од постављене нагазне мине локомотива је била одмах онеспособљена, те је на транспорт, који је био на тај начин заустављен, извршен јак напад ватром, који је потпуно дезорганизовао Немце и натерао их у бекство преко набујалог Вардара. Експлозивом и бомбама из минобацача и Џон-була² уништено је било још 6 вагона, а локомотива сасвим уништена, али није све било потпуно унингено због прерано датог знака за повлачење од стране неког лица које до сада није откривено, а који је знак штаб батаљона прихватио, сматрајући да долази од штаба бригаде, због тога што је ситуација у том моменту била тешка, јер је са друге обале Вардара била откривена јака ватра из минобацача.

Губици непр[ијатеља] су велики.³ Поред тога пгго су наши уништили вагоне, читава композиција била је изложена прецизној ватри из минобацача самог непријатеља, од које је оштећено још доста вагона, а, судећи по јауцима, било је и губитака у људству — убијених и подављених у Вардару има доста велики број. Наши губици су један лако рањен.

Поред самог напада, и пруга је разорена на 14 места.

О општој ситуацији:

Непријатељске групе, које од пре неколико дана посећују с. Г. Оризари и Раштани, а данас и с. Витанци, долазе да сакуп-

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Базука

³ Губитке нисмо успели утврдити.

љају храну. Предузете су мере да буду нападнуте. Оне причају да ће се ускоро повући, а из разговора које су водиле са селџацама закључује се да тачно знају наш распоред. Са страхом и зебњом причају о партизанима на простору Велес — Прилеп — Градско, којих има „фил“.⁴

Према прикупљеним подацима, јуче у Велесу није било много трупа, али су данас почеле да долазе из Скопља, и то доста велики број, и задржавају се у Велесу. Говори се о некаквој СС дивизији, која наводно треба да пође на нас.

Пренос опреме врши се убрзано. Из извештаја који се подносе главном интенданту, види се количина опреме која пристиже, а која се убрзано шаље горе.

Било би добро када би се саставио један легак за Немце. Имамо канале преко којих ћемо им га доставити. Њега би требало горе код вас саставити, јер ми не располажемо ни са особом која би знала немачки, нити са немачком писаћом машином.

Другарски поздрав

Командант
Јашмак

БР. 68

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 1 ОКТОБРА 1944
ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛО-
ЖАЈА НА ПРОСТОРУ С. МОГИЛА — С. ВЕСЕЛЧАНИ У
ЦИЉУ ОМЕТАЊА ПОКРЕТА НЕМАЧКИХ ТРУПА НА ПУТУ
БИТОЉ — ПРИЛЕП¹**

ШТАБ
V БРИГАДЕ
Бр. службено
1.X.1944 г. 17 часова
с. Св. Тодоре

КОМАНДАНТУ III БАТАЉОНА V БРИГАДЕ

Н А Р Е Д Б А

Секција Прилеп — Битољ, размер 1 : 100.000

Према прикупљеним подацима, непријатељ се налази са својим главним снагама у Прилепу и Битољу, а са малим снагама на друму код с. Тополчани. Он располаже углавном руч-

⁴ Много

¹ Докуменат, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

ним оружјем и једним до два топа; духовно је деморалисан и у случају јаког притиска бежи или се предаје. Борбу која му се намеће прихвата само у изузетним приликама и то више ради тога да би заштитио пут којим пролази са моторним колима.

Наша бригада, појачана једним батаљоном VII бригаде,² има за задатак: — да прекине све везе непријатеља између Прилепа и Битоља на простору дуж друма и железничке пруте од с. Могила до с. Алинци — Веселчани,

— на том простору да напада непријатеља, онемогућава му кретање, да га заробљује и уништава,

— да му чини разне препреке, путем дизања у ваздух мостова, прављења барикада, постављања мина и др.

У испуњењу овог задатка помоћи ће вам и VII бригада један или два дана.

Да би бригада могла испунити овај задатак са већим резултатима и мањим сопственим губицима;

НАРЕЂУЈЕМ:

1. Први батаљон VII бригаде да држи — запоседне положај од с. Црнобок — к. 1091 — с. Беранци — с. Српци (искључно), са задатком одређеним за бригаду. Лево ће успоставити везу са III батаљоном V бригаде код с. Српци. Нека пошаље једну патролу у извидницу у правцу с. Могила и с. Кукуречани.

2. Трећи батаљон V бригаде, појачан са I тешким митраљезом и I минобацачем, да држи — запоседне положај од с. Српци (закључно) — с. Вашарејца — с. Лознани — с. Новоселани, са задатком одређеним за бригаду. Десно, код с. Српци, ће успоставити везу са I батаљоном VII бригаде, а лево, код железничког моста на Црној Реци са II батаљоном V бригаде.

3. Други батаљон V бригаде, појачан једним тешким митраљезом из пратећег батаљона, да држи — запоседне положај с. Тополчани — к. 849; Дупен Камен — к. 786; Шишковац код с. Загорани — к. 688; кота 731 — Црни К. између с. Алинци и с. Селеверци, са задатком одређеним бригади. Десно код железничког моста на Црној Реци, ухватиће везу са III батаљоном V бригаде.

4. Први и пратећи батаљон V бригаде биће у резерви код с. Св. Тодор, као бригадна резерва.

5. Штаб бригаде биће у с. Св. Тодор, где ће се сви извештаји слати.

6. Снабдевање храном свих батаљона, изузев резерве, организоваће сваки батаљон посебно из оближњих села, а за резерву и штаб бригаде стараће се бригадни интендант.

² Место једног батаљона послата је само чета Првог батаљона Седме бригаде (види док. бр. 70).

Снабдевање муницијом вршиће бригадна комора само по захтеву батаљона на положају.

7. Знаци распознавања су они исти који су дати од раније.

8. Бригадно превијалиште биће у с. Св. Тодор, где ће се слати болесни и рањени. Сваки батаљон за себе да формира превијалиште за прву помоћ на самом положају.

9. Извештаје слати сваког дана редовно ујутру, у подне и увече, а у нарочитом и изузетном случају одмах.

10. Сва места — положаје, одређене овом наредбом, батаљони да заузму и запоседну, уколико нису већ на тим местима, најкасније до 5 сати 3.Х.1944 год.

11. Најкасније до 7 сати 3. ов. м. чекаћу извештај од сваког батаљона.

Ова наредба шаље се свим батаљонима који су у њој поменути на извршење.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
Тз. **Симоновски**

Начелник штаба
Каре³

Командант
поруч. **М. Поповски**
„Мајка”

1

БР. 69

ИЗВЕШТАЈ БОРКА ТЕМЕЛКОВСКОГ ОД 3 ОКТОБРА 1944 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КП МАКЕДОНИЈЕ О СТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ ПРИЛЕП — БИТОЉ — КРУШЕВО И О БОРБАМА ПЕТЕ И СЕДМЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ¹

Ц.К. К.П.М.

Драги другови,

На овом терену се налазим од 1.Х. По доласку овде имамо свакодневно борбе, због чега ни реорганизацију² не можемо у миру да спроведемо. Немци се крећу пругом и друмом Прилеп — Битољ, као и друмом Битољ — Ресен. Синоћ је опет била борба на друму Ресен — Битољ, са једним делом (претходницом) нем[ачке] колоне која је ишла из Албаније друмом Стење —

³ Иван Бежаноски

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у Историском одељењу ЦК СКМ.

² Ради се о реорганизацији јединица и формирању Четрдесет девете НО дивизије.

Царев Двор — Битољ. Борба је била код Тавата.³ Заробљени Немци (2-јица) кажу да „из Албаније долази нека цела дивизија, а да ће и цела армија доћи“.⁴ Они сами били су претходница колоне од 230 камиона и 50—60 мотоцикла и точкава, са 500 немачких војника Алпинског пука. Они су имали задатак да очисте друм и омогуће долазак армије. Правац свога кретања немају, већ иду онде где буду наишли на слабији отпор и где успеју да се гробију. Колона од 130 камиона налази се у Царев Двору и околним селима.

Распоред наших снага и план акција био је следећи: V бригада, са још једном четом од 150 људи из VII бригаде, да запоседне све погодне положаје, одакле ће моћи да туче комуникацију Битољ — Прилеп и живу непријатељску снагу по њој; VII бригада да држи комуникације Битољ — Ресен, Битољ — Кичево и Лерин — Битољ. Да има увек снаге у резерви како би задала јак ударац тамо где се буде појавио јачи непријатељ.

Мајка⁵ са својим снагама отишао је на исгуњење задатка још 30-IX. Одмах после тога чули смо пуцњаву на том сектору. Према извештају који смо добили од шт[аба] V бр[игаде] у овом моменту, после борби од 1-X,⁶ у којима је непријатељ имао 15—16 мртвих и после којих је довукао веће снаге наши су напустили положаје — Тополчане према Прилепу и Беранце према Битољу. Јединице су добиле задатак да поново запоседну старе положаје. Уочи 1-X, један батаљон V бр[игаде] требало је да нападне и с. Којнаре са те стране, али о томе нема ништа у извештају.⁷

Извршена је реорганизација у VII бр[игади]. На први поглед добија се утисак да ће бити здрава борбена јединица. Иста води сталну борбу, те је организација извршена на брзину. Намеравао сам да одржим један шири саст[анак] са читавом парт[иском] орг[анизацијом] у њој, али због ситуације нисам могао. Одржан је састанак парт[иског] руководства, на коме је уочено пуно слабости и постављени задаци.

Битољски одред,⁸ који је постојао и ниједно друго осим лежача није радио, и Крушевски одред, који је имао доста ма-

" Борбу је водио Други батаљон Седме бригаде. Непријатељ је имао 20 мртвих, док Батаљон није имао губитака (према подацима пуковника В. Карангеловског).

* Делови Двадесет другог брдског армиског корпуса у чијем су саставу били: Сто четврта ловачка дивизија, две тврђавске бригаде и група „Штајерер“.

⁵ Методије Поповски, командант Пете македонске ударне бригаде

" Борба је вођена код Бакарног Гумна (види док. бр. 70).

⁷ У напад је пошао Трећи батаљон Пете бригаде. Али напад није успео, јер га је осујетило немачко обезбеђење, те се Батаљон без губитака повукао.

⁸ Битољски одред формиран је у другој половини августа 1944 године.

њих борби (и успешних), помешали смо у један — Битољски, коме смо дали здраво руководство и који смо послали јужно од Битоља са задатком да стално врши акције на комуникације Битољ — Лерин и Битољ — Солун. Исти броји 150 људи, већином добрих бораца. Овај одред добио је задатак да се повеже са мак[едонским] батаљ[оном]⁹ у Грчкој Македонији¹⁰ и заједно с њим врши акције на исте комуникације.

У позадини се налази око 1500 људи ненаоружаних, који су организовани у 3 батаљона. Са њима се спроводи војничка обука и ради политички. Старци и други неспособни људи за војску, који се налазе међу овима, биће отпуштени. Ови су у Преспи. У Крушеву је такође било 1300 људи. Наредио сам да се од ових, 500 пошаље у Шт[аб] зоне¹¹ да се тамо наоружају. Исто тако, и овде ће старци и неспособни бити отпуштени. Дал>е се на такав начин неће спроводити мобилизација, већ ће се поставити на добровољној основи до даље наредбе по том питању.

Када сам овде дошао, нашао сам радио-станицу покварену. Био је покварен вибратор. Из Битоља је дошао један техничар који је радио на њој, али је до сада није поправио. Као што видите, без везе смо. Данас је штаб 7 бр[игаде] добио некакво писмо од неког Цанета,¹² у коме каже да га је послао Тића¹³ и да собом носи некакву станицу. Чекамо да дође да бисмо видели шта је. Овог телеграфисту нисам још испробао, те не знам какав је. Да се овде не би много сакупљали такви, шаљем вам Италијана па га користите.

Четрдесет људи који су издвојени за Н.[ародну] одбрану позвани су овде, одакле ће поћи тамо.

Један радио-техничар из Битоља рекао је да је дигао од Бутара једну радио-станицу и обећао је да ће је дати. Послали смо га да је узме, па ћемо видети шта ће бити.

У Ореов Долу срео сам Пејова,¹⁴ који је дошао да тражи Главни штаб М[акедоније]. Побегло је од Грка у Пендолофосу, где су га без икаквих објашњења одвели и држали. Рекао је да батаљон још није разоружан, већ да се тако штогод припрема. Ја сам га вратио натраг и разговарао с њим о свим стварима у складу са нашим тамошњим разговором, тј. ставом. Послао сам га тамо да ступи у везу са батаљоном и објасни одговорним друговима наш став, као и да пронађе утицајне људе

⁸ У саставу ЕЛАС-а постојао је Македонски батаљон.

¹⁰ Егејска Македонија

¹¹ Штаб Друге оперативне зоне

¹² Редакција није успела да утврди право име и презиме.

¹³ Тихомир Милошевски

¹⁴ Наум Пејев

који ће доћи на ову територију чим се омогући набављање докумената о неправдама и злочинима које су према македонском народу починиле ЕЛАС, ЕАМ^{1Г}, итд.

Батаљону је требало да да задатак (разуме се, уколико није разоружан) да се постави на комуникацији Лерин — Битољ и, ако може, на комуникацији Битољ — Солун, те да стално врши акције на нем[ачке] снаге. Да се повеже са штабом вашег одреда и своје акције координише с њим. У случају да буде приморан на оружани сукоб са ЕЛАС-ом, да се пребаци на нашу територију, уколико нема другог начина да избегне сукоб. Да спроводи мобилизацију на дсбровољној бази. Мобилисане без оружја да шаље на ову територију. Попгго сврши све ове ствари да поново дође овде са детаљним обавештењима о ситуацији у Грчкој. Када се буде вратио, јавићу вам детаљније о ситуацији тамо.

Јуче смо добили обавештења да су грчки партизани запосели карауле на граници. Прелаз границе забрањен је свакоме који нема дозволу штабова наших јединица.

Из штаба зоне дошло је писмо, у коме је, по наредби Главног штаба, енглеска мисија била позвана да дође у Главни штаб М[акедоније]. Милер најпре није пристао да оде. Затим је послао писмо, у коме каже да је мисија стремна за полазак, али да се за њега — Милера, нађе аутомобил, јер има чиреве и не може нити да хода, нити да јаше на коњу. Каже да му је веома неугодна стална селидба са једног на друго место. Најпре сам убеђивао Бари да је свај сектор веома важан и да је неопходно да пођем тамо, а сада треба пак да саопштим Барију да га напуштам. И много других разлога наводи са незадовољством.

Када сам био у селима близу Крушева, Н.О.О. јР дошао да ме аутомобилом поведе тамо. Намеравали су да одрже митинг, коме бих и ја присуствовао и где бих говорио. Исто тако, имали су много нејасних ствари, те су тражили да се одржи састанак са целим одбором. Нисам пристао за митинг, већ смо са одбором одржали састанак, на коме смо завршили доста ствари. Исти сам упутио да се по неким питањима обрати Президијуму¹⁰ и да истоме поднесе писмени извештај о раду — проблемима од свог постављења па до овог момента.

Ратгчишћене су многе ствари и са С.К. К.П.М. за Крушево. Поставили смо задатке парт. организацији и упутили је у рад. Утиске о ситуацији и раду на том терену доставићу вам други пут. У М.К. К.П.М. за Крушево узео сам и Боздова. Из разговора с њим стекао сам утисак да је веома подесан за ту ствар.

¹⁰ Грчка народноослободилачка војска и Грчки народни фронт Президијум АСНОМ

Овде сам срео Јоргова¹⁷ из II об. к. На овом терену много је ствари постављено неправилно. Са Јоргом сам разговарао доста дуго и заједно с њим поставио све ствари на том терену. Детаљније ћу вам писати други пут.

Пошто смо VII бригади нашли доброг (по нашем) команданта, Васка¹⁸ смо узели за команданта на целом војном сектору да би објединио командовање свих јединица на том сектору. Постепено идемо ка формирању штаба 49 дивизије,¹⁹ чији би командант постао Васко. Јавите шта мислите.

Овог момента стигла је нем[ачка] станица. Покушаћемо да се помоћу ње повежемо.

Нисам одавно слушао радио. Молим вас пишете редовно о свим променама ситуације и става КП да не би негде заглибио. Чујем од неких другова шта све Анкара јавља. Доста интересантно. Чини ми се да то објављивање са стране таквих вести има за циљ да на дневни ред постави и пре времена заостри питање сутрашњих граница. За нас је нарочито интересантно оно што се тиче граница Македоније. Реците нешто о трме.

Молим вас одговарајте на писма или пак потврђујте пријем да бих знао шта сте добили.

Много поздрава

С. Ф. С. Н

3-X-1944 год. 12 ч.

Гопеш.

ЈБиљак²⁰

Шаљем вам податке о распореду Немаца у Битољу. Он је стар, али промена нема.

Сада се баш води жестока борба. Немци врше јак притисак са обе стране — из Бит[оља] и Ресна, на наше положаје око Ђавата.²¹

¹⁷ Лазо Хаџи-Попов, члан Другог обласног комитета КПМ
" Васко Карангеловски, дотадашњи командант Седме македонске бригаде

Штаб Четрдесет девете НО дивизије формиран је 4 октобра 1944 год. у с. Гопеш, а поново је реорганизован око 20 октобра у с. Црновец; у његов су састав ушле: Пета, Седма и Девета бригада.

³⁰ Борко Темелковски, члан ЦК КПМ

²¹ На правцу Ђавато — Сир Хан вођене су четвородневне борбе са деловима Двадесет другог брдског армиског корпуса (види док. бр. 77).

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 3 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ О БОРБАМА НА СЕКТОРУ С. ИВАНЕВЦИ — С. ЛОЗНАНИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ УДАРНЕ
ПРИЛЕПСКЕ БРИГАДЕ

Бр. 2
3.X.1944 год.
12 часова
с. Трновци

ШТАБУ II БИТОЉСКЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

с. Оморани

ШТАБУ VII БРИГАДЕ — ЗА ДРУГА ЉИЉКА

с. Гопеш

Другови,

У наставку свог извештаја који смо вам послали 2. ов. м., шаљемо вам сада следећи извештај:

— Првог ов. м. увече, око 20 часова, дошло је око 20 камиона пуних Немаца, у с. Тополчани, где су сакупили читаво село, спалили 15—20 кућа, опљачкали разне ствари по кућама и једну патролу послали у село Тројкрсти. Све ово учинили су, јер су имали 15—16 жртава, међу којима и 1 официра.² Пошто су све то извршили, вратили су се натраг.

— Другог ов. м. око 16.30 часова, наш III батаљон отпочео је борбу на ивањечком положају са непријатељем који је дошао из Битоља. Развила се жестока борба, тако да је непријатељ неко време успео делимично да потисне наше, али су се они брзо вратили на положај. Извесно време видео се велики облак дима из села Лознани. Изгледа да су запаљени магацини — бараке, само то још није потврђено од наших органа.³ У овој борби ми имамо само једног друга који је рањен у леву руку.⁴ Борба је престала око 18.30 часова.

— Синоћ у предвечерје дошао је из Прилепа до с. Тројкрсти један воз са -4 вагона. Данас су наши извиђачки органи утврдили да су дошли непријатељски војници.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борба је вођена 1 октобра 1944 год. на Бакарном Гумну.

³ Магацини — бараке, у којима је било бензина и одећне опреме, запаљени су у току борбе запаљивим мецима.

⁴ Према исказу "Борета" Борезског, Немци су имали око 10—15 мртвих и рањених.

— У ноћи између 2. и 3. ов. м. наставило се извиђање и извршен је покушај да се минира железнички мост, али се овај покушај није остварио услед велике воде разливане од Црне Реке и блата која није дозвољавала приступ до тамо.⁵ Ми, међутим, нећемо одустати од те намере.

— Данас око 6 сати ујутру отпочела је борба са непријатељем на ивањечком положају. Борба је вођена уз велики притисак са стране непријатеља, тако да је једно време успео да потисне наше и избије на гребен. После тога, наше снаге поново су предузеле напад и одбиле непријатеља по превоју према селу Лознани. Ова борба је трајала до пре кратког времена и престала је. Сада очекујемо нови извештај. Због неизвршења два пута датог задатка II батаљону, командант и полит. комесар истога батаљона, према одлуци штаба бригаде, привремено су смењени. О овом случају посебно је послат извештај Штабу II битољске оперативне зоне.

— Прва чета I батаљона VII бригаде, која држи положај код с. Беранци, некако не даје добре резултате, јер слабо задржава неггријатеља који долази из Битоља, а више га проггушта не дејствујући против њега. Ова чета тражи од нас разне ствари: оружје, муницију, опрему и др. Што можемо ми јој 'шаљемо. Тако, например, послали смо јој један товар муниције, али би требало и њихова бригада да им шаље шта има и шта може. Осим тога, иста чета тражи појачање од једног вода, али ми то не можемо да учинимо, јер је фронт — положај који ми држимо веома велики, те се не може и тамо послати појачање. Ако штаб VII бригаде може то да учини, тј. да пошаље појачање, онда то и ми осећамо да треба учинити.

— Борбеност војника добра је; и духовно стоје добро, с искључењем неких нових партизана који још нису били у борби, али чим прођу тим путем, очеличиће се. Опште узето, истрајни су сви војници.

— Снабдевање разним стварима до сада је ишло добро, само се осећа велики недостатак одеће и обуће.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
Б. Симоноски

Начелник штаба
Каре

Командант
поруч. **М. Поповски**
„Мајка“

Ако имате муницију за бугарски тешки митраљез, пошаљите нам један товар.

⁵ Мост је срушила у другој половини октобра Техничка чета Седме бригаде. Пошто је мост био јако обезбеђиван, то су борци, да би до њега стигли неопажено, били принуђени да газе воду до прсију преносећи динамит и остали материјал за минирање.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ГРУПЕ БРИГАДА ОД 5 ОКТОБРА 1944
ГОД. ГЛАВИОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БАМА ОСМЕ ПРЕШЕВСКЕ БРИГАДЕ ПРОТИВ НЕМАЦА НА
ПУТУ СКОПЉЕ — КАЧАНИК, ЛИКВИДИРАЊУ НЕМАЧКОГ
ОБЕЗБЕЂЕЊА У С. СИНЂЕЛИЋЕВО И РАСПОРЕДУ НЕМАЧ-
КИХ СНАГА У СКОПЉУ И ОКО СКОПЉА¹**

5/X-44

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

1. — У ноћи 3/4 о. м. један батаљон наше бригаде² дејствовао је на путу Скопље — Качаник. У току читаве ноћи наишло је 11 камиона са око 35 немачких војника и официра од правца Качаника. Заседа која је била постављена на самом друму сачекала је камионе и отворила ватру. После пола сата борбе убијено је 10 немачких војника и око 10 до 15 рањено међу којима и два официра. Рањени су успели да се пребаце преко реке Лепенца. Заробљен је један немачки војник (шофер) и један Италијан.³ Немац је изјавио да припада пионирском батаљону 11 ваздухопловне дивизије. Та дивизија се налази у околини Скопља. Штаб дивизије је смештен у с. Петровац око 20 км од Скопља ка Велесу. Дивизија је пошла из Атине 10 септембра. То је дивизија састављена само од Немаца. СС дивизије које су биле у Грчкој напустиле су је раније.

Осам камиона потпуно уништено, а три су оштећена. Заплењено је нешто робе.

Немац је изјавио да је морал код војника ове дивизије Ерло низак, него их стежу њихови официри који чак употребљавају и оружје противу њих. Изјавио је да сви војници те дивизије верују да се неће ни један вратити у Немачку. Изразио је жељу да ступи у нашу војску и да се бори противу немачке војске. Задржан је код нас. Италијан, као и сви Италијани, жели да остане у нашој војсци.

Ова дивизија броји, према исказу овог заробљеника, око 12.000.

2. — Према добијеним подацима и доста провереним распоред немачких војника изгледа овако:

¹ Оригинал, куцан на машини, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Штаб групе бригада дејствовао је са Осмом и Дванаестом прешевском бригадом на сектору Скопске Црне Горе.

² Осма прешевска бригада

* Губици Бригаде нису утврђени.

1. На аеродрому код општинског имања налази се велики материјал углавном сандуци са бомбама;

2. На путу Скопље — Велес на 12 до 15 места налазе се немачка обезбеђења снабдевена топовима и митраљезима. На сваком месту налази се по 150 до 200 војника;

3. На путу Скопље — Куманово налазе се три групе немачке војске. Свака група снабдевена је са по 7 до 8 камиона и митраљезима, а броји по око 100 војника;

4. У Велесу се налази око 1.500 Немаца. Они располажу поред осталог оружја и са 4-цевним митраљезима;

5. Између Скопља и Велеса има на 5 места апарата за прислушкивање авиона. Дуж читавог пута постоје колоне камиона;

6. На сектору Петровац — Катланово има око 400 Немаца;

7. У Ханријеву има око 1000 немачких војника и 300 Албанаца СС-оваца. Ту се налазе и неки штабови немачких јединица као и велика складишта материјала;

8. Под Водно у вили Мацура и другим има око 200 немачких војника са 5 митраљеза и једним топом. У основној школи ниже Водног налази се 5 до 6 камиона са 120 војника. Они се ограђују жицом;

9. На старој барутани налазе се 2 четвороцевна топа, 6 митраљеза и 6 брдских топова са око 100 војника;

10. На Газибаби има 11 далекометних топова окренутих према Скопљу;

11. У Бардовце има 6 противавионских топова;

12. Пред само Ханријево налази се 10 покретних топова са камионима (Зајчев Рид);

13. У граду Скопљу налази се око 3000 Немаца међу којима се налази око 1200 бораца. Остали део сачињавају штабови;

14. У касарнама Кале и у затвору налази се германска ваздушна војска.

Према свему изгледа да на овом сектору нема других јединица изван ове дивизије.

3. — Данас формирамо и организујемо XVI бригаду по најновијој формацији. Бригаду смо формирали од људства из VIII и XII бригаде.

За команданта бригаде постављен је друг Глигорије Шарановић, за политичког комесара друг Стево Вукановић, за зам. команданта друг Блажо Иљинчић, за пом. политичког комесара друг Светозар Јанковић, за начелника штаба друг Петар Струин (поручник Црвене армије који се у нашој војсци налази већ 8 месеци), за обавештајног официра друг Душан

Митровић, за интенданта друг Ђорђе Илић, за пом. интенданта друг Милан Давидовић и за референта санитета друг Милан Милошевић.

Формацију вршимо по најновијим упутима. За сада формирамо само 4 батаљона и техничку чету.

4. — У ноћи 4/5 ликвидирана је немачка постаја у селу Синђелићево. Постају су сачињавали једно одељење немачких војника и официра, јачине око 30 до 40, наоружаних бацачима, тешким и лаким митраљезима, снабденим са тенковима и камионима и 29 руских заробљеника који су добровољно ступили у немачку војску. Борба је трајала пуна три сата. Резултат: мртвих 5 немачких војника и 1 капетан, заробљено 22 Руса. Уништено: 1 тенк, 4 камиона и 1 моторцикл. Заплењено: 2 тешка митраљеза, 1 тешки минобацач, 1 противтенковска пушка, један сандук бомби, 12 пушака, муниције и друге спреме. Са наше стране има 1 мртав и 4 лакше рањена. Немци су протерани и не покушавају још да се враћају. Пошто је то равница и код саме цесте јединица која је нападала повукла се.

5. — Јавио сам вам моје мишљење у погледу припрема за напад на Скопље. Ја и друг Горски⁴ смо мишљења да би требало оријентирати XI бригаду ка Скопљу уколико она није добила задатак ослобођења Штипа.

6. — Формацију XVI бригаде са свим руководством као и са бројем бораца у појединим батаљонима, четама и водовима доставићу чим буде сређено.

7. — Руски заробљеници још нису дошли. Испитаћемо их и према томе донети одлуку која, по свему изгледа, неће за многе бити најповољнија. Као доказ да су непријатељи нашег покрета и да су се ставили свесно и отворено на страну немачког фашизма јесте и тај да је 7 од њих побегло заједно са остатком Немаца.

8. — Немци стално наоружавају Арнауте са којима нема никаквог резултата разговарати па смо принуђени да држимо јаке снаге према њима, јер се они стално концентришу и стоје на мртвој стражи. И то је разлог што смо мишљења да би требало XI оријентисати овамо, како би једну бригаду употребили гтрема Арнаутима и дејствовали на качаничкој прузи, а с другом нападали на Скопље.

9. — У Синђелићеву уништен је још и један луксузни аутомобил.

Настојаћемо да и даље стално нападамо Немце уколико нам снаге дозвољавају. Људства има доста али у оружју оскудица. По нешто набављамо било од селска, било из Скопља.

' Димче Туриманцовски, помоћник начелника Главног штаба Македоније

Друг Макеларски је на наш позив долазио и са њиме смо се договорили о свему као и постављени му конкретни задади. Попггу за вас шаљемо преко друга Макеларског. С боровним поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

5.X.1944 г.
у 12 часова

Нико Вучковић

БР. 72

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 5 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ЧЕТВРТЕ, ТРИНАЕСТЕ И ЧЕТРНАЕСТЕ БРИГАДЕ НА СЕКТОРУ ШТИП — КОЧАНИ — БЕРОВО¹

ШТАБ КОРПУСА³
5-X-1944 год.
! Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ

ИЗВЕШТАЈ

Минери 14 бригаде³ у ноћи 1/2-X-1944 год. минирали су пругу Кочани — Штип, и то: венце на железничком мосту на Злетовској Реци, на два места, и саму железничку пругу на два места иза и испред моста. Исти минери минирали су пругу од села Облешева ка Кочани на два места.

Блатачка чета⁴ је у ноћи 4/5-X-1944 год. минирала и порушила мост на Истибањи, тако да аутомобили и кола не могу да прођу. Иста чета покидала је телефонску линију . . . и запленила 2 коња и 7 пушака.

Два батаљона и једна чета XIII бригаде⁵ у ноћи 4/5 извршили су напад на немачке положаје испред Берова. После

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Брегалничко-струмички корпус НОВ и ПО Македоније

³ Четрнаеста македонска бригада формирана је 17 септембра 1944 год. у с. Митрашинци.

* Људство ове чете било је из с. Блатец, те отуда и назив. Чета је била у саставу Другог батаљона Тринаесте бригаде.

⁶ Тринаеста македонска бригада формирана је 17 септембра 1944 год. у с. Митрашинци.

кратке и жестоке борбе, борци XIII бригаде пробили су немачке линије и освојили прве немачке положаје. Заплењено је ћебади, шаторских крила, војничких капа, цигарета, 1 револвер, 1 фотографски апарат, бомби, чутурица и др. материјала." Због недостатка муниције, борци XIII бригаде су сбуставили своје напредовање. Минери исте бригаде дигли су у ваздух један мост који се налазио на бојном пољу — на друму. Ове јединице се сада налазе у с. Русинову.

Четврта бригада је 3-X-1944 год. приметила комору на коњима и артиљерију на Цам-тепету к-1393, на путу за Берово. Послала је ударну чету да их стигне, али није могла.

Око 9 сати истог дана, 1 немачка колона састављена од двоколица натоварених артиљериском муницијом наишла је на заседу 4 бригаде. Заплењено је 9 коња, 2 двоколице са муницијом, док се немачка посада разбежала. Одмах иза тога друм је миниран нагазним минама.

Око 10 сати истог дана, на путу Амзали — Берово пролазио је један камион са војницима и један мотоцикл. Камион је наишао на мину и био дигнут у ваздух. Војнике који су остали живи, дочекале су наше заседе јаком пушкомитраљеском и пушчаном ватром. Немцима је дошла помоћ, те је борба трајала до 15 часова, када су се јединице 4 бригаде пред јачим немачким снагама повукле да би прегруписале своје снаге.

Иста бригада послала је минерску групу да дигне у ваздух мостеве на друму Амзали — Берово.

Иста бригада, данас, 5-X-1944, креће преко села Нивичани да би стигла на положај између Русинова — Владимирова — к. 983, са задатком да нападне Берово.

У акцији код села Амзали и на друму за Берово, 4 бригада је имала 1 мртвог и 4 рањена војника. Немачки губици цене се на око 20 војника; уништено је три мотоцикла и један камион.

У борбама око Струмице⁷ заробљена су 32 војника, од којих су два војника побегла.

С. Ф. С. Н.

Политком. **Бл. Д. Попов**

" У овој борби Бригада је имала 3 рањена борца, а Немци 1 мртвог и 4 рањена (према усменим подацима мајора Павла Цветковића).

Борбу је, почетком октобра 1944 год., водила Четврта македонска бригада против Шездесет петог пешадиског немачког пука ојачаног артиљериским дивизионом „Милер" (4—5 батерија) и Сто двадесет другим извиђачким батаљоном. У овој борби Бригада је имала 50 мртвих, док непријателски губици нису утврђени (према књизи „Преглед НОР у Македонији", издање Војноисториског института ЈНА, 1950).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
6 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О БОРБАМА ТРЕЋЕ БРИГАДЕ 4 И 5 ОКТОБРА КОД
С. РЛЕВЦИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹**

ШТАБ 42 ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
6.X. 1944 год. — у
8 ч.
с. Лисиче

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

У ноћи 3/4.X. т. г., III македонска ударна бригада (са 1 батальоном и 1 четом) имала је задатак да нападне железничку станицу Зелениково. Приликом доласка до циља, констатовано да на станици има два «емачка транспорта — један теретни и један са војницима. Станица је била запоседнута. Одустало се од првобитне намере и група се задовољила дизањем у ваздух једног моста јужно од Зеленикова и пруге на неколико места.

4-X т. г., једна група од 8 Немаца на 3 мотоцикла и једним луксузним аутомобилом пошла је у с. Рлевци по храну. Делови III бригаде сусрећу је, разбијају, заробљавају тројицу, запленију 2 мотоцикла и аутомобил, 2 пушкомитраљеза „Зорка“ са доста муниције, 3 пушке и друге ситнице. Један Немац је убијен, док су други успели да побегну. Са наше стране нема никаквих губитака.

Петог октобра т. г., око 6 ч., једна група од 60—80 Немаца, са 2 камиона и 2 топа, пошла је ка с. Рлевци у помоћ разбијених претходног дана. Али су делови III бригаде* сачекали и ову групу и разбили је. Заробљено је 6 Немаца, заплениено: 1 камион, 1 топ, 3 пушкомитраљеза „Зорка“, 4 шмајсера и др., убијено 16. Нашл губици 1 мртав, 12 рањених, од којих 4 тешко.

Иначе, огромна у општој ситуацији нема.

Другарски поздрав,

С. Ф. — С. Н.

Командант
Јашмак

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 6
ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ О
БОРБАМА ДЕВЕТЕ, ДЕСЕТЕ И ЈЕДАНАЕСТЕ БРИГАДЕ НА
СЕКТОРУ ГРАДСКО — ДЕМИР КАПИЈА¹**

ШТАБ 41 ДИВИЗИЈЕ
Петрова
6-X-44 у 10.35 ч.

ШТАБУ II ЗОНЕ

I Подаци о непријатељу

Непријатељ је посео друм и пругу Бевђелија — Демир Капија. Његово бројно стање не знамо, јер нг пушгају никог да долази код њих. Повезани су са радио станицама, јер су им телефонске везе прекинуте. Псрушене путеве и пругу брзо справљају. Нагло се пробијају прем^ Велесу. У току ноћи 4/5 и 5/6 је њихова авијација (то све . . .) преоацивала вероватно официре или војску од Солуна грема Скопљу.

Према непотврђеном извештају (један . . .) још је на југу око 5 дивизија које журно спремају покрет.

II Акције

1) Један наш батаљон је водио борбу у Доњи Дисан са Немцима, . . . Борба је трајала око два часа. Ово је било 4-X-. После су се наши услед јаког притиска повукли у Г. Дисан. О непријатељским жртвама немамо података.² Ми нисмо имали губитака.

2) У току ноћи 4/5 дигнута су два воза између Милетково — Миравци. На истом месту је порушен и један мост на цести.³

3) У току ноћи 5/6 је нападнута железничка станица Милетково. Непријатељ је дао јаку одбрану. Наши су успели да у вагоне усаде бомбе и да непријатељу нанесу више губитака, али нису успели да стг.ницу заузму. Борба је трајала око 2 ч. Наши су имали 3 лакше рањена.⁴

¹ Оригинал, у руколису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

^a Према усменим подацима капетана Бора Златевског, Немци су имали око 15 мртви- .

* Транспорт и мо.т уништиле су јединице Девете бригаде.

¹ Напад су извр^или делови Девете бригаде. Непријатељски губици нису утврђени.

4) У току ове ноћи су предвиђене још и друге акције на пругу и друм али још немамо података.

III Распоред наших јединица

XI [бригада] Влабилово

Ново формирана бригада⁵ држи положаје и контролише пут Прилеп — Градско код Дреновске клисуре, а са једним батаљоном код клисуре Демир Капије. Својим левим крилом се везује са X бригадом.

IX бригада је на положајима према комуникацији Ђевђелија — Демир Капија.

Штаб дивизије је у Петрсовом а можда ћемо прећи у Кованце.

IV. Наше намере

Све наше јединице дсбиле су задатак да што више и јаче узнемиравају, нападају и уништавају непријатељске колоне; да руше комуникацију и спречавају њихово пролажење за -Скопље.

Да се што брже повежемо са јединицама са леве обале Вардара" и преко Ђевђелискг одреда са којим имамо везу прикупимо податке са те стране.

Да свима јединицама тј. одредима дамо задатке за активно учешће у борби.

Покушаћемо да прикупимо податке о стању на терену према Солуну.

Приступили смо мобилизацији исто као и на терену — Тиквеша.

V. Разно

У ове две бригаде имамо око 1900 бораца. Пошто је људство прилично разбацано по полсјајима број 1900 узет отприлике, а тражили смо тачне податке о чему ћемо вас обавестити.

Све сво људство има оружје. Са муницијом стојимо слабије, нарочито енглеском.

VI — Рад

Рад по јединицама се спроводи, како војнички тако и политички. Настејимо да се у овоме постигне успех, да се људство што више уздигне. Иде тешко, али ће бити успеха.

Као што је поменуто подаци се по свему прикупљају и сређују и биће у што краћем року достављени.

⁵ Једанаеста бригада Четрдесет прве НО дивизије формирана је 3 октобра 1944 године.

" У Источној Македонији дејствовао је Брегалничко-струмички корпус, у чијем саставу је била Педесета и Педесет прва НО дивизија.

Радио веза са вама није успостављена. То нам много омета, како у добијању задатака, тако и у подношењу што хитнијих извештаја. У чему је грешка не знамо, или даљина или грешка у самом апарату. Курире смо по овој ствари већ упутили.

СФ. СН.

Шеф персон. одељка II зоне
Коце Солунски
Начелник мајор

Командант пуковник

БР. 75

**НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
6 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
ЗА УНИШТЕЊЕ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ НА СЕКТОРУ
СКОПЉЕ — ТЕТОВО И КАЧАНИК — СКОПСКА ЦРНА ГОРА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
6.X. 1944 год.
с. Гор. Врановци.

ШТАБУ I ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

На сектору кичевског и тетовског подручја издајници шиптарског народа, наоружани немачким оружјем, још увек активно помажу немачким окупаторима и веома јаким снагама штите комуникације којима се Немци повлаче. Исто тако, још увек нападају мирна македонска села, пале, пљачкају и убијају мирне грађане.

У широке шиптарске народне масе у Македонији, Косову и Метохији, изгледа да још није продрла никаква вест о стању на фронтovima. Оне виде нагомилане немачке масе у рејону Скопља, Косова и Метохије, те према тиме суде о снази немачке војске.

Њихове издајничке вође успели су да наоружају скоро све оне који су способни да носе оружје и да их поведу у борбу против нас. Они су дубоко огрезли у злочине против македонског и српског народа и свесни су да за њих нема повратка

¹ Копија се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

натраг. И они, као и све фашистичке вође, пропадајући, свесно и безобзирно вуку у пропаст и свој народ.

Бесплодни су били наши покушаји да убедимо наметнуте плаћене вође Шиптара- у Македонији да обуставе оружану борбу и да не проливају крв свога народа за интересе немачких фашиста који умиру, да нас оставе на миру како бисмо се обрачунали са крвавим немачким окупаторима. Зато смо принуђени да борбом рашчистимо пут до немачких путева којима се онн извлаче и да сд шиптарских банди чистимо маневарске про- ^-торе, одакле ће наше јединиде моћи да нападају немачки саобраћај и онеспособити га. Маневарске просторе — ослонац наших јединица за напад, треба чистити постепено и сигурно, како би се припремили услови за дефинитивни обрачун са Немцима у рејону Скопља.

Штабу I оперативне зоне — у таквој ситуацији се постављају следећи задаци:

1. — Чишћење шиптарских банди на простору: Скопље — Тетово — Качаник — Скопска Црна Гора, са циљем да с^J?ође ^до.комуникација којима се служе Немци и да се олакша деј- ^стео јединицама IV оперативне зоне на простору '1'НЛч^ва и Полога.

- 1 2. — Вршење акција на саобраћај и дизање у ваздух комуникација Скопље — Качаник; Скопље — Велес и Скопље — Тетово, са циљем да се онемогући даље извлачење немачких снага на север.

3. — Организовање и учвршћење војно-позадинских власти у вашој зони.

4. — Припремите све услове за напад на Скопље.

За извршење ових задатака под вашу команду се стављају: Група бригада које дејствују на Скопској Црној Гори и ваша дивизија.³ Група бригада на Скопској Црној Гори до сада је пс-стигла знатне резултате у извршењу наведених задатака.⁴

Ваша III бригада остаће на простору Велес — Пчиња — Лисиче — Стари Град, са задатком:

1. — Да врши акције на комуникације Прилеп — Велес и Велес — Скопље, са циљем да се онеспособи саобраћај на овим путевима.

2. — Да затвара све правце из Велеса ка Лисичу и да обезбеди огромни материјал у базама на том прсстору.

У том циљу ова бригада треба да има део снага на положајима у висини Ново Село — с. Чашка — с. Бањица, који ће срганизовати одбрану. Испред положаја да постави потребне

" Цемо и Мефаил. Они су, са својим присталицама, били од 1943 год. у сталној оружаном борби против НОВ и ПО Македоније. Њихоче банде су коначно ликвидирани новембра 1944 године.

³ Четрдесет друга НО дивизија

⁴ Види док. бр. 65 и 71.

гтрепреке. Исто тако, треба да има део снага за активно дејство на комуникације који би, у случају непријатељског напада у правцу Лисиче, дејствовао маневарски у бок и позадину негтријагеља."

VIII и XII бригаду најпре треба употребити за чишћење шиптарских банди западно од Скопља, а затим да омогуће дејствовање на комуникацију Скопље — Качаник.⁰

Овим дејством треба раздвојити шиптарске банде од Немаца у Скопљу, одбацити их ка Тетову и везати их за одбрану Тетова.

Група бригада на Скопској Црној Гори треба да загосподари потпуно масивом Црне Горе, да очисти позадину од Шиптара и свим снагама дејствује на комуникацију Скопље — Качаник. Према могућностима, да пребаци бар једну бригаду на десну обалу р. Лепенца и угрози Тетово са севера." >

Цео план треба разрадити детаљно и у споразуму са Штабом групе бригада на Скопској Црној Гори.

Све одреде састављене од Скопљанаца, гтрикључити XII бригади.

Друга Макеларског-Бецка — одмах послати у Главни штаб.

Све механичаре, артиљерце и шофере неизоставно послати у Главни штаб.

Са свим наредбама за снабдевање, организационо и дисциплинско учвршћење јединица и санитарске службе треба да се упозна Штаб групе бригада.

Везу са нама одржавати путем радио-станице и директном телефонском линијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ¹ •

За пол. комесара пуковник,	Начелник генерал-мајор,	Зам. команданта потпуковник,
-------------------------------	----------------------------	---------------------------------

⁵ Трећа бригада је остала на овом сектору до друге половине октобра 1944 год., када је упућена на Суху Гору да води борбу против балистичких банди.

⁰ Све до средине октобра Осма бригада је водила свакодневне борбе против балистичких банди на Сухој Гори. Најважније су код с. Говрлево, Седларево, Гургурница и Лукоица као и неколико борби на Белом Камену. О резултатима види док. бр. 85, 92 и 93.

¹ Подручје Скопске Црне Горе, као и предео Качаник — Прешево, и поред свакодневних борби, коначно је ослобођено од балистичких банди тек крајем новембра 1944 године.

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
6 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ГРУПЕ БРИГАДА НА СКОП-
СКОЈ ЦРНОЈ ГОРИ ДА СЕ СТАВИ ПОД КОМАНДУ ШТАБА
ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
6 октобра 1944 год.
с. Гор. Врановци

ШТАБУ ГРУПЕ БРИГАДА НА СКОПСКОЈ ЦРНОЈ ГОРИ-

Немци постепено извлаче своје снаге из Грчке и Македо-
није трудећи се да се, са најнеопходнијим ратним средствима,
прсбију према северу.

Приближавањем Црвене армије Београду и Нишу кому-
никације (ж. прута и друм) Скопље — Врање — Ниш губе зна-
чај комуникацисних артерија за Немце. У овом моменту за њих
гјстају важније комуникације Скопље — Качаник.

Немце и даље помажу арнаутске реакционарне банде
Цема Гостиварца, чији је штаб у Ханријеву. Ове банде штите
друм Скопље — Тетово. Против ових ставили смо у дејство две
бригаде 42 дивизије,³ које развијају своје операције са планине
Карлијака. Штаб дивизије је близу с. Солно. Нашој војсци у
области Скопља пстављају се неодложно ови задаци:

- Да се онемогући пробијање Немаца према Качанику;
- Да се њихове трупе у Скопљу и другим местима изо-
лирају и тиме омогући лакша њихова ликвидација; и
- Издвојити арнаутске банде од Немаца, принудити их да
се разиђу, или повуку у Тетово.

Ово ће се постићи, ако све наше снаге у рејсну Скопља деј-
ствују ксординарно, сагласно, по једном плану. Због тога

НАРЕЂУЈЕМО:

Ваша Група бригада ставља се под команду штаба 42 ди-
визије, који је једновремено и штаб I оперативне — Скопске

¹ Копија, на српскохрватском језику, налази се у архиви
Војноисториског института ЈНА.

² Под командом овог штаба налазиле су се Осма и Дванаеста
прешевска бригада, од којих је 5 октобра формирана Шеснаеста
бригада.

³ На овом сектору дејствовале су Осма и Дванаеста македон-
ска бригада.

зоне. Од овог штаба ваша ће Група бригада добијати сва наређења, заповести и директиве. Повежите се што пре са штабом дивизије.

нч,

II

Пошаљите нам одмах:

— Бројно стање људства, стоке, оружја и муниције;

— Број ненаоружаних људи; и

— Списак ваших потреба.

Бројно стање да буде по обрасцу датом другу Глиши.

III

Снабдевање ваше Групе бригада оружјем и др. потребама вршиће штаб I оперативне зоне.

Исхрана војника да буде на казану, а не по кућама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За пол. комесара

Начелник штаба
генерал-мајор,

Зам. команданта
потпуковник,

П. Н.⁴

ДОСТАВЉЕНО:

Штабу Групе бригада на Скопској Црној Гори

„ 42 дивизије.

⁴ Панче Неделковски

**НАРЕДБА ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
6 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ МАКЕДОНСКЕ БРИ-
ГАДЕ ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА ДРУМУ БИТОЉ —
ПРИЛЕП У РЕЈОНУ СЕЛА ТРНОВЦИ И ТРОЈКРСТИ¹**

ШТАБ
49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

6 октобар 1944 год.

ШТАБ V БРИГАДЕ

с. Журче

НАРЕДБА

Секција Прилеп — Битољ, Ресен — Крушево.
1 : 100.000

Према добијеним обавештењима од наших извиђачких патрола и партизанских стража из позадине, као и из ваших Извејстаја, непријатељ се налази у следећем положају:

104 непријатељска моторизована дивизија² је у покрету из Албаније у правцу: Корча — Царев Двор — Ђавато — Битољ, а једна дивизија СС¹ је у покрету из Грчке у правцу: Лерин — Битољ. После четвородневне борбе⁴ са претходницама ових дивизија, исте су успеле да се пробију прилазима у Битољ, где се групишу за даљц покрет у правцу Битољ — Прилеп.

Утврђено је да се непријатељ и даље креће истим правцима са другим дивизијама и да је себи поставио задатак да ових 4 до 5 дана пробије себи пут за Скопље.

Седмој бригади и Битољском одреду постављени су задаци: да по сваку цену затворе правце: Лерин — Битољ и Ресен — Битољ, а у случају већег дејства, што се и показује, срушити мостове и поставити препреке у виду ровова и минирања друмова, а затим изненадним партизанским препадима наносити непријатељу губитке, и уништавати камионе и др.⁵

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војно-историског института ЈНА.

² Сто четврта ловачка дивизија је била претходница Двадесет другог брдског армиског корпуса.

¹ Нумерација није утврђена.

¹ Борбе су вођене код Сир Хана и Ђавата. Непријатељ је к-мао око 120 мртвих, а Бригада 20 мртвих и 15 рањених. Уништен је 1 тенк и 10 камиона (према усменим подацима пукопника В. Карангеловског).

³ О активности Седме бригаде на овом сектору види док. бр. 82.

Тако

НАРЕЂУЈЕМ:

5 бригада да се окупи и приближи положају Света — Трновци, а одатле да изврши у целом саставу изненадни препад на било колико велику колону на путу Битољ — Прилеп, и то тамо где мислите и сматрате да је непријатељ слаб и да ће имати најбољег ефекта. Да се употребе лепљиве мине, да се минира пут и поруше мостови код с. Тројкрсти," као и други мостови, што ће задржати непријатеља у његовом кретању. Да се направе и динамитне ручне мине за уништавање непријатељских возила свих врста.

По овој наредби поступити одмах, још данас, 6 октобра 1944 године, зато што ситуација то налаже и зато што треба слакшати терет наших осталих јединица од Прилепа па на даље.

Не треба мислити да се непријатељске дивизије крећу у целом сеом саставу; крећу се у колонама највише од по 100 камиона, што нам сваки пут омогућава да га нападамо и изненадним препадима наносимо му осетне губитке.

Постављени вам задатак схватити правилно и са великом одговорношћу, јер Битољска дивизија (V и VII бригада) има задатак да по сваку цену затвори ове правце са било каквим акцијама, које мора учинити и ради правилног дејства осталих наших јединица.

За неизвршење наредаба команданата бригада, одговараће се пред нашим већим форумима.

Слати редовно исцрпне извештаје сваког дана и о свим стварима, нарочито о резултатима борби.

Командант
Васко'

" Код с. Тројкрсти уништен је железнички и друмски мост на р. Шемници.
: Васко Карангеловски

**ТЕЛЕГРАМИ ОНЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 7 ОКТОБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БЕНИМ ДЕЈСТВИМА ПЕТЕ, ДЕВЕТЕ, ДЕСЕТЕ И ДВАНАЕ-
СТЕ МАКЕДОНСКЕ БРИГАДЕ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА
НА СЕКТОРУ ОХРИД — БИТОЉ — ПРИЛЕП — ВЕЛЕС И
ВЕЛЕС — ЋЕВЂЕЛИЈА¹**

7-X-1944

Бр. 4, 7/10, 13.55 часова, група 138.

9 бригада 28.IX. порушила два моста на прузи Ћевђелија — Велес, порушена постројења ст. Бистренци. Истога дана на истом месту дочекана колона и разбијена. Угоштена 2 камиона, заплењен 1 мотоцикл, 4 пис. машине, 7 радио апарата, 1 шарац, 3 пушке и 1 ттиштољ. Убијено: мајор, поручник и око 50 војника.² следи.

Бр. 5, 7/10, 14.15 часова, група 71.

28/IX увече 9 бригада дочекала воз са војском која је ишла да поправи пругу код Бистренци. Ксмпозиција уништена убијено ттреко 70 војника и рањено око 150.³ следи.

Бр. 6, 7/10, 15 часова, група 190.

29/IX увече 9 бригада напала је ж. ст. Демир Капија и заузела. Убијено 10 Немаца. По заузимању станице наишао транспорт Немаца. Развила се борба у којој негр. има 20 убијених и око 40 рањених. Наши губици 1 убијен, 1 рањен. У близини болнице други транспортни воз наишао на мину и преврнут. Здрави Немци су се окупили. Наша заседа са блиског стстојања отвара ватру. убија и рањава око 80 војника. Иста заседа уништава три камиона Немаца. следи.

Бг. 7. 7/10, 15.10 часова, група 62.

2/X Десета бригада напала је немачку колону у Мраморској клисури и у осмчасовној борби уништава 10 камиона и убија преко 120 Немаца.⁴ следи.

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба Македоније. Књига се налази у архиви ЦК СКМ.

² Бригада је, према исказу мајора Најда Стаменина-Орлова, имала 10 мртвих.

³ Бригада није имала губитака (према исказу мајора Најда Стаменина-Орлова).

* Губици Бригаде нису утврђени.

Бр. 8, 7/10, 15.45 часова, група 154.

Извиђачки батаљон 104 дивизије која се повлачи из Аргина дошао је до Царевог Двора и одатле кренуо према Битољу. Нему усусрет пошла је чета велосипедиста из Битоља да му олакша пршаз.

Батаљон Седме бригаде разбио је обе непр. колоне и повратио их у полазне базе. Убијено је 42 непр. војника, а 2 заробио. Заплењено 6 велосипеда и друга спрема.¹ следи.

Бр. 9, 7/10, 15.55 часова, група 37.

3/Х Пета бригада вратила немачку колону која је пошла из Битоља за Прилеп. следи.

Бр. 10, 7/10, 16.05 часова, група 36.

3/Х Из Грчке стигла колона 55 дивизије од 300 моторних возила у Битољ. следи.

Бр. 11, 7/10, 16.20 часова, група 86.

1/Х Пета бригада на Бакарном Гумну сачека[ла] непр. колону из Битоља за Прилеп. Убијено 16 Немаца. Услед арт. дејства из с. Коњаре батаљон се повукао. Немци за репресалију запалили с. Тополчани. следи.

Бр. 12, 7/10, 13.15 часова, група 53.

Ноћу 3/4-Х Трећа бриг. разрушила мост на прузи Велес — Скопље преко Кадине Рече и пругу на десет места. следи.

Бр. 13, 7/10, 14.05 часова, група 91.

4/Х иста бригада разбија групу Немаца са три мотоцикла и једним аутом који [су] изашли из Велеса да пљачкају у с. Рлевци. Заробљено 3 Немца, убијен 1, 2 Зорке, 2 мотоцикла и ауто заплењени. следи.

»

Бр. 14, 7/10, 14.35 часова, група 101.

5/Х група од 80 Немаца са два камиона и два топа пошли да спасу заплењена моторна возила. Нападнути су и разбијени. Заробљено 6 Немаца, убијено 16, рањено око 20. Заплењен један камион са топом, 3 Зорке, 4 шмајсера и др.^в

¹ Борба је вођена 3 октобра. Према исказима пуковника Б. Карангеловског, Први батаљон Седме бригаде, који је био у заседи, није имао губитака, јер су се Немци без отпора повукли.

* У овим борбама Бригада је имала 1 мртвог и 12 рањених (види док. бр. 73).

Бр. 15, 7/10, 15 часова, група 66.

12 бригада уништила једну дизалицу којом су Немци располагали за раскрчавање рушевина и оправку мостова. Од 30 септембра не ради саобраћај. следи.

Бр. 16, 7/10, 15.30 часова, група 89.

VIII бригада води борбу на Карлијаку јужно од Скопља са Цемовим бандама и Немцима. Појачаћемо снаге на овом сектору са циљем да разбијемо арнаутске банде и порушимо мост на Бардару сев. од Скопља. следи.

Бр. 17, 7/10, 15.45 часова, група 57.

Штаб IV зоне врши припреме за напад на Кичево.⁷ Упутили смо им батерију хаубица. У Кичеву има око 2000 наоружаних Арнаута.

Павле — Абас.

БР. 79

ТЕЛЕГРАМИ СВЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА ОД 7 ОКТОБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА ШЕСНАЕСТЕ, СЕДАМНАЕСТЕ И ОСАМНАЕСТЕ БРИГАДЕ НА СЕКТОРУ КУМАНОВО — ПРЕШЕВО — КР. ПАЛАНКА И СКОПЉЕ — КАЧАНИК И О ЈАЧИНИ НЕМАЧКИХ СНАГА НА ТОМ ПРАВЦУ¹

7/X.1944

Бр. 52, група 73.

Наша 17 бригада води жестоке борбе на линији Куманово — Кр. Паланка. Истребљено преко 50 Немаца. Уништено неколико камиона и заплењено нешто ратног материјала.²

Бр. 53, група 54.

Наша 18 бригада води жестоке борбе на линији Куманово — Прешево где Немци и Албанци покушавају да продру у гравцу Врања.³ Следи.

⁷ Кичево је заузето 9 октобра 1944 год., али је у току ноћи напуштено (види док. бр. 84).

¹ Телеграми су на српскохрватском језику.

⁵ и * Губици бригада нису утврђени.

Бр. 54, група 50.

Наша 16 бригада порушила 3 моста у Качаничкој Клисурси и води борбе са Немцима у непосредној близини Скопља.⁴ Следи.

Бр. 55, група 87.

Према информацијама које имамо у Македонији се налазе три немачке дивизије које стоје под командом Куна. Једна немачка дивизија изгледа да је 20 авијатичарска дивизија" са грчких острва. Следи.

Бр. 56, група 46.

У Кр. Паланци има око 1000 Немаца и око 30 тенкова који су стално у покрету од Куманова до Кр. Паланке. Следи.

Бр. 57, група 48.

У Куманову има такође око 1000 Немаца. Немци су стално у покрету од Скопља — Куманова — Кр. Паланке и натраг.

Темпо

БР. 80

ПЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРЕДЕСЕТ ОСМЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 7 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАСПОРЕДУ СНАГА ЗА НАПАД НА КИЧЕВО¹

Драги другови,

Сутра рано почиње напад на Кичевски срез и Кичево.²

Распоред јединица: **I бригада** са једним батаљоном и једним делом Пратеће чете има да избије источно од Кичева на чуку „Корија" и на коте: 618 и 842. Један батаљон нападаће са југоисточне стране, бродским и битољским путем. Трећи батаљон има да избије западно од Кичева, код села Кнежино и одатле изврши напад. Напад ће бити потпомогнут једним топом који ће бити у резерви код села Челопека.

¹ Борба је вођена 3/4 октобра. У тој борби Немци су имали 10 мртвих и 10—15 рањених, према поднетом извештају (док. бр. 71). Губитке Бригаде Редакција није утврдила.

* Вероватно: Једанаеста ваздушна десантна дивизија

² Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

" Напад је отпочео 8 октобра а Кичево је заузето 9 октобра 1944 год., али је у току ноћи напуштено. О резултатима борбе види док. бр. 84.

VI бригада има да нападне свим снагама села: Стрелци, Горани, Шутово и Премку, са задатком да после протеривања непријатеља остави један батаљон са једним делом Пратеће чете за чишћење терена, а са главнином да избије код села Осломеј и ЦрЕица, да очисти ова села, пређе друм и запоседне положај североисточно од села Речане према Зајасу.

XV (Поречка) бригада¹ има да нападне свим снагама села: Србицу, Арангел, Ђубриво и Ново Село, остави у њима један батаљон са једним делом Пратеће чете, избије код села Стрегомиште и тамо се повеже са VI бригадом, код места „Вардина“.

IV (Шиптарска) бригада има да очисти села Тујна, Доленци и Псповјани, а затим да запоседне положај Бериково — Патратиште.

Пошто изврше горши задатак, имају напасти Зајас, а да се не зауставе на последњим напред наведеним положајима. Шеста бригада из Речана, XV бригада из Стрегомишта и Ђеликовца, а I бригада оставиће снаге за чишћење града Кичева и са сгалим снагама поћи ће друмом навише да би помогла Акцију на Зајас. Акцију ће помоћи и топ који ће бити постављен северно од Кичева код села Раштани. Други топ помагаће VI бригади у чишћењу њеног терена, а биће постављен код села Орланци. Напад на Кичево отпочеће један до два сата пошто отпочне напад на села.

Место за везу: „Магарачко“, где ће бити пом. политкома Коста⁴ и начелник штаба Вуко.⁵ Тамо ће бити и половина извиђачког вода, из којег места ће коњаници носити вести до села Рабетина, а одавде, опет коњаницима, до села Орланци, где ће бити Тиквар“ и Ђуро.“ Са I бригадом биће зам. команданта Даме,* са везом на чуки „Корија“, одакле ће слати коњанике у село Орланци. У селу Орланци остаће друга половина извиђачког вода, који ћемо по потреби употребити као вод за везу. Топове ће обезбеђивати 60 људи. Служићемо се са још два пољска телефона, посебно од телефнске везе Челопек — Брод.

До последњег момента за нас ће бити важно шта ће Немци предузети у Охриду и Струзи, чије се снаге налазе у Мешеипегу. Њихове снаге су велике и можда намеравају да се пробију за Скопље.

О томе, како ће се развијати ситуација од сутра, слаћемо вам сваког дана писмени извештај, поред радиограма.

¹ Петнаеста поречка бригада формирана је крајем августа 1944 године.

⁴ Ђоре Велковски

⁵ Вуко Турковић

” Перо Ивановски

Народни херој Петар Брајовић

⁶ Народни херој Чедо Филиповски

Погледали смо место одређено за аеродром.⁹ Не слажемо се да буде код села Ковач. И то стога што се у близини налазе качачке банде и што би требало доста велико обезбеђење представити, а и терен је веома лош и блатњав. Предлажемо место код села Могилец, звано Луто Поле. Овде је становништво наше и помагаће нам, брзо може да се дође и пренесе пошто до њега можемо употребљавати и аутомобиле.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

7-X-1944 год.

Положај

Начелник
Вуко Турковиќ

Политком
Перо Ивановски-Тиквар

БР. 81

ТЕЛЕГРАМИ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОШИЈЕ ОД 8 ОКТОБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О ЈАЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА У ГАРНИЗОНИМА У ВАРДАРСКОЈ МАКЕДОШИЈИ¹

Бр. 11, дан 8/10, група 93.

У целој Македонији Немци појачавају своје гарнизоне,² организују ваздушну одбрану. Сада је њихов распоред следећи: Битољ и Прилеп по један пук ојачан са артиљеријом. Скопље једна дивизија. У Куманову један пук са артиљеријом, од кога

" Аеродром за спуштање авиона који би односили рањенике у Бари (Италија) ради лечења припремљен је код с. Издеглавје, али није никад употребљен.

¹ Телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У Источној Македонији, одмах после капитулације Бугарске, држала је сталне гарнизоне Једанаеста ваздухопловна десантна дивизија, а касније јој се придружила и Двадесет друга пешадиска дивизија, те су заједно остале све до коначног ослобођења. Међутим, у Западној Македонији посаде су се мењале у зависности од тога која је јединица била у покрету, јер су се комуникацијама Битољ — Прилеп и Велес — Скопље, преко Плетвара, извличиле Јединице Двадесет другог брдског армиског корпуса. У претходници Је била Сто четврта ловачка дивизија, а у заштитници — група „Штајерер“.

су истурена бочна осигурања ка Страцину. 5/10 су стигла у Куманово из Скопља 1000 моторних возила аутомобила и тенкова. следи.

Бр. 12, дан 8/10, група 92.

Ксд Дојрана се концентрише једна дивизија, један пук њен је код Струмице и Новог Села. Штип — Радовиш око један пук са артиљеријом, Кочани један пук, Камеманци један ојачан батаљон, Берово — Пехчево један ојачан батаљон са артиљеријом, тенковима и минобацачима.

Немци из Битоља покушавају да се пробију правцима Битољ — Охрид и Битољ — Кичево. Ап.¹ Бане⁴

БР. 82

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 8 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ О БОРБАМА ПЕТЕ И СЕДМЕ БРИГАДЕ НА КОМУНИКАЦИЈИ БИТОЉ — ПРИЛЕП И БИТОЉ — ОХРИД¹

1

ШТАБ 49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

8-X-1944

с. Гопеш

час

Оп. № 2

II ОПЕРАТИВНОЈ ЗОНИ

с. Оморани

Наставља се долажење снага 104 немачке моторизоване дивизије из Карче и Охрида, као и снага СС дивизије из Лерина. Пошто је непријатељ морао да обезбеди своје несметано кретање, он је своје заигитнице и бојне претстраже појачао како снагама, тако нарочито наоружањем, чак и артиљеријом.

Због тога је, пошто смо детаљно испитали читав друм и пошто смо установили најслабије поседнуто и контролисано место, наређено VII бригади да изврши ноћни препад, 6/7 и 8-X-1944 г., на непријатељске колоне које пролазе на делу пута: код потока који пресеца пут Ресен — Битољ, источно 1 км од слова „Ц“ речи „Превалец“, до к. 873 С. И. од с. Цапари 1,5 км.

¹ Гињајло Апостолски

⁴ Бане Андреев

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Пошто је добила задатак, бригада је извршила препад са следећим резултатом:

6/7-X-1944 г.

Напад је изведен са два батаљона развијених у групном стрељачком строју до самог пута на отстојању од 50—200 м., а један батаљон је био у заштитници.

Пошто је колона која је пролазила бројала више од 100 камиона, није се могао извршити јуриш у циљу уништења и спаљивања камиона, као и евентуалног заробљавања. Извршен је јак препад ватром, у коме је непријатељ претрпео губитке, што смо утврдили проверавањем 7-X- наших позадинаца и извиђачких патрола, које су нашле 5 мртвих Немаца по ливадама и јарковима, као и 4 камиона уништена.

7/8-X-1944 г. Напад су такође извршила два батаљона на истом путу на коме и прошле ноћи, док је један батаљон имао задатак да нападне мост испод Крклина, где су била укупана два топа, 4 тешка митраљеза и др. Напад оба батаљона у правцу Ресен — Битољ, између Превалепа к. 873, био је извршен у виду јаког напада ватром. Батаљони су се приближили 10—15 м. путу којим је у том моменту наишао један аутомобил. Аутомобил је био прогнут. Такође је наишла предња трупа — претходница од седам војника. Исто тако су и они били пропуштени. Борци VII бригаде смело су и са великом ватреном дисциплином очекивали наредбу па макар их непријатељ згазио. Када се непријатељ приближио 10—15 м до наших бораца, дат је знак за отварање ватре. Ватра је била одлична, услед чега су непријатељу нанети веома велики губици: 160 мртвих војника, 4 спаљена камиона са муницијом, убијено 40—50 коња, уништен велики други материјал у колима итд., при чему је и доста коња побегло по седима. У овој акцији ми имамо три губитка: један мртав и два тешко рањена. Мртав је командир VIII чете III батаљона. Зове се Методи Ташевски, из села Цапари. Био је млад командир, постављен приликом реорганизације. Дотле је био обичан партизан.

Акција V бригаде, после 4-дневне борбе закључно са 5-X-ов. г., услед великог притиска непријатеља, морала је да се повуче да би побољшала ситуацију у батаљонима. Непријатељ је и овде претрпео губитке,² бесан, спалио је села Иваневци и Тројкрсти и засипао артиљериском ватром села Св. Тодор, Подино, Пашико и Руфци.

Због измене ситуације и великих непријатељских снага, гтравец Битољ — Прилеп, Битољ — Ресен и јужно од Битоља није могао да се затвори. Због тога батаљони и бригаде воде

² Пета бригада је дејствовала на друму Битољ — Прилеп, на сектору Бакарно Гумно — Тројкрсти. Губици непријатеља нису познати, а Бригада је кмала 7 мртвих.

герилске борбе препадима наносећи непријатељу огромне губитке.

У вашем писму³ које сте послали 6 о. м. схватио сам све ствари о којима ми пишете.

1) На питање, да ли функционишемо као штаб дивизије, одговарамо следеће:

Када смо добили ваше наредбе бр. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 и 19, овде је био друг Љиљак,⁴ члан Главног штаба, који је у том моменту требало да пође код вас. Друг Љиљак се није сложио и рекао нам да обуставимо извршење наредбе о штабу дивизије док се не врати патрола која је пошла с њим да донесе извештај. Из тих разлога не функционишемо као штаб дивизије.

2) О магацинима⁵ послаћу вам извештај у најскорије време, јер одговорни друг магацина, који је био послат, не може да дође од Немаца.

3) Интендантура такође није до сада организована, јер у бригадама не располажемо са људима таквог квалитета. Стога чекамо да за дан-два дођу људи из базе који су узети у обзир а то и који ће моћи да одговоре на том задатку.

4) Исто тако, у најскорије време добићете спискове и формуларе. Закаснили смо зато што су друтови били стално у акцији.

Кретање непријатеља на овом сектору је следеће: према исцрпним досадашњим обавештењима, 104 СС и Гестапо-дивизија, секција Ресен — Крушево, Прилеп — Битољ, размер 1: 100.000, настављају да се извлаче правцем Корча — Стење — Ђавато, Охрид — Битољ, Лерин — Битољ и даље Битољ — Прилеп. Негријатељске снаге су бројно веома јаке, услед чега предузимамо герилске борбе.

Одговорите нам у најскорије време шта је са знацима⁶ које је требало да добијемо у вези са добијањем материјала од Савезника.

У писмима које нам шаљете пишете опширније о задацима који стоје пред нама, као и, уколико имате обавештења о Другој бригади, о њеним акцијама и стању у њој, уколико нас они не буду обавестили.

Ову патролу, која носи ова писма, упутите у Другу бригаду. Са другарским поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант
Васко

³ Редакција не располаже овим писмом.

⁴ Борко Темелковски, члан ЦК КП Македоније

⁵ Магацини у с. Гопеш, Љубојно и Герман, у којима је чувана опрема јединица Четрдесет девете НО дивизије.

⁶ Сигнали за распознавање. Пошто они нису добивени, то није дошло ни до достављања опреме и наоружања од стране западних савезника.

**ИЗБЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 9
ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ О
ДЕЈСТВУ ЈЕДИНИЦА НА СЕКТОРУ ДЕМИР КАПИЈА —
БЕВЂЕЛИЈА И ДЕМИР КАПИЈА — С. ДРЕНОВО¹**

ШТАБ 41 ДИВИЗИЈЕ
9-X-44
У 23 ч.

ШТАБУ II ЗОНЕ

I Стање о непријатељу

Под борбом се непријатељ креће комуникацијом Солун—
Скопље. Непријатељ се такође креће и пругом тј. путем: Ва-
ландово — Струмица и Дојран — Валандово, као и покушава
Прилеп — Градско.

Добро су посели комуникацију Солун — Скопље (од Бев-
ђелије до Демир Капије). На више места су поставили мине.
Ово је знак слабости њихових снага, а и велике наше навале,
те су само на тај начин успјели да одрже ову комуникацију.

На неколико мјеста је покушао да поплачка по нешто
свиња у оближња села, користећи тамо наше мале снаге.

Према још непровјереним подацима ово је XII њемачка
армија.²

Поред Нијемаца су великим бројем из сателитских зе-
маља.

Њихове су намјере, по нашем мишљењу, извлачење са
југа и то посљедњих дана са доста јаком снагом и ужурбано.

II Распоред 41 дивизије (без 10 бригаде)

Наша дивизија је са једном бригадом посјела положаје од
с. Мрамора до Демир Капије, а друга од Д. Капије до Бев-
ђелије.³

III. Акције

На комуникацију Бевђелија — Демир Капија вршимо
стално притисак. Преко читаве ноћи се врше акције на поје-

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази
се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Највероватније Деведесет први корпус, који се заједно са
јединицама Шездесет осмог армиског корпуса повлачио комуника-
цијом Солун — Бевђелија.

³ На сектору с. Мрамор — Демир Капија дејствовала је Де-
сета бригада, а на сектору Демир Капија — Бевђелија Девета
бригада.

дине објекте и то на више мјеста са мањим снагама ради да-
Еања мањих жртава, а што већег узнемиравања на читавој
линији.

7 и 8 смо успјели да дигнемо 5 мостова и на више мјела
срушимо линију по 200—300 метара.⁴

На овој линији је срушено: један комплетни воз са пуно
непријатељских војника (испед Прждева); један теретни ауто-
мобил са људством и још много, за које још нијесмо обавје-
штени званично.⁵

Негтријатељ је имао преко 100 мртвих на читавој прузи
за 6, 7 и 8 овог мјесеца, док су наши имали три лакше рање-
на. Има неколико несталих из ових група за које немамо по-
датака.

IV. Спроведена је у дјело организација према датим упут-
ствима. Рад је у зачетку и људство је још недовољно упознато
са послом, те су све гране само у организацији а рад ће се тек
убудуће осјетити. Настојимо да се рад појача и активизира.

Све је ово ново и има пуно мањих пропуста које ће се
свакако усредсредити и уздићи.

V. Веза

Веза је доста слаба, што много омета даљи рад. Много
стежавају извјештаји још неупућених другова, који ће ипак ово
постићи.

Радио станицу не можемо употребит из разлога нама још
непознатог, можда због даљине.

Веза III одељка

Код Клисуре Демир Капије се преврнуо још један воз.⁶

Са IV бригадом имали смо везу писмену. Она се јавља из
подножја Плачковице код Струмице. Један батаљон је упућен
у Богданце. Везу смо им послали и дали налог за координацију
рада и напада на комуникацију — Бевђелија — Градско.

Политком
Бочвар

Начелник мајор
Георгије Шараноски"

* Акцију извршиле минерске групе Девете бригаде. Срушени
железнички мостови налазе се на простору од ж. ст. Св. Ђорђи до
с. Градец.

¹ Транспортни воз и камион уништили су минери Девете
бригаде.

* Минирање пруге и уништење транспорта извршили делови
Девете бригаде.

⁷ Право му је презиме: Шарановић.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРЕДЕСЕТ ОСМЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
10 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МА-
КЕДОНИЈЕ О НАПАДУ НА КИЧЕВО¹

ШТАБ
48 ДИВИЗИЈЕ
10 октобар 1944 год. у 7.30 ч.
Дворци

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Другови,

Као што знате извршили смо напад на Кичево, заузели га.
а у току ноћи се повукли.²

Са три бригаде смо нападали северно од Кичева закључно до села Ђафа са гребена који деле Пореч од Кичевског [среза] на читаве групе села. Прва бригада је вршила напад на сами град. Овај план смо прихватили ради тога што су бригаде младе и неиспробане те је ослонац на нашу територију и гребене био неопходан. Из садашњег искуства видимо да би слабо прошли да смо бригаде увукли у непријатељску позадину. У овој борби најслабија је била XV бр.[игада] која је због велике насртљивости непр. попустила и распрсла се. Она је држала централни део фронта те су крила доведена у опасност. IV бригада" се прилично држала али је остала усамљена те није могла у потпуности да координира по плану. Код ње није било довољно иницијативе. Прва бр.[игада] је заузела Кичево и поред отпора од 1500 Шиптара. VI бригада је била упорна, али кад је наишла сва снага на њу повукла се неправилно. Наиме, требала је да се повуче ка Кичевским масивима и обезбеди Кичево (десни бок I бригаде). Касније је непријатељ добио појачања из Гостивара и ггрипремио напад на град те смо у току ноћи наредили напуштање града. Артиљерија је добро употребљена. Један топ смо изнели и на северни део града. Такође и ауто чету.

У овом нападу:

— Ми смо непр. потценили. Рачунали смо на много мању бројчану снагу и наоружање. Подаци које смо добили о непријатељском наоружању били су нетачни. Само у Кичеву било је 6 теш. митр. Свако село има теш. митраљеза.

¹ Извештај, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

² Кичево је заузето 9 октобра 1944 године.

³ Четврта шиптарска бригада

— Сматрали смо да ћемо непр. изненадити. Ми смо га нашли свуда на позицијама. Сва села су утврђена и аутоматска оружја распоређена (на кућама и памијама). Имали смо против себе и Гостиварце.

Приликом борбе непр. је био при нападу наших упоран, а приликом одбране¹ насртљив до фанатизма.

Код наших нема у довољној мери офанзивног духа (изузимајући I бригаду) приликом напада нити упорности приликом одбране. Није било довољно координације рада између појединих бригада, а унутар бригада између батаљона. Слаба иницијатива. Доста неразумевања и слабог утицаја штабова на ниже јединице за време борбе. Немање довољног герилског искуства које би са погодним триковима (заседама) и широким маневровањем доскочило и непр. упорности и насртљивости.

Сами борци су били доста добри. Бригаде су на окупу. Морал приличан.

Углавном, наш план разоружавање непр. и чишћење територије није успео. Делимичних успеха било је. У Кичеву непр. је био разбијен и имао је пред собом насртљиве војнике који су га после 6 сати борбе натерали у бекство.

Рањеника имамо 30 од којих већина ће за који дан оздравити. Теже рањених 5. Мртвих 10. Санитетска служба је добро функционисала, али могла би бити још боља.

О непр.[ијатељским] губицима још немамо преглед.⁴ ...
Позитивности у овој борби:

— Што смо почели са калењем јединица, које уопште нису ступале у борбу.

— Што смо непр. напали на широком фронту, те је добио утисак много већих снага него што смо.

— Што смо из ове борбе извукли драгоцено искуство за стварање нове тактике против непр.[ијатеља].

— Што смо уочили све недостатке код бораца и руковођилаца, као најбоље средство за уздизање.

Надамо се да ћемо ускоро са овим недостацима ликвидирати.

Оружје и спрему смо добили. Ми ћемо два батаљона из XV бригаде дати I и VI а од њих по један XV ради уравнотежења квалитета и продора наших војно-политичких ставова.

О бројном стању и будућим акцијама јавићемо детаљно у следећем писму по завршетку ових промена.

Пол. комесар
Перо Пваноски

Начелник
Вуко Турковић

Командант
Петар Брајовић

¹ Губици нису утврђени.

ТЕЛЕГРАМИ ОНЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 10 ОКТОБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БЕНИМ ДЕЈСТВИМА ОСМЕ, ДЕСЕТЕ И ДВАНАЕСТЕ БРИ-
ГАДЕ¹

Бр. 41, дан 10/10, час 8.10, група 80.

Штаб IV зоне јавља: Немци се повлаче из Валоне ка Струги и Охриду. Седам немачких колона пошле за Ресен. Опет се вратили за Охрид. У Струги пале магаџине. Распитују се за пут за Тетово. следи.

Бр. 42, дан 10/10, час 9.10, група 176.

VIII бригада напала 7/X у 6 часова арнаутске банде на положају: с. Говрлево — Св. Петка — Барово — Чифлик. Овладала је овим положајима и избила на р. Треску. Око 12 часова Немци² су довукли један батаљон на правац с. Нерези, а јаким снагама бочно напали и са правца Матка. Бригада се под запггитом мрака повукла на полазне положаје. Непр. оставио на бојипгту 1 мртвог, 4 рањена. Заробљено 5 војника.³ следи.

Бр. 43, дан 10/10, час 9.45, група 68.

12 бригада напала 7/8-X ж. ст. Зелениково. Порушена је пруга на више места. Дочекан немачки транспорт, уништена два вагона и нанете негр.[ијатељу] жртве.⁴ следи.

Бр. 44, дан 10/10, час 10.25, група 100.

X бригада водила у току 8/X жестоке борбе са немачком колоном од око 200 моторних возила. Колона је после дневне жестоке борбе враћена назад у Прилеп уз велике губитке.⁵ Тачне резултате борбе доставићемо накнадно. следи.

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² То нису били Немци него балисти, обучени у немачке униформе. Немци су једино артиљеријом, из рејона Горње Водно, тукли у правцу с. Грчец.

³ Осма бригада није имала губитака (према исказу Кира Чаулева и Бора Мокрова).

⁴ Немачки губици нису утврђени. Пруга је порушена од ж. ст. Зелениково на север у дужини од око 2 км., као и нека постројења на самој станици.

⁵ Борба је вођена северно од с. Смилевци. Резултати борбе непознати. На том сектор/ пут су још раније онеспособили сељаци и делови Десете бригаде.

Бр. 45, дан 10/10, час 10.45, група 113.

Издејствујте за 41 и 49 дивизију две радио-станице са добрим телеграфистима, оне су на важним местима и од њих можемо добити редовне извештаје. Са штабовима зона имамо телефонску везу, али оне не могу осигурати телефонску везу са својим јединицама. следи.

Бр. 46, дан 10/10, час 11, група 40.

Наредите вашем телеграфисти да прими све депеше, које пошаљемо у току дана. следи.

Бр. 47, дан 10/10, час 11.35, група 179.

Од заплењене курирске поште види се да командант немачки за Македонију наређује: 1) да сви Немци способни за борбу имају се мобилисати 2) да је Македонија ратна зона 3) да се сваки Немац мора борити до последње капи крви и последњег метка 4) да се штеди бензин 5) да се реквизиција избегава иако мора да се врши, исплата мора да се изврши одмах 6) према становницима лојалан став све докле, док не буду активно учесници у борби⁶ — следи.

Бр. 48, дан 10/10, час 12, група 121.

Из саслушања заробљеника као и података прикупљених од сељака са којима су немачки војници разговарали види се, да им је познато да су им сви путеви пресечени али да не смеју да се предају партизанима, јер се боје да их не стрељају, зато чекају савезнике Русе или Енглезе. следи.

Бр. 49, дан 10/10, час 13.40, група 42.

Капетан Милер' добио извештај из Барија да се Немци масовно предају грчким партизанима. следи.

Бр. 50, дан 10/10, час 14, група 94.

Ми смо упутили писмо у Прилеп, Битољ, Велес и Скопље са потписима шефа мисије у којима смо позвали Немце на предају. Дошло је до састанка са мајором Гресбром из Прилепа. Нисмо успели да их наговоримо на предају.

Бр. 51, дан 10/10, час 14.05, група 30.

Тачно бројно стање и наоружање послаћемо кроз два дана. следи.

⁶ Редакција не располаже овим документом.

⁷ Члан савезничке мисије код Главног штаба Македоније

Бр. 52, дан 10/10, час 14,15, група 35.

Предузели смо мере да сазнамо шта је са породицом Кец-
карова.⁸ следи.

Бр. 53, дан 10/10, час 14.25, група 24.

Све Англо-американске мисије су код нас. следи.

Бр. 54, дан 10/10, час 14.35, група 80.

Из америчке бомбардерске групе у Италији налазе се код нас девет пилота који су имали дефект на авионима и спустили се на нашу територију. Од њих су два официра поручника и седам наредника.

Павле⁰ — Абас^{1*}.

БР. 86

ИЗВЕШТАЈ НИКА ВУЧКОВИЋА ОД 10 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ НА ЈУЖНИМ ПАДИНАМА СКОП- СКЕ ЦРНЕ ГОРЕ ПРОТИВ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Примили смо Ваше писмо од 3. ов. мј. О стању на нашем сектору извјештавамо:

1. — Ових дана, у вези директива које смо добили греко другова Андра- и Вујадина,³ формирали смо XVI бригаду од досадашњих VIII и XII. Бригада има до 2000 бораца. Формирамо за сада 4 батаљона, техничку чету и извиђачки вод.

Људство, сем малог броја, које сачињава бригаду доста слабе је борбености. Руководства углавном задовољавају.

2. — На овом сектору нашим доласком је реорганизован Скопски НОП одред. Питао сам друга Андра да ли и даље да остане одсед или да уђе у састав бригаде. Ово у вези са рас-

" Командант Пете бугарске армије после капитулације Бугарске

" Павле Илић, начелник Главног штаба Македоније

¹⁰ Цветко Узуновски, члан ЦК КП Македоније

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

" Страхил Гигов

³ Вујадин Поповић

формирањем Прешевско-бујановачког, Кривопаланачког и Кумановског. Нијесам још добио никакав одговор. Потребно би било да ми по овом одговорите.¹

3. — 6, 7 и 8 ов. мј. водили смо борбе са арнаутским бандама" које су нападале од правца Матејча, Ормана и Бразде. Банде смо потисли. Имали смо 5 мртвих и 22 рањена. Непријатељу смо задали око 30 мртвих и више од толико рањених. Као што се види, људство гине стално. То значи да је војнички невјешто, да је слабо дисциплинирано итд.

Борбе и чарке са Арнаутима не дозвољавају нам да вршимо главни задатак тј. да уништавамо фашистичког окупатора, да му прекидамо саобраћајне везе итд.

Морамо да нападамо ове банде како би их протјерали преко пруте да би на тој могли дејствовати.

4. — С обзиром да Нијемци увелико и стално наоружавају Арнауте, а да не би дошли у такву ситуацију да би извјесним дијеловима морали напустити ову територију и да не би дошло до некУх евентуалности са рањеницима ријешили смо да болницу пребацимо око Пчиње.

У болници има око 70 рањених и болесних.

Синоћ и прексиноћ нам је било немогуће болницу пребацити јер Нијемци чувају једну композицију која је настрадала од бомбардовања⁶ на прузи Скопље — Куманово баш на нашем пролазу. Чим се Нијемци повуку пребацићемо болницу.

5. — Велика оскудица у оружју, а нарочито у муницији. Борци не чувају муницију, чешћа чаркања, немање извора за снабдијевања довешће нас у том погледу у тежу ситуацију. Питао сам штаб 42 дивизије да ли они имају па да нам додјеле. Са ваше стране треба да учините све како би ове јединице снабдијели са муницијом. У том погледу ја сам Вам у првом извјештају тражио муницију и оружје. По томе ништа не одговарате.

6. — Са 42 дивизијом одржавамо везу. Да ли ћемо моћи за сада негдје координирати акције у питању је. И они са извјесним снагама стално имају борбе са Арнаутима. Но, географски они су у бољем положају у том погледу.⁷

¹ Одред је, по директиви Главног штаба Македоније, прикључен Шеснаестој бригади.

¹¹ Балистичке банде, које су раније наоружавали Италијани и Бугари, а после њихове капитулације — Немци. Задатак тих банди, како у Македонији (Дебар — Тетово) тако и на Косову (Скопље — Качаник) и Куманово — Прешево, био је да штите отступницу Немцима ангажујући наше снаге сталним чаркама.

⁶ Болница је била смештена у с. Мирковце. Требало је да се пребаци на кумановски терен.

⁷ Јединице Четрдесет друге дивизије дејствовале су дуж пруге Скопље — Велес и у околним селима.

7. — У овим јединицама развијена је и развија се обавјештајна служба колико дозвољавају могућности. Настојаћемо да је развијемо што шире и јаче. У том погледу свакако се осјећа недостатак. Ја, прво, нијесам упознат са стањем и струјама које постоје, управо са људима који претстављају ове струје, па онда ни други.

8. — Испитујући стање на овом сектору још у почетку стао сам на становиште да створена милиција и комитет су објективно играчка у рукама окупатора и дјело окупатора. У том погледу ја сам се савјетовао са друговима и дао потребна упутства. Нешто се је успјело, али још и данас има до 700 милицајаца.

9. — Јуче сам писао другу Стилу⁸ да оде код вас па ће вам он изложити ситуацију код нас.

10. — Ако нам дозволе ове банде мишљења смо били, а сада то тражи и штаб 42 дивизије, да извјесне снаге пребацимо треко цесте Скопље — Куманово ради дејства на пут Скопље — Велес.

11. — На терену постоји јединствени рад по формирању одбора и команди. Тај задатак узео сам ја на себе како не би дошло до тог о чему и ви рекосте, а то је о дупликатима.

12. — Никаквих обавјештења — не бих имао да вам пошаљем за сада сем то да су њемачки генерал и један пгтуковник ишли у Призрен ради преговора са Арбанасима како би их што боље привезали за себе и ставили их у своју службу.

Јуче и прекјуче било је бомбардовање околине Скопља и ка Качанику. Свака бомба је погодила по неки војнички објект.⁹

Потребно би било да нас чешће упознајете са ситуацијом, са акцијама које се изводе или су у припреми ка Велесу, како би и ми ускладили наше.

С борбеним поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Нико Вучковић

10.X.1944 г.
Побужје

⁸ Стиле Милевски

⁹ Бомбардовање су повремено вршиле англо-америчке ваздушне снаге, а свакодневно три авиона (тројка) Врховног штаба НОВ и ПО Југославије.

ТЕЛЕГРАМИ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 13 ОКТОБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БАМА ДЕВЕТЕ БРИГАДЕ ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ
НА СЕКТОРУ ДЕМИР КАПИЈА — МИЛЕТКОВО ПРОТИВ
НЕМАЧКИХ СНАГА¹

Бр. 65, дан 13/10, час 16.40, група 62.

Акције 41 дивизије: 4/X један њен батаљон- водио борбу са Немцима код Д. Дисана. Непријатељ се повукао поневши неколико жртава. следи.

Бр. 66, дан 13/10, час 16.50, група 69.

Ноћу, 4/5-X код Милеткова, на прузи Бевђелија — Велес, дигнута су два воза и 1 мост на друму у ваздух.³ Непријатељ има око 80 жртава. Ми немамо. следи.

Бр. 67, дан 13/10, час 17.07, група 56.

Ноћу 5/6-X- нападнута је жељ. станица Милетково. Уни- игнено је 5 вагона и 10 непр. војника, имамо 3 рањена. следи.

Бр. 68, дан 13/10, час 17.25, група 38.

7 и 8/X срушено је 5 мостава на прузи и пруга разорена на 6 места. следи.

Бр. 69, дан 13/10, час 18.05, група 50.

Код Прждева и Демир Капије дигнуто је у ваздух 2 воза. Непр. жртве преко 100 мртвих. Ми немамо. Павле — Абас.

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

³ Борбу је водио Други батаљон Девете бригаде. Губици батаљона: 4 рањена, док губици непријатеља нису познати (према подацима мајора Најда Стаменина-Орлова).

¹ Ове акције извршиле су јединице Девете бригаде.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
13 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О БОРБАМА ДВАНАЕСТЕ БРИГАДЕ ПРОТИВ БА-
ЛИСТИЧКИХ БАНДИ НА СЕКТОРУ С. Г. СОЛНО — С. ГО-
ВРЛЕВО¹

ШТАБ 42 ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. бр. 18
13.X.1944 г. у 23.30
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

О акцијама бригада у саставу дивизије и о ситуацији под-
носимо следећи извештај:

XII бригада, ноћу 11/12.X. о. г., приредила је заседу са
два батаљона на железничкој прузи Велес — Скогхље, али без
резултата. За читаво време док је ова чекала, није прошао ни-
један транспорт ни у једном правцу. При повлачењу, она је
дигла у ваздух железнички мост северно од Зеленикова.

Исту бригаду (два батаљона), данас око 9 часова, напале
су шиптарске банде у јачини од 500—600 лица са Камлијака на
простору: с. Г. Солно — с. Говрлево. У првом моменту успеле
су да дезорганизују батаљон који се налазио на левом крилу,
те који се у нeredу повукао према с. Осинчане и с. Марково
Село. Исто тако, била је потиснута чета Другог батаљона која
се налазила на левом крилу, те која се почела повлачити у
правцу: с. Добри Дол — Вардара, али је овај батаљон са своје
две чете према с. Ракотинци успео да се одржи и да против-
нападом отера непријатеља изнад с. Д. Солно. Примакла су се
и два батаљона из с. Количана, али нису ушла у борбу, јер за
то није било потребе, међутим била су ипак задржана на том
терену. Борба је трајала до 14 ч. са следећим резултатима: не-
пријатељски губици: 3 мртва, 2 рањена, 1 тешки рањеник зар-
обљен. Наши губици: 2 мртва и 3 рањена, од којих један тешко,
који је умро приликом преноса у болницу.

Са VIII бригадом није успостављена веза, иако иста ра-
сполаже радио-станицом.²

Према сакупљеним подацима од заробљеника и два ухва-
ћена шпијуна, ситуација је следећа: Шиптари су мобилисали

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског
института ЈНА

Осма бригада је дејствовала на Сухој Гори (види док. бр. 92).

све мушкарце до 60 година из Тетовског и Гостиварског среза, који су наоружани, један део, пушкама, а остали моткама, секирама и др. за поход на Скопље. У вези с тим наводно је концентрисано 4.000—5.000 Шиптара на простору: с. Грчец ^ с. Крушопек — с. Г. Нерези, са задатком да од нас очисте простор на коме се ми налазимо. Данашњи напад био је у вези са тим чипћењем. С друге стране, сазнали смо од шпијуна-гестаповаца да Немци намеравају да нас нападну, али нам то изгледа мало вероватним. Ми их још нисмо саслушали. Резултат ћемо вам послати, чак ћемо их можда послати вама, иако бригада жели да им суди. О распореду других шиптарских банди у околини Скопља, остаје како је раније јављено. У Скопљу Немци имају сталну посаду од 1.000 до 1.500. Њихов распоред и детаље доставиће вам друг Горски.³ Према непотврђеним обавештењима, милиција⁴ у Скопљу је разоружана. На њено место биће постављени Шиптари.

Из напред изложеног произилази јасно потреба за концентрацијом већих снага на овом сектору. У вези с тим пггаб дивизије предлаже следеће:

III бригаду ослободити одатле⁵ и послати на простор јужно од Карлијака, са задатком да брани овај од најезде шиптарских банди, јер би он требало да послужи као полазан простор за упад у Скопље. Поред тога, она би могла да, уз садејство делова, северно од пута: Скопље — Тетово, затвара или угрожава овај правац. На крају, она би се могла употребити за завршни чин — упад у Скопље.

VIII бригади, после пада Кичева,⁶ главни задатак — угрожавање друма Тетово — Скопље, погаје другостепен, те би иста била пребачена на простор између друмова: Тетово — Скопље и Скопље — Качаник, повезала би снаге на Карлијаку и Скопској Црној Гори и садејствовала са њима у извршењу њихових задатака. Тиме би биле угрожене и шиптарске банде у околини Скопља, чиме би се опасност од њих, која је у моменту велика, смањила.

XII бригада дејствовала би на простору јужно од с. Драчева на жељ. прузи. А од ње би се могло неинго пребацити преко Вардара за дејство на друму: Велес — Скопље.

³ Диме Туриманџовски, члан Главног штаба Македоније. Погиноу у авионској несрећи 10 октобра 1945 године.

* После капитулације Бугарске. Немци су у Скопљу организовали „комитет“ (општину), у коју су ушли гестаповци и присталице Ванче Михајлова. Ради одржавања реда, комитет је наоружао неке грађане — „своје присталице“ и од њих формирао милицију.

⁶ Трећа македонска бригада је тада дејствовала на друму Велес — Прилеп, у висини с. Рлевци и с. Бусилци.

⁷ Кичево су заузеле 9 октобра 1944 год. јединице Четрдесет осме НО дивизије и истог дана га напустиле (види док. бр. 84).

Молимо да нам о предњем саопштите своје становиште.
По питању штампарије, имајући у виду напред изложено, мишљења смо да би је за сада требало монтирати у с. Г. Врановци, а никако овде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Чушкар

Начелник штаба
Ст. Маркоски

Командант
Јашмак

БР. 89

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
14 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
О БОРБАМА ПЕТЕ И СЕДМЕ БРИГАДЕ 13 ОКТОБРА НА
ДРУМУ БИТОЉ — ОХРИД ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹

ШТАБ
49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ
14.X.1944 г.
с. Гопеш
час.
Оп. бр. 7

ШТАБУ И ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

с. Оморани

Према последњим подацима о кретању непријатеља, које су сакупиле извиднице и партизанске позадинске страже² и дали заробљени непријатељски војници, установили смо да се правцем Стење — Тавато — Битољ крећу последње снаге 104 дивизије, а правцем Лерин — Битољ дивизија СС.

Постављене заседе на друму Охрид — Битољ делимично смо уништили, а већим делом су напустиле положаје, што нам је умногоме олакшало вршење ноћних препада на непријатеља приликом његовог кретања за град Битољ и обратно.

¹ Копија, куцана на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У сваком селу биле су формиране позадинске јединице од 10—15 људи, чији је задатак био да обавештавају оперативне јединице о покрету непријатељских снага, и да, према ситуацији, бране своја села.

Кретање непријатељских снага за последња два дана смањено је у великом обиму а поседујемо обавештења да се и из Битоља дижу радионице и постројења.

Постигнути резултати у последњим акцијама јесу:

13.X. ов. г. у 2 часа отпочела је борбу V бригада, која се налазила у заседи на положајима код жандармериске станице у Букову, са непријатељском колоном од око 100 камиона, на следећи начин: зачеле колоне било је отсечено на препад. У овој борби запалили смо 15 непријатељских камиона. Исто тако, пало је много непријатељских војника. Заплењен је један камион заједно са шофером Италијаном, као и разни материјал.³

Борба је трајала чак до 9 сати, када је непријатељу успело да се извуче и настави пут за Охрид. Одлазак ових аутомобилских колона у Охрид има за циљ да се одатле превозе материјал и трупе. Увек имају велико обезбеђење, јер су свесни тога да ће бити нападнути.

7 бригада налази се на положају, у заседи код Сир Хана и очекује полазак последњих делова 104 моторизоване дивизије, тј. један пионирски батаљон и 1 поправни батаљон, који ће бити отсечени од дивизије. Исти су већ пошли из Корче, али још нису стигли до наших положаја.

Један батаљон ове бригаде, синоћ 13/14.X.1944 г., извршио је ноћни препад на непријатеља који је ишао из села Царев Двор — Бавато — Битољ у јачини један ловачки батаљон. Напад је извршен на положају код прве окуке источно од с. Кажани. Око 2 часа наш батаљон је дошао на положај у којем моменту се већ непријатељска колона налазила са главнином пред њим. Наш батаљон, не отварајући ватру, развио се брзо и конспиративно за јуриш и изненада напао колону, тако да је дошло до гушања са непријатељем. У овој борби пало је много мртвих и рањених Немаца, чији се број не може проверити, али се зна да их је више од 30. У борби је заплењено: 4 пушке, 1 шмајсер, 3 двогледа, 3 револвера, неколико сандука са муницијом и неколико кола са војничком опремом.⁴

У прилогу шаљемо саслушања заробљених непријатељских војника.

Политички комесар	Начелник дивизије капетан:	Командант В. Карангеловски
-------------------	-------------------------------	-------------------------------

³ Напад на немачку колону извршио је Трећи батаљон, ојачан једном четом. Батаљон није имао губитака, док су Немци, према исказу Ђорета Ђоревског, имали око 5 мртвих и 10 рањених.

* Према исказу пуковника В. Карангеловског, Други батаљон Седме бригаде, који је извршио напад, имао је само 1 рањеног.

ПЛАН ШТАБА ПЕДЕСЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 14 ОКТОБРА
1944 ГОД. ЗА НАПАД НА ШТИП УПУЋЕН ТРИНАЕСТОЈ,
ЧЕТРНАЕСТОЈ, ДЕВЕТНАЕСТОЈ И АРТИЉЕРИСКОЈ БРИ-
ГАДИ¹

Строго поверљиво.

ШТАБ 50 Н. О. ДИВИЗИЈЕ
Р. бр. 21
14. октобра 1944 год.
Положај

ШТАБОВИМА 13., 14., 19. И
АРТИЉЕРИСКЕ БРИГАДЕ

ПЛАН НАПАДА НА ГРАД ШТИП

Напад на град Штип извршиће се на следећи начин:

19 македонска Н.О. бригада² нападаће са истока и југа са два батаљона, и то: један батаљон на стару касарну, ветеринарску станицу и аутокоманду; а један батаљон на новоселске положаје: Аузо, струмичку чесму, Чеперганову цркву и расадник. Један батаљон биће у заседи на путу Штип — Радовиш, а једна чета као резерва батаљону који ће напасти Ново Село. Четврти батаљон биће у резерви да би могао да помогне напад тешким оруђима. Распоред бригаде према приложеној скици.

14 македонска Н.О. бригада. Цела бригада активно ће учествовати у нападу на Штип, са северне стране. Са једним батаљоном нападће следеће објекте: нову касарну, станицу, монопол и споменик. Један батаљон биће у заседи на путу Штип — Велес, а један батаљон у заседи на путу Штип — Кочани. Тешки батаљон³ са тешким оруђима помагаће напад и биће прихватница у случају неуспеха.

Артиљериска бригада извршиће демонстративни напад на град Кочани, са пиљем да привуче немачке снаге у Кочанима. Минираће друмове Кочани — Истибања и Кочани — Облешево. Постављаће сталну заседу изнад Истибање.

13 македонска Н.О. бригада извршиће демонстративни напад на Калиманско Поље, са циљем да привеже немачке трупе које се налазе тамо, да би се постигао главни циљ; минираће

¹ Копија, куцана на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

³ Деветнаеста бригада је формирана 10 октобра 1944 год. у с. Локи од 4 батаљона.

* Пратећи (четврти) батаљон

друм Истибања — Бигла и постављаће сталну заседу код Црног
Камена. Друм ће држати под ватром из тешких оруђа.

У циљу извршења овог задатка

НАРЕЂУЈЕ СЕ:

19 и 14 бригада да организују обавештајну службу у том
правцу, која ће сазнати тачно бројно стање и распоред непри-
јатељских снага, као и организацију самих положаја са њего-
вим тешким наоружањем. Исто тако, да се сазна, каквим пре-
возним, моторним средствима располаже непријатељ, као и
какав је морал његових војника.

Датум и час напада одредиће се накнадно.

Прилог: скица. Секција Плачковица — Штип. Размер
1 : 50.000, издање Војногеографског института, Београд.

С. Ф. С. Н.

Скицу ћемо послати накнадно.

Политкомесар
Боро Чаушев

Командант
Боро М. Милевски

БР. 91

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСАМНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 18 ОКТО-
БРА 1944 ГОД. ШТАБУ КУМАНОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ
ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ С. СОМАЉИЦЕ
— НОВО СЕЛО¹

ШТАБ 18 БРИГАДЕ
Н. О. В. Ј.
Бр.
18-Х.1944, у 13 ч.
Положај

ШТАБУ Н.Ф. ДИВИЗИЈЕ²

Положај

На терену ове бригаде око 6 сати пре подне непријатељ је
напао наше полсјаје код с. Сомалице, Неговца у правцу Новог
Села, а исто тако и код с. Рељана на II батаљон. Други батаљон

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви
Војноисториског института ЈНА.

² Кумановска дивизија је формирана октобра 1944 године.

их је дочекао, дрско напао и одбацио назад. На сектору II батаљона неколико је Шваба убивено, које су успели Немци евакуисати. Други батаљон није имао губитака. Швабе који су пошли у правцу Новог Села, дочекани су од стране нашег III батаљона испод самог села и нису им дали напред. У борби на сектору III батаљона, непријатељски губици нису нам познати, док смо ми имали команданта III батаљона рањена и још 2 друга. Овога момента показало се да непријатељска колона јачине 12 камиона који вуку топове од Прешева према Бујановцу и исти су стали на друму испред саме Биљаче. Њихове нам намере још нису познате. Резултат борбе, која је још у току, јавићемо накнадно телефоном.³

С. Ф. — С. Н.

Пол. ком.
Стеван Радовановић

Командант
капетан Вељко Ивковић

Начелник
поручник Драги Б. Крстевски

³ У овој борби непријатељ је имао око 10—15 мртвих и рањених, док је Трећи батаљон Осамнаесте бригаде имао 2 мртва и 6 рањених (према оперативном дневнику Осамнаесте бригаде који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
18 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О БОРБАМА ТРЕЋЕ, ОСМЕ И ДВАНАЕСТЕ БРИ-
ГАДЕ ПРОТИВ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ НА СЕКТОРУ Р.
ТРЕСКЕ¹**

ШТАБ 42 ДИВИЗИЈЕ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 33
18.X.44

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Положај

На положајима наше дивизије нема никаквих нарочитих промена.

Јединице наше Треће бригаде, ноћас, 15/16 ов. м., дигле су у ваздух један непријатељски воз на прузи Велес — Скопље и порушиле пругу.²

Јединице наше Осме бригаде већ два дана воде жилаву борбу са албанским бандама³ на левој обали Треске, у области Сухе Горе (Здуне — Гргурница — Седларево). Наши губици су мали,⁴ док је непријатељ претрпео губитке од 30 мртвих и рањених. Рањен нам је један командант батаљона.—

Јединице наше Дванаесте бригаде, у току 16 ов. м., нападе су Шиптаре на десној обали Треске и очистиле терен Грчец — Крушопек — Нерези, одбацивши непријатеља на леву обалу Треске. Наши губици састоје се од једног мрвог и четири рањена, међу којима један тешко. Губици непријатеља износе: 10 мртвих и рањених.

Других промена код нас нема.

С. Ф. — С. Н.

В. д. политком
Мет. Котевски

В. д. Начелник
штаба

Командант
мајор,

Крум Поп Стефановски Миливоје Грозданић

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Акција је извршена јужно од ж. ст. Зелениково.

³ Балистичке банде

⁴ Осма бригада, према исказу Кира Чаулева, имала је 8 рањених.

**ТЕЛЕГРАМИ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ОД 19 ОКТОБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОР-
БАМА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ, ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ, ЧЕТРДЕСЕТ
ОСМЕ И ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ПРОТИВ НЕ-
МАЧКИХ СНАГА И БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹**

Бр. 84, дан 19/10, час 9.35, група 111.

Наша 42 дивизија води борбе са деловима немачке 11 дивизије и арнаутским бандама на линији Скопље — Тетово. У тродневним бојевима убијено је преко 150 непр. војника и наше јединице су успеле да овладају друмом Скопље — Тетово и да га одрже у својим рукама.² следи.

Бр. 85, дан 19/10, час 10.15, група 132.

Наша 41 дивизија од 12—17/X водила је борбе са непријатељским ешалонима на комуникацији Бевђелија — Градско и са деловима 22 ловачког корпуса на путу Прилеп — Градско. У овим борбама убијено је 200 непр. војника. Уништено 25 камиона, два транспорта са Немцима, порушено 2 км пруге и 3 моста.³ следи.

Бр. 86, дан 19/10, час 10.30, група 92.

Наша 49 дивизија водила је борбе од 15 до 18/X на путу Битољ — Прилеп са деловима 22 план. корпуса у којима је убијено и рањено преко 300 Немаца. Уништено 42 камиона заплена већа количина ратне спреме.⁴ следи.

Бр. 87, дан 19/10, час 10.40, група 48.

Наша 48 дивизија води жестоке уличне борбе са немачким гарнизонем у Струзи. Две трећине града је у нашим рукама.

Павле⁵

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Све до 13 новембра наше јединице нису овладале комуникацијом Скопље — Тетово. Борбе су вођене на Сухој Гори (с. Гургурница, Лукоица и Седларево). У овим борбама Осма бригада, која их је водила имала је 7 мртвих (према исказу Кира Чаулева).

³ Види док. бр. 87 и 95.

⁴ Види док. бр. 89 и 95.

⁵ Павле Илић

ТЕЛЕГРАМИ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 19 ОКТОБРА 1944 ГОД. ПАВЛУ ИЛИЋУ, НАЧЕЛНИКУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ, О БОРБАМА ПЕДЕСЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ ШТИП — КОЧАНЕ — ЦАРЕВО СЕЛО¹

Бр. 30, дан 19/10, група 126.

За Вељка.² Главном штабу. У току 17—18 наше јединице водиле — воде жестоке борбе са непријатељем на комуникацији Штип — Кочане — Калиманско Поље. Непријатељски губици: око 270 мртвих, 28 рањених и 1 официр, убијен командант колоне. Уништено 15 моторних возила, заплењено 45 коњских кола, 250 пушака, неколико пушкомитраљеза и шмајсера. Наши губици: 27 мртвих и 40 рањених.³ следи. Бр. 30.

Бр. 31, дан 19/10, час 16.25, група 77.

Царево Село је очишћено и наше јединице заједно са - . . . и бугарским трупама⁵ налазе се сада на линији Винаца — Црни Камен. Јачина непријатеља око 2000 са доста тешких оруђа и мотсризације. Spreма се план за напад на Кочане.⁰ Вујо⁷ — Беловски Бр. 31.

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније. Књига се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Павле Илић

³ У овим борбама учествују Тринаеста, Четрнаеста и Деветнаеста бригада Педесете НО дивизије.

⁴ Нејасно у оригиналу

⁵ На овом сектору дејствовале су јединице Пете дивизије Четврте бугарске армије, које су биле врло неактивне.

⁶ Напад је отпочео 20/21 октобра 1944 год. Кочане је ослобођено 22 октобра у 3 часа ујутру; ослободиле су га јединице Четрнаесте македонске бригаде. Бугарске јединице, иако је требало да садејствују при нападу, ушле су у Кочане тек 22 октобра увече.

⁷ Вујадин Поповић, начелник штаба корпуса

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ ОД 19 Октобра 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДониЈЕ О БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ И ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ Но ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ
II КОРПУСА НОВ И ПОМ²
Бр. 2
19-X-1944 године
с. Оморане

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ

Добили смо следеће податке од дивизија ове зоне, и то:

Од 41 дивизије:

1) 15-X-1944 године, ноћу, извршен је напад на положај код Дреновске клисуре и том приликом уништено два камиона, 14 немачких војника и једна кола.³

2) На комуникацији Гевгели — Неготино, код Дуброве, нападнут је воз и том приликом уништено 40 немачких војника и један камион од нагазних мина. На овом простору уништена је била и пруга, те у току 24 часа није могао воз да саобраћа њоме.⁴

Има неколико Руса који су побегли од Немаца и предали се нашим јединицама заједно са оружјем. О овоме ћемо вас обавестити чим добијемо детаљнији извештај од наших јединица.

Од 49 дивизије:

1) Према последњим обавештењима о кретању и акцијама непријатеља, која су сакупиле наше извиднице, страже и обавештајне службе, утврђено је: непријатељска заштитница (од 2 батаљона) 104-те моторизоване дивизије, која је требало да на-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Други корпус НОВ и ПОМ назван је тако зато што је формиран на терену Друге оперативне зоне. Уствари то је први македонски корпус НОВ, који је касније добио назив Петнаести корпус НОВ и ПО Југославије.

³ Акцију је извршила Десета бригада. Губици Бригаде нису утврђени.

⁴ Напад је извршила Девета бригада. У овој диверзији Бригада није имала губитака (према исказу мајора Најда Стаменина-Орлова).

стави са извлачењем на комуникацији: Корча — Стење — Ђавато — Битољ, повукла се од Корче за Лерин.

Тако, правци: Охрид — Ресен — Битољ и Стење — Ђавато — Битољ, затворени су потпуно, те непријатељ повлачи снаге СС дивизије и 297 дивизије у правцу: Лерин — Битољ — Прилеп.

Пошто је створена таква ситуација, штаб дивизије намерава да нападне непријатељску посаду у граду Битољу, ослободи град⁵ и држи га колико је то могуће, а у противном, Петом бригадом дејствоваће на комуникацији: Битољ — Прилеп, а са Седмом бригадом на комуникацији Лерин — Битољ.

У вези са овим, команданту 49 дивизије наређено је следеће:

Вашом дивизијом нападајте непријатеља и комуникације, а сходно Наредби коју сте доставили овом штабу на одобрење.

Овај штаб је предвидео да се у најскорије време нападне Прилеп јединицама 41 дивизије и ваше дивизије. Наређено је да 41 дивизија дође у непосредну близину града Прилепа, у циљу да се заједно са две дивизије нападне.⁸

У току акција ваше дивизије, подесите тако да се Пета бригада пребаци на простор: с. Загорани — с. Тополчани, како би се гтри нападу на Прилеп могло координирати са горе поменутиим јединицама.

Ако се укаже прилика да ваша дивизија може са успехом да нападне Битољ, онда то извршите без обзира што треба координирати акцију на Прилеп за напад наведеном дивизијом. Са падом Битоља биће олакван напад на Прилеп; прилепском гарнизону неће моћи да дође помоћ, а 41 дивизија ће са успехом да изврши свој задатак.

Од 49 дивизије

1) Пре 5—6 дана дошао је у штаб дивизије пол. ком. батаљона „Гоче“,⁹ по имену Паскал,⁸ који је тражио да ми — ја и заменик полит. комесара Кочо,⁸ решимо питање. Док је овај био овде, дошао је и полит. комесар грчке дивизије из Кажана, Ренос.¹⁰ Пошто питање није могло да се реши како су оба хтела,

⁵ Ослобођење Битоља остварено је тек 4 новембра 1944 год., после свакодневних борби са немачким јединицама на комуникацији Охрид — Битољ — Прилеп.

⁶ Напад је отпочео 29 октобра, а Прилеп је ослобођен 2 новембра 1944 године.

⁷ Батаљон је носио име: Костурски или Други батаљон Двадесет осмог пука ЕЛАС-а. Назив „Гоче“ добио је по илегалном имену Илије Димовског, који је био један од руководилаца у том батаљону.

⁸ Паскал Митровски

* Народни херој Пецо Божиновски

¹⁰ Ренос је био руководилац агитпропа Девете дивизије ЕЛАС-а.

послали смо их у Главни штаб Македоније, где ће им дати потребна објашњења.¹¹

У време док се у пгтабу дивизије расправљало наведено питање, Грци су наредили батаљону „Гоче“ да преда оружје, јер да ће у противном случају бити нападнут. Да би избегао сукоб са Грцима, батаљон „Гоче“ се пребацио на нашу територију.

Да би се ово питање решило, привремено је лично отишао заменик полит. комесара Кочо, који је успео да батаљон поново пребаци на грчку територију. Међутим, Грци су поновили своје намере, због чега се батаљон „Гоче“ поново пребацио на нашу територију.

Пошто се батаљон „Гоче“ пребацио на нашу територију, штаб истог изјавио је лично своју жељу да се стави под нашу команду, што је и учињено, а у којем циљу му је дата оперативна наредба штаба 49 дивизије о дејствовању.¹²

Од 10 бригаде 41 дивизије, 17-X-1944 године:

На дан 16 и 17 овог месеца дејствовале су ударне групе на друму Прилеп — Кавадарци. на простору с. Ракле. Борба је трајала 2 сата. Убијено је 6 и рањено 4 Немца. Ми немамо губитака.

У прилогу шаљемо писмо савезничке војне мисије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар	Нач'. штаба	Командант
Наум Наумовски-Борче	кап. Жив. П. Росић	мајор,
		Т. Милошевски

¹¹ КП Грчке је током читавог рата имала неправилан и контрареволуционаран став према македонском националном питању, што је умногоме утицало и на неравномеран развој борбе против окупатора на терену Егејске Македоније. Овакав став је нарочито дошао до изражаја 1944 год., када два пута, априла и октобра, покушавају да разоружају македонске јединице (батаљоне) које су, на захтев становништва у Егејској Македонији, упркос неслагању ЦК КП Грчке, формиран на терену Костура и Водена. Овом подухвату, који им у оба случаја не успева, јер јединице прелазе на територију Вардарске Македоније, претходиле су разне мере: хапсе руководиоце покрета за ослобођење и спречавају их да мобилишу македонско становништво у своје редове, па чак и убијају поборнике македонског националног питања итд. Уопште узев, Десета дивизија ЕЛАС-а, у чијем су саставу била и два батаљона Македонаца из Егејске Македоније, имала је посебан задатак да свом снагом спречи јачање ових батаљона и развој устанка у овом делу земље, јер су се руководиоци КП Грчке плашили покретања македонског националног питања, а при томе заборављали на општу ствар — борбу против окупатора и домаћих издајника.

¹² На комуникацији Битољ — Лерин

**ДИРЕКТИВА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
ОД 20 ОКТОБРА 1944 ГОД. ПРВОМ И ДРУГОМ МАКЕДОН-
СКОМ КОРПУСУ ЗА КОНЦЕНТРАЦИЈУ СНАГА РАДИ ЕФИ-
КАСНИЈЕГ ДЕЈСТВА НА СЕКТОРИМА СКОПЈЕ — КУ-
МАНОВО, ПРИЛЕП — БИТОЉ И КИЧЕВО — ГОСТИВАР —
ТЕТОВО¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
О. бр. 27
20 октобра 1944 год.
с. Г. Врановци.

ШТАБОВИМА I И II КОРПУСА

У свим деловима Југославије јединице Народно-ослободилачке војске спроводе велике операције и ослобађају велике експлоатационе и политичке центре. Све ове јединице нису ни веће, ни боље наоружане од наших, нити је непријатељ код нас јачи.

По томе се види да данас у нашој земљи постоје услови да се у градовима удара по савезничким снагама² на бутарско-македонској граници и у Грчкој. Његове комуникације изложене су ударцима наших јединица, те није у могућности да маневрише са својим резервама. Данас Немци нису у могућности да се истовремено одупру нападима наших снага, на свим тачкама наших удараца, где можемо да концентришемо бројно јаче снаге од непријатеља.

Формирањем корпуса и дивизија у Македонији настаје потреба да дејствујемо читавим јединицама у којем циљу:

— Штабови бригада да се оспособе у руковођењу својим јединицама у оквиру дивизије, а штабови дивизија у руковођењу бригаама, у повезаним операцијама на ужем простору бојишта.

— Јединице и штабови да се обогате искуством у повезаним акцијама и уличним борбама.

— Да се од тактике јаким изненадних удараца и краткотрајних борби, пређе на живљу организовану борбу, која исцрпљује непријатеља и доводи до уништења његове живе снаге и технике.

— Штабски и јединице да се увежбају у координираном раду са свим родовима војске.

¹ Копија се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Нејасно. Из текста се може закључити да се ради о немачкој војсци која се повлачила из Грчке и Албаније.

Немачке трупе, које се налазе у нашим градовима ради обезбеђења комуникација, углавном су делови 11 ГеШи^ау/аНе дивизије и 297 дивизије.

11 дивизија обезбеђује железничку пруту и градове од Скопља до Гевгели, а 297 од Прилепа, преко Битоља, до Лерина.

Као што се из овога види, око 20.000 људи разних националности — авијатичари без авиона, пионири и наоружани неборци, политички сумњива лица, — употребљених за борбу са утврђених положаја, одакле се пуца само у једном правцу под контролом револвера СС-оваца, данас стоје према нашим борцима, исцрпљују и тероришу наше градове.

Такву тактику борбе намеће нам стање немачких снага у Македонији, присуство савезничких снага, организациони положај наше војске и политичка ситуација у земљи.

Наша војска стећи ће још више поверења и љубави код нашег народа, када овај у њој види вољу, снагу и способност да заштити села од беспримерног спаљивања од стране побеснелих немачких хорди, које сем смрти не виде други излаз из Македоније.

Ситуацију од 10 септембра у Прилепу треба да доживе сви Немци у свим нашим градовима још овог месеца.³

Не смемо допустити да Немци на наше очи уништавају магацине са храном, муницијом, санитарским материјалом, одећом и обућом, у моменту када наша војска није довољно снабдевена и нема никакве резерве, а народ је бос и го. Зато

Н а р е ђ у ј е м о :

1. — Штаб I корпуса НОВ:

а) да окупи 42 дивизију на простору: Карлијак — с. Цветово — с. Здуње — с. Жељино.

Шеста бригада 48 дивизије, која се налази на простору: с. Челопек — с. Лешница — с. Волковија — с. Теново, да буде привремено под командом штаба 42 дивизије.

Ојачана 42 дивизија, најкасније до 25 октобра ове године, да очисти простор Жеден — Суха Гора — Карлијак од шиптарских банди, да ове одбаци ка Тетову и потпуно их изолује од Немаца у Скопљу.⁴

³ Прилеп су први пут наше трупе ослободиле 9 септембра 1944 год., али су га 19 септембра морале напустити. У овим борбама Немци су имали око 300 мртвих и 400 заробљених (види док. бр. 46).

⁴ Четрдесет друга НО дивизија (Трећа, Осма и Дванаеста бригада) водила је до 6 новембра 1944 год. упорне борбе против балистичких банди на Сухој Гори, али није успела да овлада друмом Скопље — Тетово. Трећа и Осма бригада пребачене су 8 новембра на терен Велеса и ослободиле су град 9 новембра 1944 године. О борбама на овом сектору види док. бр. 124.

Две бригаде Кумановске дивизије да буду на простору: Скопска Црна Гора — с. Матејче — Скопље, а једна да се задржи на правцу Страцин — Куманово.

Кумановска дивизија са две бригаде, најкасније до 25 октобра о. г., да очисти Скопску Црну Гору од шиптарских банди и загосподари доминантним полсјајима Скопске Црне Горе.⁵

Једним делом снага чинити препреке саобраћају и рушити важне објекте на прузи Скопље — Качаник.

Бригада у правцу Куманово — Страцин да помаже савезничким снагама⁶ које наступају у гравцу Крива Паланка — Куманово.

а) Почев од 26 октобра, у најкраћем року, уз координирано садејство, 42 и Кумановска дивизија потпуно да униште пругу Скопље — Качаник и онемогуће саобраћај њоме.

б) Најкасније 30 октобра, 42 и Кумановска дивизија, својим главним снагама, да нападне Скопље.⁷ На правцима за Качаник и Тетово, на погодне позиције поставити расположиве снаге за заштиту операција против Скопља.

Сакупите тачне податке о распореду и снази непријатељске артиљерије и израдите план непријатељских положаја са обележеним распоредом, по могућности у највећем размеру, како бисмо тражили садејство савезничке авијације.

2. — Штаб II корпуса НОВ:

а) Да сакупи 41 дивизију на простору: Плетвар — с. Дуње — с. Кокре и најкасније до 26 октобра нападне Прилеп уз садејство потребних снага 49 или 48 дивизије.⁸

Како би се операција одржала у тајности, одредити на три до четири часа хода простор на коме ће се окупити снаге за напад на Прилеп. Истовремено, омогућити јединицама да, осматрањем и преко сигурних обавештајаца, сакупе потребне податке за извршење овог задатка.

Прикупите што тачније податке о јачини и распореду непријатељских снага и оруђа, како бисмо могли тражити садејство савезничке авијације.

б) Јединице 49 дивизије имају као главни задатак да затворе комуникације Битољ — Прилеп, како би обезбедиле операције код Прилепа. У случају да у Битољу остану мале

⁵ О активности јединица ове Дивизије види док. бр. 105, 117, 121 и 128 у овој књизи.

⁶ Снагама отечественофронтовске бугарске армије

⁷ Јединице Треће и Дванаесте македонске бригаде напале су Скопље 11 новембра а ослободиле га 13 новембра 1944 год. (види док. бр. 160).

⁸ У нападу на Прилеп, ради коначног ослобођења (2 новембра 1944 год.) Четрдесет првој НО дивизији садејствовала је Четрдесет девета НО дивизија.

»

немачке снаге, напасти Битољ и после његовог заузимања продужити на југ, без обзира на државну границу са Грчком, како би на стратешким положајима између Островског и Костурског Језера обезбедили простор Битоља од изненадног напада непријатеља.

в) Јединице 48 дивизије, пошто очисте охридско подручје, имају за задатак да у најкраћем року очисте кичевски и гостиварски рејон од шиштарских банди. На овом простору мора се успоставити наша народна власт и ослободити македонски народ шиштарских разбојника."

Шеста бригада ове дивизије биће под командом 42 дивизије I корпуса.

3. — Заменици команданта корпуса да све одреде и партизанске страже концентришу на комуникације и развију силне акције повезане са диверзантским групама, да се не би осетило отсуство оперативних јединица на комуникацијама.

Војна област I корпуса да изради план по коме ће развити акције како следи: велешка команда подручја на прузи Велес — Скопље, скопска команда подручја на друму и прузи Скопље — Куманово, кумановска команда подручја на друму Велес — Скопље, тетовска команда подручја за појачање обезбеђења оперативних јединица према Тетову.

Војна област II корпуса поставиће привремено под своју команду гевгелиску команду подручја и израдиће план акција како следи: гевгелиска команда подручја на прузи и друму Гевгели — Демир Капија, тиквешка на друму и грузи Демир Капија — Градскс, мориховска на друму Прилеп — Градско.

Уколико има одреда, распоредити их тако да појачају дејство партизанских стража или их ставити под непосредну команду заменика команданта корпуса, како би се јаче ударило по објектима на грузи, што би, по нашем мишљењу, било боље.

4. — Санитет: у близини јединица треба организовати прихватишта рањеника и бригадна превијалишта, као и одредити место где ће се вршити хируршке интервенције и места за дивизиске болнице.

Све ове санитарске установе треба благовремено организовати и предвидети где ће се евакуисати рањеници.

Водите рачуна да од момента рањавања, па до момента указивања хируршке помоћи рањенику не сме проћи више од четири часа. За сваки нехат према рањеницима узимаће се на одговорност штабови. Од односа према рањенику зависиће морал наше војске.

" Кичево, Гостивар и Тетово коначно су ослобођени од балистичких банди средином новембра 1944 године, и то: Кичево 15 новембра, а Гостивар и Тетово 19 новембра 1944 године.

5. — Интендантура. Организацији исхране јединица на положају обратити више пажње, јер од правилне исхране бораца у борби, зависиће и њихова отпорна моћ.

У својим наредбама детаљно разрадите и прецизирајте организацију снабдевања.

Провијантске коморе организовати по свим јединицама, почев од основних јединица, па до штабова корпуса.

Треба имати у виду да се наше бригаде не могу хранити само од села у близини фронта, већ се храна мора сакупљати у дубини и са ширег простора.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полкома

Начелник Штаба
генерал-мајор,

Зам. команданта
п. пуковник,

БР. 97

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 20 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБЕНОМ РАСПОРЕДУ СНАГА КОРПУСА¹

ШТАБ
II КОРПУСА НОВ И ПОМ
Бр. 3
20-X-1944 године
с. Оморане

Извештај о ситуацији.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Обавештавамо вас да је стање у II корпусу НОВ и ПОМ следеће:

1) Наређено је 41 дивизији да се концентрише на простору, и то: 10 бригада Мукос — Ман. Степански — с. Поменово — закључно са Уши, са задатком да затвори друм Прилеп — Велес;

9 бригада — с. Дреновци, са задатком да пггити аеродром Зрзе, и

Нова бригада² — с. Смилевци — с. Владилевци, као дивизијска резерва.

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Касније се назива: Једанаеста македонска бригада Четрдесет прве НО дивизије.

Штаб дивизије у с. Смилевци.

2) 49 дивизија да напада непријатеља и комуникације у Битољском срезу, а према јачини непријатељских снага, да искористи погодан моменат и нападне Битољ.³ У случају да непријатељ располаже већим снагама у Битољу, те се не може напасти, наређено је команданту 49 дивизије да се пребаци на простор: с. Загорани — с. Тополчани, са циљем да се координира напад са 41 дивизијом на град Прилеп, са задатком да 7 бригада буде у заседи на простору: Загоране — Тополчане и затвори правац Битољ. Друга бригада исте дивизије, стављена је под Вашу непосредну команду и сада се налази у с. Лисиче.

3) 48 дивизија дејствује на простору: Охрид — Струта и биће наређено истој дивизији да одмаршира према Кичеву са задатком да га освоји, а затим да продужи ка Гостивару. Поред тога, имаће у задатак да успут очисти терен дефинитивно.⁴

У случају да Битољ буде освојен, наредиће се 48 дивизији да крене ка Прилепу, заузме га, а затим пође као појачана ка Кичеву — Гостивару.

4) 41 дивизији наређено је да заједно са 9 и новом бригадом изврши демонстративни напад на град Неготино и заузме га.⁵ После тога да га напусти и усиљеним маршом дође на простор одређен под тачком 1) у овом извештају.

5) Према прикупљеним подацима, непријатељске снаге у Прилепу и Битољу су веома мале.

Утврђено је и проверено да Немци уништавају аеродром у Коњару авионским бомбама које пале. Истовремено, наредили су сељацима да напусте околна села.

6) Према извештају дивизија овог корпуса, дисциплина и морал војника су све већи.

7) Исхрана и снабдевање обављају се редовно.

8) Војници у свим дивизијама су слабо обучени и одевени, а због рђавог времена има великих оболења. Исто тако, и наоружање је слабо, а нарочито се за енглеско оружје и оруђа осећа велика потреба у муницији, а исто ће бити ускоро (после једне борбе) и са енглеским пушкама и др. оружјем, које ће остати неупотребљиво. Зато је неопходно предузети брзе мере и попунити муницију (тражити од Руса да пошаљу муницију) или енглеско оружје пак заменити руским.

³ Немци су напустили Битољ без борбе 4 новембра 1944 год. После ослобођења Прилепа (2 новембра) Немцима је била пресечена отступница путем Битољ — Прилеп. Плашећи се заробљавања група „Штајерер“ (јачине: 7—10 батаљона и 1 артиљериски дивизион) нагло се повукла — делом преко Охрида за Албанију, а делом правцем Кичево — Гостивар — Скопље.

⁴ Простор Кичево — Гостивар — Тетово коначно је ослобођен од балистичких банди средином новембра 1944 год. (види док. бр. 162 и 164).

⁵ Неготино је коначно ослобођено 23 октобра 1944 године.

9) Све припреме за формирање једне железничке бригаде извршене су и иста може почети да функционише у виду курса. Међутим, да би могла почети са радом, неопходно је следеће људство, које треба преко Вас ^озвати из осталих корпуса, и то: 200 другова за саобраћајне чиновнике са квалификацијама најмање 6—8 разреда гимназије; 100 другова за помоћни персонал, млађи, бистри, са основном ЛПОЛОМ, и 30 другарица за телефонисткиње и благајнице на шалтерима. Са овим људством и оним железничарским људством које постоји по разним местима, моћи ћемо одмах да успоставимо целу железничку мрежу у Македонији.

10) Према још непровереним извештајима, сазнали смо да су јединице 49 дивизије заузеле град Битољ, уз помоћ једне бригаде 48 дивизије, која је после заузимања града Охрида рокирала према граду Битољу у помоћ. Предузете су мере да се ово провери.⁶

12) Заменик команданта овог корпуса отишао је у град Крушево у циљу да организује војно-позадинску власт. За ту сврху добио је потребне инструкције, а остаће тадго, одакле ће командовати војно-позадинским властима, и, уколико се ми не преселимо тамо, он ће долазити код нас да подноси извештаје и ради одржавања састанака.

Шаљемо Вам једног заробљеног Немца. Пошто га саслушате, пошаљите га у моторизовану бригаду, јер је техничар и радио је око аутомобила. Именованог смо добили преко веза.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Нач. штаба кап.
Жив. П. Росић

Командант мајор
Т. Милошевски

⁶ Вест је нетачна. Охрид је ослобођен 7 новембра 1944 године.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 22 ОКТОБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРЕДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О СНАЗИ
И РАСПОРЕДУ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА У С. МОГИЛА И
РЕЗУЛТАТУ БОРБЕ ВОЂЕНЕ 21 ОКТОБРА НА ПУТУ БИ-
ТОЉ — КИЧЕВО¹

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ Н.О.
УДАРНЕ ПРИЛЕПСКЕ БРИГАДЕ

Бр. 32
22.X.1944 год.
с. Црноје, 8.45 часова

ШТАБУ 49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

с. Гопеш

Другови,

Ф

Према последњим обавештењима које смо добили од на-
ших извидница, непријатељ у с. Могила налази се у следећем
саставу:

85 камиона, око 100 тежких и лаких митраљеза, 25 тешких
и лаких минобацача, 9 топова, више шмајсера, око 400 коња и
100 кола. Непријатељ укопава топове око села. У саставу трупа
има око 30% Италијана, Мађара и Аустријанаца. Ноћас је дру-
мом Битољ — Прилеп прошла једна колона.

Из извештаја који смо добили од II батаљона, види се да
су у синоћној акцији² имали следеће резултате: 2 спаљена ка-
миона, и други оштећени, заплењен један исправан мотоцикл,
3—4 пушке, 1 шмајсер и друге мање стварчице. Два Немца
убијена. Ми немамо губитака, осим једнога који је у неизве-
сности. Овај извештај II батаљона биће допуњен данашњим
извиђањем на друму где се водила борба.

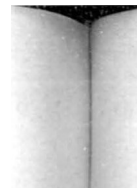
Резултате — извештај из I батал>она о његовој акцији³
још нисмо добили. Чим добијемо одмах ћемо Вам га доставити.

¹ Копија се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борба је вођена на раскрсници путева Битољ — Прилеп —
Кичево. Према извештају од 23 октобра (док. бр. 108) непријатељ је
имао 15 мртвих и 6 рањених.

³ У тој акцији немачки губици су били: у људству — 17
мртвих, у материјалу — 6 камиона и 1 мотоцикл онеспособљени,
док је Први батаљон Пете бригаде имао 3 рањена (према извештају
штаба Пете бригаде, док. бр. 100).

Штаб дивизије предузео је потребне мере за концентрацију својих јединица за напад на град Неготино,¹ а после тога за пребацивање на овај терен и напад на град Прилеп. План напада на град Прилеп, пошто пристигне штаб дивизије, доставиће вам се благовремено.

2) Политички комесар, друг Бено Русо (Коки), дошао је на своју дужност.⁶ Друг Црноречки" послат је на своју нову дужност.

3) ... 10 бригада 41 дивизије послала је ударне групе, дана 19.X.1944 године, на простор: с. Фариш — с. Ракле — с. Росоман, са задатком да узнемирују непријатеља. После једночасовне борбе успеле су да сатерају непријатеља на друм. У тој борби погинуло је 10 немачких војника. Непријатељ је успео да се концентрише, те је зато пружио јак отпор. Због тога су се ударне групе повукле у своје јединице.⁸

4) Од штаба 41 дивизије, на дан 21-X-1944 године, пристигле су 4 радио-станице са својим персоналом. Ове су послате у тај штаб на дан 22-X-1944 године.

V 5) На дан 22-X-1944 године, око 9 часова, чула се веома велика експлозија, тако да су се тресли прозори на зградама и у селу Оморане. Изгледа да Немци спаљују преостале бомбе на аеродрому у с. Коњаре, како би га уништили сасвим.

6) Свакога дана пристижу извештаји из јединица у овај корпус да је већи број војника без обуће и одеће. Пошто су наступиле хладне ноћи и пошто би требало избећи побољшање другова молим да се предузму потребне мере и што пре овом корпусу за јединице додели потребна опрема. Вероватно да се и због овога дешавају честа дезертерства из јединица, а у вези с тим и морал војника пада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Нач. штаба кал.
Жив. П. Росић

Командант мајор
Т. Милошевски

⁵ Неготино је ослобођено 23 октобра 1944 године.

⁶ Био је постављен за комесара Четрдесет прве НО дивизије.

⁷ Раде Гогов. Био је постављен за политичког комесара Педесет прве НО дивизије.

⁸ Ударне групе нису имале губитака (према забелешкама начелника штаба Десете бригаде које се налазе у архиви Историског одељења ЦК СКМ).

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 22 ОКТОБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛ-
ТАТИМА БОРБЕ ПРВОГ БАТАЉОНА ПРОТИВ НЕМАЧКЕ
КОЛОНЕ КОД Р. ШЕМНИЦА¹**

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ Н.О.
ПРИЛЕПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
бр. 33
22.X.1944 год.
с. Црноје

ШТАБУ 49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

с. Гопеш

\ ' Другови,

Као допуна извештаја бр. 32 од данас, извештавамо вас:

\ Другови из II батаљона, за које се није знало ига је с
њима, вратили су се у батаљон.²

О акцији I батаљона сазнали смо да је непријатељу оште-
ћено више од 6 камиона, уништен 1 мотоцикл и нането 17 жр-
тава и других рањених. Из састава батаљона рањено је 3 друга,
док су 2 у неизвесности.

Друте појединости саопштене су вам данас приликом лич-
ног сусрета у с. Црнец.

Од заплених ствари, стављају се на ваше расположење
мотоцикл, неке немачке књиге и лекарски прибор.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
Петар Спиrowsки
Думбал

Начелник штаба
Каре

Командант
Борис Стојановски

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института ЈНА.

² О резултату борбе види док. бр. 98.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРИУСА НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ ОД 23 Октобра 1944 год. Главном Штабу НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ О Борбама Пете и седме бригаде на друму Прилеп—Битољ—Охрид од 20—22 Октобра¹

ШТАБ II КОРПУСА
НОВ и по
МАКЕДониЈЕ
бр. 13
23 октобра 1944.
Оморани

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ

Дневни извештај

Према прикупљеним обавештењима од стране наших обавештајних органа ове команде, непријатељ се и даље повлачи у великим колонама у правцу: Лерин — Битољ — Прилеп — Градско.

Према подацима 49-те дивизије, непријатељ је одбрану гр. Битоља на путу Ресен — Битољ до к. 744 (Александрово Брдо) појачао доста великим снагама, нарочито артиљериским и аутоматским оружјем.

VII бригада 49-те дивизије, 20—21.X.1944 год., извршила је акцију на те утврђене тачке — напад, који је трајао 2—1 часа 21.X. о. г., којом приликом су непријатељу нанети губици.² Приликом ове акције, непријатељ је камионима брзо довукао помоћ од колоне која је тога дана стигла.

Са тим непријатељским деловима борба је трајала целе ноћи.

Пета бригада исте дивизије, 21—22 о. г., напала је непријатељске колоне које су се повлачиле из Битоља за Прилеп. Овај напад је извршен на једном делу пута: на раскрсници Битољ — Прилеп и Битољ — Кичево до реке Шемнице, у време од 1.30 до 3 сата 22.X.1944 год.

Резултат ових борби: спаљених 6 камиона, а 10 оштећених, 15 Немаца мртвих и 6 рањених.³

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У овој борби, према исказу пуковника В. Карангеловског, Немци су имали око 30 мртвих. Губици Бригаде нису познати.

³ Борбу је водио Други батаљон Пете бригаде. Он није имао губитака. Види док. бр. 98.

Заплењен материјал: 10 пушака, 2 шмајсера, 1 мотоцикл и др. материјал — одећа и муниција:

Први батаљон У-те бригаде, који је дејствовао одвојено у близини реке Шемнице, истога дана је уништио 6 камиона и 2 мотоцикла, а убио 17 Немаца.⁴ Заплењено је: 9 пушака и 2 пушкомитраљеза.

Послате радио-станице одмах оспособити и са екипама послати овом штабу, одакле ће бити одаслати 41-ој и 49-ој дивизији.

У прилогу овог извештаја шаљемо вам саслушање заробљеног Немца — наредника водника Ота Ајиха, као и његове исправе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба
Жив. П. Росић

Командант-мајор
Т. Милошевски

БР. 102

ПОЗДРАВНИ ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 23 ОКТОБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ КОМАНДАНТУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ МАРШАЛУ ТИТУ ПОВОДОМ ОСЛОБОЂЕЊА БЕОГРАДА¹

Бр. 96, дан 23/10, час 21.30, група 163.

Врховном команданту Н.О.В. и П.О. Југославије, маршалу Југославије — Титу.

Наш дични, намућени главни град Београд ослобођен је од фашистичких пљачкаша и људождера. Осветничке песнице двеју најславнијих армија у свету и овде су се неумољивом снагом сручиле на главу Хитлера, док су се његове марионете разбежале заједно са трупима свог послодавца. Следи.

Бр. 97, дан 23/10, час 21.50, група 101.

Ослобођење Београда је резултат трогодишњих надчовечанских напора и нечувеног херојизма свих југословенских народа којима руководи твој светли ум и твоја гвоздена рука. Оно је знак да су Хитлерови дани избројани. Следи.

* Први батаљон је имао 3 рањена (види док. 100).

¹ Телеграм је преписан из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

Бр. 98, дан 23/10, час 22.35, група 246.

У највећем делу Македоније села су слободна. Крушево, Дебар, Брод, Ресен, Крива Паланка, Кратово, Св. Никола, Царево Село, Пехчево, Берово и Охрид налазе се здраво у нашим рукама и у њима струји нови живот. Победоносна битка за Београд испуњава нас бескрајним усхићењем, улива у наш дух и мишице нове и неисцрпне снаге како бисмо још јаче ударили по окупатору. Ових дана ослободили смо Кавадарци и Стругу и истребили 1500 Немаца. Обећавамо да ћемо ускоро сопственим снагама ослободити и главни град демократске и федералне Македоније, Скопље.

Бр. 99, дан 23/10, час 22.50, група 122.

Шаљући ти пламене борбене поздраве поводом крупних успеха и ослобођења Београда, читава македонска војска и ми из дубине душе кличемо: „Да живи наш генијални и неустрашиви вођ — наш драги друг, маршал Тито!"

ГЛАВНИ ШТАБ Н.О.В. И П.О.
МАКЕДОНИЈЕ

БР. 103

ТЕЛЕГРАМИ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 24 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ И НЕАКТИВНОСТИ ЈЕДИНИЦА ОТЕЧЕСТВЕНОФРОНТОВСКЕ БУГАРСКЕ¹

Бр. 1, дан 24/10, час 7.45, група 89.

Главном штабу. 22 и 23 ов. м. Педесет прва дивизија водила је тешке борбе са непријатељем на путу Струмица — Хамзали, Струмица — Радовиш.² Резултате ћемо јавити. Радовиш је запаљен.³ Према извештајима на сектору Струмице има око хиљада двеста Немаца са четири батерије. следи. Бр. 1.

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Брегалничко-струмичког корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У овој борби учествовала је Двдесета бригада. Немци имају 17 мртвих и велики број рањених, док Бригада 5 мртвих и 5 рањених. (Према оперативском дневнику Педесет прве НО дивизије, који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.)

* У току борби Радовиш је два пута прелазно из руке у руку и коначно Немци су потиснути. При другом отступању Немци су спалили 80 кућа.

Бр. 2, дан 24/10, час 8, група 77.

Бугарске снаге су потпуно неактивне на сектору Кочана. Немци се налазе на линији Тркање — Теранци. Бугари су и овде неактивни. Уговорени план о заједничком дејству не извршавају, тако да у борбу закашњавају или уопште не ступају. Вујадин.⁴ Бр. 2.

БР. 104

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 24 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА О РАСПОРЕДУ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ 51 ДИВИЗИЈЕ

Лично поверљиво

Бр. 32

- 24.X.1944 год.

Положај

! у 12 сати

ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА

Извештавамо да је стање дивизије у моменту следеће:

1. — IV бригада, распоређена у рејону села Рич и Чепели, дејствује на путу Валандово — Струмица. О борбеним акцијама које је она водила немамо још података.²

2. — XX бригада са три батаљона налази се у гр. Радовишу, а са једним батаљоном у селу Дукатину. Пре два дана она је започела борбу источно од Радовиша, али немамо података о резултату борбе.³ Данас смо бригади послали следећу наредбу: бригада да повуче батаљон из Дукатина и настани се

⁴ Вујадин Поповић, начелник штаба Брегалничко-струмичког корпуса

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Четврта бригада је 23 октобра разрушила мост на друму Струмица — Валандово код с. Костурино. У борби са немачком колоном која је наишла уништила је 3 камиона, 1 камион за вучу и 1 топ. Бригада није имала жртава, док непријатељски губици нису утврђени. (Према оперативском дневнику Педесет прве НО дивизије који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.)

* У борби код Радовиша Двадесета бригада је убила 17 Немаца, док је сама имала 5 мртвих и 5 рањених. Ближе види док. бр. 103.

у рејону Радовиш — Принали — Иново, са задатком да очисти све гарнизоне који се буду затекли у том рејону, као и да пресече пут Радовиш — Штип. У том рејону иста да заузме и припреми један положај према Штипу. Увек да одржава везу, улево, са XXI бригадом.

3. — XXI бригада, после борби које је водила код Чанаклија и Гечерлије,⁴ по нашој наредби дошла је на Палазлију. Иста је добила наредбу да данас у 14 часова пође са Палазлије и дође у рејон Сушево — Злеово — Јаргулица — Дукатино, са задатком да уништи све немачке гарнизоне који се налазе између Струмице и Радовиша. Иста да пресече пут Струмица — Радовиш и припреми једну линију за одбрану у датом јој рејону према Струмици. Иста увек да буде у вези са IV бригадом, удесно са XX бригадом и улево са Артиљерском бригадом.

4. — Артиљерска бригада, после борби које је водила код Амзали,⁵ по нашој наредби, повукла се на Палазлију. Иста је добила наредбу да данас у 14 часова пође са Пфлазлије и дође у рејон Амзали — Гечерлија — Чанакли, са задатком да пресече пут Струмица — Берово и уништи све немачке гарнизоне који се налазе у том рејону. Иста да буде увек у вези удесно са XXI бригадом, а улево са 5-им пешадиским бутарским гучком.

5. — Штаб дивизије сутра ће поћи у село Висока Махала, које се налази северно од села Нова Махала — последње се налази на северу од пута Струмица — Радовиш.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком — отсутан	Нач. штаба	Командант
Зам. команданта	капетан	Кирил Михајловски
мајор	(Потпис нечитак)	Грујица"
Ник. Радошевић		

⁴ и ⁵ У овим борбама убијено је 8 Немаца и уништен је 1 топ. Двдесета и Артиљерска бригада имале су само 1 рањеног. (Према оперативском дневнику Педесет прве НО дивизије који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.)

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КОРПУСНЕ ЗОНЕ ОД 24 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ЗАДАТКУ ЧЕТРДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ, БОРБИ ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ И ЈАЧИНИ НЕМАЧКИХ СНАГА У СКОПЉУ¹

Ш Т А Б
I КОРПУСНЕ ЗОНЕ НОВ
МАКЕДОНИЈЕ
Пов. бр. 2
24 октобра 1944
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Положај

\ ' - О ситуацији и акцијама дивизије, као и о огпитој ситуацији подносимо следећи извештај:

42 дивизија са две бригаде, 25.X. о. г., предузеће акцију са простора: с. Здуње — с. Трбовље — с. Битово — с. Волче, у правцу: с. Гургурница — с. Седларево — с. Ларце, са задатком да на том правцу и на простору: с. Челопек — с. Стримница — с. Ласкарце — с. Раовић разбије шиптарске банде и овлада последњим простором. Једном бригадом истовремено предузима акцију са положаја: Бели Камен — к. 953 у правцу с. Шишево — с. Матка, са задатком да очисти простор: с. Матка — с. Ласкарце — с. Раовић од шиптарских банди и овлада истим. У другој етапи прегстоји продирање на север, са циљем да се очисти простор: Тетово — Скопље — Качаник од шиптарских банди и повеже са јединицама које дејствују на Скопској Црној Гори у циљу заједничког вршења акција на комуникацију: Скопље — Качаник.² Једна бригада³ остаје јужно од Скопља са задатком да чува овај простор, уз највећу будност, ради упадања у Скопље.

Од новоформиране дивизије⁴ имамо извештај само из XVI бригаде. Иста је⁵ ... X. о. г. напала једну немачку колону на

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² И поред свакодневних борби Осме, Дванаесте и Шесте бригаде, план чишћења овог простора од балистичких банди не успева све до средине новембра 1944 године. О вођеним борбама види док. бр. 117, 121 и 128.

³ Трећа македонска ударна бригада

⁴ Кумановска НО дивизија

⁵ У сригиналу датум је изостављен, а односи се на борбу вођену 20 октобра 1944 године.

комуникацији Скопље — Качаник, са следећим резултатима: уништено 26 аутомобила, убијено 30 непријатељских војника, 3 заробљено. Заплењено: 1 пушкомитраљез, пушака, шмајсера, 1 радио-станица, 1 радио-апарат, 6 точкова и др. опрема. Губици: 3 мртва и 3 рањена друга. Од осталих бригада немамо никаквих извештаја. Штаб новоформиране дивизије налази се још код нас: испитује се могућност за њихово пребацивање на Скопску Црну Гору где ће преузети команду дивизије. Иначе са Скопском Црном Гором имамо сталну и сигурну везу.

О ситуацији у Скопљу имамо следећа обавештења: 21.X. о. г. из Велеса и Куманова дошло је у Скопље: 568 теретних аутомобила, 121 лака кола, 65 мотоцикла и 15 болничких аутомобила. Ка Куманову је отишло: 74 теретна аутомобила, 13 лаких кола, 15 мотоцикла и 4 болничка аутомобила.

Из Велеса и Куманова, — 22.X. о. г., дошло је у Скопље: 1.385 теретних аутомобила, 492 лаких кола, 111 мотоцикла и 21 санитарски аутомобил. Ка Куманову је отишло: 184 теретна аутомобила, 73 лаких кола, 32 мотоцикла и 10 болничких аутомобила. Једна велика јединица аутомобила пошла је ка Качанику, а неколико ка Тетову.

Морал Немаца је страшно опао. У извештајима се каже да се на Немцима чита страх и несигурност због положаја у коме се налазе. Од пре неколико дана уништавају муницију на друмовима. У Вардар бацају митраљезе, муницију, и др., а што је најинтересантније, уништавају архиве. Предузимају мере за утврђивање, али у малим размерама, и то само у р-ејону Официрског дома до Учитељске школе, где је смештена команда и др. установе. У болницама се налази 4—5000 рањених Немаца, које им изгледа, тешко пада и везује за Скопље.

У погледу споразума са Шиптарима,⁶ са Скопске Црне Горе нам јављају да су са Шиптарима постигли споразум о томе да исти не отварају ватру када наши нападају немачке колоне, које је и на делу дало резултате.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Боро Чушкар

Начелник штаба
Јашмак

Командант
Петар Брајовић

⁶ Потстакнут, на верској бази, од реакционара, један део Шиптара на територији Скопске Црне Горе отпочео је акције против НОВ и ПО Македоније. После дугих разговора пристали су да се не боре против НОВ, али је то трајало само неколико дана, те су новембра 1944 год. насилно разоружани.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 25 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБИ ДЕВЕТЕ И ЈЕДАНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 15 — 25 ОКТОБРА НА ПУТУ ДРЕНОВСКА КЛИСУРА — ДЕМИР КАПИЈА, ДЕМИР КАПИЈА — ЂЕВЂЕЛИЈА И О ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА У БИТОЉУ, ПРИЛЕПУ И ОКОЛНИМ СЕЛИМА¹

ШТАБ II КОРПУСА
НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ
бр. 22
25. октобра 1944
Оморани

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Дневни извеиштај
}

1. Према прикупљеним подацима од стране обавештајних органа овог корпуса, непријатељ је у току ових десет дана био у сталном покрету на комуникацији Битољ — Прилеп — Градско. Према неким обавештењима позадинских делова, непријатељ је у јачини од око четири дивизије (12 немачки корпус).² У овим дивизијама већи број бораца је из сателитских земаља.

2. Девета и Једанаеста бригада 41 дивизије, у десетодневној борби на простору Дреновска клисура — Демир Капија и Демир Капија — Гевгели, убила је 320 немачких војника, а 32 заробила. Уништила је 62 моторна возила-камиона. У ваздух су дигнути многи мостови и пропусти (разрушени), као и железничка прута у дужини око 100 метара.

Заробљени немачки војници махом су из сателитских земаља или пак из поробљених.

Ове јединице, у својим десетодневним борбама, имале су 15 мртвих и 25 рањених.

3. XI бригада поменути дивизије водила је борбу 21/22.X. о. г. увече, од 23 до 1 час, на простору Дреновска клисура — Демир Капија. Резултат ове борбе: 10 Немаца мртвих. Заплењено: 5 пушака, муниција за тромблоне и нешто хране. Уништена 4 непријатељска камиона. Ми нисмо имали жртава.

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² То је био 22 брдски армиски корпус, који се повлачио тим правцем.

4. Према примљеним обавештењима из 49 дивизије, ситуација је следећа:

%

Отсек Св. Недеља — монопол, железничка прута и француско гробље у Битољу запоседнути су од око 100 немачких војника са наоружањем: 4 лака топа, 6 минобацача, 6 тешких митраљеза, 8 пушкомитраљеза и остало пушака и шмајсера; брдо изнад јеврејског гробља: 3 топа, 72 мм — противтенковска, 4 тешка митраљеза, 6 пушкомитраљеза, а остали су наоружани пушкама и шмајсерима — укупно око 75 војника; Пољопривредна школа — аутомобилска радионица са око 60 војника, добро наоружаних аутоматским оружјем и пушкама.

Отсек Довлецик: код базена Црвеног крста у Битољу: 30 камиона са војницима наоружаних аутоматским оружјем и са 2 топа средњег калибра; код моста Довлецик: укопана 3 противтенковска топа, испред моста два митраљеска гнезда и 1 минобацач; на улазу у град — Крива Воденица: 2 тешка митраљеза, неколико пушкомитраљеза, а остало наоружање — шмајсери и пушке. Укупна посада на овом отсеку око 300 војника.

Отсек Коденица — железничка станица: код гробља при Булету у гр. Битољу 1 вод са лаким аутоматским оружјем; Сива Вода — 3 топа средњег калибра; код воденице — 1 вод са лаким аутоматским оружјем и 2 тешка митраљеза; код железничке станице — 1 вод са лаким аутоматским оружјем, 1 топ тешког калибра, 2 тешка митраљеза; код солане — 5 топова средњег калибра. Укупно око 250 људи.

Отсек од болнице до Тумбе Кафе у Битољу: код болнице — 3 топа лаког калибра; код поликлинике 2 топа лаког калибра; код инжењерске радионице — такође 2 топа лаког калибра. На Тумбе Кафе — 2 гротивавионска топа и 3 тешка митраљеза; код магацина муниције — 1 топ и 2 митраљеза. Међупростори попуњени су пешадијом која је наоружана лаким аутоматским оружјем. Укупно око 150 непријатељских војника.

У граду: код штаба дивизије — 2 топа; код војне пекаре — 2 топа. Многе зграде приспособљене су за дејство у виду бункера. Опкољене су жичаном мрежом.

Читава одбрана града утврђена је у виду пољске фортификације, а негде и у виду полусталне фортификације.

С. Могила: у Кантоману — око 85 камиона, око 100 тешких и лаких митраљеза, 25 тешких и лаких минобацача, 9 топова средњег калибра, око 400 коња, 100 кола: непријатељ се око села укопава и изграђује положај за артиљерију.

Сваког дана из Грчке пристижу колоне већег састаза (чак од по 300 камиона), које су у моменту распоређене по самим кућама у Битољу. То су делови јединица о којима смо вам послали извештај. Оне долазе из Солуна. У Битољу се исто тако сваког дана формирају колоне које одлазе за Прилеп.

5. Команда аеродрома у с. Зрзе извештава: северно од касарне у Прилепу постављена су два топа, а у подножју аеродрома има 5 митраљеских гнезда. У самој касарни (засад) има 500—600 војника.

У рејону Селечке Реке — Сарикаско, са једне стране реке има 2 митраљеза, а са друге стране, на растојању од 100 метара, 3 митраљеза.

На брду Корзо има 3 противаЕионска топа (ниже од пиваре). Војника има врло мало, и то код старе жел. станице.

Црвени Брегови, на путу за Битољ, имају 2 противавионска топа и 2 далекометна топа. Тренутно има 200—300 Немаца, а од оружја сваки пети има пушкомитраљез. Није познато за тешке митраљезе.

У с. Варош нема немачке војске.

Сваки транспорт када стигне остаје на станици 3—4 часа. За то време постављају обезбеђење. После тога улазе у град. Ако је пут слободан продужавају, а ако не, чекају док се не сакупе у већем саставу, који ће моћи да прокрчи пут.

21.X. о. г. У Прилеп је дошло око 200 Албанаца, слабо наоружаних и мизерно обучених. Отишли су у Монопол,³ одакле су их вратили у град до команде места. Са каквим задатком су дошли, није познато. У самом граду не крећу се много немачки војници. Виде се само тројке, у којој један носи шмајсер, а остали пушке. Виђају се и пијани али у малом броју. Сами Немци причају да у току 9 дана треба потпуно да се повуче једна дивизија и др. око 15.000 људи. После тога шта ће бити, не зна се. Интересантно је која дивизија треба да прође, али се не може тачно сазнати. Вероватно да је нека морнаричка команда. Нарочито велике аутомобилске колоне кретале су се 19—20 и 20—21 о. м. ноћу.

У околним селима: Ореовец — налазе се мале снаге које треба да се повуку у Коњари 50—100 Немаца који спаљују бомбе. Ноћу превозе камионима бензин за Скопље — њихово обезбеђење је око 20 тешких и лаких митраљеза. У селу Мажучишту има снага, али се не зна каквих. Не постоји никаква контрола уласка и изласка из Прилепа. Да би напакостили Немци врше насиља, самовоље и пљачкања.

6. 23 о. м. из II бригаде 49 дивизије дезертирало је 11 војника — муслимана. Наведени су сви из Крушевског среза. Одмах издати потерницу да исти буду ухваћени¹ и стражарно спроведени. Наређено је штабу II бригаде да поведе више рачуна и контроле над својим људством.

⁵ Дуванска станица

8. Команда Прилепског војног подручја извештава:

Немачка дивизија, тј. један део ~~не~~ који је био дошао у Прилеп 21.X. о. г., 23. о. м. око 17 часова повукла се друмом за Градско. Према обавештењима органа обавештајне службе у граду, ова дивизија носи име: ИТАНТЕР-ДЕЛЕМЕНТА № 70. Исто тако, све шиптарске снаге које су се налазиле у Прилепу 23.X. о. г. отишле су са том дивизијом.

Данас, 24.X., возом из Битоља дошло је нових 500 Албанаца у Прилеп. Наоружани су пушкама — немачким, бутарским, италијанским, грчким, кратким и дутим — разним. Појединци носе пушкомитраљезе и бомбе. Исти војници су узраста од 16—18 до 50—60 година, више има старијих. Исто тако, примећено је да воде собом децу и жене. Албанци су обучени већином у цивилна одела, а и у старе униформе — италијанске, грчке и немачке.

23.X. о. г. на градском гробљу Немци су стрељали 2 Немца, где су и сахрањени. Узрок стрељања је непознат. Пола дивизије СС, која је била у Лерину, налази се под командом 8АЕК 5ХСЕБЕМ фелдмаршала лајтнанта „УЕБЕКБШ" (тако је обавестила обавештајна служба у Прилепу).

Данас, 23-24, Немце су напала два наша авиона. Противавионска артиљерија у Прилепу није дејствовала. Авиони су пикирали над „БАКАРНИМ ГУМНОМ" и, према непотврђеним вестима, запалили један немачки транспортни воз. О причињеној штети немамо податке.

Синоћ, 23-24 о. м., изнад Прилепа кружио је један авион. Немачка артиљерија веома јако је дејствовала. Примећено је било да је немачка артиљерија гађала овај авион запаљивим гранатама.

ПРИЛОЗИ:

Наредба за акцију и напад на Прилеп.

Саслушање једног Италијана, бившег немачког заробљеника, који се сам, добровољно предао нашој власти у с. Борисову — Прилепски срез, 23.X.1944 год.

Предње Вам се шаље са молбом да примите к знању.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Наум Наумовски-Борче

(М. П.)

За команданта
Начелник штаба
Жив. П. Росић

**НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
26 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧ-
КОГ КОРПУСА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ СТРУМИЦЕ, ШТИПА И
ВЕЛЕСА¹**

Бр. 3, дан 26/10, час 9.10, група 121.

Наређујемо да у најкраћем року са 51 дивизијом заузме Струмицу² без обзира на бугарске снаге.³ Тамо су слабе немачке снаге у односу на ваше. По заузећу Струмице две бригаде да продуже у правцу Валандова, а једна у правцу Криволака са циљем да спречи извлачење Немаца ка Велесу. следи

Бр. 4, дан 26/10, час 9.35, група 70.

Педесету дивизију одмах упутите да нападне и заузме Штип.⁴ По заузећу Штипа да нападне Велес.⁵ Ми ћемо садејствовати са једном бригадом у нападу на Велес. следи.

Бр. 5, дан 26/10, час 9.55, група 69.

Заузеће Штипа и Струмице и хитно затварање Вардарске комуникације неопходно је и због нашег напада на Скопље, где смо концентрисали две дивизије.

Ап.^в Бане⁷

¹ Наређење је послато у виду телеграма. Текст оригинала је на српскохрватском језику. Телеграм је преписан из књиге телеграма Главног штаба НОВ и ПО Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Жесточе борбе за Струмицу вођене су 30 и 31 октобра и 1 новембра, али без успеха. У тим борбама Немци су имали 50 мртвих и рањених, а Дивизија 2 мртва и 3 рањена (према оперативном дневнику Педесет прве НО дивизије који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА). Струмица је ослобођена 5 новембра 1944 (види док. бр. 160).

* На овом правцу дејствовала је Седма бугарска отечествено-фронтанска дивизија.

³ Штип су ослободили 8 новембра 1944 год. делови Педесете НО дивизије (види док. бр. 147).

⁴ Велес је ослободила 9 новембра 1944 год. Четрдесет друга НО дивизија (види док. бр. 143).

Михајло Апостолски

* Бане Андреев

ТЕЛЕГРАМ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 26 ОКТОБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РЕЗУЛТАТУ БОРБИ КОД С. ТРАБОТИВИШТЕ И КОЧАНИ¹

Бр. 6, дан 26/10, час 18.15, група 126.

Главном штабу. Заборавили смо да јавимо раније да су јединице Педесете дивизије, у борби на комуникацији Пехчево — Царево Село,² седамнаестог о. м., заплениле од Немаца: пет пушкомитраљеза, шест радио-станица малих, четири противавионска топа, три камиона и један покварен — неупотребљив, један мотоцикл без гума, двадесет шест воловских кола, четрдесет коња, сто шињела, сто педесет ћебади, седам сандука санитетског материјала, са-нч дефу ршка³ покретна болница, муниције и други војни материјал. Следи бр. 6.

Бр. 7, дан 26/10, час 18.40, група 72.

У Кочану, деветнаестог о. м., заплењено је: два здрава и два неисправна мотоцикла, војни материјал и прехранбени артикли: зоб и жито. Остале магацине Немци су спалили приликом повлачења из града.⁴

Пецо — Гојчо

¹ Телеграм је грегисан из књиге телеграма Брегалничко-струмичког корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борбу је, код с. Тработивиште, водила Тринаеста македонска бригада.

³ Нејасно у оригиналу

⁴ Кочане су, после борбе од 19—22 октобра 1944 године, ослободиле Тринаеста и Четрнаеста македонска бригада. У овим борбама, према извештају Брегалничко-струмичког корпуса (док. бр. 126), Немци су имали 150 мртвих, преко 200 рањених и 25 заробљених, а бригаде — 28 мртвих и 52 рањена.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 26
ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ
КОРПУСА О ЈАЧИНИ НЕМАЧКИХ СНАГА У СТРУМИЦИ И
ОКОЛИНИ И О БОРБАМА ЧЕТВРТЕ И ДВАДЕСЕТЕ БРИ-
ГАДЕ НА КОМУНИКАЦИЈИ ВАЛАНДОВО — СТРУМИЦА —
РАДОВИШ¹**

ИЗВЕШТАЈ БР. 4 ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

21.X. у гр. Штипу налази се око 300 Немаца, који су смештени у фабрици дувана. Имају 3 топа и око 10 тешких митраљеза. Њихова команда налази се у административној згради фабрике дувана. Од 20.X. у 10 сати по друму за Струмицу не крећу се никакви Немци.

Из села близу Струмице: Ангелци, Градошорци и др. односе храну, воловска кола, а исто тако и коње и волове. Исто тако и из села: Ново Село, Иловица, Колошено, Зубово, Мокријево, Габрово и др. Кола из задњих села натоварена су сандуцима муниције и чекају у Новом Селу.

21.X., око 23 часа, дошла су из Удова у Струмицу 15 камиона са Немцима и продужила за Радовиш. У станици се налазило око 300 Немаца, од којих су 200 пошли за с. Дабиља и Босилево.

22.X., у парку код Струмице почели су да подижу ровове у висини човека почев од 6 сати. Немачка патрола претреса и прегледава сав пртљак оних који одлазе из Струмице и евакуишу се у села. У кућама, које су одређене за Немце, нема још никога. Исто тако и у кући, која је испражњена за немачког генерала, нема никога. Остао је у Валандову. Немаца има у касарни и у ветеринарској станици, где им се налази и штаб. Ровове подижу и по двориштима кућа око монопола, а извршили су и преглед ровова на Чан Чифлику (к. 510), где граде и нове ровове.

У селу Турнову има око 600 Немаца. Имају и покретну пекару.

Код села Бајкова и Бадилен изградили су покривене ровове.

Велико кретање транспорта врши се од Старог Дојрана ка Валандову.

У касарни у Струмици има 2 топа, а код патријаршије² један. Изнад Царевих Кула (југозападно од Струмице, између

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Црква у Струмици

Струмице и к. 510) постављен је телефон — сигурно има и топова.

Између села Дражева и Смоларе, ка Новом Селу, Немци имају положаје. Имају карауле и на гребену Беласице, које се снабдевају из Грчке Македоније.

Из Радовиша за Струмицу прошла су два тегљача са камионима и 40 војника.

24.X. о. г. У Струмици код парка постоји артиљерија, а телефонска централа до кланице.

26.X. у селу Сушеву било је око 40 Немаца са радио-станицом „Дора“.

25.X. у селу Чанакли било је Немаца не зна се тачни број. Према обавештењима становништва, Немци су поставили топове на к. 580.

Подаци о бугарским јединицама:

26.X. о. г. Пети пешадски бугарски пук — 1 његова чета налази се на к. 1008, док су његове гфедње јединице на к. 580.

Подаци о бригадама 51 дивизије:

IV бригада. 22.X. т. г. била је на положају код Галашца к. 617. Уништила је: 4 немачка камиона, 1 тегљач и 1 против-авионски лаки топ. Дигла је у ваздух железнички мост дуг 12—15 метара, висок 4—5 метара. Убила је 49 Немаца и заробила 2 Италијана. Бригада има 5 рањених. Бригада се налази у селима Чепели и Рич. •

XX бригада. Налази се у Радовишу³ и селу Дукатино. Немци су прошли са једним топом, једним оклопљеним колима и једним камионом, којом приликом су ггуцали на брдо близу с. Калугерица. Немци су два пута освајали Радовиш и спалили у њему 60 кућа. На крају, XX бригада поново је заузела Радовиш. У вођеној борби уништен је 1 немачки камион и 1 мотоцикл. Немци имају 5 мртвих и 8 рањених. XX бригада је Јгмала само 2 рањена.

XXI бригада. Налази се у селима Дукатино, Јаргулица, Злево и изнад села Сушева. Борбе није водила.

Политички комесар Нач. штаба - капетан, Командант
Раде Гогов (Црноречки) Јосиф Мицов Кирил Михајловски
• „>Грујица“

* Радовиш су 6 новембра 1944 године ослободиле јединице Двадесете бригаде.

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
26 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И
ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПРУЖАЊУ МАТЕРИЈАЛНЕ И САНИ-
ТЕТСКЕ ПОМОЋИ ПАРТИЗАНСКИМ СНАГАМА ЕГЕЈСКЕ
МАКЕДОНИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ
26.X.1944 год.
О. бр. 29

ШТАБУ II КОРПУСА

Да би наш народ под Грчком устао масовно против Немаца и тиме још више заслужио право на самоопредељење, од огромне важности је његово снабдевање са оружјем и храном, те складирање истих. У ову сврху

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Одмах да организујете у Мрежичку магацине са храном и осталим стварима, из којих ће се снабдевати партизани „Грчке“ Македоније који ће дејствовати на својој територији. У споразуму са њиховим руководствомима, одредите број и места истакнутих магацина (филијала) ближе територији на којој ће развијати своје акције;

2. — Организујте пребацивање у Берово ненаоружаних партизана поменутих јединица, као и партизана II корпуса, како би се тамо наоружали;

3. — Организујте болницу у Мрежичку за рањенике свих јединица;

4. — Одузмите од ваших стража и јединице 200 (двеста) пушака и дајте их партизанима „Грчке“ Македоније.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. ком.
(Потпис нечитак)

Начелник штаба
Пав. Илић

Командант
генерал-мајор
М. Апостолски

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 29 ОКТОБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛ-
ТАТУ ЈЕДНОДНЕВНЕ БОРБЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ПРИЛЕПА¹

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ Н.О.
УДАРНЕ ПРИЛЕПСКЕ
БРИГАДЕ
Бр. 48
29.X.1944 год.
Положај
17.30 часова

Другови,

Борба са непријатељем преко читавог дана бесни, од почетка па и у овом моменту; жестину данашње борбе нарочито је створила V бригада.²

Иако је људство уморно и измучено од досадашњих борби које је водило по наредби на разним положајима,³ као и од извршеног великог покрета којом приликом је газило по блату и води до колена да би стигло на време на одређени простор одређен у наредби, ипак бригада није попустила ни у моменту када се могло помислити да би то учинила. Штаб наше бригаде са пуном свешћу и својим залагањем приступио је извршењу добијеног задатка. Данашња борба са непријатељем, иако доста тешка и жилава, пружила је могућност V бригади да се покаже у њој и својом спремношћу допринесе слободи свог народа.

Пета бригада преко читавог дана је непрекидно водила борбу и успела да овлада оним објектима који су јој постављени у задатак. Тако, положај: к. 646 — с. Мажучипгге (к. 797) — институт, Заградски Камен — с. Заград (к. 990), налази се у нашим рунама, а у овом моменту борба се води са Маркове Куле и постоје изгледи да се брзо заузму. Један део наших снага дошао је близу артиљериске касарне.

Борба X бригаде доста времена је трајала. Један део њених јединица дошао је до касарна, али изгледа да се повлачи (ово су изјавили другови Коле Митревски, командир I чете I бата-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Према наређењу Главног штаба НОВ и ПО Македоније (док. бр. 96), борбе за ослобођење Прилепа отпочеле су 29 октобра а завршиле се 2 новембра 1944 године.

* Тада је Пета бригада водила борбе на путу Битољ — Ресен, Битољ — Прилеп.

љона X бригаде, и Герасим Камч. Ђошевски, командир II чете X бригаде, који су остали без чета и залутали у рејон наше бригаде). Наше јединице налазе се на положају и тамо ће остати са задатком да наставе ствар.

О данашњој борби IX бригаде не знамо ништа, јер до овог момента нисмо још прикупили податке.⁴

Заплењено је: артиљериска оруђа, аутоматска пешадиска оруђа и неки други материјал. О свему овоме послаћемо вам други извештај, пошто у овом моменту не располажемо тачним подацима.

Непријатељу је после подне стигло појачање и почео је јачом артиљериском ватром да туче наше положаје.

У данашњој борби утрошили смо много муниције и зато молимо да нам се достави: италијанска, бугарска и енглеска муниција за пушке и митраљезе, као и ручне бомбе. Од људства имамо 2 друга мртва и 22 рањена.⁵ Тешке рањенике послали смо у Крушево.

За људство наше бригаде неопходно је да доставите нарочито обућу, јер ћемо се за друге ствари, иако су неопходне, снаћи било запленом од непријатеља, било поклонима у виду помоћи од становништва. Не би било лоше да нам се пошаљу пушке и пушкомитраљези да бисмо наоружали ненаоружане другове, јер имају велику жељу да уђу у борбу када виде другове како се боре.

Везу одржавамо: са Штабом корпуса у Крушеву преко наших релејних станица; са Штабом 49 битољске дивизије преко Крушева; са Штабом 41 дивизије преко X бригаде.

Морал војника је добар. Дисциплина је на достојној висини. Оружје које имамо је добро. Одећа војника мање-више је добро, али обућа веома слаба. Исхрана је редовна и добра. Бригадно превијалиште треба лекарског материјала, нарочито ињекције против тетануса.

Техничка чета (без вода за везу) налази се у с. Бучин под непосредном командом штаба 49 битољске дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Начелник штаба	Командант
П. Ташкоски	Каре	Б. Стојановски

⁴ Девета бригада дејствовала је тог дана на правцу с. Селце — ман. Св. Димитрије. Пошто је ликвидирала 1 бункер, где је уништила 12 Немаца, ушла је у предграђе Прилепа. Услед противнапада надмоћнијег непријатеља, при чему је имала 40 мртвих и више рањених, Бригада се повукла на полазни положај (према усменим подацима мајора Најда Стаменина-Орлова и мајора Јована Радњанског-Планинског).

⁵ Бригада је имала 27 мртвих и 37 рањених, а Немци око 60 мртвих и рањених (према извештају Пете бригаде, док. бр. 115).

Извештај достављен штабу: корпуса у Крушеву, 41 дивизије у с. Ореовец, 49 битолске дивизије у с. Гопешу.

БР. 112

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 29
ОКТОБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О ПРИ-
ПРЕМИ ЗА НАПАД И ОСЛОБОЂЕЊЕ СТРУМИЦЕ ОД НЕ-
МАЧКОГ ОКУПАТОРА¹**

ШТАБ 51 ДИВИЗИЈЕ

Бр. 6/88

Лично поверљиво

29.X.1944 год.

Положај

у 19 часова

**ШТАБОВИМА IV, XX, XXI И АРТИЉЕРИСКЕ
БРИГАДЕ — ПОЛОЖАЈ.**

Н А Р Е Д Б А

(Оперативна)

к. 1 : 100.000

I. ОПШТА СИТУАЦИЈА:

1. — Обавештења о непријатељу остају иста, као у нашој оперативној наредби бр. 5.²
2. — Подаци о суседним нам јединицама исто тако остају исти.³
3. — Наша дивизија добила је задатак да у два сата 31.X. о.г. „ноћу 30/31 да нападне и заузме Струмицу“.⁴

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Струмицу и њене прилазе бранила је група „Катнер“, састава: ојачана пуковска група, један батаљон морнара и један кавкаски батаљон.

² На овом правцу налазила се Седма бугарска дивизија, која је од 29 октобра до 5 новембра водила безуспешну борбу против Трећег батаљона Шездесет петог немачког пешадиског пука на сектору Конарене — Бојково, Китка — Дрвош, где се и задржала све док Струмицу није ослободила Педесет прва НО дивизија.

⁴ Струмица је, после петодневних борби, ослобођена 5 новембра 1944 год. (види док. бр. 147).

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Четврта бригада са једном четом, појачаном са два тешка митраљеза и једним минобацачем, да пође друмом с. Плавуш — к. 565 — к. 692 и да се до 1 сата 31 о. м. нађе у рејону к. 653, одакле у 2 сата да изврши демонстративни напад на Валандово. Код притиска гротивника, ова чета да се извуче правцем врха Голашац (к. 617), где ће ући у састав свога батаљона.

Са једним батаљоном и остатком Првог батаљона бригада да пође друмом с. Плавуш — к. 565, к. 692 — Малки Рид и до 1 сата 31. ов. м. избије јужно од села Излешева, одакле ће у 2 сата напасти и заузети врх Голашац. После његовог заузимања, организовати одбрану на линији к. 617, к. 481.

Преостали батаљон да пође друмом с. Плавуш, к. 565, к. 692, с. Излешево и до 1 сата 31. ов. м. избије на линију к. 437, одакле ће у 2 сата напасти и заузети село Костурино. Пошто заузме село, да остане у његовом рејону као резерва своје бригаде.

Само [у] изузетном случају, при изванредно јаком притиску противника, IV бригада, чим предупреди XX бригаду у селу Попчеву, почиње да се повлачи водећи борбу, да би добила у времену, у правцу линије Попчево — Раборци, на којој линији треба пружити одлучну одбрану. Ако није могуће да се задржи ова линија, бригада у току ноћи ће се повући најближим врховима села Попчева, који се налазе између села и линије к. 375, к. 707, где ће се организовати и пригрезити за поновни напад по другој наредби.

2. — XX бригада са једним батаљоном да наступи друмом с. Рич, к. 375, с. Раборци (ако нема противника) и до 1 сата 31 ов. м. избије на друм северно од слова „О“ натписа „ЛАЗАРО“, одакле у 2 сата да нападне и овлада к. 531. Пошто овлада котом, да се спусти на север и овлада и задржи Цареве Куле (врхове између Струмице и к. 510).

Са својим другим батаљоном бригада да пође друмом с. Рич, к. 375, к. 441 — игирина и до 1 сата 31. о. м. избије на завијутке између слова „В“ натписа „Попчево“ и слова „Р“ натписа „Раборци“, одакле ће у 2 сата напасти и овладати к. 517. Пошто овлада котом, одмах да се спусти на северонесток и заузме и задржи к. 510.

Са трећим батаљоном да пође друмом с. Рич, к. 375 и до 1 сат 31. ов. м. избије испред села Попчево с тим да у 2 сата нападне и овлада селом. После његовог освајања, да пође у рејон к. 531 и к. 517 као резерва своје бригаде.

Ако се, због јаког отпора противника, IV бригада повуче на линију Раборци — Попчево, XX бригада да помогне ову са једним батаљоном и по сваку цену се задржи линија Раборци —

Попчево, а да се непријатељ примора да се повуче обратно за Валандово.

3. — XXI бригада да пође са једним батаљоном друмом с. Вељуса, к. 707, к. 717, Св. Илија и до 1 сат 31 ов. м. избије код Св. Илија, одакле ће у 2 сата напасти и заузети рушевине североисточно од к. 510. Пошто их заузме, батаљон да се организује и брани ове.

Са другим батаљоном да пође правцем села Седларци, с. Водача и до 1 сат избије испред к. 600, с тим да у 2 сата нападне и заузме кату. Пошто је заузме, да је организује за одбрану.

Са трећим батаљоном да пође друмом с. Владевци, с. Едринково, с. Ангелци и до 1 сат избије у рејон с. Баница, одакле ће у 2 сата напасти гр. Струмицу — само његову северозападну периферију, својим акцијама ангажује непријатељске снаге против себе и на тај начин помогне акције других батаљона своје бригаде. Овај задатак батаљон да спроводи по сваку цену, док други батаљони заузму означене им рејоне или пак се из њих повлаче. У случају да батаљони не успеју да заузму означене им рејоне пре него што сване, трећи батаљон да се повуче, по могућности, пре зоре.

У случају да XX и XXI бригада изврше тачно означене им задатке, XXI бригада, на иницијативу штаба бригаде, да започне чишћење у граду.

4. — Артиљериска бригада да се групише у Новој Махали, одакле ће поћи друмом Нова Махала — с. Пиперово и до 1 сат избије у рејон села Добрејци, с тим да у 2 сата нападне и пресече пут Дабиља — Струмица, ватром — пуцњавом.

5. — У случају да XX и XXI бригада доживе неуспех, тј. ако до зоре не успеју да овладају означеним им врховима, — исте да се повуку на најближе врхове, где ће се припремити за поновни напад по другој наредби. Артиљериска бригада у горњем случају да се повуче у рејон села Градашци и Ангелци.

II. МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ:

1. — Обезбеђење — према досадашњим наредбама.

2. — Извиђање према досадашњим наредбама.

3. — Веза — штаб дивизије од 20 часова 30 ов. м. налазиће се у селу Рич. Штабови бригада за време акција да шаљу курире у штаб дивизије свака 2 сата. Веза између бригада да се одржава на следећи начин: IV бригада да одржава везу са XX бригадом у почетку у селу Поггчеву, а затим на к. 517; XX бригада да одржава везу са XXI бригадом у Св. Илији (мала црквица); XXI бригада да одржава везу са Артиљериском бригадом у селу Добрејци. Артиљериска бригада да одржава везу са 5 пешадиским пуком код Амзали.

4. — Маскирање — када се акција врши ноћу, за њен успех је од значаја изненађење. Зато треба имати у виду следеће:

а) дневну припрему за ноћне покрете треба извршити тајно не само у погледу противника, него и у погледу месног становништва. Водиче, који ће бити узети, задржати у бригади и тек када се објави покрет саопштити им где треба тачно да их одведу;

б) за време ноћних похода одржавати пуну тишину и не палити никакву ватру или другу светлост;

в) ватру отворити само онда када непријатељ потпуно открије наш наступ, а до тог момента дејствовати само ножем. Уопште треба тежити да се дође што ближе је могуће противнику, како би исти могао бити уништен ножем и бомбама. Отварање ватре издалека одаће како ваше бројно стање, тако и правце којим се наступа;

г) знаци распознавања преко ноћи биће: Кочани — Куманово; борбени знаци: Киро — Коста. Преко дана: стављање капе на цев пушке и дизање пушке у ваздух три пута десном руком, а одговор да буде исти, само пушку треба дизати два пута.

5. — Снабдевање — као у нашој оперативној наредби бр. 5.

6. — Дивизиско превијалиште да организује лекар Артиљериске бригаде у селу Рич.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Нач. штаба - капетан,	Командант
потпуковник,	Јосиф Мицов	Кирил Михајловски
Јован Ђуровић		„Грујица“

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ ОД 29 Октобра 1944 год. Главном Штабу НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ О Борбама прве, четврте (Шиптарске) и пете бригаде против немачких снага на путу Струга — Битољ, Битољ — Прилеп¹

ШТАБ II КОРПУСА НОВ И ПО
МАКЕДониЈЕ
бр. 42
29 Октобра 1944.
КРУШЕВО

Извештај о стању на фронту.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДониЈЕ

Од 48 дивизије овог корпуса добили смо следећи извештај: Четрнаестог Октобра о. г. пошли смо са две бригаде — I и IV, са задатком да пресечемо пут Охрид — Ресен и по могућности ослободимо Охрид и Стругу, те да ликвидирамо струшку реакцију. Прва бригада добила је задатак да сачека немачке колоне на путу Ресен — Охрид, испита непријатељске снаге у Охриду и ослободи сам град. Четврта бригада добила је задатак да уђе -и разоружа реакционарна села: Корошиште, Делогожде, Тетени, а затим да избије на друм Струга — Елбасан.

У извршењу ових задатака, I бригада је спровела следеће:

17.X. када је иста бригада дошла [на пут за] у Охрид — Ресен, добила је обавештење да у Охриду нема непријатељских снага, те је продужила друмом за град и ради обезбеђења поставила према Ресну један батаљон. Ова два батаљона, која су ушла у град 18.X., добила су наређење да наставе друмом у правцу Струге, да се повежу са IV бригадом и нападну град.

У Струзи су се налазили око 700 немачких војника и 100 наоружаних балиста. Због лошег терена напад није успео. Деветнаестог Октобра поново смо организовали напад. У том нападу наше снаге заузеле су немачке положаје близу села Марокишта код фабрике и успеле су да уђу у један део града. После борбе, која је трајала 5—6 сати, због жилавог отпора непријатеља, наши су морали да се повуку из града. У тим борбама ми смо имали: 7 мртвих и 4 рањена. Непријатељ је имао: 40 мртвих и 15 рањених. Заробљена су 2 Немца, 5 Италијана и 7

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

балиста. У фабрици је заплењено 4 коња, 1 кола, неколико буради са нафтом . . .

1У-та бригада у извршењу постављених јој задатака испунила је следеће:

Прошла је кроз сва села која је добила у задатак и изашла на друм Струга — Елбасан. Узела је учешћа у нападу на Стругу на левој обали реке „Дрим“, заједно са I бригадом. У реакционим селима није наишла нигде на отпор, зато није нигде ни извршила разоружање приликом пролаза.

Поред ових немачких снага које се налазе у Струзи, на путу за Елбасан, на нашој и албанској граници има око 400 добро наоружаних немачких војника који су настојали да се пробију и повежу са својим снагама које се налазе у Струзи. Нису успели да се пробију у Стругу. У борби, која је трајала 2 дана, наши су их одбацили и пребацили на њихове старе положаје на Ћафа Сану.

Ситуација овде за сада је добра. Струшка реакција је потпуно ликвидирана. Сви реакционари ступили су у наше редове, изузев Мурата из Лабуништа, који са собом има 100 балиста у Струзи. Сва наша наређења поштују; оружје које смо им затражили предали нам. Да не бисмо пренаглили, нисмо извршили Цотпуно разоружање, пошто већина од њих активно учествује у борби против Немаца. На наш захтев сви су спремни да предају оружје. Немци у Струзи су добро утврђени. Терен око града веома је неповољан и само са малим снагама може се врпгити напад. Да би се заузео град, морају се дати велике жртве. За сада град држимо потпуно блокиран, тако да је сваки непријателски покрет изложен нашој ватри. Ступили смо у везу са ХХ албанском бригадом. Од ње смо сазнали да је Елбасан ослобођен. Још у току данашњег дана предузећемо напад, заједно с њом и са наша 2 батаљона, на непријатељске снаге које се налазе на Ћафа Сану. Четврта бригада и Први батаљон Прве бригаде држе и далге Стругу у блокади. Наше мишљење за сада је да ХУ-тој бригади, која се све до сада налази у Челопеку ради обезбеђења, пошаљемо наређење да тамо остави један батаљон, а да са два батаљона дође овде и преузме од батерије противколски топ. Док се ликвидирају немачке снаге на Ћафа Сану, она ће стићи, те ће се предузети одмах напад на Стругу.² После овог задатка, који намеравамо да извршимо, поћи ћемо на задатак који сте нам поставили.

Војне позадинске власти на нашем сектору добро функционишу. Организоване су радионице за оправку оружја, обућарске и кројачке радионице. Телефонска веза добро је успостављена на целом сектору.

² Стругу су ослободиле 8 новембра 1944 год. јединице Четрдесет осме дивизије.

2. 29 ов. м. делови VII бригаде водили су борбу на положају к. 849 изнад с. Тополчани. Овај положај држали су око 120 Немаца који су се под притиском и упорном борбом повукли испред делова VII бригаде. На овом положају био је један брдски топ и остали материјал. Немамо извештај да је овај топ извучен са поменутог положаја. Наредиено је штабу VII бригаде да извуку овај топ и материјал. Убијено је 30 немачких војника и око 10 рањено. Од наших, једна другарица ПАЦА ДИМОВА, из с. Бистрице, Битољски срез, је тешко рањена и однета у с. Кривогаштани. Одмах је упућен лекар да јој укаже прву помоћ. Али, према извештају истог, тешко да ће поменути остати у животу.

3. Из штаба V бригаде добили смо следећи извештај: да се налази на простору: с. Дупјачани — с. Забрчани — и с. Горно Село. Даље, извештавају да је бригада успоставила везу са деловима X-те бригаде 41 дивизије. Истовремено, извештавају да је штаб Десете бригаде обавестио штаб Пете бригаде да је напад на Прилеп одложен до даљег наређења.³

4. Од обавештајног официра ове команде, друга АСПАРУХА КАМЧЕВСКОГ добијен је следећи извештај: Према изјави ДИМЧЕТА КРСТЕСКОГ, родом из гр. Прилепа, који је јуче дошао из истог града, једна већа немачка моторизована колона пошла је из Прилепа за Градско. Исти обавештава да се у самом Прилепу налази велика немачка комора: кола, коњи и људство. Војници ове коморе су скоро 50% Руси и Италијани.

5. Командант Другог корпуса, друг мајор ТИХОМИР МИЛОШЕВСКИ налази се у штабу 41 дивизије. Од истог до сада нисмо добили извештај да ли се изводе операције на Прилеп.

Друг НАУМ НАУМОВСКИ-БОРЧЕ, полком овог корпуса налази се у селу Омораки и одржава везу са командантом овог корпуса. Друг Борче остаће у с. Оморани све дотле догод се не успостави телефонска веза из Крушева са том командом.

7. Друг ЈАЗО КАЛАЈЦИЕВСКИ-ДОБРИ, командант корпусне области, поднеће извештај после два дана.

Дана 28.X. о. г. јавили су се овом штабу другови: АСПАРУХ КАМЧЕВСКИ и МИЦКО МАКЕШОСКИ, оба из У-те бригаде 49 дивизије.

Именовани су распоређени, и то: за обавештајног официра овог штаба: АСПАРУХ КАМЧЕВСКИ, а за корпусну област друг: МИЦКО МАКЕШОСКИ, за статистичара у вези са мобилизацијом.

³ Напад је одложен зато што се очекивао долазак Девете и Десете бригаде Четрдесет прве НО дивизије. Оне су стигле 29 октобра, и тога дана је отпочео напад на Прилеп, који је ослобођен 2 новембра 1944 године.

Дана 29 о. м. штаб 48 дивизије доставио је суму: 1,406.845 (један милион четиристотине хиљада и осамсто четрдесет пет)⁴ лева, коју су узели из „општинске касе у гр. Охриду“ — ова сума је у боновима и папиру.

Своту од 100.000 лева штаб 48 дивизије задржао је за своје најхитније потребе, своту од 81.750 лева је потрошио. Иста команда тражи своту од 200.000 лева, која им је неопходно потребна.

Ова команда одобрила је своту од 100.000 лева. Осталу своту новца задржао је штаб овог корпуса.

Молимо за наређење да ли осталу своту новца можемо равномерно поделити нашим потчињеним јединицама (дивизијама). У исто време наредите, ако вам је потребно, колико од ове своте новца пошаљемо том штабу.

Горње се доставља са молбом да се прими на знање.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политкома начел. персон. отсека Коце Солунски	Начелник штаба Жив. П. Росић	За команданта корпус. области Лазо Калајџијевски-Добри
--	---------------------------------	--

1

БР. 114

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
30 ОКТОБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И
ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА СЕДМЕ БРИГАДЕ НА СЕК-
ТОРУ С. БЕРОВЦЕ — С. ТОПОЛЧАНИ ПРОТИВ НЕМАЧКИХ
ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Бр. 27
30.X.1944 год.

ШТАБУ II ОПЕРАТИВНОГ КОРПУСА

Извештај о ситуацији
на фронту дивизије.

Крушево

У 11.30 часова данас, 30.X.1944 год., примили смо телефонски извештај од штаба II батаљсна УИ-ме бригаде, који оперише на положајима јужно од с. Беранци на 2 км, са следећим подацима:

⁴ У оригиналу је испуштена цифра шест словима.

¹ Копија извештаја налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

— Синоћ, у 22.15 часова, једну аутомобилску непријатељску колону предвођену од једних борних кола, која се кретала између Битоља и Прилепа, зауставио је наш батаљон и напао. У нападу су борна кола и њена посада биле потпуно уништене. Исто тако, уништене су 2 приколице пуне муницијом и бомбама, чија је експлозија и сагоревање трајало цела 4 сата.

Непријатељ се скинуо са камиона, развио се за борбу и почео се приближавати нашем положају, водећи при том борбу. Дејствовао је из 1 топа и из великог аутоматског тешког оруђа. Водила се једночасовна борба на положају. Наш батаљон је успео да снажним дејством отера непријатеља, наносећи му осетне губитке.² Пошто непријатељ није успео да се пробије, колона се повукла натраг за Битољ.

Синоћ у 22.45 часова, стигао је воз из Битоља натоварен непријатељским снагама да би пробио пут за Прилеп. Батаљон је, односно његова чета која се налазила у резерви започела борбу са снагама у возу. Воз се зауставио и повела се борба, у којој је учествовао читав батаљон после истеривања непријатељске колоне. У борби непријатељ је претрпео неуспех. Нанети су му велики губици, чији број није проверен, те се воз вратио у Битољ.³

Данас у 6.30 часова, непријатељ је покушао насилно извиђање са 2 камиона и 1 лаким колима, који су се приближили и отворили ватру, међутим, пошто смо знали за његову намеру, а и био је сувише далеко, то се нисмо открили на положају и нисмо предузели никакву акцију.

Први батаљон у јучерашњим борбама успео је да уништи и протера непријатељске снаге са положаја изнад с. Тополчани, тако да је наша бригада потпуно овладава положајима и за-посела их.⁴

Мостови: железнички код с. Тројкрста, камени на к. 586, јужно од с. Тополчани на 2 км, и дрвени на Реци Црни, на путу Ивановци — Пашино Рувци, били су минирани и дигнути у ваздух.

С. Ф. — С. Н.

Политкомесар

Командант

Начелник штаба
капетан,
В. С.⁵

* Нису утврђени губици ни немачких ни наших јединица.

¹ Нису утврђени губици Немаца, јер су се ови бранили из воза. Батаљон није имао губитака.

² Први батаљон је имао 5 мртвих и 8 рањених, а Немци око 40 мртвих и рањених (према казивању пуковника Васка Карангеловског).

⁵ Владо Стрезовски

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 30 ОКТОБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛ-
ТАТУ БОРБЕ 29 ОКТОБРА И О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ¹

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ Н.О.
УДАРНЕ ПРИЛЕПСКЕ
БРИГАДЕ
Бр. 49
30.X.1944 год.
Положај
14.15 часова.

Другови,

У моменту када смо вам послали извештај бр. 48 од 29.X. 1944 год., у 17.30 часова,- борба је још увек била у току, а нарочито јако и жестоко се развила на Марковим Кулама, одакле би непријатељ био скоро сасвим истеран. Али, у то време непријатељ је био помогнут ватром из тешких артиљериских оруђа, док су друге његове снаге биле ослобођене борбе са X бригадом која се повукла, услед чега се појачала ватра на наше. С друге стране, наши су почели сасвим остајати без муниције (јер су је потрошили), било је неких другова убијених и рањених. У таквој створеној ситуацији наши су били принуђени да се повуку. Повлачење је вршено плански, тако да се јединице нису сасвим дезорганизовале, као што се дешавало у по некој од ранијих борби.

Када су се наши повукли по брду Заградски Камен (к. 990 — к. 1135), непријатељ је тада, у првом сумраку, успео да пребаци извесне снаге из Вароши код Института, које су ушле у борбу са нашим [на] положају код к. 726. Ту се развила још жешћа борба, у којој су Немци имали доста губитака. Наши другови и другарице, и поред тога што су физички били исцрпљени од вођених борби дотле на тим положајима, иако су били јако засипани ватром из артиљериских оруђа, те су са муницијом били при крају, а многи од њих без оружја и муниције, али духом одлично наоружани, извршили су јак и успешан јуриш, тако да је непријатељ морао да се повуче, којом приликом је на њега бацано и камење од стране ненаоружаних другова. Наши су гонили непријатеља до Института, одакле га нису могли отерати, пошто је наше оружје престало да деј-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Док. бр. 111.

ствује због недостатка муниције. Пошто је и ноћ пала, наши су у таквој ситуацији били принуђени да се повуку. После извесног времена Немци су запалили зграде Института.

У међувремену, у 20.30 часова 29.X.1944, од пгтаба 41 дивизије добили смо наредбу, у којој су нас обавестили да ће у 18 часова започети свуда јуриш, док се нама наређивало да чинимо оно што смо дотле и радили.

Процењујући створену ситуацију у сваком погледу, штаб бригаде одлучио је да држи положај к. 726 — к. 797 (источно од с. Мажучиште) — Негра — к. 1227 — к. 1135 (Заградски Камен). Истовремено, хитно смо затражили муницију, али нам она ни до овог момента није стигла ниоткуда. Овде означени положај држе запоседнутог наши.

За време борби у току јучерашњег дана, непријатељ има губитака у људству око 50—60 људи мртвих и рањених. Од непријатељских тешких оруђа, 2 минобацача су уништена и неупотребљива, а 2 тешка митраљеза онеспособљена. Заплењено је 17 пушака, око 5000 метака, 2 шмајсера, 60 ћебади, 2 телефонска апарата, 23 шињела, 50 шаторских крила и др. материјал.

У овом моменту добили смо извештај да су наши камењем и циглама освојили Институт.³

У току јучерашње борбе наши губици су следећи: 20 мртвих, 37 рањених, 52 у неизвесности. Списак имена мртвих послаћемо накнадно.

Сада, стање наше бригаде је следеће:

а) снаге — батаљони распоређени су тако да држе читав горе описани положај плус Институт. Неки делови распоређени су по селима, пошто немају муницију;

б) стање бригаде у погледу муниције је веома критично те, ако у најскорије време не добије ову, биће изложена тешким губицима при евентуалном нападу од стране непријатеља на овом простору. Муниција нам је потребна за све пушке, пугнкомитраљезе, тешке митраљезе, енглеске минобацаче, цон бул, пгмајсере и ручне бомбе.

в) Исхрана. Управо када су се водиле најтеже борбе и када је требало друтови и другарице да осете да у таквим моментима нису изоловани од хране, добили смо храну од подручја у с. Десову у малим количинама и лошег квалитета, док се одатле може добити боља. Иначе ле та служба у бригади добро организована. Подручју у с. Десову треба скренути строго пажњу, да у таквим критичним моментима имају као првенствени задатак да су у пуној служби борбеним јединицама;

³ Оставши без муниције, поједини борци су бацали на Немце све што им је дошло до руку, док су њихови другови трошили последње метке.

г) нарочито са обућом слабо стојимо, а и потребе у одећи и оружју нису мале, јер имамо много другова и другарица без тих ствари;

д) морал и дисциплина су добри. О моралу се нарочито може рећи да је на завидној висини. Само да вам наведемо ово: другови који су без оружја добровољно учествују у јуришима и бацају камење и цигле на Немце. Из ових ствари можете закључити какав дух влада међу њима.

С обзиром на све што смо вам изнели у овом и раније послатим вам извеиштајима, неопходно је да се без одлагања предузму мере да би се одржала бригада као што је до сада била, па чак и да се повећа досадашње.

Молимо да нам штаб дивизије пошаље за месец новембар знаке распознавања — „пароле“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За полкома	Начелник штаба	Командант
Петар Спировски	Каре	Б. Стојановски
Думбал		

Достављамо штабу корпуса у гр. Крушеву, штабу 41 дивизије и штабу 49 битољске дивизије с. Гопеш.

БР. 116

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА СЕДМЕ БРИГАДЕ ОД 31 ОКТОБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О БОР-
БАМА 30 И 31 ОКТОБРА НА ДРУМУ БИТОЉ — ПРИЛЕП
ПРОТИВ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
7-МЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
31.X.1944 год.
с. Б у ч и н.
Час: 16.30

ШТАБУ 49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Допунски извештај о ситуацији с. Гопеш
на фронту 7-ме бригаде.

Из примљених извештаја од патрола II батаљона, сазнали смо: ноћу, 30/31 у 12.15 часова, батаљон је водио борбу са не-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

манком колоном која је покушала да пробије наше положаје и дође у Прилеп. Због ураганске ватре наших тешких митраљеза и пушкомитраљеза, непријатељска колона, у јачини од неколико тенкова, блиндираних кола и камиона, била је принуђена да се врати натраг у Битољ, изузев неколико борних кола која су пробила себи пут за Прилеп под заштитом своје артиљеријске ватре. У борби је било оштећено четворо борних кола која су одвукли у Битољ. Ово је установљено на основу тога што су четворо борних кола била повезана ланцима за друга борна кола, чијом помоћи су одвучена у Битољ.

Данас ујутру, далекометна непријатељска артиљерија засипала је јаком ватром положај батаљона. Од артиљерских граната рањен је један борац. Исто тако, рано ујутру непријатељске колоне биле су нападнуте од титоваца. У моменту када је са битовског аеродрома узлетео један непријатељски авион, долетели су титовски авиони, ступили су у борбу с њим и за кратко време га оборили. Непријатељски авион срушио се на Могилским Угарима.

Одељење Техничке чете Пете бригаде уништило је пруту у дужини од 60 метара, северно од порушеног моста код села Тројкрести.

Час: 8, 1-Х1.

Из примљених извештаја од патрола III батаљона сазнали смо да је једна велика колона, у јачини тенкова, блиндираних кола и камиона, прошла друмом Битољ — Прилеп, у 14.45 часова. Ову је напао један наш вод. Борба је трајала 15 минута. Резултати борбе нису могли бити утврђени. Вод није имао ни мртвих, ни рањених. У 22 часа, ноћу 31-Х, — 1-Х1 истим друмом Битољ — Прилеп прошла је веома велика непријатељска колона, у јачини око 7 до 8 тенкова и блиндираних кола, пешадије од око 1800 војника, као и камиона и око 40 коњских кола. Наша чета, захваљујући звезданој ноћи, отворила је ватру из митраљеза и пушкомитраљеза на исту колону, која је ишла распорасана и певајући, те јој нанела тежак ударац, које се могло установити захваљујући њиховим јауцима и вриску, након нашег напада.²

Први баталјон је у 18 часова пошао из села Бучин да би заменио III батаљон на положају с. Лознани — Бучеве бачије.

За полит. комесара
(Потпис нечитак)

Начелник штаба
Алфонс

Командант
Васил Бошевски

² Према исказу пуковника В. Карангеловског, Немци су имали око 30 мртвих, док је Бригада била без жртава, јер су се њене јединице, после изненадног напада, повукле.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 31 ОКТОБРА
1944 ГОД. ШТАБУ КУМАНОВСКЕ НО ДИВИЗИЈЕ О БОР-
БАМА ПРВЕ ЧЕТЕ ПРВОГ БАТАЉОНА 30 ОКТОБРА ПРО-
ТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА КОД С. БРАЗДА¹**

ШТАБ
XVI БРИГАДЕ
Бр. 37
31-X 1944

31.X-1944
Бр. 2

3 XI 44.

ШТАБУ КУМАНОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Ман. Побужје

Са овим се извештавате о исходу акције коју су извели борци 1 чете 1 батаљона ове бригаде дана 30-X-1944 године у селу Бразди.

У 16У[^] часова једна немачка колона састављена од 7 камиона и једног мотоцикла покушала је да се пробије и заузме наше положаје које држимо код поменутог села и са тиме омогући лакше пробијање њиховим трупама од Скопља ка Качанику.

Ову њихову намеру осујетили су борци речене чете и сачекали их, повели са њима борбу, приморали их да отступе назад и у гоњењу заузму положаје на које су Немци били изашли пре неки дан с тим да би осигурали слободан пролаз трупама насипом од Скопља ка Качанику.

Приликом ове борбе убијена су 2 Немца, неколико њих ранили. Запленили 1 мотоцикл са приколицом, 1 пушкомитраљез „Зорка“ са 900 метака, 1 пушку, један пиштољ и 1 фотоапарат и други војнички плен. Са наше стране није било жртава — погинулих нити рањених.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Политички комесар
Стево Вукановић

Командант
Глигорије Шарановић

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ИО МАКЕДОНИЈЕ ОД
31 ОКТОБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУ-
ГОСЛАВИЈЕ О РАЗВОЈУ БОРБИ ОД 11 ОКТОБРА 1941 ДО
31 ОКТОБРА 1944 ГОД. НА ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
О № 32
31.X.1944 г.
у 16.30 часова

Препис
Оригинал послат Врхов. штабу

**ВРХОВНОМ ШТАБУ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ**

I. ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА

Војно-политичка ситуација у Македонији може се поделити у два периода: I период до капитулације Бугарске и II период од капитулације Бугарске до данас.

**Период до
капитулације
Бугарске**

I период:

У току зиме и раног пролећа ове године успели смо да створимо три главна центра у којима се борба све јаче и јаче развијала, а то су: кичевско-дебарски, тиквешко-прилепски и кумановски. У току зиме и раног пролећа изведене су акције доста великог обима, које су обухватале целу Македонију, као нпр су: 12-дневне борбе код Богомиле,² напад на Витолишки рудник,³ затим прелаз двају батаљона са делом Главног штаба од тиквешког терена по највећој зими и снегу на кумановски терен, потпуно разбијање дражиноваца на Козјаку.⁴ После тога напад на Ристовац,⁵ Кратово,⁶ Злетовски руд-

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СК Македоније.

² Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 12.

³ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 10.

⁴ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 24.

⁵ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 42.

* Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 48.

ник," напад на Кавадар⁸ и друге акције у којима су бутарске веће јединице биле разбијене. Поменуће акције уздрмале су целу Македонију, наша је војска добијала све веће симпатије народа и отпочео велики прилив нових бораца.

Разбијање дражиноваца на Козјаку било је од великог војничког и политичког значаја за Македонију и Србију. На ослобођеној територији убрзо су се формирале две српске бригаде. Војничким разбијањем дражиноваца на Козјаку задат је одлучан удар велико-српској реакцији у Македонији. Упорним политичким радом освојили смо масе које су биле под утицајем велико-српске реакције и тиме потпуно разбили најјаче упориште Драже Михаиловића у Македонији.

Бугарске фашистичке власти нарочито је погодило дејство на кумановском терену из разлога што се ту дејствовало на главну железничку пругу Скопље — Ниш и на једину главну њихову везу са Македонијом Куманово — Ћустендил. Поред тога овде су се повезале и сарађивале македонске и српске н.[ародно] о.[слободилачке] оружане снаге и бугарске партизанске јединице" и створиле велику слободну територију од Криве Реке до Црне Траве, која је постала центар скупљања свих политичких снага Македоније.

Овим борбама нанети су силни ударци бугарском окупатору, те је он осетио снагу НОВ Македоније и јачину НО покрета, увидео је" какву смртну опасност они претстављају за њега. Због тога су бутарски фашисти приступили организацији једне широке и снажне офанзиве, са циљем да униште нашу НОВ и угуше НО покрет Македоније.

На крају априла месеца бугарске окупаторске снаге отпочеше са великом офанзивом¹⁰ на кумановско-врањском терену. Офанзива је припремана у априлу месецу и учествовале су сле-

⁷ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 45.

⁸ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 76.

⁹ Батаљон „Христо Ботев" (формиран децембра 1943 год. на планини Кожуф) и Ћустендилски партизански одред

¹⁰ Ова офанзива, позната као пролећна, отпочела је 30 априла а завршила се 20 јуна 1944 год. (види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 61).

деће јединице: 14 дивизија са 51, 53 и 56 пеш. пуком, 29 дивизија са 41, 50 и 52 пеш. пуком и 14 ловном дружином; осим тога I армиски пеш. пук, делови 21 пеш. пука из Грчке, 13 и 3 пеш. пук, 1 и 2 коњички пук, сви са придодатом брдском артиљеријом; поред тога учествовале су жандармериске и контрашке арнаутске јединице.

Борбе у току ове офанзиве трајале су два месеца. Офанзива се проширила на целу Источну Македонију, те је касније узела учешћа и 17 пеш. дивизија са својим 48 и 49 пеш. пуком.

Ова офанзива има две фазе. У првој фази наше јединице воде борбе од Осогова до Црне Траве и назад до Козјак планине.¹¹ Овде најзначајније борбе су: заузеће Кратова, борбе на Лисцу (Осогово), Чупином Брду, на Бесној Кобили (Црноок) и на Станикином Крсту код Црне Траве — борбе су свуда биле врло жестоке и наше су јединице показале велику ударну борбену споеобност и нанеле велике губитке непријатељу.

Друга фаза је од 19 маја до 19 јуна.¹² Наше јединице нису могле да се одрже на кумановском и врањском терену, због тога је донета одлука да се пређе у контра-офанзиву кроз Источну Македонију. У току овога месеца III бригада водила је врло жестоке борбе, у којима је непријатељ разбијен, кумановско-врањски терен поново је ослобођен и створени су услови за дејство једне јаче јединице на Плачковизи, после чега је уследило формирање на плачковичком терену IV бригаде.¹³

Ангажовањем главних окупаторских снага у офанзиви у Источној Македонији, олакшане су могућности за офанзивне операције наших снага у Јужној и Западној Македонији. У том периоду II бригада рашчишћава мориховско-тиквешки терен, а I македонска и I косовско-метохиска бригада ослобађају Дебарца и Малесију.¹⁴ Наневши немачким и бугарским окупаторима и албанским снагама јаке ударе и тешке губитке,

¹¹ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 61.

¹² Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 89.

¹³ Четврта македонска бригада формирана је 25 јула 1944 године.

¹⁴ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 78.

ослобођени су градови Дебар и Кичево. Док је народ у Источној Македонији развој ових борби пратио са зебњом, дотле је народ у осталим деловима Македоније, верујући у снагу своје војске, гледао са пуним поверењем на успешан исход операција. Разбијањем те офанзиве после двомесечних жестоких борби и успешним офанзивним операцијама у Јужној и Западној Македонији морал код народа се високо подигао, ауторитет војске много порастао, разбијена је резервисаност народа у Источној Македонији и стварају се услови за формирање јачих јединица.

После ових борби учвршћена је слободна територија од Криве Реке до Црне Траве, на којој се на Илинден 2. VIII. ове године у Пчињском манастиру по први пут у историји македонског народа одржава Прво заседање Антифашистичког собрања народног ослобођења Македоније — АСНОМ. Само одржавање Собрања са његовим историским одлукама, којима је ударен темељ македонској држави, организационо се учвршћује и даје нов снажан полет НО покрету и отпочиње масован прилив у војску.

У августу месецу међународна ситуација јасно је показивала да ће уследити ускоро капитулација Бугарске. Код такве ситуације покушали смо да дођемо у додир са бугарским командантима не би ли пришли на нашу страну са својим јединицама, но паралелно са тим извршили смо низ напада на бугарске гарнизоне и комуникације. Покушаји наши да наговоримо бугарске команданте да пређу на нашу страну нису нам успели, но у нападима на гарнизоне и комуникације имали смо успеха, тако пруга Куманово — Врање била је разорена по целој дужини. Сви мостови, сем код Ристовца, порушени су, све железничке станице уништене, затим за дуже време разрушена је пруга Скопље — Велес и за стално овладали смо друмом и пругом Прилеп — Велес од 1. IX. и до данас их држимо. Заузети су: Кратово, Берово, Бујановац, Брод, Крушево, два пута заузели с. Страцин, ослобођени су заробљеници из скопског затвора,¹⁵ у

¹⁵ Из скопског затвора Идризово ослобођено је око 300 политичких затвореника — а не заробљеника (види док. бр. 26).

многим борбама на отвореном терену разбијене су веће бугарске јединице. У току ових борби рађа се и наша I дивизија.¹⁶

Услед слабог дејства наших јединица на терену Поречја угнездила се била једна слабија фупа Драже Михаиловића. Споразум Тито—Шубашић потпуно је деморалисао вође и вођице Драже Михаиловића на овом терену, а са друге стране нашим успесима и ослобађањем велике територије били су притешњени и натерани на капитулацију.

Бугарски команданти, нарочито командант армије генерал Кочо Стојанов и команданти дивизија су били фашизирани официри и хтели су да служе Немцима до последњег момента. Они су покушавали у току месеца августа да припреме једну офанзиву већих размера него пролетња, но развој међународне ситуације омео Је извођење те офанзиве. У току саме капитулације продужили су да служе Немцима, сматрали су објаву рата „симболичном“, због чега су и довели војнике да буду без борбе разоружани, покушавали су и да се споразумевају са Немцима. На сва наша наговарања нису хтели да ратују против Немаца и због тога смо већи део 15 и 29 дивизије и део 14 дивизије разоружали, само део 15 дивизије (и то два батаљона 45 пеш. пука¹⁷ и 15 арт. пук са нашим трима бригаама)¹⁸ под командом пуковника Младенова водио је борбе против Немаца у Прилепу.

Од капитулације Бугарске до данас

II период

Капитулација Бугарске 9.IX. нас је затекла са 11 бригада. Но предвиђајући благовремено капитулацију Бугарске и нагли прилив бораца израдили смо план и распоредили снаге за искоришћење бугарске капитулације и организирано прихватање њихових бораца. У том погледу издате су и инструкције (доцније ће бити изнет план).

¹⁶ Четрдесет прва дивизија формирана је 25 августа 1944 године у с. Шешково.

¹⁷ Од ова два батаљона формиран је 9 септембра 1944 год. један ојачани пешадиски батаљон. О борбеним дејствима ових бугарских јединица види док. бр. 32, објашњење 3.

¹⁸ Четрдесет прве дивизије

По капитулацији Бугарске већи део Македоније је ослобођен; Немци су успели да се задрже у Скопљу, Битољу, Велесу, Куманову, Штипу и Охриду. Развише се тешке борбе, нарочито код Прилепа, Струмице, Кавадара и у Малешу и Немци успеше да овладају главним железно-пуглош чворовима који им требају за лакше пробијање из Грчке кроз Македонију на север.

Прилив бораца је био велик, цео македонски народ се дигао на устанак. Наше дотадање бригаде нису биле у стању да их организационо обухвате и политички учврсте, што је требало да се спроведе у току саме жестоке борбе. Због тога се наметну нужа да за извесно време (после пада Прилепа и Струмице)¹⁹ извучемо јединице из сталног контакта са непријатељем, да се организационо учврсте и припреме за операције већег стила које нам је ситуација наметнула. Из тих разлога јединице су постављене на комуникације, ту су оне изврргиле реорганизацију и кроз низ борби са немачким колонама на комуникацијама пошле путем учвршћавања.

Сада су отпочеле операције већих размера. План за те операције је следећи:

Јединице Брегалничког корпуса по рашчишћавању Малешке котлине са једном дивизијом да овладају Струмицом и да избију у долину Вардара код Ђевђелије са две бригаде, а са једном бригадом на Криволак. Са 50 дивизијом да рапчисте долину Брегалнице од Царевог Села до Штипа, заузму Штип, а потом ова дивизија да се упути на Велес и даље ка Скопљу преко Катланова.

Јединице Скопског корпуса да прекину саобраћај у Качаничкој Клисури, затим комуникацију Скопље — Тетово, са једном бригадом да садејствују бутарским снагама²⁰ ка Куманову.

Јединице Битољског корпуса са две дивизије да нападну Прилеп, а затим да наступају ка Битољу. Једна дивизија (48), пошто је овла-

¹⁹ Прилеп и Струмица први пут су ослобођени 9 септембра, а коначно: Прилеп 2 новембра 1944 год. и Струмица 5 новембра 1944 год. (види док. бр. 46).

²⁰ То је била Прва армија отечественофронтовске Бугарске.

дала Охридом и Стругом да нападне на Кичево, а затим да продужи наступање ка Гостивару и на тај начин да олакша операције код Скопља.

Извођење тога плана је отпочело. Сада је Малешка котлина очишћена, долина Брегалнице од Царевог Села до јужно од Кочана ослобођена је од Немаца, воде се борбе код Струмице и Штипа.

На простору Куманово — Скопље воде се борбе и спроводи се план.

Битољски корпус²¹ напао је на Прилеп,²² заузео га и на правцима ка Битољу и Градску са новим снагама воде се борбе које упорно настоје да успоставе саобраћај на комуникацији Битољ — Прилеп — Градско.

II. ОРГАНИЗАЦИОНИ РАЗВОЈ

Од почетка Први партизански одреди формиран су устанка до фор- 1941 године у октобру месецу, на терену Кумановско: Кумановски одред, на Скопској Црној Гори: Скопски одред, код Прилепа: Прилепски одред. мирања зона

Кумановски одред формиран је 11 октобра, а 13 октобра био је опкољен и разбијен.

Скопски одред је животарио без акција и у децембру месецу се распао.

Прилепски одред одржао се на терену уз мање акције преко зиме 1941—42 г. Његово малено језгро послужило је за формирање јачег одреда у пролеће 1942 године и одржао се на терену уз мање акције преко лета и јесени, а по доласку зиме растурен је услед велике реакције. Део одреда је презимео у битољском крају, а други део у Грчкој и Албанији. У току 1942 године напорним радом створени су, поред Прилепског, још Крушевски, Битољски и Велешки одред.²³ За обједињавање њиховог дејства формирано је оперативно руководство на терену поред Главног штаба који је био у Скопљу.

" Ови одреди извели су низ успешних акција, као што су напади на полицајске учестакe,²⁴

²¹ Други корпус НОВ и ПОМ, односно Петнаести корпус НОВ и ПОЈ.

²² Види објашњење бр. 19.

²³ О активности ових одреда види Зборник, том VII, књ. 1. док. бр. 28, 33, 34, 39 и 66.

²⁴ Види Зборник, том VII, књ. 1, док. бр. 39 и 66.

општине, а вођене су и борбе на терену са бугарским потерним одељењима.²⁵

У великој бугарској офанзиви у децембру 1942 год. где су ангажоване читаве дивизије и цео полициски апарат, после низа борби разбијен је Велешки одред, а остали одреди пребацили су се углавном на грчку и албанску територију, остављајући на терену мале групе.

Овако слаб развој партизанског дејства у току 1941 и 1942 године одраз је погрешног схватања о објективним условима за развој Народно-ослободилачке борбе у Македонији, као и погрешан избор терена за оформљавање и прекаљивање првих одреда.

Доласком друга Светозара Вукмановића-Темпа, делегата Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Народно-ослободилачки покрет у Македонији добија нов курс у раду и извршава се преокрет.²⁶ Разбија се потпуно опортунистичко схватање о тобожњем немању услова за оружану Народно-ослободилачку борбу у Македонији, правилно се процењују и избирају просторије за оформљавање и учвршћивање првих партизанских одреда и правилно се одабирају снаге, које ће развити НО борбу и дићи цео народ на устанак.

У току 1943 године успела су се створити жаришта борбе: кичевско, дебарско, преспанско, тиквешко и кумановско са истоименим јаким одредима.

У Источној Македонији покушај стварања једног жаришта није успео. Плачковички одред у самом почетку разбијен је и уништен.²⁷

У овој години ствара се Народно-ослободилачка војска Македоније. 11.XI.1943 г. формирана је у с. Сливову (Дебарца) I македонско-косовска бригада бројне јачине 500 бораца. 20. XII. исте године формирана је II македонска бригада у селу Фуштане (Маглена) бројно јака 350 бораца.

" Специјалне окупаторске јединице за борбу против партизана, у чијем су саставу, поред војника, били и полициски агенти. Светозар Вукмановић-Темпо дошао је у Македонију фебруара 1943 године, као делегат ЦК КПЈ и Врховног штаба НОВ и ПОЈ.

" Види Зборник, том VII, књ. 1, док. бр. 159.

Ове брихаде организиано су се учврстиле и прекадиле у низу борби са немачким и бугарским окупаторима, као и са арнаутским бандама.

Почетком 1944 године ствара се Група батаљона од Преспанског батаљона и батаљона „Христо Ботев“ — формиран од прешлих и заробљених бугарских војника на челу са храбрим командантом потпоручником Дичом Петровим.

У фебруару ова Група батаљона извршава историски поход са Кожуф планине, поред Солуна прелази Вардар и пребацује се у Источну Македонију и стиже на кумановски терен.

Покретом и борбом кроз Источну Македонију народ је упознао у нашим јединицама своју народну војску, у борцима заштитнике и поборнике његове слободе што му скида са очију вео велико-бугарске пропаганде.

Доласком на кумановски терен формира се 26 фебруара III македонска бригада у с. Жегњане. На овом терену повезују се македонске и српске јединице и бугарски партизани и тесно сарађују у борби.

После велике тролетње офанзиве у току месеца маја и јуна створени су услови у Источној Македонији и формирана је IV македонска бригада 25 јула 1944 године.

ЗАКЉУЧАК:

Крајем јула месеца 1944 године у Македонији оформљене су:

I, II, III и IV македонска бригада од којих прве три прекаљене у борбама, а IV тек оформљена.

Азотски, Поречки, Тиквешки, Преспански и Плачковички одред.

Укупно бројно стање око 3000 бораца.

Формирање
и дејство
зона

Предвиђајући капитулацију Бугарске извршене су нужне организационе припреме за разоружање бугарске војске и обухватање целе Македоније.

Македонија у границама Југославије подељена је у 4 оперативне зоне:

I скопска зона,

II битолска зона,

III брегалничко-струмичка зона и

IV дебарско-кичевска.

Циљ поделе територије Македоније на 4 зоне био је да се обухвати цео терен, обједини дејство бригада и одреда и формирају војно-позадинске власти.

На територију сваке зоне упућена је по једна бригада као језгро за прихват и формирање новог људства.

Овако формиране зоне дејствовале су закључно са капитулацијом бугарске војске.

У свом животу од 1 августа до 10 октобра штабови оперативних зона успели су да организују позадинске војне власти, прихвате масовни прилив нових бораца и формирају:

На терену Скопске оперативне зоне формиране су поред III бригаде: VIII, XII, XVI, XVII и XVIII бригада груписане у две дивизије:

42 дивизија са III, VIII и XII бригадом, нова дивизија²⁸ са XVI, XVII и XVIII бригадом.

На терену Битољске оперативне зоне формиране су поред II бригаде: V, VII, IX и XI бригада, груписане у две дивизије:

49 дивизија са IX, X и XI бригадом и

41 дивизија са II, V и VII бригадом.²⁹

На терену Брегалничко-струмичке оперативне зоне поред IV бригаде формиране су још: XIII, XIV, XIX, XX и XXI бригада груписане у две дивизије:

50 дивизија са XIII, XIV и XIX бригадом и

нова дивизија³⁰ са IV, XX и XXI бригадом.

На терену Кичевско-дебарцке оперативне зоне, поред I бригаде, формиране су: VI, XV и I македонско-шитгарска³¹ бригада груписане у:

48 дивизију.

Овако оформљене бригаде извршиле су разорување већег дела 15 и 29, а мали део 14 бугарске дивизије и наоружале се углавном из тога плена.

Формиране су потпуно војно-позадинске власти на целој територији Македоније, сем те-

²⁸ Кумановска дивизија

²⁹ У саставу Четрдесет девете дивизије биле су Пета, Седма и, касније, Једанаеста бригада, а у саставу Четрдесет прве дивизије: Друга, Девета и Десета бригада.

³⁰ Педесет прва НО дивизија

³¹ Четврта шиптарска бригада

товске команде подручја. (Види скицу територијалне поделе зона.)³²

**Формирање
корпуса**

Пошто су зоне извршиле своје улоге настала је потреба да се дивизије чвршће обједине под директном командом штабова корпуса и да се образују корпусне војне области. У том циљу формирана су три корпуса, а територија југословенске Македоније подељена на три корпусне области, јер су то захтевали политички и војнички услови као и економска повезаност ових територија.

Подела је следећа:

I скопски корпус са 42 и Кумановском дивизијом

II битолски корпус са 41, 48 и 49 дивизијом и

III брегалнички корпус са 50 и Струмичком дивизијом.

Подела територије на корпусне војне области види се са скице.

Организација Главног штаба је у току. Скелет је постављен, попуњују се постепено одељења.

Шема формације види се из приложене скице.

За усавршавање и теоретско уздизање кадрова по корпусима су организоване:

школе гађања са циљем да се усаврши млађи старешински кадар.

При Главном штабу организована је официрска школа за усавршавање старијег старешинског кадра.

(Види приложене планове и програм наставе).

III. ПРЕГЛЕД ГЛАВНИХ ОПЕРАЦИЈА

**Први
период**

Сагласно са јачањем НОВ и ПО Македоније мења се и њен начин ратовања, тактика и циљеви њених операција. Углавном разликујемо три периода у развоју њених операција:

I период од пролетње офанзиве 1944 г. закључно;

II период од капитулације Бугарске и

III период до данас.

Редакција не располаже скицом.

I период се одликује применом партизанског начина ратовања у целој земљи: изненадни, снажни но краткотрајни ударци на непријатељску живу силу и технику, стално разарање његових комуникација, чишћење окупаторских, полицијских и административних органа са митинзима. Постепено се појављује тактика упорног држања и одбране ослобођене мање територије, препади на мање градове.

Други период

У овом периоду се примењује начин ратовања као и у првом периоду, но све акције су замашније и ширих размера. Ослобођавају се многа села и мањи градови, стварају се веће слободне територије и основно се руше непријатељске комуникације на великим дужинама. Ослобођене територије се бране снажно и успешно, прима се борба на отвореном терену са широком применом маневра.

л
Трећи период

Тактика овог периода се приближује тактици ратовања редовне војске, координира се рад већих јединица, употребљује се артиљерија, развија се координација рада пешадије и артиљерије у борби. Ослобођен је велики део земље и приличан број градова. Наша војска држи чврсто ослобођене градове и затвара непријатељу комуникације, не само рушењем, него препречујући се његовој војној сили на истима, примајући борбу на ослобођеном терену, борећи се успешно данима и недељама.

НАЈВАЖНИЈЕ ОПЕРАЦИЈЕ У ПРВОМ ПЕРИОДУ

Месеца септембра наше јединице у сарадњи са албанским партизанима ослободиле су градове Дебар и Кичево.³³

Новембра месеца 1943 године наши батаљони са косовеким и шиптарским јединицама поново су заузели на јуриш Кичево и заробили штаб позадише немачкој армији у Албанији заједно са командантом.³⁴

Новембра и децембра месеца исте године воде се многе жестоке и успешне борбе са не-

³³ Види Зборник, том VII, књ. 2, док. бр. 4 и 6.

³⁴ Види Зборник, том VII, књ. 2, док. бр. 71.

мачком војском и шиптарском реакцијом Цема и Мефаила. Непријатељ је претрпео тешке губитке.³⁵

Октобра месеца Тиквешки батаљон напада и уништава рудник „Дудица“ на Кожуфу и бугарски гранични подучастак „Лукар“ исто на Кожуфу.³⁶

I и II бригада месеца децембра извршиле су једновремено неколико успешних напада на граничне участак и објекте близу границе (Коњско, Мрежичко, Витолиште, Прждево и др.)³⁷

У јануару месецу 1944 г. I и II бригада разбијају једну немачко-бугарску офанзиву.³⁸ У другој офанзиви само на једном месту убијено је преко 120 немачких војника и официра.³⁹

Месеца фебруара I бригада на терену Прилеп — Богомила — Велес водила је жестоке борбе са три бугарска пука.⁴⁰ У исто време група батаљона — Преспански и бутарски „Христо Ботев“ је прошла по највећим снежним мењавама од планине Кожуф преко Вардара, Беласице, Ограждена, Плачковице и Осогова, улажући надчовечанске напоре и водећи тешке борбе са бутарском фашистичком војском, стигла је на Козјак планину, са циљем да појача Народно-ослободилачку борбу на кумановском терену и да уништи дражиновске банде, које су ту биле ухватиле корен.⁴¹

29 фебруара III бригада са једним Косовским и једним Јужно-моравским батаљоном и бутарским батаљоном „Христо Ботев“ напала је дражиновске банде — Вардарски корпус — код села Сејаца, разбила их и уништила. Тим ударом отклоњена је великосрпска опасност која се беше надвила над Македонијом и јужноморавским крајем.

27 марта III бригада и Косовски батаљон напали су, заузели и уништили железничку станицу Ристовац. Тим ударом ударило се по главној комуникацији на Балкану, железничкој линији Моравско-вардарском долином. У том на-

³⁵ Види Зборник, том VII, књ. 2, док. бр. 86, 88 и 102.

³⁶ Бугарски гранични подотсек „Лукар“ и рудник Дудицу нападао је батаљон „Страшо Пинџур“.

³⁷ и ³⁸ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 10.

⁴⁰ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 12.

⁴¹ Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 24.

паду наша је војека показала велику ударну способност не само на отвореном пољу него и у заузимању зграда и бункера. Резултат те борбе био је: уништавање свих железничких постројења, гарнизона од преко 200 војника и полидајаца, 4 транспортна воза са војничком спремом; заплени су били: 2 митраљеза, 10.000 метака, 2 кола и 25 товара разне војничке спреме.

III македонска бригада са два косовска баталона напала је 3 априла злетовске руднике Добрево и Пробиштип. Рудници су онеспособљени за дуже времена. Вођене су дводневне тешке борбе.

Код села Пусце 10 априла НГмакед. бригада разбија ловну дружину (батаљон) 56 пеш. пука и заплени осим многобројног војничког материјала и 1 топ.

III макед. бригада са Косовским батаљоном 25 априла напала је и заузела град Кратово. Заробљена је цела чета бутарске војске заједно са официрима, који су у центру града разоружани. Сва државна надлежства била су уништена и за дуже време било је отежано функционисање државног апарата. Запленио је 7 војничких камиона, 2 аутомобила, 4 минобацача, 4 митраљеза, 129 пушака, мушкетерије и другог војничког материјала. Заузеће Кратова је од великог моралног и војничког успеха наше војске, пошто је показала способност да заузима и градове поред целокупног војног и полицајског осигуравања по градовима. У очима нашег народа ауторитет НОВ Македоније подигао се још више.

Све ове борбе биле су тежак удар бутарској фашистичкој власти и зато је она предузела једну велику офанзиву са 10 пеш. и 2 коњичка пука, полиције, контраша, артиљерије и авијације. Офанзива је била жестока. Но цела жестина се излила над мирним цивилним насељењем, над којим су се извршила многа убиства, паљевине и грабежи. Села су се претворила у пепелишта, но дух народа и војске није се поколебао. Напротив, подигао се још више. За време непријатељске офанзиве наша војска водила је многе жестоке борбе као што су при Тломину, Црнооку и др. У борби код Тломина и Црноока где се водила жестока борба против

једне бутарске дивизије живо учешће узели су Косовски и Бугарски батаљон. У току саме непријатељске офанзиве III бригада са једним Косовским и Јужно-моравским батаљоном прешла је у контраофанзиву у Источној Македонији преко Осогова, Плачковице, Ограждена, Бела-сице, Круше и Кочанске планине. У тој контраофанзиви која је трајала један месец, од 19 маја до 19 јуна водиле су се тешке и жестоке борбе. Били су разбијени и делимично уништени 48, 49 и 52 пеш. пук и крволочни I армиски пеш. пук.

Наш народ из Криве Паланке, Кочана, Злетова, Царевог Села, Радовиша, Струмице, Удова, Ђаландова, Дојрана и околних села имао је прилику да види по неколико пута херојску борбу своје Народно-ослободилачке војске и панично бекство бутарске фашистичке војске, која је била разбијена сваки пут. У овим борбама наша је војска показала велику ударну способност. Са надчовечанским напорима издржала је све тежине партизанског ратовања скопчано са умором, глађу и другим. Удари, које је нанела окупатору су огромни и могу да јој служе на част. Резултати те офанзиве су: убијених 814 непријатељских војника и официра, заробљених 318, заплењен 51 тешки митраљез, 46 п. митраљеза, 14 минобацача, 585 пушака, 245.000 метака, 180 мина за минобацаче, 3 топа, 105 коња, 11 камиона и много друге разне војничке спреме.

За то време I и II бригада су исто у офанзиви и воде жестоке борбе.

II бригада врши демонстративне нападе на Кавадар и Неготино, руши железничку линију Велес — Ђевђелија, уништава телефонску мрежу по Тиквешу. У тешким борбама убија преко 100 бутарских војника и заллењује много оружја и војничког материјала.

Априла месеца 1944 године I макед. косовска бригада у борбама код с. Завој (на друму Охрид — Ресен) и код села Велмеја задала је тежак ударац бутарским фашистима. Непријатељ је имао преко 150 мртвих и рањених војника и официра.

У почетку месеца маја у току петодневних борби са Немцима и њиховим албанским слугама ова бригада је очистила цео простор између

Струге и Кичева (Дебарца) и основно порушила друм и железничку пругу Кичево — Струга, порушене су све жел. и телефонске инсталације, запаљене железничке зграде и нането непријатељу око 100 жртава.

Непријатељ је одмах са јаким снагама хтео да поврати Дебарца и зато предузео двострану офанзиву,⁴² са правца Струге и са правца Кичева. Бригада је затворила оба правца и пригизла борбу код села Извора и Ботуна. У отвореним борбама које су трајале 4 дана и ноћи, ксмбинирањем са веома вешто постављеним засадама нанесено је непријатељу преко 300 мртвих и много штете у ратној техници и материјалу. Потом се бригада једним делом пребацује на масив Бистре (простор Дебар — Кичево — Гостивар), ослободила је ту сва села и варошицу Галичник и затворила друмове: Дебар — Гостивар и Дебар — Кичево. Овом њеном офанзивом банде Цема Гостиварца претрпеле су око 100 мртвих и рањених. Други њен део пребацио се у Малесију (простор западно од друма Струта — Дебар), изазвао реакцију струшких и дебарских барјактара. Ударцима код Локова и Делагожда, у коме су Немци и Арнаути имали око 80 мртвих, Малесија је ослобођена, а реакција прешла у одбрану и потпуно се пасивизирала. Ту су се од I мак. кос. бригаде и од новопридошлих бораца формирале I македонска и I косовска бригада.⁴³

НАЈВАЖНИЈЕ ОПЕРАЦИЈЕ У II ПЕРИОДУ

Почетком јула Немци су, потпомогнути од албанских фашистичких банди, предузели велику офанзиву против НОВ и ПО Албаније. Дејством I македонске и I кос. метох. бригаде на друму Струга — Дебар и саобраћај по њему умногоме је олакшао I НО шиптарској дивизији, која је водила тешке борбе код Пешкопеје. 9 јула бригада су одавде извршиле напад на Дебар. Непријатељ је изгубио варош, претрпео велике губитке у материјалу и дао преко 400 мртвих. Положај I шиптарске дивизије код Пешкопеје

" Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 55, 62 и 64.

*³ Прва македонска и Прва косовска бригада формиране су јуна 1944 године.

је тиме олакшан, јер су обе бригаде привукле знатан део немачких снага, једновремено разбијена је и дебарска реакција. У уличним борбама пак борци су стекли нова искуства, научили се издржљивости и јакој артиљериској ватри и прекалили се.

15 јула потучена су 3 бугарска пука и потиснута са слободне територије код Куманова.

1 августа I македонска бригада у сарадњи са I НО шиптарском бригадом⁴⁴ ослободила је поново Дебар, наневши непријатељу још веће губитке.

4 августа II бригада, у сарадњи са грчким партизанима ослободила је Воден.

9 августа Немци су напали са 3000 бораца I бригаду на Караорману. Бригада је издржала целог дана до мрака и нанела непријатељу изванредно тешке губитке, а сама имала само 2 мртва и 1 рањеног.⁴⁵

III бригада заузела је Ристовац, уништила је железничку пруту и инсталације, ложионицу, 6 локомотива, 90 вагона натоварених са аутомобилима и авионским моторима и убила 36 бутарских фашистичких војника.⁴⁶

IV бригада заузела је Бујановац и тешко оштетила пруту и инсталације. 28 августа она је ослободила Берово,⁴⁷ а I бригада напала је Немце по целим Дебарцима која су после дводневних борби очишћена од Немаца. Убијено је и заробљено више од 250 Немаца, саобраћај, уз свесрдну помоћ целог становништва, веома је тешко оштећен.⁴⁸ Територија између Охрида, Струге, Галичника и Кичева је ослобођена.

22 августа, преко савезничке мисије, добијена је директива Врховног штаба,⁴⁹ да наша војска, између 1 и 7 септембра поруши пруте Велес — Прилеп, Велес — Скопље, Скопље — Кичево. По овој директиви издато је следеће наређење:⁵⁰

Четврта шиптарска бригада

Види док. бр. 11.

Види Зборник, том VII, књ. 3, док. бр. 42.

Види док. бр. 36.

Види док. бр. 28.

Редакција не располаже овом директивом.

Види док. бр. 18 и 24.

41 дивизија да поруши комуникацију Прилеп — Велес и у погодном моменту нападне и заузме Прилеп;

V бригада да поруши комуникације Чашка — Велес, Велес — Градско;

I македонска и I косовско-метохиска бригада да поруше комуникацију Гостивар — Кичево;

III бригада да поруши комуникацију Велес — Скопље;

IV бригада да рашчисти простор Струмица — Штип — Кочане — Царево Село.

Све јединице извршиле су постављене задатке у означеном времену.

30 августа јединице 41 дивизије разбиле су на друму Прилеп — Кавадар 1 немачку колону. Уништено 11 камиона, 17 мотоцикла и заробљено 30 Немаца.

II бригада освојила је железничку станицу Табановци, разрушивши пругу и инсталације. Прешевска бригада заузела је жел. станицу Прешево и уништила железничка постројења.

41 дивизија разбила је 1 немачку колону, уништивши 4 тенка, 2 блиндирана аутомобила, више камиона и мотоцикла. Заробљено је 10 Немаца и поубијано преко 100. Заплењено: 1 топ, 2 блиндирана аутомобила, 3 радио-станице и другог ратног материјала. Иста дивизија је очистила подручје Кавадараца, Велеса и Битол>а. Убијено је 50 бугарских војника и заробљено 150.

1 септембра I бригада је ослободила Кичево и убила преко 120 Арнаута.

III и VIII бригада нападе су скопски затвор, ослободиле 300 политичких затвореника, разбиле 1 бугарски арт. дивизион и убиле много војника; заплениле су 3 тона и други материјал. Потом су јако разрушиле комуникацију Скопље — Велес. На друму Прилеп — Кавадарци запаљено је 8 бугарских аутомобила, заплењено 250.000 лева, 750 кг ђона, 250 пари одела и др. Исто тако ту је разбијена 1 немачка колона и заплењено: 1 топ, 1 мотоцикл и др. Северно од Велеса бачен је 1 воз у ваздух, где је погинуло 200 официра разних штабова, који су се евакуирали.

Наше албанске јединице у сарадњи са албанским партизанима ослободиле су Дебар.

11 бригада напала је гарнизон Страцин, упала је у његове ровове и поубијала преко 30 војника и заробила 8. Запленила је доста ратног материјала. Бугаре су помагали немачки авиони.

17 бугарска дивизија предузела је офанзиву против наше IV бригаде. Офанзива је разбијена, уништен 1 батаљон и 1 бугарска чета, ослобођени су Берово и Вница, очишћена је од окупатора територија између друмова Штип — Кочани — Царево Село и Струмида — Радовиш — Штип.

7 септембра 12 бригада, која је имала 1.000 бораца, а само 60 пушака, заленила је 1 борна кола и 1 камион са посадом.

Македонска костурска бригада потпуно је очистила од ванчовиста 4 села у костурском рејону и запленила много оружја. Иста је упала у Лерин, убила 46 фашиста и уништила много материјала.

4 септембра код села Влачани порушен је тунел и мост, ухваћен 1 немачки транспорт и вођене су борбе преко целог дана 5 септембра. Сва појачања из Велеса разбијена су. Прута Велес — Скопље и Велес — Бевђелија стално је нападана од наших јединица.

11 бригада заузела је Кратово. 12 бригада заузела је Бујановац. Косовска бригада водила је тешке борбе код Брода.

9 септембра наше јединице зазеле су Кавадарци.

9 септембра наша 41 дивизија, водећи жестоке борбе са Немцима, на јуриш је заузела град Прилеп. Бугарски гарнизон је прешао на нашу страну. Ухваћен је огроман плен, побијено 400 Немаца, а заробљено 300.

IV ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА

(Види прилог)⁵¹

V СТАЊЕ АРТИЉЕРИЈЕ

У саставу овог Главног штаба образовано је арт. одељење, које ради на формирању арт. јединица, врши распоред арт. оруђа и стара се о

⁶¹ Редакција није могла да пронађе прилог.

снабдевању артиљерије свим артиљериским потребама.

Организација артиљерије за сада је извршена овако:

1. Формиране су арт. јединице, које се оспособљавају за борбу.

2. У току је формирање арт. центра за прикупљање артиљераца.

3. Организовано је отварање курсева за обуку артиљераца по корпусима. Исти почињу рад од 1 новембра.

СТАЊЕ АРТ. ЈЕДИНИЦА СПОСОБНИХ ЗА БОРБУ

1. Код I корпуса:

а) Македонска хаубичка батерија, која се састоји од:

— 2 хаубице 105 мм, М. 16, систем „Круп“ са 196 граната;

— 1 противоклопни топ 75 мм, „А.Б.С.“ М. 16, са 141 гранатом;

— 1 противтенковски топ 37 мм, „Борсиг РМ“ М. 1940 са 57 зрна.

У овој батерији имају још следећа оруђа, која су за сада неисправна:

— 2 хаубице 120 мм систем „Круп“;

— 1 противтенковски топ 37 мм „Борсиг РМ“ М. 1940;

— 2 противваздушна оруђа 20 мм „РМ“ (Кеттел1а11) М. 1939.

Бројно стање ове батерије: 157 људи, 82 коња и 20 кола.

Све ово налази се у селу Лисичу (15 км западно од Велеса).

б) У саставу 41 дивизије I корпуса у околини Скопља, налази се:

2 противтенковска топа 37 мм, систем „Шкода“, М. 1937 са 470 зрна.

Бројно стање: 23 човека и 37 коња.

ц) У саставу нове дивизије, Кумановске, налази се:

7 противтенковских топова 37 мм и

3 топа 75 мм.

За систем, модел и број зрна ових топова још нису добијени подаци. Крећу се помоћу товарне и теглеће стоке.

Бројно стање ове јединице: 243 човека.

2. Код II корпуса:

а) 2 105 мм, М. 1916, систем „Круп“ са 160 зрна.

Бројно стање: 56 људи, 36 коња и 10 кола.

б) 1 противтенковски топ 37 мм, систем „Шкода“, М. 1937, са 60 зрна.

Бројно стање: 8 људи и 2 коња.

ц) 3 неисправна оруђа, за која још нису добивени подаци, какви су и у чему су неисправни.

3. Код III корпуса:

У Софији припрема се 1 дивизион артиљерије за III корпус (још немамо извештаја да ли је пристигао). Састоји се од 2 брдске батерије 75 мм по 4 оруђа и 1 брдске хаубичке батерије 100 мм од 2 оруђа. Креће се помоћу товарне, теглеће стокe. Људство: Македонци који су служили у бугарској војсци.

II ЦЕНТРИ ЗА ПРИКУПЉАЊЕ АРТИЉЕРАЦА:

При сваком корпусу образују се ови центри — јединице од људства које је служило у артиљерији са циљем:

а) да обнове стара стручна знања и усаврше иста;

б) да се има на расположењу људство које ће примити и руководити са евент. запленим непријатељским оруђима.

Ови центри нису још оформљени, јер је прилив артиљераца у току. За I корпус ови центри се налазе у Лисичу и с. Жегњане (Кумановски срез). За Друти корпус у Крушеву, за III корпус већ су формиране 2 арт. бригаде са по 250 артиљераца и старешинским кадром. За организовање ових центара издата је наредба бр. 4, тачка II овог нагхаба, чији се препис прилаже као прилог број ...

III ЦЕНТРИ ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ОБУКЕ

Наређењем овога штаба брзј 1 од 19 о. м. наређено је, да се обука изводи при корпусима, код којих ће се образовати курсеви. У том циљу састављен је програм рада.

IV ПРОЈЕКАТ ЗА БУДУЋУ ОРГАНИЗАЦИЈУ АРТИЉЕРИЈЕ

Организација формације будуће артиљерије у македонској војсци зависиће углавном од инструкција и наређења Врховног штаба и од средстава са којима се буде располагало. Према нашем мишљењу у Македонији би требало формирати ове арт. јединице:

1 армиски артиљериски моторизовани пук великог домета и рушеће моћи, од 4 дивизиона (на 3 корпуса по 1 и 1 за резерву).

3 моторизована арт. пука (корпусна артиљерија) калибра 105 до 155 мм, од по 4 дивизиона (за сваку дивизију по 1 и 1 за резерву).

Сваки арт. пук дивизиске артиљерије да буде овог састава:

1 дивизион брдских топова 75 мм са товаргогм коњима;

1 дивизион брдских хаубица 100 мм са тандем-вучом;

1 дивизион пољских топова (сличних онама М. 28, 80 мм);

1 моторизовани дивизион хаубица 100 мм са дометом преко 10 км.

Ако ће сваки корпус у Македонији у своме саставу имати по 3 дивизије, онда би број арт. дивизиона износио 52 (4 армиска, 12 корпусних и 36 дивизиских), од којих 25 моторизованих и 27 са коњском вучом — товарима.

Моторизоване арт. јединице треба да буду оспособљене и за вожење са сточном вучом.

Батерије и дивизиони са сточном вучом у свом саставу да имају по неки камион, који би олакшао дотурање муниције и др. потреба.

За време мира сваки дивизион био би претстављен са по једном батеријом дотичног калибра и вида, код које би се изводила обука и тако стварао обвезнички кадар за дотичне дивизионе.

За време мобилизације свака батерија била би језгро дивизиона.

Сваки штаб дивизије и корпуса у свом саставу треба да има артиљериско одељење са командантом дивизиске, односно коргусне артиљерије.

Арт. одељење Главног штаба требало би да има ове отсеке:

Отсек за наоружање
Наставни отсек
Отсек за израду правила
Ађутантски отсек и

Аутомобилски отсек (без обзира на то, дали ће аутомобиле бити под командом команданта артиљерије у армији или не). Дислокација арт. јединица зависиће од ситуације дефинитивних граница корпусних области.

VI САНИТЕТСКА СЛУЖБА

Стање и њен развој од 1 јануара до 1 јула 1944

У прво време организација санитета изгледала је овако:

Постојао је санитетски референт бригаде, санитетски референти батаљона и санитетски референти чета. Санитетски персонал: 1 лекар, 1 студент медицине и 2 сестре нудиље. Санитетски референт бригаде је стручно лице — лекар, студент медицине или сестра нудиља. Они су стручним курсевима оспособили нижи санитетски персонал батаљона и чета. Spreма санитетских референата састојала се од санитетског ранца са оскудним санитетским материјалом. Материјал се добио преко НОО и од савезничких транспората.

Од априла месеца број лекара се увећао као и број нижег санитетског персонала. Исто тако успостављањем теснијих веза са градовима и ослобођавањем појединих градова као и преко савезничких транспората количина санитетског материјала се увеличава. Но све то није било довољно за једну праву медицинску помоћ. И поред свега тога није било, процентуално, велики број смртних случајева. Осим трбушних рана од куршума и фрактура костију, лобања са избацавањем моздане масе, које се обично свршавало катастрофом, све остале ране биле су срећно излечене. Тешке хируршке интервенције нису се вршиле, но мала хирургија је била заступљена. Разлог је томе недостатак лекара хирурга. Случајева заразних болести није било.

Болнице су формиране још у почетку у саставу бригаде и биле покретне. Транспорт раника вршио се на импровизираним носилима,

које су носили здрави борци, а касније коњима. Од месеца априла почеле су се оснивати сталне, добро камуфлиране болнице, руковођене од стручног персонала и штићене мањом војном јединицом. Снабдевање храном вршило се преко интенданата из околних села. Рањеницима је давано све што је било на расположењу, често одвајајући од следовања бораца. У другом полугођу повећањем наше војске и проширењем слободне територије јавља се потреба за реорганизацију санитета. План реорганизације предвиђа следеће:

- проширење постојећих и отварање нових болница са хируршким и интерним одељењима;
- снабдевање болница стручним персоналом и санитетским материјалом;
- постављање по командама подручја санитетских референата — лекара;
- придавање свакој бригади специјалисте-лекара;
- отварање курсева за обуку санитетских кадрова;
- отварање централног санитетског слагалишта, које ће снабдевати све болнице и војне јединице.

У времену до формирања корпуса успело је да се оствари од горњег плана следеће: проширене су постојеће болнице са хируршким и интерним одељењима; скоро при свакој дивизији образовале су се по једна и више болница; приступило се мобилизацији стручног персонала, да би се задовољиле неопходне потребе.

Постављени су нови лекари као и санитетски референти бригада и подручја. Стручним курсевима оспособљен је изванредан број нижег санитетског персонала. Формирано је централно санитетско слагалиште за снабдевање болница и јединица.

План после формирања корпуса је следећи:

1. постављање санитетских референата корпуса;
2. отварање корпусних болница и организација хируршке екипе;
3. формирање корпусних санитетских слагалишта и апотека у корпусним болницама;
4. отварање реконвалесцентних одељења;

5. рад на формирању дезинфекционих и дезинсекционих станица у командама подручја и месга као и у корпусним и дивизијским болницама;

6. отварање амбуланти у командама места.

Реализација овог плана у току је. Већ су постављени санитарски референти корпуса, формиране 2 хируршке екипе, 2 корпусна санитарска слагалишта и 2 реконвалесцентна одељења.

ПРЕГЛЕД САНИТЕТСКОГ ПЕРСОНАЛА ГЛ. ШТАБА I КОРПУСА

а) Главни штаб: 3 лекара и 1 апотекар

б) корпуси:

I корпус: 21 лекар, 2 апотекара.

Од ових лекара има: целокупног лекарства 13
хирурга 4
гинеколога 1
ренттенолога 1
стоматолога 2

II корпус: 20 лекара, од којих: хирурга 2
очних лекара 1
целокупног лекарства 17

и 1 апотекар.

III корпус: 17 лекара, од којих: хирурга 1
целокупног лекарства 16

и 1 апотекар.

Болнице:

I корпус има 7 болница.

II корпус има 6 болница.

III корпус има 1 болницу.

Свака болница има управитеља, полит. комесара, команданта, лекаре, апотекара, интенданта, сестре-болничарке, и други потребан персонал.

Постављене су на тешко приступачним за непријатеља местима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар

Начелник штаба

Командант

**ПИСМО СВЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА ОД ОКТОБРА 1944
ГОД. КИРУ МИЉОВСКОМ О НЕПРИЈАТЕЉСКОМ ГЛЕДАЊУ
РУКОВОДИЛАЦА ОТЕЧЕСТВЕНОФРОНТОВСКЕ БУГАРСКЕ
НА БОРБУ МАКЕДОНСКОГ НАРОДА¹**

Драги Киро,²

Још једно питање требаш поставити пред бугарску партију, а то је питање њиховог односа према нашој војсци:

1) У својој пропаганди преко радија они кажу: „наша народна војска се бори раме уз раме са славном Црвеном армијом, Народно-ослободилачком војском легендарног Маршала Тита и македонских партизана и бригада.“ Ако већ нијесу схватили да се македонске бригаде и дивизије налазе у саставу Народно-ослободилачке војске легендарног Маршала Тита то им треба поново казати. И још им треба казати да се наше јединице зову: „Македонске једигаше Народно-ослободилачке војске Југославије“.

2) Држање друга Копчева³ је непријатељско. Он говори Русима да се наше јединице не боре нити у долини Брегалнице нити на другим секторима. Ако друг Когчев лично не вјерује то нас се ништа не тиче, али кад већ жели да ту своју сумњу каже и Русима онда би требало да дође у наше слободне градове које је наша војска под тешком борбом ослободила. Трбало би да дође у Охрид, Ресен, Стругу, Дебар, Кавадар, Крушево, Брод и да чује грмљавину топона у непосредној близини Битоља, Прилепа и Скопља.

Поздрав

Темпо

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК СКМ. На документу нема датума, а писан је крајем октобра 1944 године.

² Киро Миљовски, претставник Главног штаба и ЦК КПМ у Бугарској

³ Члан ЦК Бугарске радничке партије (комуниста)

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ ОД 1 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ
И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ЧЕТРДЕСЕТ ОСМЕ НО
ДИВИЗИЈЕ ОКО СТРУГЕ И ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НА ПУТУ
БИТОЉ — ПРИЛЕП¹**

ШТАБ II КОРПУСА НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ

2/X1- 16 ч.

Стр. Пов. бр. 56
1. новембра 1944.

Секција: ПРИЛЕП — БИТОЉ
Размера 1 : 100.00

Час: 5
Крушево

Извештај о ситуацији
ка фронту подноси:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Према подацима и директним извештајима које је овај штаб примио од команданта овог корпуса,² дивизија и бригада ситуација на фронту је следећа:

На једном делу фронта 48 дивизије

0 нападама на Стругу од 18 до 24 октобра о. г. обавештен је већ тај штаб. Код овог напада на Стругу показало се незгодним то што је непријатељ имао концентрисане снаге од с. Ергова до Ђафа Сана, које је имало за последицу везивање ваших доста великих снага. Због тога је ова дивизија одлучила: да, пре него што изврши главни напад на Стругу, ликвидира ове непријатељске снаге. Ангажована два батаљона I бригаде и цела IУ-та бригада водили су борбу од 25 до 29 октобра о. г., у којој им је успело да протерају непријатеља преко старе југословенске границе. Непријатељски губици су били: најмање 30 мртвих и већи број рањених.³ Заробљено: 22 непријатељска војника и нешто материјала.

Одмах после тога, 29. о. м. увече, извршен је напад на непријатељски гарнизон у Струзи, који, према добијеним пода-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Командант корпуса Тихомир Милошевски налазио се у то време на тиквешком терену.

* За одмазду Немци су спалили с. Радолиште. Од пожара и митраљирања погинуло је око стотину стараца, жена и деце. — Губици Прве и Четврте шиптарске бригаде нису утврђени.

цима, броји око 1000 војника заједно са балистима. Напад на град је извршен са: 2 батаљона I бригаде, 2 батаљона XV бригаде и 1 батаљон IY-те бригаде, и то са свих прилаза граду. Два батаљона I[^]-те бригаде била су послана на Ђафа Сан ради обезбеђења. Напад није успео због: непријатељ је добро утврђен у граду, а терен око града је мочваран и непроходан, због чега се не може предузети шири напад већим снагама; као и због тога што IY-та бригада није извршила добијени задатак, него је дозволила да се једна немачка колона из Албаније пробије у град и снабде непријатеља храном и муницијом. Колона која је успела да се пробије из Албаније, успут је спалила с. Радолиште и убила 100 сељака Шиптара, као и доста жена и деце. Наши губици у тим борбама били су: 6 мртвих и 12 рањених. О непријатељским губицима немамо проверене податке.

Тридесетог увече непријатељ је покушао да се из Струге пробије ка Охриду, али у томе није успео. Борба је трајала око 2 часа и вођена ручним бомбама. Наши губици: 5 рањених и 2 мртва. Непријатељски губици нису познати.

Наше снаге налазе се у близини града, и то око њега са следећим распоредом: I-ва, IY-та и два батаљона XY-те бригаде. Један батаљон X[^]-те бригаде налази се у с. Чelopeку према Кичеву, ради обезбеђења. Непријатеља и даље држимо у блокади у гр. Струзи, нападамо га и узнемиравамо малим снагама.

I[^]-та бригада не може се сматрати оперативном јединицом, пошто је састављена од расутих елемената и пошто у досадашњим борбама није извршила ниједан задатак.

На делу фронта 49 дивизије

II-ги батаљон УН-ме бригаде водио је борбу, ноћу 30/31 у 12.19 часова, са једном немачком колоном која је покушала да пробије положај наших и оде у Прилеп. Главнина је била принуђена да се врати натраг у Битољ, док је неколико борних кола успело да се пробије до Прилепа. У овој борби било је оштећено 4 непријатељских оклопних кола.

31-X. Данас ујутру II-ги батаљон био је изложен јакој ватри далекометне артиљерије. Исто тако, данас рано непријатељске колоне биле су нападнуте од титовских авиона.⁴ Са битолског аеродрома узлетео је један непријатељски авион, али су га наши авиони оборили. Срушио се на Могилске Угаре. Железничка прута је дигнута у ваздух у дужини од 60 метара, северно од порушеног моста код с. Тројкрести.⁵

Дана 31 пр. м. у 12.45 часова била је нападнута једна јака непријатељска колона, у саставу од тенкова, блиндираних кола

* Авиони Врховног штаба Југославије, који су дејствовали скоро свакодневно на територији Македоније.

⁰ Пругу је срушила Техничка чета Пете бригаде.

и камиона. Борба је била сасвим кратка. Истог дана у 22 часа, једна чета П-ог батаљона напала је једну јаку непријатељску колону, у саставу од 8 тенкова, блиндираних кола, око 800 војника, као и комору са око 400 коњских кола.

Колона је била веома изненађена јаким митраљеском и пушкомитраљеском ватром, те је претрпела велике губитке, чији је број непознат."

На делу фронта 41 дивизије и 5-те бригаде

Због новостворене ситуације на фронтима, тј. пошто су Немци успели да се јаким снагама пробију у Прилеп из Битоља и Градског, наређено је: да се само 1X-та бригада, са малим деловима, постави изнад Прилепа, а сама главнина да се смести у с. Кокру.

ЈЕДАНАЕСТА, са малим деловима да се постави на простору с. Крстец — Никодин, а са главшотом да се смести у позадини фронта.

ДРУГА бригада да се постави на извесне маркантне тачке у свом рејону, а са главнином да се повуче у с. Присад.

У-та бригада, исто тако са малим деловима да се постави на извесне маркантне тачке, а са главнином да се повуче иза положаја.

Све ове бригаде извршиће свестране војне и политичке припреме, вршиће извиђања код непријатеља и изненадне нападе на истог. СПЕЦИЈАЛНО:

49 дивизија извепгава:

1. — 31.X. у 6 сати ујутру пошла је из Ресна за Охрид једна новоформирана непријатељска претходница, у јачини око 500 војника, од којих 120 на коњима, а 150 ненаоружаних Италијана. Претходница је била наоружана аутоматским оружјем, бацачима, са 3 топа, неколико тегљача, 80 коњских кола и око 50 аутомобила.

2. — Из Битоља извепгавају да се врши групирање и формирање једне веће колоне од разних непријатељских снага и јединица које се налазе у Битољу, са циљем: да се предузме покрет из Ресна за Охрид — Елбасан — Тирану и даље. Ово се потврђује тиме што је једна колона од око 150 камиона, натоварених разним војним материјалом и храном, у 12 сати стигла у Ресен и истоварила материјал. Иста колона вратила се одмах натраг у Битољ.

3. — Немци држе у својим рукама и запосели су положаје: Превалец и Превалец — Тавато, са око 600 људи добро

" Борба је била врло кратка, јер су се делови Седме бригаде, због огромне надмоћности непријатеља, повукли са положаја. Према исказу пуковника Васка Карангеловског, Бригада је имала 2 мртва и 2 рањена. Губици Немаца нису познати.

укопаних на положајима који служе за заштиту правца Битољ — Ресен.

4. — У 11.45 часова добили смо извештај из Охрида, који је предала извидница код Св. Наума, да су Енглези истог часа спустили падобранце око 500 људи,⁷ од којих се 50 упутило за Подградец, 50 за Ђафа Сан и 400 је пошло за Биклиште у правцу Лерина.

Горње вам се доставља са молбсм да примите к знању и надлежност.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком
Наум Наумовски-Борче

За команданта
Лазо Калајџијевски
Добри.

Начелник штаба
Инж. Илија Петковски

П. С. Накнадно вас обавештавамо да је ноћас, од 31 према 1, прошла за Прилеп 1 колона из Битоља, у јачини од 2000 Немаца.

БР. 121

ТЕЛЕГРАМ ПРВОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 1 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ НА ПУТУ СКОПЉЕ — КАЧАНИК ПРОТИВ НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ¹

Бр. 8, група 176, дан 1.XI.1944, час 8.35.

Ноћу 28/29 јединице² кумановске дивизије напале су непријатељску колону на комуникацији Скопље — Качаник. Уништено: 22 камиона, од којих 5 пуних са муницијом. Заплењено: 1 тешки митраљез, 3 Зорке,³ 17 пушака, 2 цгмајсера, 20.000 метака, 1 писаћа машина и др. материјал. Убијена 43 Немца. Од наших 4 мртва и 7 рањених.

Кслона је имала 300 камиона и борних кола. Помоћ је дошла из Качаника.

Чушкар⁴

Брајовић⁵

⁷ Вест је нетачна.

¹ Телеграм је преписан из књиге телеграма Првог корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Шеснаеста бригада Кумановске НО дивизије

³ Немачки пушкомитраљез

* Боро Чушкар, политички комесар Првог корпуса

⁵ Петар Брајовић, командант Првог корпуса

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
1 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧ-
КОГ КОРПУСА О БОРБАМА ЧЕТВРТЕ, ДВАДЕСЕТЕ И АР-
ТИЉЕРИСКЕ БРИГАДЕ 31 ОКТОБРА И 1 НОВЕМБРА ПРО-
ТИВ НЕМАЧКИХ СНАГА¹

ШТАБ 51 ДИВИЗИЈЕ

Бр. 102

1.XI.1944 год.

Положај

у 21.15 часова

ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА

Пехчево

Данас, од 12 до 16 часова, наша XX бригада водила је борбу² са непријатељем, који је био пошао у три колоне из струмичког гарнизона. Противник је бројао око 600 људи. Бригада се, према последњем извештају, задржала на линији Попчево и к. 717.

Четврта бригада је исто тако водила борбу данас, од 12 до 17 часова, на линији између Три Воде и Чепели. Бригада је била у заседи на комуникацији Валандово — Струмица. Противник је нападао из правца Костурина са 300—400 бораца, потпомогнут једном артиљериском батеријом. Око 17 часова бригада се повукла и заузела положај између к. 477 и Чепели.³

XXI бригада помогла је малим снагама лево крило наше XX бригаде — између к. 717 и села Водаче.

Артиљериска бригада је 30 и 31.X. о. г., ноћу, напала противника у селима Градошорци, Василева и Добрејец — на путу северно од Струмице. Бригада је, према најновијем извештају, уништила нагазним минама три противничка камиона.

0 жртвама, како нашим, тако и противниковим, бригаде нису послале никакав извештај.

Известили смо вас раније да је противник 31.X. о. г. појачао свој гарнизон у Струмици са око 600 бораца, који су дошли из Валандова. Данас — 1.XI. о. г., међутим, у Валандово је дошло отприлике још исто толико војника из Ђевђелије и

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борба је вођена на линији с. Попчево — с. Раборци — с. Три Воде. Према оперативском дневнику Педесет прве НО дивизије, Немци су имали око 30 мртвих. Губици Бригаде нису утврђени.

³ Резултат борбе није утврђен.

Дојрана. Један део ових, појачан снагама са Костурина, напредовао је ка Струмици и одбацио напху IV бригаду.

У струмичком гарагизону налази се сада око 1000 војника. У селу Владевци — на путу Струмица — Радовиш око 160 војника. Према најновијим обавештењима, и у селу Радичеву се налази око 40 војника. На путу Валандово — Струмица има непријатељских посада, и то: на Голешу, Костурину, Василици, Три Воде, Раборци, Чан Чифлику. Јачина ових снага сваки пут се мења. Може се захључити да противних своје снаге гребачује са јута ка Скопљу и да путем појачава струмички гарнизон. Немамо тачних података о противниковим снагама и њиховом распореду према Новом Селу.

Бугарске снаге — 5 пук и 7 рилска дивизија, данас нису биле активне. Пети пук се још увек налази на Палазлији.

С обзиром да су војници бригада уморни од вођене дводневне борбе, а да не бисмо дали противнику могућност да нас напада како он жели, пошто је сазнао јачину и распоред наших снага, штаб дивизије издао је бригадама наредбу са следећом садржином:

IV бригада да запоседне простор код села Чепели, обезбедивши се са правца Валандово, Костурина и Попчева.

XX бригада да се смести у селу Ричу, обезбедивши се са гравцз Попчева, Струмице и Велуса.

XXI бригада да се смести у селу Варварици, обезбедивши се са правца Струмице и Владевци.

Артиљериска бригада да остане на простору Нова Махала, Чамакли и Амзали, а да дејствује ка Струмици и преко ноћи очисти мале противникове посаде у селима према Струмици, као и да минира друм Струмица — Владевци.

Првим трима бригадама потребан је одмор бар од једног дана, као и да би попуниле муницију, која још није стигла.

Уколико бугарске снаге почну дејствовати са своје стране, ми ћемо наше снаге послати на ранији задатак. Уколико Бугари не буду активни, намеравамо да очистимо противникове гарнизоне на комуникацији Струмица — Радовиш и поново на ову комуникацију поставимо наше снаге.⁴

Штаб дивизије од 8 сати 2 о. м. налазиће се у селу Варварици ради сређивања бригаде која ће бити тамо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
потпуковник,
Јован Ђуровић

Командант
Кирил Михајловски
Грујица"

* Бугарске снаге (отечественофронтоске) и даље су биле неактивне, изузев повремене чарке с непријатељем. Терет борби на сектору Струмице, до завршетка операције, остао је на јединицама Педесет прве НО дивизије, иако су бугарске снаге имале бољу техничку опрему.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА СЕДМЕ БРИГАДЕ ОД 2 НОВЕМБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О УНИ-
ШТЕЊУ НЕМАЧКОГ ТРАНСПОРТА НА ПРУЗИ БИТОЉ —
ПРИЛЕП КОД С. ЛОЗНАНИ¹

ШТАБ
7 БРИГАДЕ
2.XI.1944 године
с. Бучин
час 7

ШТАБУ 49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

с. Гонеш

Допунски извештај о ситуацији
на фронту 7 бригаде

Из извештаја примљеног од Првог батаљона, сазнаје се да су се непријатељске снаге, у јачини од 60 непријатељских војника, са 4 до 5 топова, укопале код порушеног моста код с. Тројкрсти. Ноћу између првог и другог XI пругом Битољ — Прилеп прошао је воз, композиција од 30 до 35 вагона, «који је обезбеђивала непријатељска колона која је ишла друмом за Прилеп, у јачини: блиндирана кола, пешадија и тенкови. Воз је ишао полако, упоредо са колоном која га је штитила.

Лево крило батаљона код с. Лознани, где се одваја пруга од друма и савија код порушеног моста с. Тројкрсти, напало је један непријатељски транспорт ураганском ватром из тешких митраљеза, пушкомитраљеза и пушака.

Непријатељска композиција била је препуна разном муницијом: топовском, митраљеском, пушкомитраљеском, минобацачком, разним бомбама и експлозивним материјалом, као и разним тешким и лаким аутоматским оружјем.

Од светлосних рафала аутоматског оружја батаљона први вагони воза били су запаљени, те је одједном, невероватно јаком детонацијом, почео да експлодира један вагон за другим који су били препуни горе наведеним ратним материјалом. Велика детонација запаљене композиције трајала је непрекидно више од једног сата, док су се појединачне експлозије могле чути до УЈУТРУ-

Запаљена муниција падала је на све стране, као и трачнице на прузи заједно са дрвеном подлогом, затим бандере и делови изгорелих вагона. Значи, сама пруга, као и насип, пот-

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

пуно су уништени у дужини од око 80 метара. Самим тим, за дуже време железничка прута на овом правцу није пролазна.

Део колоне, која је ишла друмом и обезбеђивала воз, продужио је за Прилеп, док се други део вратио у Битољ.

Резултат борбе је следећи:

ПОТПУНО УНИШТЕНА КОМПОЗИЦИЈА ОД 30 ДО 35 ВАГОНА ПРЕПУНИХ МУНИЦИЈЕ И АУТОМАТСКОГ ОРУЖЈА. НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЖРТАВА ИМА УКОЛИКО СУ СЕ ЉУДИ ДАЛАЗИЛИ НА САМОЈ КОМПОЗИЦИЈИ КОЈА ЈЕ БИЛА ЗАПАЉЕНА.

Исти батаљон — Први, повукао се са положаја и данас УЈУРУ вратио се у с. Бучин без једне чете која је остала на положају.

Трећи батаљон, који је био смењен од Првог батаљона, налази се у с. Бучину.

Данас, 2.XI., сви батаљони, као и Други који је јуче повучен са положаја с. Српци — Беранци налазе се у с. Бучину, где ће добити нове задатке за обезбеђење друма Битољ — Прилеп и уништавање непријателзских колона које би се евентуално појавиле из Битоља за Прилеп, као и за уништавање комуникација, како би спречили извлачење непријатеља из Битоља за Прилеп.

О распореду и акцијама јединица бригаде известићемо вас накнадно.

С. Ф. С. Н.

Зам. политичког
комесара
Кочо²

Начелник штаба
Алфонс

Командант
П. Гудовски

¹ Пецо Божиновски

**ТЕЛЕГРАМ ПРВОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
2 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МА-
КЕДОНИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ ОСМЕ И ДВАНАЕСТЕ
БРИГАДЕ НА СУХОЈ ГОРИ И КОМУНИКАЦИЈИ СКОПЈЕ —
ТЕТОВО ПРОТИВ НЕМАЦА И БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹**

Бр. 10, група 85, дан 2.XI.1944, час 8.06.

У борбама на Сухој Гори и комуникацији Скопје — Те-
тово, 25 и 26 октобра, против шиптарских банди и Немаца,
убијено је преко 300 непријатељских војника, а рањено 400.²
Цемо³ мобилише насилно и православце.

Чушкар

Брајовић

¹ Телеграм је преписан из књиге телеграма Првог корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Борбе је водила Осма и Дванаеста бригада Четрдесет друге дивизије. Наши губици нису утврђени.

³ Цемо Ситница, вођ балистичких банди на сектору Гостивар — Кичево. Органи народне власти убили су га, као одметника, 1945 године.

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 2 НОВЕМБРА 1944
ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА ЗА НАПАД НА ПРИЛЕП
РАДИ ОСЛОБОЂЕЊА ОД НЕМАЧКОГ ОКУПАТОРА¹**

ШТАБ
V МАКЕДОНСКЕ Н. О.
УДАРНЕ ПРИЛЕПСКЕ
БРИГАДЕ
бр. 54
2.XI.1944 год.
положај
14.15 часова

Н А Р Е Д Б А

Секција Прилеп — Битољ 1 : 100.000

Према подацима које су сакупили наши извиђачки органи, непријатељ је повукао скоро све посаде са положаја: Варош — Маркове Куле к. 990. Осим тога, према подацима, изгледа да се непријатељ повлачи и из града.

Пошто наша бригада, према основној наредби дивизије, има у задатак да нападне Прилеп са његове северозападне стране, према новоствореној ситуацији штаб бригаде је [донео одлуку] да [бритада] нападне и ослободи Прилеп.²

Зато, —

НАРЕЂУЈЕМО:

Да водник извиђачког вода одмах отпочне извиђање на простору: Урушица — Садово — Дургаз — Корчев Дол и о резултатима одмах поднесе извештај.

1 батаљон, са 3 тешка митраљеза, 1 тешким минобацачем и 1 лаким минобацачем, са досадашњег положаја да крене у правцу: к. 1135 (Заградски Камен) — Маркове Куле, са задатком да овлада и поседне положај Маркове Куле. Чим овај батаљон запоседне, тј. изврши добар распоред на положају, одмах ће дати сигнал са 2 зелене и 1 црвеном ракетом да је готов. Штаб 1 батаљона обележаваће своје место са 2 беле и 1 зеленом ракетом.

2 батаљон, са 1 тешким митраљезом, 1 цон булом, 1 противтенковском пушком и 1 лаким минобацачем, чим види-спази сигнал који ће дати 1 батаљон са Маркових Кула, одмах ће

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Прилеп је ослобођен 2 новембра 1944 године.

поћи са положаја: к. 726 — к. 797 (источно од с. Мажучиште) — Преслоп, правцем: Институт — с. Варош — Монопол у Прилепу, пробиће се у северни део града и чим очисти тај део, поставиће обезбеђење, тј. затвориће све прилазе граду са његове северне стране (друм за Велес и Плетвар). Уколико са севера наступе и приближе се снаге X бригаде или неке друге снаге наше војске, онда ће у споразуму са тим снагама наставити ствар. Штаб 2 батаљона обележаваће своје место са 2 беле и 1 зеленом ракетом.

3 батаљон, са 1 тешким митраљезом, поћи ће одмах из с. Горно Село и доћи ће до Преслопа, где ће сачекати полазак 2 батаљона, и чим 2 батаљон оде са положаја изнад Мажучишта, одмах ће доћи на исти и запоседнуће га са задатком да прихвати 2 батаљон при његовом евентуалном повлачењу. Чим 2 батаљон пређе Варош ка Прилепу, 3 батаљон ће поћи са положаја правцем где пролази 2 батаљон до Вароши, а одатле ка железничкој станици у Прилепу и пробијаће се јужним делом града. Чим очисти овај део града, 3 батаљон ће поставити обезбеђење, тј. запоседнуће положај: (код Црвених Брегова) к. 640 — Корчев Дол — к. 701, којим ће затворити друм из Битоља за Прилеп.

У случају повлачења, 2 и 3 батаљон повлачиће се истим правцем којим су дошли.

4 батаљон, без придодатих делова других батаљона, поћи ће из с. Горно Село одмах са 3 батаљоном до Преслопа, а одатле, чим 3 батаљон избије на положај изнад Мажучишта, поћи ће друмом за Варош, и у моменту када 3 батаљон пође из Вароши ка Прилепу он ће ући у Варош. У с. Варош остаће до другог наређења.

Артиљериска јединица, са батаљоном за њено обезбеђење, поћи ће из досадашњег места и доћи ће у с. Мажучиште, где ће се поставити на погодно место (око к. 726), са задатком да туче евентуално долазећег непријатеља друмом Битољ — Прилеп.

Бригадно превијалиште из с. Горно Село прећи ће у с. Мажучиште, а чим 4 батаљон изађе из с. Мажучишта, заједно с њим поћи ће и превијалиште до с. Варош, где ће остати до другог наређења.

Штаб бригаде кретаће се правцем: Преслоп (Негра к. 989) — к. 684 — с. Заград — Маркове Куле. Своје место штаб бригаде обележаваће с времена на време сигналом од 1 беле и 1 зелене ракете.

Са штабом бригаде кретаће се и вод за везу, који ће успоставити телефонску везу (с обзиром на количину материјала) онде где му усмено буде наредио начелник штаба бригаде.

По уласку у Прилеп и његовом чишћењу од неггријатеља, поставити обезбеђење код свих државних магацина — складишта. То ће учинити бригадни интендант сходно ономе што му је усмено објашњено и наређено.

Везе ће се одржавати свим могућим средствима којима ће располагати јединице.

НЕКА НИКО НЕ ЗАВОРАВИ ДА ШАЉЕ ИЗВЕШТАЈ ШТАБУ БРИГАДЕ, ДА БИ ОВАЈ ЗНАО СВЕ ШТО ТРЕБА О НЕПРИЈАТЕЉУ.

Снабдевање муницијом вршиће се ручно, а уколико батаљони имају резервну муницију, нека организују ту ствар. 4 батаљон извршиће извиђања и уколико нађе муницију у Институту, исту ће сачувати за снабдевање, у којем циљу ће поставити стражу да је неко не би дигао. Тој стражи наредиће да обезбеђује и читав Институт — да га чува од разних разношења и растурања материјала.

Снабдевање храном извршити одмах сувом храном за 1—2 дана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Начелник штаба	Командант
Петар Спировски	Каре	Б. Стојановски

Достављено:

1, 2, 3 и 4 батаљону;
Бригадном превијалишту;
Воду за везу;
Извиђачком воду;
Артиљерској јединици;
Батаљону за обезб. арт. јединице.

ТЕЛЕГРАМИ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 1 И 2 НОБЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПЕДЕСЕТЕ И ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ НА СЕКТОРУ СТРУМИЦА — РАДОВИШ — КОЧАНЕ¹

Бр. 21, дан 2/11, час 16.40, група 110.

Сам град Струмица ојачан је сад са 700 војника. Немци су још у Амзали и Новом Селу. Бугари су неактивни, тако да су Немци у могућности да главнину својих снага ангажују против нас. Ми водимо и даље борбе. О жртвама напшм и непријатељским немамо извештаја.² Следи

Бр. 22, дан 2/11, час 17.15, група 160.

Према наређењу овог штаба 51 див. је напала на сектор Валандово — Струмица и на сам град Струмицу 31 ов. м. у 2 сата и успела да у току 31 и 1 овлада Чамчифликом к. 717, 510, 600 и Раборци, док 4 бригада није успела да овлада Голешом и Костурином, где су Немци јако утврђени. 1 ов. м. Немци су поново успели да одбаце наше снаге и заузму к. 600, 510 и Чамчифлик.

Бр. 23, дан 2/11, час 17.30, група 162.

Наше снаге се сада налазе Излешево — Кађелан са задатком да ликвидира к. 477, 356, 392, 490. 20 бригада: Раборци — Попчево — к. 317, са задатком да са 21 бригадом која се налази од к. 717 до Водала, по сваку цену држи заузете положаје и поновним снажшш налетом нападне Струмицу.³ Артиљер. бригада да нападне и ликвидира Владовце, које није било ликвидирано. Следи

Бр. 25, дан 2/11, час 18.50, група 62.

Данас смо добили 8 топова 75 м/м и упућујемо их на положај. Према обавештењима у Валандово је дошло 30 аутом.[о-била] и 2000 Немаца од Дојрана. Следи

¹ Телеграми, на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Брегалничко-струмичког корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Према оперативском дневнику Педесет прве НО дивизије, Немци су имали 1 новембра 50 мртвих, а Дивизија 2 мртва и 3 рањена.

³ Струмица је коначно ослобођена 5 новембра 1944 године. У тродневној борби, немачки Шездесет пети пук и делови групе „Катнер" имали су, према извештају Брегалничко-струмичког корпуса (док. бр. 160), око 300 мртвих, више рањених и 80 заробљених. Губици Педесет прве НО дивизије нису утврђени.

Бр. 21, дан 2/11, час 16.40, група 181.

У борбама око Кочана од 19—21 окгобра учествовале су 13 и 14 бригада 50 див. Резултат: убијено 150 Немаца, међу којима и командант Кочана, рањено преко 200 а заробљено 25, заплешено 3 Зорке, 15 шмајсера, 12 пиштоља, неколико пушака и прилично муниције и др. спреме. Уништено 15 моторних возила и 25 коњских кола. Наши губици: 28 мртвих и 52 рањена. Борбе и плен у Тработивишту нисмо овде рачунали.⁴ Следи

Бр. 16, дан 1/11, час 12.20, група 43.

30—31 извршен је напад на сектору Валандово — Костурино. Борба још увек је у току.⁵ Следи.

Бр. 17, дан 1/11, час 12.30, група 42.

30—31 извршен је напад на Струмицу и околна утврђења. Напад је одбијен. Још увек се воде борбе.⁶ Следи.

Бр. 18, дан 1/11, час 13, група 60.

Бугари су ликвидирали с. Дрвош.⁷ Воде се борбе ом. ол. Бугари су разорили друм за Ново Село на 13 места. Појавили су се Немци са Беласице. Следи.

Бр. 19, дан 1/11, час 13.50, група 94.

Према изјавама заробљеника, код Струмице и Штипа налази се 22—22 дивизија. У истој дивизији су 65 и 16 пешадиски пук и извијачка Шик — у јачини од око 800 — 800 војника.⁸

Пецо — Беловски.

* Борбу код с. Тработивишта, 17 октобра 1944 год., водила је Тринаест македонска бригада (види док. бр. 108).

⁵ Борбу је водила Четврта бригада (види док. бр. 122).

⁶ Борбу је водила Артиљериска бригада Педесет прве НО дивизије (види док. бр. 122).

⁷ Борбу је водила Седма бугарска дивизија против Трећег батаљона Шездесет петог немачког пука. Немци су се седам дана држали на линији Канерене — Бојково, и тек 4 новембра, уз помоћ Петог пешадиског пука, успева Седма дивизија да овлада овим положајима.

⁸ Бројеви су у овом телеграму дупло саопштени ради сигурности, а шта значи „извијачка Шик“ Редакција није успела да протумачи.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 3
НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧ-
КОГ КОРПУСА О ПОКРЕТУ, ЈАЧИНИ И РАСПОРЕДУ НЕ-
МАЧКИХ СНАГА У СТРУМИЦИ И ОКОЛНИМ СЕЛИМА¹

ИЗВЕШТАЈ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ БР. 4
штаба 51 дивизије, 3 новембра 1944 године

31.X. о. г. у 8.30 часова прошла је једна колона од 30 камиона са војском из Валандова за Струмицу. Истим друмом прошле су и мале колоне пешадије. На Голошцу (к. 617) су немачки положаји са тешким митраљезима и једним топом. На Летњем Врху (к. 762) и на Лазару (к. 490) има три топа.

1.XI. о. г. око 24 часа из Валандова у Струмицу је дошло око 800 Немаца. Истог дана у три сата, из Струмице за Пехчево отишли су 30 празних камиона. У исто време прошла су три болничка камиона са рањеницима из Струмице за Радовиш.

2.XI. о. г. у 10.30 часова из Струмице за Баницу прошли су један мотоцикл, 1 камион и 40 војника пешадије. Опколили су село Баницу, отворили ватру, а затим продужили ка Водачи, али после ручка, око 15 часова, вратили су се натраг у Струмицу носећи собом свиње и 3 вола.

У Струмичком срезу број Немаца износи око 3.000 људи.

У Струмици код монопола постоји извиђачка стражара са далекомером и једним минобацачем. Испред парка ка граду постављен је један противавионски топ, а близу њега један пољски топ. Простор око њих је миниран. У парку има два тегљача са далекометним топовима, који су окренути ка Огражду. У кафани у парку постоји радио-станица. У шуми код парка је други топ, а на путу ка Радовишу — код Суве чесме један топ са четири цеви и 4 тешка митраљеза. На Софилару — код барутане је један пољски топ и 4 тешка митраљеза. Простор око касарне је миниран. Код касарне — до жичане ограде је један противтенковски топ.

На к. 600 — западно од Струмице имају положаје и један топ. На Царевим Кулама држе положај са једним тогом и тешким митраљезима, као и са сигналним фењером. На к. 510 и к. 717 имају положај са тешким митраљезима и 2 топа.

Код села Сушева, места звано „Тсрбешница“, имају укопана 3 топа. Између њих и Струмице на 300 метара од топова, имају положај са митраљезима.

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Између села Владевци и Едреникова — на врху имају стражару и један мали топ. У селу Владевци има око 120 Немаца. У школи имају телефон — везу са Струмицом и Сушевом. Близу школе 2.XI. о. г., око 17 часова, примећено је 160 конских и воловских кола, натоварених муницијом и стварима. Друм из Струмице за Радовиш, 1.XI. о. г., чишћен је од нагазних мина.

У селу Градошорци има око 200 Немаца. Око села су узели положај са лаким и тешким митраљезима, а код цркве имају један топ.

2.XI. о. г. из Струмице за Радовиш прошла су 3 камиона и 3 лака кола-аутомобила.

Из Струмице колима превозе муницију и остављају је у селу Ангелци.

2.XI. о. г., око 16 часова, на путу Струмица — Радовиш, 10 километара од Струмице, примећена су 2 тегљача са топовима који су били постављени на друму.

У селима Добрејци, Баница, Водоча и Седлари нема Немаца, долазе само за храну.

3.XI. о. г., од 10 сати, противник је почео камионима, тегљачима и другим колима да се повлачи из Струмице ка Штипу. Око 17 часова примећено је кретање из Новог Села ка Струмици.

Обавештајни официр
(Потпис нечитак)

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВОГ БАТАЉОНА ШЕСНАЕСТЕ БРИ-
ГЛДЕ ОД 3 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРИГАДЕ О НА-
ПАДУ НА НЕМАЧКА ОБЕЗБЕЂЕЊА НА ПУТУ СКОПЉЕ —
КАЧАНИК¹**

ШТАБ I БАТАЉОНА XVI БРИГАДЕ
3 новембар 1944 год.
Положај

ШТАБУ XVI БРИГАДЕ

Положај

Наш батаљон, по добијеном наређењу од штаба те бри-
гаде, 2.XI у 19 часова извршио је напад са две чете на немачке
положаје, на следећи начин:

II чета напала је немачко укупано обезбеђење, са десне
стране насипа Скопље — Качаник, на 7 километара од Скопља;
енергичним јуришем растерали Немце, који су на положају
оставили један тешки митраљез са 2 сандука муниције и дру-
гим стварима.

Пошто су растерали Немце и заузели њихове положаје,
наши су изашли на насип, разрушили мост и поставили заседу
за немачку колону ако би наишла.

III чета напала је немачко обезбеђење са леве стране на-
сипа Скопље — Качаник, на 8 километара од Скопља, расте-
рала Немце и натерала их у Лепенац, у који су бацили тешко
оружје и побегли преко Лепенца. Ова чета пошто је растерала
Немце, повезала се са десним крилом II чете и поставила за-
седу за немачку колону од Качаника, ако би евентуално
каишла.

После извесног времена, како није наишло ни једно мо-
торно возило, наши су се повукли на полазне положаје, пошто
су у потпуности извршили постављени задатак.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
(Потпис нечитак)

Командант,
Јовица Булатовић

(М. П.)

Рањених и погинулих нисмо имали ни једног.

Пол. комесар
(Потпис нечитак)

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви
Војноисториског института ЈНА.

НАРЕДБА ШТАБА КУМАНОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 3 НО-
ВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О БОРБЕ-
НОМ РАСПОРЕДУ И ЕНЕРГИЧНИЈЕМ ДЕЈСТВУ ПРОТИВ
НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА И БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹

ШТАБ КУМАНОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. бр. 2
3.X.1944²
положај

ШТАБУ XVI, XVII И XVIII БРИГАДЕ

Положај

• Свим бригаама ове дивизије упућено је наређење пов.
бр. 1 од 27.X.1944 г. Задади бригада остају и даље исти.

XVIII бригада требала је поћи да се пребаци на терен
одређен јој.³ Иста уколико се није упутила има одмах да се
упути и пребаци на одређен јој терен (пошто су Немци у току
јучерашњег дана запосели десну страну пута Скопље — Ку-
маново, тј. од Арачинова па до Грушинца (према извештају),
са арнаутским бандама и дошли у судар са нашим и бутарским
јединицама, то уколико се бригада буде туда пребацивала да
би ухватила везу са нашим и савезничким јединицама и одмах
без застоја пребацила се на терен Скопске Црне Горе и на
одређеном јој сектору сменила јединице XVI бригаде).⁴

XVII бригада и даље остаје са савезничким јединицама.³
Иста мора као и све друге да сваки дан шаље курире у штаб
дивизије и доставља детаљан извештај о операцијама како је
то већ наређено. Исто тако мора да доставља извештај о на-
предовању савезничких јединица, са којим снагама, у ком
правцу, са каквим оруђем и др. Водити рачуна да сав плен
који заробе заједно са савезницима (Бугарима) припада нама.
Поново подвлачимо да је то Титова војска и уколико се дозволи
да се држањем наших јединица како за време операције тако

¹ Оригинал, куцан на машини, на српскохрватском језику,
налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Ознака месеца погрешна; треба XI.

³ Да стално напада Немце на комуникацији Скопље — Ку-
маново, Скопље — Велес.

⁴ Реченица је овако стилизована у оригиналу.

⁵ То су биле јединице Прве армије отечественофронтовске
Бугарске.

и за време одмора компромитује и најмање наша славна НОВ узимаће се у првом реду на одговорност штабови. Морате бити у непрекидном контакту са савезничким јединицама.

XVI бригада има да удари и даље на комуникације Скопље — Кананик, Скопље — Куманово.⁰ При овим акцијама има непрекидно да руши објекте. Треба непрекидно да поставља заседе на широк фронт и напада непријатељске колоне (вреди исто за XVIII бригаду). При том треба ударити са већим снагама. Наше јединице има да пређу од малих препада на крупне неггрекидне борбе које ће имати карактер тоталне борбе. Наше јединице морају се навикнути на издржљивост у борби. Зато треба да се прекине са досадашњим одморима после борбе. Руководитељи поред плана и распореда морају да утину на ток борбе, значи морају да буду близу фронта.

XVI бригада у вези са насталом ситуацијском на комуникацији Скопље* — Куманово (Арачиново — Грушница)" има да преузме потребне мере како би и даље могла одржавати редовну везу са нашим јединицама и командама на кумановском сектору. Значи да и на тој комуникацији треба да уследе престани, па макар и мањи удари до доласка XVIII бригаде.

У погледу Шиптара*¹ треба да будете опрезни. Треба преговарати са много некомпромитованим људима, а са поштем сарађивати. Гледати да дође до поделе међу њима. Примати их у наше р>едове и омогућавати им да стварају њихове посебне чете и батаљоне под нашом командом.

Утицати на непрекидни војно-политички рад по бригадама. Штабови бригада обилазиће што чешће штабове батаљона, контролисати, а у првом реду потпомагати их у раду.

Испратити одмах све тражене извештаје (војнички и политички, културно-просветни, интендантски, санитетски).

Одмах да се извести за шиптарске снаге које се налазе на вашим секторима као и за цело стање и рад на сектору.

Све бригаде имају да организују обавештајну службу и достављати потребне извештаје.

Макар да ситуација налаже да водимо борбу са окупатором док га не натерамо да капитулира или га уништимо, не треба ипак заборавити на редовни војно-политички рад са нашом младом војском која не само треба дејствително да постане војска, него да буде преваспитана, стварна Титова војска. Упозорујемо на овај факт нарочито политичке раднике, да настоје да одговор>е на горње потребе како нас време не би прегазило.

* О борбама јединица Шеснаесте бригаде на овом сектору види док. бр. 133, 139, 145 и 156.

¹ Јер су немачке јединице запоселе десну страну те комуникације.

* Реч је о балистичким бандама.

У вези са Октобарском револуцијом неопходно је да се прораде следеће теме: 1) Значење Октобарске револуције у свету. 2) Улога и значај СССР и Црвене армије у данашњој борби; ослободилачка улога Црвене армије за народе Југославије. 3) О братству словенских народа. Овогодишња прослава у част СССР и Црвене армије, у знаку њене грандиозне офанзиве и последњег смртог ударца на крЕави фашизам. Прослава револуције да се обележи првенствено и истовремено са ударима на окупатора (уколико прикупимо нешто материјала за то упутићемо). Нарочито обратити пажњу на свечану прославу дана на којој би узео учешћа осим војске и наш народ.

Све примљене наредбе да се прораде најсавесније и исте спроведу одмах у живот. Списке за нахођењу официра доставити одмах.⁹ О извршеном одмах доставите извештај овоме штабу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
Крсто Булајић

Командант, поручник,
Сл. от.

БР. 130

НАРЕДБА ШТАБА ЧЕТРЕДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
4 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О
КОНЦЕНТРАЦИЈИ СНАГА НА ПУТУ РЕСЕН — ОХРИД У
ЦИЉУ УНИШТЕЊА НЕМАЧКИХ СНАГА КОЈЕ ОТСТУПАЈУ¹

ШТАБ
49. БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ
К. Оп. бр. 37
4-Х1-1944 г.
с. Гопеш
11 ч.

Н А Р Е Д Б А

Секција Ресен, Крушево, Прилеп, Битољ
1 : 100.000.—

Непријатељ, који се налази у повлачењу, са својим заштитним снагама налази се још на комуникацији Ресен — Охрид, тако да су задње трупе заштитнице у Ресну. Јачина

* Редакција није могла протумачити смисао ове реченице.

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА

ових задњих трупа заштитнице износи око 300 војника са 40 камиона и 10 мотоцикла, а наоружане су само лаким и тешким аутоматским оружјем.

У моменту када мрски окупатор Македоније напушта нашу земљу са својим дезорганизованим и деморалисаним последњим деловима, наше јединице треба да брзо и смело дејствују у циљу заробљавања и уништавања истих. Треба запленивати сваки материјал, нарочито моторна возила и оружје.

Зато

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Битољско-преспански одред да настави са затварањем правца Ресен — Охрид у одређеној зони дејства с. Крушје — Прентов мост, пресецањем непријатељских снага које се налазе у покрету правцем Ресен — Охрид, уништавањем непријатеља и запленивањем војног материјала.

Да одмах успостави везу са 5-том бригадом која ће дејствовати на истим положајима са истим таквим задатком.

2. — Пета бригада, која се у овом моменту налази у с. Црновец, одмах да настави свој убрзани марш из с. Црновец ка с. Гопешу и даље ка жандарм. станици Буково, те да предузме акције на непријатељске дезорганизоване заштитне снаге које се налазе у покрету из Ресна за Охрид. Да се најенергичније дејствује у циљу уништења ових снага, јер се задатак Дивизије састоји првенствено у томе да се заплени материјал, нарочито моторна возила и оружје.

На положају жандарм. станице Буково оперише Битољско-преспански одред, са којим да се одмах повежете чим стигне ради координираног дејствовања.

Зона где ће 5-та бригада дејствовати јесте с. Крушје до Прентовог моста.

Имати у виду да се исто тако мале заштитне снаге непријатеља налазе на комуникацији Стење — Ресен, на које такође треба енергично нападати.

3. — Седма бригада, по уласку у Битољ,² добиће од Штаба дивизије усмену наредбу за даље дејство.

4. — Штаб дивизије биће од 11 часова у покрету из с. Гопеша за Битољ (са аутомобилом). Извештаје слати телефоном и преко брзих релејних станица.

С. Ф. С. Н.

Политички комесар:
Б. Симоиски

Начелник штаба
капетан:

Командант:
В. Карангеловски

* Битољ је ослобођен 4 новембра 1944 године.

ЗАПОВЕСТ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 4 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О ЕНЕРГИЧНИЈЕМ НАПАДУ НА НЕМАЧКЕ ГАРНИЗОНЕ У СТРУМИЦИ И ШТИПУ¹

ШТАБ
БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА
Н. О. В. Ј.
О. бр. 16
4. XI. 1944 год.
Положај

ШТАБУ 51 ДИВИЗИЈЕ
Положај

ЗАПОВЕСТ

(секција 1 :100.000)

Ситуација

Немачке снаге у Македонији налазе се у врло тешком положају, обзиром да су сви правци њиховог повлачења потпуно прекинути. У свом извлачењу непријатељ прави очајничке покушаје да обезбеди комуникације на правцима свога повлачења, али је у том делимично успео. Народно-ослободилачка војска у Македонији на сектору Прилеп — Скопље води крваве и упорне борбе са сјајним успесима. Наше јединице заузеле су Прилеп² и сви покушаји непријатеља да га поврате остали су без успеха. Убијено је 900 фашистичких војника и заплена је велика количина ратног материјала.

Тактиком остављања извесних својих снага на југу Балкана Хитлер је успео да ангажује велики део наших и савезничких снага на овом простору и онемогућио¹ потпуну мобилизацију нашег народа. На овај начин фашизам покушава да себи продужи живот.

Обзиром на недовољну активност нашег Корпуса на овој просторији, непријатељу је успело да се потпуно плански извлачи из Грчке и јужног дела Македоније, што је имало за последицу појачавање гарнизона на простору где оперишу наше друге јединице. На нашем сектору последњих неколико дана осећа се ужурбано извлачење непријатеља пред савезничким снагама које надиру кроз Грчку према нашој граници. За

¹ Оригинал, куцан на машини, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Прилеп је ослобођен 2 новембра 1944 године. Губици непријатеља: 160 мртвих и 100 рањених, а наши губици 78 мртвих и 108 рањених, Види док. бр. 144.

његово извлачење постоје једино две комуникације и то: "Бевђелија — Струмица — Штип — Велес и Бевђелија — Криволак — Велес и даље за Скопље.

Обзиром на војничку ситуацију у којој се налази непријатељ, политичку ситуацију у Македонији, као и обзиром какав треба политички и морални ефекат да учини македонска војска у неприсаједињеним деловима Македоније, Главни штаб нам ставља задатак да најхитније ликвидирамо Штип и Струмицу³ без директног учешћа бугарских снага. На тај начин, спуштајући се у долину Вардара и најахивањем снага на комуникацију Бевђелија — Велес, преостале немачке снаге око Бевђелије, Валандова и Дојрана биле би потпуно отсечене, а с друге стране смогућили би заузимање Велеса и Скопља,⁴ где су око овог сконцентрисане две наше дивизије.

Први напад⁵ 51 дивизије није успео, захваљујући интервенцији непријатељских снага од Валандова.

У вези овакве ситуације НАРЕЂУЈЕМО:

50 дивизија ће се прикупити на просторију Дољани — Липов До — Локве са 13, 19 артиљериском бригадом, а 14 бригади наредити да се хитно претури преко комуникације Штип — Велес на просторију Добришани — Тестемељци.

Ова дивизија ће неизоставно напасти Штип ноћу између 6 и 7 овог месеца и то: са једном бригадом основним правцем Дољани — Зобник (667) — Кумлук — Штип, једном бригадом правцем Локве — Цигански Рид — Каракуш (596), 14 бригадом напасти правцем Тестемељци — Ново Село — Штип, заузимајући претходно Мерите (к. 422). Артиљериску бригаду употребити према нахођењу, но мишљења смо да би два топа требало поставити на Кумлук, а два на Липов Рид. Углавном артиљерија мора бити што ближе како би могла најефикасније тући непријатељска утврђења и касарне. Према Радовишту" се обезбедити, као и према Криволаку, са једним батаљоном. Међу бригадама одржавати чврсту везу, а јединице држати у својим рукама, да би се избегло расипање. После заузимања Штипа једну бригаду оријентисати на комуникацију Штип — Софилари, а са две бригаде заузети положаје Курија — Мажарица — Јанков Рид — Жежево — Криви До, са задатком да се спречи свака интервенција непријатеља од правца Радња — Крупинге — Велес према Штипу. Но штаб дивизије ће се управљати

³ Штип је ослобођен 8 новембра, а Струмица 5 новембра 1944 године. Види док. бр. 147.

⁴ Велес је ослобођен 9 новембра, а Скопље 13 новембра 1944 године. Види док. бр. 143 и 160.

⁵ Напад на Струмицу отпочео је 31 октобра 1944 године. У овом нападу учествовале су Четврта, Двдесета и Двдесет прва бригада Педесет прве НО дивизије.

" На карти: Радовиш

према ситуацији, па уколико није неопходно, не мора ангажовати читаву бригаду на просторији Софилари — Камен, него може појачати са једним делом сектор северно и североисточно од Штипа.

Напад мора бити најенергичнији и најдрскији, а изненађење до максимума заступљено.

51 дивизија ће се са једном бригадом пешачком и артиљерском бацити на комуникацију Владеви — Сушево још одмах и ни по коју цену не дозволити непријатељу саобраћај комуникацијом Струмица — Радовиш — Штип. Штаб ове дивизије најхитније ће предузети мере за сређивање својих јединица и припремити напад на Струмицу који ће извести такође ноћу између 6 и 7 овог месеца. Напад ће извести по истом плану као и раније, с тим ипак овај напад мора бити несравњено енергичнији. Но за случај да овај напад не успе, не сме се дозволити да се бригаде повлаче тако као што је био то случај првог напада на Струмицу и да комуникација Струмица — Радовиште за непријатеља буде потпуно слободна и да се несметано извлачи према Штипу. Обзиром на задатак 50 дивизије, штаб 51 дивизије не сме дозволити да непријатељ овима удари у леђа. Најенергичније мере штаб дивизије мора предузети за спречавање дезертерства и случај који се десио код Струмице приликом првога напада не сме се ни по коју цену поновити. Руководиоци који дозвољавају да им јединице услед изненађења буду разбијене најстрожије ће одговарати.

Апелујемо на све руководиоце нашега Корпуса да у овој ситуацији даду све од себе и да своје умне и физичке способности уложе до максимума, како би извршили задатке који се постављају пред Корпусом и на тај начин подигну углед младе македонске војске и нашег Корпуса пред читавим македонским народом и осталим народима Југославије.

Штаб корпуса налазиће се и даље у Пехчеву где му подносити извештаје било телефонски или радио-телеграфским путем најмање три пута дневно.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком - пуковник
Г. Стевковски

Командант - пуковник
(Потпис нечитак)

Начелник - потпуковник
Вујадин Поповић

(М. П.)

ПИСМО ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА
ОД 4 НОВЕМБРА 1944 ГОД. МИНИСТРУ ОТЕЧЕСТВЕННО-
ФРОНТОВСКЕ БУГАРСКЕ АРМИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ
ИСТУПИМА БУГАРСКИХ ЈЕДИНИЦА У ИСТОЧНОЈ МАКЕ-
ДОНИЈИ¹

ШТАБ
БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА
НОВЈ
Стр. пов. Оп. бр. 15
4-X1-1944 год.
Положај

ГОСПОДИНУ ВОЈНОМ МИНИСТРУ БУГАРСКЕ

Софија

Господине министре,

Революционарни преврат од деветог септембра примљен је од македонског народа с не мањим одушевљењем него од бугарског народа. С доласком владе Отечественог фронта народ у Бугарској је осећао да су дани омрзнутог немачког окупатора избројани. Ради тога и новост да ће се бугарска војска отада на убудуће борити раме уз раме са совјетском и са војском Титове Југославије, да би се истерале с Балкана још заблуделе Хитлерове хорде, дочекује се с великом надом од целокупног нашег народа, који у садашњем моменту неправедно страда од пљачке и насиља хитлеровских бандита. Баш зато, као такву, савезничку и ослободилачку, наш народ дочекује бугарску војску која долази. Али понашање неких бугарских јединица и старешина у нашој земљи је такво да постоји опасност компромитовања тог мишљења о бугарској армији. Неке бугарске старешине и војници односе се према нашем становништву и нашој војсци тако као да се налазе у окупираној, а не у савезничкој земљи. Сасвим је природно што такво држање изазива велико незадовољство и огорчење у нашем народу и у нашој војсци, који се сећају издајства бугарских агената немачког фашизма, које је још свеже, те то много спречава изградњу оног јединства које је данас толико неопходно у борби против општег непријатеља. Међутим, упркос свих наших напора, инциденти не престају, чак се продубљују, и ми се осећамо принуђени да се обра-Гимо на Вас с намером да затражимо Вашу

¹ Оригинал, на бугарском језику, налази се у архиви Војно-историског института ЈНА.

интервенцију. Ово ми чинимо јер сматрамо да се при обостраној доброј вољи могу избећи, утолико пре што општа борба и циљ који смо себи поставили свим силама у данашњем моменту то налажу.

Ми се нећемо заустављати на свим жалбама које добијамо. Изнећемо их неколико, које довољно карактеришу несавезничко и некоректно држање бугарске војске у Македонији.

1. На дан 24 X 1944 године у селу Истибања, *Срез кочански, бутарске војне власти без икакве основе разоружавале су органе наше грађанске власти — сеоски НО одбор — и на њихова места постављали за претседника општине једног познатог фашисту и михаиловског терористу. Овај је поступак бугарских војних власти изазвао велико огорчење међу целокупним становништвом, као недопустиво мешање и крњење наше легалне власти. Овај случај очигледно показује да бугарској војсци није довољно објашњено у какву државу улази и какво треба да је њено држање.

2. На дан 23 X 1944 године у граду Царево Село потпоручник Јорданов, из економске чете 18 пешадиског пука, видео је на једном нашем војнику бутарски опасач и изударао га камцијом под изговором да га је сигурно опл>ачкао од 5 бугарске армије, која се повукла. Против таквог недостојног поступка потпоручника Јорданова ми смо одмах учинили притужбу бугарском команданту града; међутим он није предузео никакве мере против кривца. То нас је натерало да се обратимо непосредно команданту 5 бугарске дивизије, но до данас немамо никаква извештаја да ли је кривац узет на одговорност.

3. Према саопштењу од 29 X 1944 године НО одбора села Горњи Подлаг, Срез кочански, бугарски војници одузимају од сељака њихове производе, дају коњима пиринач, истресају кошнице с пчелама, испуштају вино из бачава, кољу прасад, ваде жито из амбара, откопавају одело из земље које је становништво сакрило да не би постало плен немачке пљачке.

4. Према саопштењу обавештајне службе 50 НО дивизије од 26 X 1944 године бугарски војници ушли су у село Оризаре, Срез кочански, које су становници напустили да би се спасли од немачких зверстава, и узели поред жита (које су давали коњима), маст, ракију, вино и др., још и домаће ствари као шајак, платно за кошуље и слично, што је случајно остало неопљачкано од немачких грамжљиваца.

5. У граду Кочани и другим местима бугарски војници на своју руку врше претресе по кућама, заустављају наше партизане и покушавају да им узму оружје, блузе и друге ствари. Пропитују их колико су бутарских војника убили раније и прете им на начин својствен и допустљив само фашистичким војницима, а не једној револуционарној и народној армији, како

ми сматрамо да је постала бугарска армија револуционарним превратом од 9 септембра.

Таквих случајева има још много. Но, ми сматрамо да горе изложено довољно илуструје наше тврдње.

Можда ће нам се одговорити да су то појединачни иступи војника који нарушавају дисциплину и наређења својих виших претпостављених. За жаљење је, треба да подвучемо, што је зло баш тамо где констатујемо, што у највишем војном командовању бутарске армије која дејствује на нашој територији нема довољно разумевања за то како треба да се држи у нашој земљи и какав треба да је њен однос према нашој војсци, с којом треба да ратује против једног окрутног и суровог непријатеља.

Ево само неколико примера:

1. На дан 23 X 1944 године командант и политички комесар 50 НО дивизије одлазе у Кочане да ухвате везу са Штабом 5 бугарске дивизије и да уговоре садејство. Ствар је била врло хитна. Међутим у Кочану су нашли само ађутанта командантова и он им је саопштио да се Штаб дивизије налази у с. Оризару. Како је било касно у ноћи а они су журили, замолили су ађутанта да им стави на расположење једно превозно средство. Овај није нашао за сходно ни да им одговори, те су били принуђени да иду пешице, тако да су у Штаб стигли сутрадан у 6 часова ујутру. И поред тражења да буду одмах примљени господин командант дивизије их је оставио да чекају пред вратима цео један и по час. После, када се најзад смиловао да их прими и кад су они затражили да уговоре садејство, г. генерал им је казао: „То су наши планови. Или ћете их примити, или узмите капе и идите“.

Овоме мислимо нису потребни никакви коментари. Желимо само да додамо да код таквих команданата није никакво чудо што им војници врше разна недела и самовоље.

2. У писму команданта 4 бутарске армије, г. генерала Урумова, команданту Брегалничко-струмичког корпуса МНОВ, „по садејству јединица армије с МНОВ“, између осталог пише и следеће: „2. Све јединице и делови МНОВ који дејствују у зони армије, сагласно установљеном плану садејства, узимају учешћа у одређеној борбеној радњи, с тим што од припреме за борбу до њеног завршетка улазе у строгу потчињеност одговорних команданата јединица армије. Последњи су дужни да дају јасне и исцрпне задатке по времену и месту деловима МНОВ. За неиспуњење ових одговараће по установљеном реду у Штабу армије“.

Ово је званично становиште командујућих бугарском војском по том сектору.

Наша војска треба да „уђе у строгу потчињеност одговорних команданата јединица армије“. Међутим, ствар стоји сасвим другачије. Наша војска је Титова војска. Она се налази под његовом врховном командом, а под непосредном командом Главног штаба НОВ Македоније. Следствено, наши војници су дужни строго да се потчињавају само својим командантима. За садејство, ако они не испуњавају онако како треба своје задатке, за то ће одговарати пред нашим Главним штабом.

3. У једном другом пак писму командант бугарске армије између осталог пише и ово: „... 3. Заробљеници су једно од средстава помоћу којих се добијају важни подаци о непријатељу који дејствује према нашим јединицама и вашим деловима. Но, да би ти подаци били што пре искоришћени, док се ситуација није променила, молим за ваше наређење да се заробљеници које ухвате ваши делови без задржавања са списком предају најближој јединици, кога ће их после кратког са слушања одмах послати у штаб најближе дивизије, а одавде у штаб армије. Од сакупљених података од заробљеника сачиниће се извештај за све војне јединице и поверени вам корпус у најкраће време“.

Ово нам није јасно у односу према нашој војсци исто као и раније наведено. Како наша војска треба да им буде потчињена, следствено томе и трофеји у случају заробљеника треба да им буду предани. Као да наше јединице не могу да саслушају заробљенике и да им пошаљу податке, како се то редовно чини.

4. У трећем пак писму команданта 4 армије команданту Брегалничко-струмичког корпуса, г. генерал се жали да једна наша партизанска стража код села Звезора зауставља војна кола ради провере — контроле, па између осталих зауставља и његова кола, због чега је г. генерал огорчен, јер није имала права да контролише војна кола, чиме је стварала недружељубиве односе. За такву контролу Штаб бугарске армије је поставио неопходне своје војно-полициске органе. На основу тога, г. генерал тражи да ми што пре укинемо нашу стражу. Из овога излази да на нашој територији наши војни органи, којима припадају и партизани, не могу вршити никакву контролу. Она ће се вршити само од бугарских војно-полициских органа.

При таквом схватању од стране најодговорнијих војних фактора на овом сектору фронта, који су баш дужни да објашњавају својим војницима како треба да се односе према нашим војницима и цивилном становништву, није ништа чудно што се при самим војним дејствима дешавају ствари које стварају не само „недружељубиве“ односе него су повезане с крвавим и скупим жтвама и имају често одлучујући значај за исход саме војне операције.

1. Према саопштењу Штаба 50 НО дивизије од 24 X 1944 године било је уговорено да 16 овог месеца, у присуству команданта МНО војске ген. Апостолског 50 НО дивизија почне заједничко дејство с 4 бугарском армијом. Наша 50 дивизија требало је да буде ојачана једним бугарским батаљоном и два батеријама. Време налада било је одређено за 8.00 ујутру. У означено време наше су јединице прешле у напад. Али бугарских јединица нема ни откуда. Оне пристижу тек око 14.00 ч. тј. са 6 ч. закашњења. За то време наше јединице, вршећи напад, излажу се јакој убитачној ватри непријатеља. Одређени батаљон и батерије за ојачање наше дивизије уопште нису пристигли.

2. 18 X 1944 године, на сектору Калиманско Поље, Штаб 13 НО бригаде је уговорио с командантом 5 бугарске дивизије заједнички напад. Бригада је требало да буде ојачана једним бугарским водом митраљеза и једном батеријом. Време напада 5.00 ујутру. Наше јединице крећу на време, бугарске у 11.00 ч., опет са 6 часова закашњења. За то време наши борци бивају изложени јакој артиљериској ватри Немаца. Придати вод митраљеза не извршава наређења, придата батерија одлази без одобрења и знања штаба.

3. 27/28 X 1944 године, у току ноћи, један батаљон 13 НО бригаде, заједно с 40 бугарских војника, требало је да нападне коту 549. Тачно у одређено време наши су војници кренули у напад, док су се бугарски војници укопавали. Батаљон је сам продужио напад. Непријатељ даје јак отпор својим аутоматским оружјем. Наши су војници имали 13 рањених, међутим за то време бугарски војници су се повукли не обазирјући се на наше. Акција се завршила неуспехом.

Оваквих случајева има још. Међутим, за такво понашање ми не можемо чинити одговорним само војнике. Ми смо чврсто убеђени да је то резултат неправилног становишта према нашој војсци и нашој држави од стране одговорних бугарских команданата који командују бугарском војском на нашој територији. Да они сами немају разумевања за новостворено стање у Македонији, ово се очито види у њиховим наређењима или у неиздавању наређења својој војсци.

Овде се, према нашем, налази основ свих нежељених инцидената и неспоразума који су се десили и који се, нажалост, још дешавају. А није неопходно да се истиче да се овакви инциденти одражавају врло лоше у схватањима и расположењу наше војске и нашег народа према братској бугарској војсци. За доказ треба отворено признати да и неки наши војници, незадовољни понашањем бугарске војске, са своје стране врше самовољу према њима, против којих, међутим, предузимамо и предузимаћемо најстроже мере. Следствено томе, ако се одмах

не предузму одлучне мере против таквих појава, постоји опасност да се створи несавладљив јаз између два братска народа и поред свег нашег залагања да убедимо наше војнике и народ да садашња бугарска војска пристиже у нашу земљу не као окупатор, како је била досад, већ као пријатељ и савезник.

Овим излагањем ми не желимо да окривљујемо. Ми у потпуности знамо да је спас за наша два народа у тесној и братској сарадњи ка којој ћемо ми увек тежити, поред свих прека. Исто тако ми не сумњамо да је то чврсто убеђење и бугарске владе Отечественог фронта, у којој Ви заузimate једно од најодговорнијих места. Баш с обзиром на тај општи циљ, ми Вас молимо да скренете озбиљну пажњу Вашим потчињеним органима да предузму најенергичније мере против оних бугарских војника и официра који врше пљачку и друге самовоље у нашој држави а исто тако ставите до знања да се они налазе у једној држави нове, федеративне Титове Југославије, у којој је успостављена македонска државна власт и коју су власт дужни да поштују.

Нажалост, досад такво схватање нису имали бугарски војници и официри, и то је био један од главних узрока за све неспоразуме, самовољу и инциденте који су се десили на нашој територији.

Ми смо уверени, г. министре, да ћете Ви учинити све могуће да престану и да се убудуће избегну овакве нежељене појаве. Нека дух нове, отечественофронтоске Бугарске обухвати све бугарске официре и војнике и тада ће се оно борбено јединство, толико неопходно у данашњем моменту, остварити за добро наших братских народа.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
пуковник,
Г. Стевковски

Командант
пуковник,
П. Трајков

(М.П.)

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВОГ БАТАЉОНА ШЕСНАЕСТЕ БРИ-
ГАДЕ ОД 4 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРИГАДЕ О РЕ-
ЗУЛТАТУ БОРБЕ КОД С. БРАЗДА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ
ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ I. БАТАЉОНА XVI. БРИГАДЕ
4. новембар 1944 год.
Положај

ШТАБУ XVI. БРИГАДЕ

Положај

3.XI.1944 г. у 14 часова Немци су напали на наше положаје, сектор Бразда, али су их наши борци I и II чете, под руководством заменика команданта I. батаљона, дочекали жестоком ватром, разбили их и извршили контра напад, тако да су их наши борци са две стране опколили, да се нису могли извући, но када су то видели Немци из позадине, отворили су јаку ватру из противавионских и противтенкоБских топова, као и из тешких минобацача, с намером да потпомогну Немцима да се извуку.

Артиљерија је успорила наше наступање и онемогућила нашим да спрече отступање и извлачење њиховог материјала, као и погинулих Немаца.

Борба је била жестока и трајала је до 17.30 часова. У току борбе су били присутни комесар батаљона и војни инструктор при овом Штабу.

Губици Немаца износе 8 мртвих и више рањених. Заплењена су троја кола, два пара коња са теглећим прибором и један пар коња са јахаћим прибором, 40.000 путхгчаних метака, 6 мина за тешки минобацач, 3 сандука разних мина и других приватних ствари.

Наши губици су 2 погинула и то: друг Драгољуб Сибинсвић из II чете и другарица Олга Стојановић из I чете, који су се херојски борили. Рањени су другови: Ида Раимовић, Тодор Стојановски, Владимир Костовски, Витомир Зафировић, сви из I чете и друг Трајко Савић из II чете.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, *
(Потпис нечитак)

(М.П.)

Командант,
Јовица Булатовић

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ОСМЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
4 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ КОРПУСА НОВ И
ИО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПРВЕ И ПЕТНАЕСТЕ БРИ-
ГАДЕ НА СЕКТОРУ ОХРИД — СТРУГА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ
ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ 48 ДИВИЗИЈЕ
Н. О. В. И П. О.
МАКЕДОНИЈЕ
О. бр. 17
4 новембра 1944 г.
Положај

СЕКЦИЈА: ОХРИД И РЕСЕН — КРУШЕВО
1 :100.000

ШТАБУ II КОРПУСНЕ ОБЛАСТИ

Дневни извештај.

Тридесетпрвог октобра 1944 г. немачке снаге које су се налазиле у Ресну покушале су да се пробију ка Охриду и наишле су на наше снаге у јачини једне чете,² која их је потпуно разбила, а њихова предња одељења уништила. Одмах после тога Немцима су стигла појачања, те се борба наставила до мрака. У овој борби непријатељ је имао око 30 мртвих и велики број рањених. Наши губици износе три рањена. Наши нису могли да извуку ништа од непријатељског материјала, зато што је непријатељу одмах дошло појачање, те се борба наставила.

Прва бригада одмах је послала појачања у том правцу и са једним батаљоном запосела положај код с. Свиниште, а са другим код с. Завој. Један батаљон оставила је на положају с. Косел — с. Опеница, са задатком да сачека непријатељску колону коју би пропустила она два батаљона који су били на положају код с. Свиниште и код с. Завој. Овај план није изведен зато што су Немци наступали фронтално, те је борба могла да започне најпре код првих положаја — код с. Свиниште и с. Завој.

Првог новембра 1944 г., рано у 7 часова, наишла су предња непријатељска одељења путем у доста јаком стрељачком строју са десне и леве стране пута и тако наишла на наше прве положаје. Наше снаге су у првом моменту унишле један аутомобил, неколико коњских кола и око двадесет војника. После

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² То је била Прва чета Првог батаљона Прве македонске бригаде.

тога развила се велика борба на сектору с. Свиниште — с. Завој, која је трајала читав дан. Непријатељ је, помоћу велике и снажне артиљеријске ватре, успео да потисне наше снаге и да уђе у оба села, у којима је сгхалио већи број кућа. Овога дана ми смо имали седам рањених и једног мрвог. Број непријатељских губитака није нам познат, осим онога што смо навели да је непријатељ претрпео у почетку саме борбе.

Другог новембра 1944 год. Прва бригада је имала задатак да држи положаје код с. Опеница и с. Расино са два батаљона, а један да употреби као маневарску групу и нападне с леђа непријатељски фронт, и то на сектору где се прошлог дана водила борба. И овог дана борба је почела рано и трајала је читав дан. Непријатељ је надирао великим снагама лево и десно од пута, а по самом друму са већим бројем возила, оклопних аутомобила и моторизованих топова. Због тога је успео да се истог дана гробије у сам Охрид. Овога дана наши су имали 6 рањених, док нам губици непријатеља нису познати.³

У току ова три дана 15 бригада је водила борбе са немачким снагама у Струзи, које су покушале да на сваки начин продру у правцу Охрида, у којем циљу су 6—7 пута нападале наше положаје код с. Мислешева и с. Моровишта. Ова бригада успешно је одбијала све непријатељске нападе и предузимала контранападе директно на немачки гарнизон у Струзи. У овим борбама 15 бригада имала је 5 мртвих и 6 рањених. Непријатељ је имао велики број губитака,⁴ зато што је насртљиво нападао и зато што се борба водила у непосредној близини и ручним бомбама. Пошто је непријатељ имао велике снаге и наступао веома обазриво, тако да му нигде нисмо могли приредити изненађење, од ових борби нисмо имали неких материјалних користи. Људство је било преморено од сталних борби које су се водиле ових двадесет дана, због чега 3 овог месеца нисмо нигде напали непријатеља, изузев што су наши извиђачки водови пратили кретање и испитивали снаге непријатеља. Из извештаја ових водова види се следеће: непријатељ има више од 150 моторних возила, брдску и тешку артиљерију — заједно око 70 топова, више од 10 борних кола, велики број комора са коњима и колима.

Од обавештајне службе, коју смо развили у том правцу, добили смо податке да непријатељ има око 5.000 војника. Међу овим војницима налази се приличан број балиста.

Ми намеравамо да, пошто прикупимо потребне податке, извршимо напад на сам Охрид и, ако је могуће, на Стругу.

³ У овој борби Бригада је имала 4 мртва и 6 рањених а Немци — око 20 мртвих и рањених (према усменим подацима пуковника Т. Шаревског).

⁴ Непријатељски губици нису утврђени.

Непријатељ се у свом моменту са једним делом извлачи у правцу Албаније, а са извесним делом се задржао у Охриду и У Струзи.

Према добијеним обавештењима из Дебра и Кичева, балисти из Кичевског и Гостиварског среза директно су повезани са балистима на Косову и имају заједничку команду са центром у Призрену, одакле се снабдевају оружјем и муницијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар: Начелник штаба: Командант:
Вуко Турковић

БР. 135

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦА-
МА ЗА ЗАПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА СЕКТОРУ РЕСЕН —
ОХРИД¹

ШТАБ
49 БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 38
5 октобра 1944 год.²
Битољ
8 часова

Н А Р Е Д Б А

Секција Ресен — Крушево, Прилеп — Битољ и Охрид
1 : 100.000

Непријатељ, повлачећи се са својим последњим заштитним снагама на комуникацији Ресен — Охрид, налази се у дезорганизованом и деморалисаном стању услед дејства смелих и брзих удараца наших бригада и одреда. Према последњим подацима које је прикупила наша обавештајна служба, утврђено је да су заштитнице састављене од разних јединица и снага, сакупљених из разних места и које су веома слабог морала.

С обзиром на то да су наше јединице ушле у главне градове наше земље и да се сада наша отаџбина чисти од послед-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² На оригиналу месец је погрешно откуцан. Треба да стоји 5 новембар 1944 године.

њих хорди мрског фашистичког окупатора, потребно је брзо и смело дејство наших јединица.

Задатак је наше 49 битолске дивизије да очисти и уништи последње заштитнице непријатеља на комуникацијама: Ресен — Охрид и Стење — Ресен — Охрид, да их зароби, а особито да обрати пажњу заплешивању разног војног материјала и оружја, као и разних моторних возила.

Зато,

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1. — Да Битолско-прилепски одред настави са акцијама на комуникацији: Ресен — Охрид, на већ одређеном рејону дејства од с. Крушје до Прентовог моста, са истим задатком, односно да се затвори правац на положајима код жандармериске станице Буково, да се пресеку на делове и потпуно ликвидирају.

Да се успостави веза са 5-том бригадом која дејствује у истом рејону и са истим задатком.

2. — Пета бригада, пошто изврши убрзани марш по наредби оп. бр. 37 од 4.XI.1944 г. и пошто стигне на комуникацију: Ресен — Охрид, да отпочне најенергичније дејство у рејону дејства од с. Крушје до Прентовог моста, потпуним затварањем правца и уништавањем последњих заштитних делова нетријатеља на овој комуникацији.³

Да успостави везу са Битолско-преспанским одредом, који већ дејствује на положајима код жандармериске станице Буково, и заједно с њим дејствује са највећом брзином и најенергичније.

3. — Седма бригада ће 5.XI.1944 г. у 6 часова предузети убрзани марш из Битоља⁴ за Ресен, са циљем да одмах дође у додир са последњим непријатељским снагама и енергично дејствује ради уништења нетријатељских заштитница које се налазе у повлачењу, а које су задржали наши: 5-та бригада и одред на положајима код жандармериске станице Буково.

Ради координираног дејства, да се одмах успостави веза са 5-том бригадом и одредом, преко патрола које ће се послати пре поласка — коњаници — и које ће истовремено тачно испитати докле је непријатељ стигао приликом повлачења.

4. — У случају да непријатељ успе да се са било каквим снагама пробије кроз одређени рејон дејства 5-те бригаде и одреда, пошто ће 7-ма бригада вршити тритисак из Ресна, то

³ Пета бригада налазила се ка простору с. Могила — с. Велчани.

⁴ Битољ је ослобођен 4 новембра 1944 год. Борбе за Битољ нису вођене у самом граду, јер су се Немци повукли у гравцу Охрида, већ су вођене на сектору с. Оризари — Могила — Црна Река. У овим борбама Немци су имали око 350 мртвих а јединице Четрдесет девете НО дивизије око 20 мртвих (према казивању пуковника В. Карангеловског).

ће 5-та бригада предати задатак дејствовања одреду на положајима код жандармериске станице, а сама ће се пребацити и дејствовати на простору: Јасике тр. 1080 — к. 1018 — с. Косел, са истим задатком: да затвори комуникацију и омогући потпуно отсецање непријатељских заштитница, те их уз дејство одреда и 7-ме бригаде принуди на предају.

5. — Штабови бригада да предузму мере за успостављање телефонске мреже на постојећој телефонској линији Битољ — Ресен — Охрид, заигго ће мобилисати локална средства и другове, при чему ће искористити досадашње центре веза и телефонске патроле од 1 до 10.

Дуплу везу успоставити помоћу брзих релејних коњаника.

Досадашња веза са 5-том бригадом и одредом била је веома слаба, из чега треба извући поуку, јер у овим моментима брзих акција само веза може да омогући координиране акције.

6. — Команда места у Ђавату да одмах и најенергичније предузме мере за оправку мостова и пута на комуникацији од Превалеца до Ресна. У овом циљу мобилисати раднике апсолутно у свим селима и још данас до ручка отпочети рад одједном на свим порушеним мостовима и местима на путу, како би се пут оспособио за кретање моторних возила која ће послужити за брзо превозење наших снага одређених да брзо дејствују на непријатељске заштитнице.

Команда места у Ресну да предузме ово исто, такође одмах и најенергичније, на делу пута од Ресна до с. Опеница.

Даје се на знање командама места у Ресну и Ђавату да ово схвате апсолутно тачно, јер ћемо за лежерни и спори рад предузети најстроже мере, пошто би се тиме омогућило непријатељу да се некажњиво извуче.

7. — Штаб дивизије до другог наређења налазиће се у Битољу — вила Србиновски; о промени места благовремено ћете бити обавештени.

С. Ф. С. Н.

Политком:
Ђ. Симоноски

Начелник штаба:
капетан,
Владо Стрезовски

Командант:
В. Карангеловски

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУЛШЧКОГ КОРПУСА ОД 5 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ О НЕОДЛОЖНОМ ОСЛОБОЂЕЊУ СТРУМИЦЕ, ВАЛАНДОВА, ДОЈРАНА И ЂЕВЂЕЛИЈЕ¹

Примљено 5.XI.1944 г. у 21.45 часова

5.XI-44

ШТАБУ 51 ДИВИЗИЈЕ

Ако непријатељ није напустио Струмицу нападните је и заузмите по сваку цену.²

Ако је непријатељ напустио Струмицу оријентишите читаву дивизију према Валандову, Дојрану и Ђевђелији,³ с тим што ћете с једном бригадом заузети Валандово, Ђевђелију и све прелазе према грчкој граници.

Уколико има Немаца у Валандову, Ђевђелији и Дојрану са читавом дивизијом их нападнути и уништавати док се не сретнете са Енглезима.

Не дозволите ниједном Енглезу да пређе нашу границу оез одобрења од Штаба корпуса односно Главног штаба.

Морате радити што брже да не улазимо у празне градове и да не буде нежељених последица.

За брзину којом је потребно да извршите овај задатак биће Штаб дивизије лично одговоран. Најхитније известите о ситуацији према Валандову, Ђевђелији и Дојрану као и да ли сте водили борбу око Струмице.

Две бригаде, уколико на тој просторији нема Немаца, упутити у правцу Криволака.

Битољ заузет од наших снага.⁴ Добијен је велики плен.

С. Ф. — С. Н.

**Начелник Штаба Корпуса
Вуј. Поповић**

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Струмица је ослобођена 5 новембра 1944 године. Види док. бр. 147.

³ У Валандово и Дојран ушла је Четврта бригада 7 новембра, а у Ђевђелију, истог дана, Ђевђелиски партизански одред.

⁴ Битољ је ослобођена 4 новембра 1944 године Четрдесет девета НО дивизија. Види док. бр. 135, објашњење 4.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 7
НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕ-
ДОНИЈЕ О БОРБАМА НА СЕКТОРУ ДЕМИР КАПИЈА —
ГРАДСКО ПРОТИВ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
41 ДИВ.
6-70
7-X1-44
У 14 с

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА МАКЕДОНИЈУ

Наша дивизија је у току ноћи напала њемачке положаје од ушћа Црне у Вардар до Демир Капије.

На овом простору су удариле све три наше бригаде.

Њихов распоред је био:

XI је нападала мост на Црној и држала засједу према Градском с лијеве стране Црне Р., док је са осталим својим дјеловима требало да буде у резерви.

II бригада је била одмах до ње и требала је да ликвидира све до сташгае Св. Димитрије, коју је имала за задатак да заузме X Бригада и да се постави даље према Демир Капији и повеже са одредом² који је још даље према Ђевђелији.

Пошто се непријатељ повукао у току ноћи јужно од Криволака. Борба је почела на овом сектору тачно у 21 час 6-ог о.м. Непријатељ је на овом сектору био доста јак:

бораца 1000, више борних кола и тенкова, неколико возова од којих је један блиндиран. У тенковима су митраљези 24 милиметара.

До сада смо заузели све до моста на Црној гдје улази у Вардар.

Борба је била огорчена и ватра ураганска.³

Ми смо у борби употреједили и топ са неколико граната али нам се брзо покварио и учинио нам велику штету, те нисмо одмах заузели нападнуте положаје.

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Тиквешки одред. Уствари, то је била чета Команде места Кавадарци.

³ Борбе су се развијале северно од Неготино (Десета бригада) и код жел. станице Кукуричани (Друга бригада). У овим борбама Друга бригада је имала 7 мртвих а Десета 6 мртвих, док су Немци имали 15 мртвих (према исказима пуковника Д. Петковског и капетана I кл. Бора Златевског).

Непријатељ са блиндираним возом руши све мостове и станице.

Ми продужујемо гоњење напријед.

Око 8 часова су наши авиони дејствовали.¹

Мост на Вардару — Криволак је неоштећен и један батаљон⁵ је на њему за осигурање и повезивање са III корпусом." Један батаљон је са Одредом Тиквешким пошао у правцу Ђевђелије. Дакле све је у нашим рукама до Демир Капије т.ј. до Клисуре, а на даље још немамо никакво обавештење, мада изгледа да нема нико.

Уништен је један воз са зејтином за мазиво.⁷ — Нешто је спаљено.

Сад се воде борбе око самог моста и на путу за Градско.

Слиједи детаљан извештај.

Према јуту смо упутили само један батаљон,⁸ Одред Тиквешки и Ђевђелиски, због тога што тамо нема непријатеља. У вези са овим јавите хитно, ако треба друкчије.

Ми се налазимо у Курији.

Политком,
Бено Русо
„Коки"

Начелник мајор,
Ђорђе Шарановић

Командант,
Н. Т. Веслиевски

⁴ Два авиона Врховног штаба митраљирали су транспорт код ж. ст. Кукурничани.

⁵ Батаљон је припадао Десетој бригади.

⁶ Брегалничко-струмички корпус

⁷ Воз је уништио Други батаљон Друге бригаде.

⁸ Други батаљон Десете бригаде

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРПУСА ОД 7 НОВЕМБРА
1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О
ОСЛОБОЂЕЊУ СТРУГЕ И О НАПАДУ НА ОХРИД¹**

ШТАБ II КОРПУСА
НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ
бр. 92
7 новембра 1944
Битољ

**Извештај о ситуацији
на фронту подноси:**

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Према извештајима које су потчињене јединице доставиле овом штабу, стање је следеће:

Под притиском делова 49 дивизије, на дан 6 о. м., непријатељ се са својим снагама повукао из Ресна за Охрид.

Због закашњења V бригаде, која се после пада Прилепа² пребацила на простор: Ресен, непријатељ је успео да се повуче из Ресна, тако да није било довољно снага за опкољавање овог гарнизона.

Према извештају Штаба 49 дивизије, непријатељ концентрише своје снаге у Охрид. У борбама за Ресен,³ од непријатеља су заплењене следеће намирнице: 629 празних сандука за конзерве, 24 цака пиринча, 12 цакова шећера, 15 сандука гриза, 100 буради бензина, 136 сандука конзерви, 7 цакова шећера и др.

Данас, 7 о. м., делови 48 дивизије напали су непријатеља у Охриду и непријатељске положаје у Струзи. Пошто је борба у току, то нам резултати исте нису познати.⁴

Данас, 7. о. м., овом штабу се јавио друг капетан Јашмаков, који је одређен за начелника Штаба 49 дивизије. Именовани је одмах упућен на одређену дужност. За начелника Штаба

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Прилеп је ослобођен 2 новембра 1944 године.

³ Ресен је ослобођен без борбе.

* У борбама за Охрид, који је ослобођен 7 новембра, наше јединице (Пета, Седма и Петнаеста бригада) имале су око 40 мртвих. Немачки губици нису познати (према исказу пуковника В. Карангеловског и потпуковника Т. Шаревског).

48 дивизије упућен је друг капетан Владо Стрезовски, досадашњи начелник Штаба 49 дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба:
Жив. П. Росић

За команданта
командант корпусне области,
Лазо Калајџићевски-Добри

БР. 139

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТОГ БАТАЉОНА ШЕСНАЕСТЕ
БРИГАДЕ ОД 7 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРИГАДЕ О
БОРБАМА НА СЕКТОРУ С. ВИНИЧЕ — С. БУЛАЧАНИ¹

ШТАБ XVI БРИГАДЕ

Положај

Извештај за борбу 7-XI-1944.

7.XI.1944

Борба је почела у 8 ч. када су Немци стрељали са артилеријом. После тога наступили југоисточно од с. Виниче, заузели село и прешли га наступајући према Булачанима. Око 8¹/: друг пом. комесара II омлад. бат. са 2 вода наше 3-ће чете и једним водом I чете омлад. бат. пошли су као помоћ једном воду омлад. батаљона који је давао отпор непријатељу.

Наши су ујутру натерали Немце да се повуку и напусте село Виниче. У истом моменту једна десетина наше 3-ће чете изашла је лево иза непријатеља и била га с бока, док су остале наше снаге гониле непријатеља напред у правцу села Страчинци.

Немци су давали јак и жилав отпор, тако да су у борби као заклон искоришћавали своје мртве људе.

Међу Немцима примећено је 5 цивила Шиптара, али није утврђено да су били са оружјем. Него изгледа да су их узели као путовође.

Ту је нађено 10 убијених Немаца и материјал о коме сте извештени.²

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику. налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У овој борби Бригада је имала 10 мртвих и 22 рашена, а Немци 40 мртвих и преко 30 рањених. Заплењено је: 1 мали минобацич, 16 пушака, 2 пушкомитраљеза, 2 аутомата, 16 бомби и др. (према оперативском дневнику Шеснаесте бригаде који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА).

Данас 8-Х1- ја и друг пом. ком. II бат. Војо Булатовић ебишли смо положај. Лево смо видели хоцу и Арнауте где копају гроб некеме а и извикују Немце који су с оне стране а које ми не видимо.

Наша 3-ћа чета синоћ у 11 ч. пошла је за Бањане. Јутрос је пошао и друг командант Љубо Радуловић.

С друг. поздр.

Политкомесар IV батаљона
Ђорђе Мартиновић

БР. 140

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 7
НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О
КООРДИНАЦИЈИ ДЕЈСТВА СА ПЕДЕСЕТОМ НО ДИВИЗИ-
ЈОМ НА СЕКТОРУ РАДОВИШ — ШТИП И СА ЧЕТРДЕСЕТ
ПРВОМ НО ДИВИЗИЈОМ ДОЛИНОМ ВАРДАРА¹

ШТАБ 51 М. Н. О. ДИВИЗИЈЕ

СТРОГО ПОВЕРЉИВО

О. бр. 9
7.XI.1944 год.
Струмица

Н А Р Е Д Б А

Секција: Струмица — Ђевђелија, 1 : 100.000

СИТУАЦИЈА: Према извештају који смо добили од наше IV бригаде, непријатељ се повукао са простора Дојран — Ђевђелија — Валандово — Удово, пошто је порушио комуникацију и мостове.

Према извештају наше XX бригаде, који смо добили данас у 15 часова, непријатељске заштитне снаге налазе се на комуникацији Радовиш — Штип. Ова бригада је и данас водила борбу северозападно од Радовиша, у којој је непријатељу нанела велике губитке у мртвима и рањеним и заробила 76 непријатељских војника.²

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Према оперативском дневнику 20 бригаде, који се налази у архиви Војноисториског института ЈНА, борба је вођена 6 новембра. Убијено је 5 Немаца а заробљено 80, од којих 2 официра. Бригада је имала 3 рањена. Заплењено је лично наоружање заробљених Немаца и 3 тешка митраљеза.

Наша 50 дивизија напада непријатеља код Штипа, са задатком да заузме сам град.³

Једна бригада 43 македонске дивизије⁴ прошле ноћи је имала за задатак да нападне и очисти Демир Капију, уколико се тамо налазе противничке снаге.

У циљу заједничког дејства са нашом 50 дивизијом, а ради коначног чишћења непријатељских хорди

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Да XX бригада и даље дејствује на комуникацији Радовиш — Штип, настојећи да непријатељским хордама нанесе што више губитака. Ради бфикаснијег дејства, нека се њено десно крило повеже са јединицама 50 дивизије. У гоњењу уморних непријатељских заштитница треба да буде енергична, дрска и одлучна, настојећи да пресеца поједине непријатељске групе и уништава их, не губећи контакт са противником, и гонећи га негтрекидно.

2. — Да XXI бригада, сутра, 8.XI о. г., у 7 часова, крене ка селу Градошорци, тј. комуникацијом Струмица — Радовиш, и смести се у селу Ињево. Пошто стигне у село Ињево, нека се повеже са XX бригадом и пошаље једну официрску извиђачку патролу ка селу Пагулево — Врашница — Пиперово — Пештерница и, према могућностима, до села Пепелиште, са задатком да сакупи податке о јачини, распореду и намерама непријатеља који се налази у с. Криволаку, као и јужно и северно од долине Вардара. Ова патрола да сакупи тачне податке и што је брже могуће се врати у састав бригаде која ће, пак, одмах поднети извештај штабу дивизије.

3. — Да Артиљериска бригада, сутра, 8.XI о. г., у 8 часова, крене комуникацијом Струмица — Радовиш и смести се у селу Војиславци. Нека понесе сва исправна лака и тешка оруђа.

4. — IV бригада остаје на својим досадашњим подручјима Дојран — Стојаково — Ђевђелија.

5. — XXI и Артиљериска бригада нека се снабдеју прехранбеним артиклима из Интендантуре дивизије. XX бригада снабдеваће се прехранбеним артиклима на простору где се налази, тј. из Команде места у Радовишу.

6. — Дивизиска болница налази се у Струмици. Дивизиска интендантура и секција за наоружање налази се такође у Струмици. Дивизиско превијалиште са хируршком екипом нека се 8.XI о. г. пребаци у Радовиш.

³ Штип су ослободиле 8 новембра 1944 год. јединице Педесете НО дивизије.

⁴ На овом правцу дејствовала је Четрдесет прва НО дивизија.

7. — Штаб дивизије пребациће се 8.XI о. г. у Радовиш. Док Штаб дивизије не стигне у Радовиш, штабови бригада слаће курире комуникацијом за Струмицу.

8. — Знаци распознавања према датом кључу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар - потпуковник,
Јов. Ђуровић

Зам. команданта - мајор,
Никола Радошевић

БР. 141

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ БРИГАДЕ ОД 8 НОВЕМБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ О ОСЛО-
БОЋЕЊУ ОХРИДА¹

ШТАБ
V МАКЕДОН. Н. О. УДАР. БРИГАДЕ
Бр. 56
8 новембра 1944 год.
Охрид

ШТАБУ 49. БИТОЉСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Ресен — Битол.

Извештај за период од
5. нов. до данас.

Друтови,

Наша бригада је, 5 ов. м. у 14 часова, ушла у наш слободни Ресен и одмах предузела неопходно обезбеђење града. Све јединице смештене су биле у касарни, где су се прикупиле и средиле.

Шестог ов. м., наша бригада је од Штаба дивизије добила усмену наредбу — задатак да нападне непријатеља који се налазио у Охриду.

Према општим директивама и по наредби Штаба дивизије, наша бригада је пошла из Ресна 6.XI у 13 часова следећим

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

правцем: Ресен — с. Петрино — жандарм. станица Петрино — Велгошти; овај марш бригада је извршила уз велике физичке напоре.

По доласку у с. Велгошти, Штаб бригаде је позвао све руководиоце јединица које су непосредно њему потчињене. Штаб бригаде је овима дао наређења и одредио им посебно задатке за претстојећи напад.

Углавном, план напада на Охрид био је следећи: два батаљона да нападну Охрид, а један батаљон — непријатељске снаге које су се (према прикупљеним подацима) налазиле у с. Косел. Време поласка са полазног положаја за напад било је одређено за 4 сата ујутру, да би сама борба почела пре сванућа.

Читавог дана је наша бригада водила борбу са непријатељем. Око 16 часова успела је да најури непријатеља и уђе у Охрид.

У току ове акције непријатељу су били нанети губици, али, пошто је он одмах са бојишта сакупљао мртве и рањене, нисмо могли да установимо тачан број. Од заробљена 4 Немца сазнали смо да је непријатељ имао доста мртвих и рањених.²

Наши губици су: 11 мртвих и 10 рањених.

Морално стање војника је добрим; само су физички мало изморени.

Исхрана иде добро.

Што се тиче одеће и обуће, има много војника који су лоше обучени и обувени.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар:
П. Спировски
Думбал

Начелник штаба:
Каре

Командант:
Борис Стојановски

² Губици непријатеља нису утврђени.

ТЕЛЕГРАМИ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 9 НОБЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ПОВОДОМ НЕТАЧНИХ ВЕСТИ РАДИО СОФИЈЕ ДА СУ БУГАРСКЕ ТРУПЕ ОСЛОБОДИЛЕ ШТИП, СТРУМИЦУ, ВАЛАНДОВО, ЂЕВЂЕЛИЈУ И ДОЈРАН¹

Бр. 64, дан 9/11, час 8.30, гр. 64.

Демантујемо као потпуно нетачне бугарске вести² о ослобођењу Струмице, Валандова, Ђевђелије, Дојрана и Штипа³ од њихових јединица. Истина је то да се са бугарским јединицама састасмо у Штипу, Струмици и Валандову. Они су били на положајима у Новом Селу.

Бр. 65, дан 9/11, час 8, гр. 78.

Наши су ушли у Штип, док су бугарске јединице биле на линији Кучичина — Соколарци. За ослобођење Штипа Бугари су сазнали тек после 10-часовне борбе.

¹ Телеграми, писани на српскохрватском језику, преписани су из књиге телеграма Брегалничко-струмичког корпуса, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Радио Софија је тенденциозно објавио вест да су бугарске трупе, које су иначе биле врло неактивне, ослободиле: Штип, Струмицу, Валандово, Ђевђелију и Дојран.

³ Штип је ослободила, 8 новембра, Педесета НО дивизија, Струмицу, 5 новембра, Педесет прва НО дивизија, Валандово и Дојран, 7 новембра, делови Четврте бригаде, а Ђевђелију, 7 новембра, Ђевђелиски партизански одред.

ИЗВЕШТЉ ШТАБА ПРВОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 9 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ВЕЛЕСА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Наређење Гл. штаба, да 8.XI о. г. ноћу снаге 42. дивизије нападну Велес, одмах је после пријема послато преко Штаба дивизије, свима јединицама.

План Дивизије био је следећи: три батаљона III бригаде да нападају Велес са „Грохота“, а један батаљон исте бригаде да обезбеђење код с. Влахчани, где ће бити дигнута у ваздух комуникација и ликвидирана станица. Овај батаљон ће такође преко целог дана давати обезбеђење према Скопљу. Осма бригада са извесним снагама треба да ликвидира бункере код Бабуне (ушћа), да обезбеђење према Градском, а са осталим снагама напашће Велес са Вршника. Пошто XII бригада није још била стигла, она је остављена за резерву.

План Штаба дивизије је добар. Пребацивање снага преко Вардара било је неопходно, али није било могуће да се изврши на време и успешно због недостатка средстава, а нарочито због тога што није било времена за све те припреме. Овај недостатак јасно се одразио на резултате борбе.

Почетак напада био је одређен за 3 или најкасније 4 сата. Напад је извршен плански. Непријатељ је био изненађен, тако да су станица и читав блок око ње били ликвидирани још у првом налету јединица III бригаде, мада уз жестоку борбу. Пошто је овај сектор био ликвидиран, отпочело је постепено надирање у град после жестоке борбе код касарне. У то време је и VIII бригада директно напала град; истовремено, бункери на Бабуни су били ликвидирани. Борба на улицама града трајала је отприлике до 11 часова пре подне, када је била ликвидирана цела десна обала Вардара.

Непријатељ је пружао отпор по улицама, али не неки ср>еђен отпор. Ипак, он се организовано повлачио, тако да је успео да уништи све важније зграде, као и један магацин са муницијом. На левој обали Вардара непријатељ је пружао отпор до 4.30, када је сасвим повукао снаге. Непријатељ је у граду имао око 250—300 људи и око 40 болесника, који су благовремено били евакуисани из града. Непријатељ је био наоружан аутоматским оружјем, минобацачима и са 2 топа из којих је од

¹ Оригинал, у рукопису, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

12.30 почео брзом паљбом да туче у правцу наше артиљерије и положаје VIII бригаде.

Резултати: град је ослобођен по цену 7—8 мртвих другова и око 15 рањених, од којих 6 тешко. Заробљено је више од 100 Италијана-фашиста, а заплењено: 4 топа калибра 152, без граната, и магацини са прехранбеним артиклима (још није проверено), који су стављени под контролу месног одбора. О губицима непријатеља немамо тачне податке. Сматра се да износе око 30 људи.

Иако су, приликом примања задатака, сами штабови бригаа, због преморености јединица, слабо веровали у успешан завршетак борбе, ипак су сви савесно схватили и извршили задатак. У борби су забележене извесне слабости: нижи руководиоци (понеки) били су несналажљиви, а борци су због недостатка искуства поступили невојнички.

Детаљни извештај о свему овоме поднећемо накнадно.

Друг. поздрав

С. Ф. — С. Н.

\ ' *

9.XI.1944 год.

Политком I корпуса НОВ
Македоније
Боро Ил. Чушкар

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГОГ КОРИУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 9 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ, ЧЕТРДЕСЕТ ОСМЕ И ЧЕТРДЕСЕТ ДЕВЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 1—8 НОВЕМБРА НА СЕКТОРУ ПРИЛЕП—БИТОЛ»—РЕСЕН—ОХРИД¹

ШТАБ II КОРПУСА
НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ
Бр. 108
9 новембра 1944
Битољ

Седмодневни извештај доставља:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Према подацима којима овај штаб располаже, о борбама потчињених му јединица са непријатељем, од 1.XI до 8.XI.1944 год., подносимо следеће:

О стажу на фронту 1.XI.1944 г.

Резултат извршених напада наших јединица на непријатеља на комуникацији око Прилепа,² у циљу ослобођења поменутог града од фашистичких хорди, био је тај, да је непријатељ био принуђен, под ударцима наших снага, да се повуче из поменутог града у Битољ, а затим данас и из овог, у којем циљу је предузео покрет из Битоља за Ресен, са једном колоном од 100 камиона са војницима, многим коњским колима и пешадијом. Делови ове колоне запосели су комуникације: Битољ — Ресен и Корча — Ресен, да би на тај начин обезбедили повлачење својих снага.

Исто тако, непријатељ је формирао једну колону за дејство и отклањање препрека на путу из Ресна за Охрид, те је око 12 сати, код жандармериске станице Буково, ушао у борбу са деловима 48 дивизије.³

У борбама за Прилеп наши и непријатељски губици су били следећи:

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Прилеп је ослобођен 2 новембра 1944 године.

³ У овој борби је учествовала Прва бригада. Види док. бр. 134.

- а) Наши губиди у људству: мртвих 78, рањених 108.
- б) Непријатељски губици: 160 Немаца мртвих и око 100 рањених.
- в) У институту код Прилепа било је заплењено: велика количина бугарске муниције, стара војничка одела и многи други материјал, о коме овај штаб не располаже подацима. Чим добијемо списак заплењеног материјала, тај штаб ће одмах бити обавепген.

О стању на фронту 2.XI.1944 г.

Данас око 14 часова овај штаб је био обавепген да су V бригада и делови 41 дивизије ушли у Прилеп и заузели га. Поигго је Прилеп заузет, овај штаб је наредио покрет наших снага за Битољ.

Данас око 17 часова непријатељ је у Битољу објавио опсадно стање и без опомене пуцао у становништво.

Данас око 18 часова из Битоља у Ресен је стигла једна непријатељска колона у јачини: 30 камиона са војницима, 6 малих аутомобила, 1 тенк, 7 мотоцикла и 5 противавионских топова, са укупно 350 војника, међу којима велики командни апарат састављен од официра и подофицира. Истог дана, око 13.30 часова, у с. Јанковец је дошао један немачки батаљон са придодатим деловима од укупно 900 војника. У Ресну је пак спремна за одлазак у Охрид једна непријатељска колона од 8 санитарских аутомобила и 15 топова.

Немачка заштитница на комуникацији (Битољ — Ресен — Охрид и Корча — Стење — Ресен) остала је на положају на којем је била 1.XI о. г.

О стању на фронту 3.XI.1944 г.

Данас рано, у 3 сата, једна немачка колона од око 2000 војника, са разним возилима, пошла је из Ресна за Охрид.

Исто тако, данас смо добили извештај да је једна енглеска колона борних кола пристигла у с. Креница — Кенали, на нашу јужну границу (стару југословенску).

Према усменој наредби команданта овог корпуса, наређено је смело дејствовање на непријатељске снаге које се повлаче. Исто тако, Битољско-преспански одред упућен је да затвори правац: Ресен — Охрид на делу пута: жандармериска станица Буково — Прентов мост.

Пета и Седма бригада предузеле су покрет у истом смислу. **НАПОМЕНА:** Остали подаци о стању на фронту 3 о. м. износе се у стању на фронту 4 о. м., због тога игго је команда овог корпуса била на фронту и руководила њиме.

О стању на фронту 4.XI.1944 год.

Јединице 49 дивизије — IV и VII бригада — данас су добиле наређење да марширају ка Битољу. У међувремену, Немци су се евакуисали из града и иду у правцу одакле се непријатељ већ био повукао.

Седма бригада, која се налазила у близини Битоља, добила је задатак да уз помоћ V бригаде, која је била у непосредној близини и марширала иза ње у истом правцу, нападне непријатеља и заузме град. Али, пошто је Битољ био испражњен, Петој бригади је био дат други задатак, тј. да убрзаним маршом запоседне положаје које је држао Ресенско-преспански одред, а један појачани батаљон пошаље на простор: Ресен — албанска граница код положаја Сир Хан. Седма бригада је пак добила задатак да се убрзаним маршом приближи Ресну и нападне га.⁴

48 дивизији дато је наређење да од Струге према 49 дивизији чисти терен од непријатеља, јер, према подацима којима располажемо, и на том сектору има извесних непријатељских снага. Пошто очисте овај сектор, поменуте две дивизије имају за задатак: чишћење места која су запоселе шиптарске банде.

Данас у 16.30 часова, штаб 49 дивизије телеграмом је обавестио овај штаб да је наша VII бригада заузела Битољ и да се штаб поменуте дивизије преселио из Гопеша у Битољ.

Приликом уласка у Битољ наше јединице нису претрпеле губитке.

Чим овај штаб прикупи све податке о заплењеном материјалу у Битољу, обавестиће тај штаб.

О стању на фронту 5.XI.1944 год.

Овај штаб не подноси извештај из следећих разлога: Команда овог корпуса налазила се на терену фронта и давала наређења за претстојеће акције. Остали персонал штаба овог корпуса данас се преселио из Крушева у Битољ.

О стању на фронту 6.XI.1944 год.

Под притиском делова 49 дивизије, данас се непријатељ са својим снагама повукао из Ресна за Охрид.

Данас око 12 часова, штаб 48 дивизије обавестио је овај штаб да су делови 48 и 49 дивизије заузели Ресен.

У борби за Ресен ми нисмо имали губитака. Непријатељ је претрпео следеће губитке: 50 мртвих и око 30 рањених.

Од непријатеља заплењени су следећи прехранбени артикли:

¹ Ресен је ослобођен 6 новембра 1944 године. Непријатељ је напустио град без борбе.

765 сандука конзерви, 24 цака пиринча, 19 цакова шећера, 15 сандука гриза, као и горива: 100 буради бензина и нафте.

О стању на фронту 7.XI.1944 г.

Данас су делови 49 дивизије напали непријатеља у Охриду и непријатељске положаје у Струзи. Пошто је борба у току, то резултати исте нису познати. Чим добијемо извештај о резултатима ових борби, овај ће штаб својевремено извести тај штаб.⁵

Горње се доставља са молбом на знање.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком: Нач. штаба: Командант- мајор:
Наум Наумовски-Борче Жив. П. Росић Т. Милошевски

(М. П.)

БР. 145

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТОГ БАТАЉОНА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 9 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ БРИГАДЕ О БОРБАМА 6, 7 И 8 НОВЕМБРА 1944 ГОД. НА СЕКТОРУ С. ВИНИЧЕ — С. ЦРЕШЕВО ПРОТИВ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ IV БАТ. XVI БРИГАДЕ

ђенерал штабна карта

Р. 1 : 100000

9.XI-1944

ШТАБУ XVI БРИГАДЕ

~~Опште борбе~~
6-XI-1944

У 14 ч. један немачки камион са око 20 наоружаних војника дошао је путем из Синђелићева (Асенбегова) до с. Црешева. Камион се зауставио на 400 м. јужно од с. Црешева. Из камиона је изашао поручник интендант Лоренц са двојицом војника. Исти су се упутили ка селу. Наша заседа (у јачини од 1 вода) тј. омлад. батаљона заседа, зауставила је официра и

⁵ Охрид је ослобођен 7 новембра а Струга 8 новембра 1944 године.

¹ Оригинал, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

понудила му да се преда. Он је одбио, побегао и издао заповест прихватања борбе. Наши су отворили паљбу, при чему је официр пао мртав а војници рањени побегли камионом.

У 16 ч. отворена је артиљериска ватра на село Црешево, баш у том моменту непријатељ у јачини од 40—50 војника настукао је у стрелце из села Стојковци у правцу наших позиција. Положај је био појачан са 3-ћом четом IV баталјона. Кад је непријатељ стигао на 300 м. од наших позиција наши су отворили пушчану и митраљеску ватру. Противник је успео да се увуче на 100 м. до наших позиција. Но наше лево и десно крило које је било појачано са два вода I чете II бат. успели су да заломе и оставе непријатеља у средину. Непријатељ је давао јак отпор пушкомитраљезима (аутоматима). Наши су јуришали, но противник је искористио мрак и повукао се. Борба се водила на 1—2 км. јужно од с. Црешева лево и десно од пута Црешево — Стојковци. Борба је завршена у 6 ч. По причању сељака непријатељ је имао 6 рањених од којих 2 тепчко.

Том приликом нисмо имали ни рањених, ни убијених.

Плен је био:

1 чизме, 1 шињел, 1 блуза, 1 панталоне, 1 ручни сат, 1 пиштољ 7,65, 1 пушка (маузерка), 1 табакера, 1 прстен.

7-X1-1944

Око 8 ч. непријатељ је отворио артиљериску ватру из с. Стојковци на наше позиције. У исто време 82 немачка војника под вођством потпоручника, наступали су из Страчинаца ка Виничу и јужно од села. Наша два вода (1 из IV бат. 1 из II бат.) који су били јужно од с. Црешево, били су приморани да се пребаце на север и приме борбу. Непријатељ је тукао лаким минобацачима калибар 50 мм., аутоматима и тромблонкама успео да заузме с. Виниче и да пређе источно од њега. Лево крило непријатеља допирало је до школе с. Црешева.

У 9 ч. пошла су још три вода (1 из II а 2 из IV баталјона) као помоћ и појачање нашим са два тепчка митраљеза (1 из II бат., 1 из IV бат.). Појачање је извршило напад (јуриш) фронтално и на нашем левом крилу заломило непријатеља и бочном ватром приморало противника да отступи из села Винича.

Кад је противник при отступању прелазио (поток) врело био је тучен са тепчким митраљезима из централног сектора, и левог крила. Непријатељ је давао жилав отпор, но лево крило које му је већ било зашло иза леђа, принудило га је да отступи и напусти свој положај. На том терену непријатељ је дао око 20 мртвих, 10—15 рањених и 6 заробљених од којих су 3 рањена.

Противник је отступао у правцу с. Страчинци а одатле са камионима ка друму Скопље — Куманово.

У тој борби ми смо дали 6 мртвих, од којих су 5 из IV бат. а 1 из II батаљона. Рањених 6, од којих 4 из II бат. а 2 из IV бат. теже рањени.

Плен је био:

1 лак минобацач калибар 50 мм са 15 мина, 2 зорке мг 15 са 8 дуплих оквира, 1 пушка тромблонка са 18 бомби, 14 пушака (маузерки), 2 шмајсера, 10 ручних бомби, 1 двоглед, 1 торба са санит. материјалом, 10 блуза, 8 панталона, 4 цемпера, 6 п. чизама, 4 капе.

Ово је само број који је дошао до наших руку иначе већи део су војници још на положају променили. Мислили смо да скупимо све те ствари па да их поделимо али услед разбацаности војске то нам је било онемогућено.

8-X1-1944

У 14.40 ч. непријатељ је отворио артиљериску паљбу на наше позиције и на с. Црешево. Гранате су падале у цик-цак на целом том простору. Позиција топа је била пола км. северно *од с. Стојковци, ватра је прекинута у 4.10 ч.

Приликом ове ватре погинуо је 1 друг, 4 рањена и 1 контузован (све из II омлад. батаљона).

На положају су се налазили: 1 вод из омлад. бат. а 1 чета IV батаљона.

Наше позиције су:

Северно од с. Виниче, с. Виниче, школа с. Црешево, јужно од с. Црешева, до пута Црешево — Скопље — са источне стране булачанска црква и колибе на путу Булачани — Скопље.

Моје је мишљење да се војска добро борила.

9-X1-1944 год.

Положај

За пглаб
политкомесар
Ђорђе Мартиновић

**СПИСАК ПОГИИУЛИХ И РАЊЕНИХ БОРАЦА ЧЕТВРТОГ
БАТАЉОНА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ У БОРБАМА 7 НОВЕМ-
БРА 1944 ГОД. НА СЕКТОРУ С. ВИНИЧЕ — С. ЦРЕШЕВО¹**

ШТАБ IV БАТ. XVI БРИГАДЕ
Положај

ШТАБУ XVI БРИГАДЕ

Положај

Исход борбе у погледу рањених и погинулих другова 7-
XI-1944 год.

Рањени:

1. Драгољуб Станковић, Летовица-прешев. — вођа одељења митр. вода
2. Александар Станковић, Мирковце — Скоп. — III чета II вод I десет. борац

Погинули:

1. Младен З. Нешић — Брадац — Скоп. — III ч. II вод. борац — од гранате
2. Славко Златковић — Ново Село — преш. — III чет. I вод. III дек. — од куршума
3. Станко С. Стојменовић — Левосоје — Преш. курир III чет. — од гранате
4. Љубомир С. Томчић — Спотавац — II-III чет. десетар I вод II десет. од куршума
5. Милорад Н. Ковачевић — Трнава — Прешев. III чета II вод I десетина — шрапнела.

9-XI-1944 год.
Положај

За штаб
политкомесар
Борђе Мартиновић

¹ Рригинал, куцан на машини, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 9 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВИ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ СТРУМИЦЕ И ШТИПА И РАСПОРЕДУ ПОТЧИЊЕНИХ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
БРЕГАЛНИЧКО СТРУМИЧКОГ КОРПУСА

Н. О. В. Ј.
Стр. Пов. Оп. Бр. 20
9 новембра 1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Јединице 51. дивизије, после упорних борби на сектору Струмица — Валандово и Струмица — Владевци 5. о. м. заузеле су Струмицу. За неколико дана борбе, непријатељ је имао преко 300 мртвих и више рањених. Заплењена је велика количина минобацачке и пушчане муниције, хране, а изгледа, и доста велика количина другог оружја. Заробљено је 80 Немаца, међу којима и 2 официра. О заплењеном оружју немамо још извештаја.²

После ослобођења Струмице, 51. дивизија се оријентисала према Валандову, Удову, Ђевђелији и Дојрану, посела грчку границу са једном бригадом, а са осталим бригадама упутила се према Криволаку.

Данас 8. о. м. 50 дивизија, која је последњих неколико дана водила жесгоке борбе на положајима око Штипа и са немачким снагама које су се пробијале од Струмице за Штип, ушла је у Штип и продужила у правцу Велеса. У борбама, које је ова дивизија водила непријатељ је имао велики број мртвих и рањених, као и велики број уништених моторних возила. Заплењен је један далекометни топ, један противавионски митраљез, 5 немачких пушкомитраљеза, прилично велика количина муниције, уништен је један тенк и заплењено друге ратне спреме. О самом резултату борбе у Штипу, немамо још никаквог извештаја.³ Тамо је отишао комесар корпуса. Дивизија је добила задатак да са главнином, без једног момента задржавања продужи за Велес, а са једном бригадом према Св. Николи у ком правцу је отступио изванштан део немачких снага.

О нашим губицима, као и детаљније о губицима непријатеља и плену известићемо вас накнадно и огнирније.

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Губици Педесет прве дивизије нису утврђени.

³ Губитке Педесете дивизије нисмо могли утврдити.

II. За све време борби око Струмице, бугарске јединице биле су 100% неактивне. У једном малом противнападу, једна незнатна група Немаца запленила им је једну батерију топова и читав један баталли,⁴ чији су један део ослободиле наше јединице приликом уласка у Струмицу. У моменту уласка наших јединица у град, тј. око 19 часова, бугарски предњи делови били су на линији Амзали — Дрвош — Ново Село.

Данас приликом уласка наших јединица у Штип бугарски предњи делови налазили су се на линији Кућићино — Соколарци. За наш улазак у Штип сазнали су од овог Штаба, 10 часова касније када смо саопштили штабу бугарске IV армије.

Пре два дана бугарски радио саопштио је да је њихова војска заузела Струмицу, чак и не спомињући нашу. Ми смо им на то оштро скренули пажњу, пошто су обећали исправити. И поред те опомене, данас приликом саопштења штабу IV армије, поново смо подвукли да се не деси случај као код Струмице и да њихова војска у ослобођењу Штипа није узела никаквог учешћа. Али и поред свега тога штаб IV армије моментано је јавио свом главном командовању, које у свом комуникацији саопштава преко радија да су бугарске јединице ослободиле Струмицу, Валандово, Дојран, Бевђелију и Штип.

На овакав њихов поступак ми смо послали писмени протест преко нашег претставника у Софији министарству војске и саопштење совјетском командовању. Друг ЈБубче⁵ је разговарао одмах телефонски са генералом Копчевим, који [је] иронично напоменуо „имамо ли још што да прибележимо“ и да треба писмено о томе да извистимо.

Извештај о стању у Корпусу, бројно стање људства и наоружања као и релације доставићемо вам накнадно.

Оружје из Криве Паланке још није стигло.

Другове за курс⁶ послали смо у Велешко, али ће закаснити.

Официрски курс за пешаке и артиљерце отпочеће 10⁷ о. м.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник персоналног отсека,

Начелник штаба,
Вујадин Поповић

П.С. Командант је на састанку Штаба IV армије са комесаром, који полази код 51 дивизије.

⁴ Бугаре је заробио, 1 новембра 1944 год., код с. Ново Село, Трећи батаљон Шездесет петог немачког пешадиског пука.

¹ Љубче Арсов

¹ Официрски курс при Главном штабу

⁷ Курс за командире водова и чета, који је трајао месец дана.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 9 НОВЕМ-
БРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРДЕСЕТ ОСМЕ НО ДИВИЗИЈЕ О
БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ОХРИДА¹**

ШТАБ XV БРИГАДЕ НОВ
И ПО МАКЕДОНИЈЕ
Положај, 9-XI-1944 год.

ШТАБУ 48 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

ИЗВЕШТАЈ

о акцији XV Н.О. бригаде 7-XI-1944 год.

Према наредби Штаба дивизије од 6 новембра 1944 год., Бригада је извршила покрет у 5 ч. од с. Ботун, преко села Ме-
> шеиште, до с. Ливоиште, где је наређено да се снаге распореде. Други батаљон, у чијем се саставу налазила и пратећа чета и противтенковска оруђа, запосео је положај код села Годиље и манастира Св. Размо (кота 880 и 1053), са задатком да не дозволи непријатељским снагама, у случају да ове из Струге пробију положај IV бригаде, да стигну у помоћ непријатељу у Охриду и тако ударе у леђа наших снага које директно нападају Охрид. Исто тако, овај батаљон имао је задатак да разбије и уништи непријатељске снаге које би покушале да се из Охрида повуку за Стругу.

Трећем баталјону је дат задатак да директно нападне Охрид са северозападне стране, са положаја „Тумба“, кота 731, одакле ће један део брзо да избије у циганску махалу и очисти је, те да пгго пре избије на утврђење које доминира положајима.

Напад је почео у 4.15 ч., када је почело пушкарање. Трећи батаљон је успешно започео свој задатак. Напад је текао добро. Делови III батаљона стигли су до самог града и нашли се испред самог Охрида. Када је свануло, непријатељ, снажно утврђен, почео је да отвара јаку ватру из тешких оруђа на наше предње делове. Ватра са непријатељских доминантних тачака на утврђењу била је неиздржљива. У међувремену, добили смо извепггај од IV бригаде да се њен баталјон, услед велике ватре, повукао са Мислешева, чиме је био ослобођен пут Немцима из Струге да могу притећи у помоћ Охриду. Око 9 часова стигло је из Струге око 16 камиона са трупама и три тенка. Други батаљон отворио је ватру на њих, уништио је, односно онеспособио

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

8 камиона и нанео много губитака Немцима док су још били у камионима, а затим се развила јака борба изнад Подмоља. У то време, Немци из Охрида отворили су јаку артиљерску ватру на положаје II батаљона изнад Подмоља, те се, услед неиздрживе артиљерске ватре и јаког притиска Немаца из Струге, батаљон повукао изнад Оровника. Истовремено, III батаљон, који је осетио за собом ватру, повукао се изнад с. Оржан, где је почела да туче јака артиљерска ватра и да се врши јак притисак Немаца, те се III батаљон даље повукао изнад Г. Лакочереја. На тај начин је и борба наше Бригаде престала око 11 часова.

Осмог новембра 1944 г. запоседнути су положаји, према наређењу Дивизије, али тога дана нисмо вршили никакву акцију. Распоред на положајима и у 2 часа покрет за Стругу.

Цела Бригада има 8 мртвих, 7 рањених и око 20 у неизвесности.²

Имена мртвих још тачно не знамо.

Девог новембра, према извештају комитета, Немци су се налазили у „Домузополу“, а 20. албанска бригада на око 13 км од Струге према „Ћафа Сану“.

Пол. комесар:
Перо Црвени¹

Начел. штаба:
Б. Митрески⁴

Командант:
(Потпис нечитак)

² Непријатељски губици нису утврђени.

³ Пецо Пепељуговски

¹ Боро Митровски

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ПОЈ
ОД 10 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ О РАСПОРЕДУ ПОТЧИЊЕНИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ XV КОРПУСА²
НОВ И ПОЈ
БР. 112
10 новембра 1944
Битољ

ИЗВЕШТАЈ О СТАЉУ
НА ФРОНТУ ПОДНОСИ:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОМ

Према подацима које су сакупили обавештајни органи и јединице потчињене овом штабу, стање на фронту је следеће:

На делу фронта 48 и 49 дивизије:

Сходно операт. наредби бр. 107 од 9.XI о. г. овог иггаба, снаге поменутих дивизија концентрисале су се и поставиле на следеће просторе:

1. Девета бригада 49 дивизије поставила се на простор: Ресен, са задатком да обезбеди комуникацију Корча — Ресен.

2. Пета бригада исте дивизије поставила се на простор Струге, са задатком да обезбеди правац: Струга — албанска граница — Ђафа Сан.

3. Седма бригада исте дивизије поставила се у самом Охриду, да би обезбеђивала град и прихватала делове према албанској граници.

4. Штаб 48 дивизије извршио је јаку концентрацију својих снага и поставио се у Охриду.

5. Оперативни делови штабова 48 и 49 дивизије налазе се у Охриду.

Штабовима дивизија стављено је у задатак да форсирано концентришу своје снаге на напред одређена места.

6. Албанској дивизији, која је стављена на расположење за координиране операције у циљу чишћења шиптарских банди, наређено је да пошаље два члана у Охрид, где ће присуствовати изради плана претстојећих операција, и примити задатак.

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Раније је називан Другим корпусом НОВ И ПО Македоније.

7. Шеста бригада, која је досада била под командом 42 дивизије, биће на простору: Буковик, са задатком да штити правац према Кичеву за време операција на исту варош. Ова бригада отсада је у саставу 48 дивизије.

Штабу 48 дивизије наређено је да, с обзиром на концентрацију својих снага и Албанске дивизије са којом ће дејствовати у заједничким операцијама, прорачуна време напада на Кичево.

На делу фронта 41 дивизије:

Као резултат наређења — задатка датог 41 дивизији да очисти терен од непријатеља на сектору: Градско — Велес, којом приликом је наглашено иггабу исте дивизије да по сваку цену нападне и освоји Велес, данас (10.XI), у 6 часова ујутру, добили смо извештај од наведене дивизије да су њени делови заузели Велес.³

Бевђелиском одреду наређено је да запоседне границу према Грчкој Македонији, у рејону Коњско. Штаб одреда да буде са седиштем у Коњском.

Тиквешки одред да запоседне границу у рејону Мрежичко; Штаб одреда да буде у Мрежичком.

Мориховски одред да запоседне границу у рејону Старовина; Штаб одреда да буде у Старовини.

Делови 9 бригаде 49 дивизије да запоседну границу од рејона Старовина па закључно до тромеђе на албанској грашгци.

Ради запоседања горе поменутих рејона, у штабу овог корпуса израђује се план са тачним ознакама караула и станица. Чим план буде израђен, биће достављен поменутих штабовима на поступак.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком:	Начелник штаба:	Командант:
Н. Наумовски-Борче	Жив. П. Росић	Т. Милошевски

³ Велес су ослободиле 9 новембра 1944 год. јединице Четрдесет друге НО дивизије (види док. бр. 143).

**НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
10 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПЕТНАЕСТОМ КОРПУСУ НОВ И
ПОЈ ЗА КОНЦЕНТРАЦИЈУ СНАГА НА ПРОСТОРУ КИЧЕВО
— ГОСТИВАР — ТЕТОВО И ПОСЕДАЊЕ ДРЖАВНЕ ГРА-
НИЦЕ ОД ПЛ. КОЖУФА ДО ДЕБРА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ

О. бр. 33

10 новембра 1944 г.

23 часа

ОХРИД

ШТАБУ XV КОРПУСА НОВ И ПОЈ

51. дивизија Брегалничког корпуса ослободила је Валан-
дово, Струмицу, Дојран, Бевђелију и избила на стару југосло-
венско-грчку границу, а 50. дивизија истог корпуса ослободила
је Штил, Св. Николу² и избила на р. Пчињу. Четрдесет друга
дивизија ослободила је Велес и избила на линију: Карлијак —
Драчево. Кумановска дивизија, заједно са бутарским трупама,
опколила је Куманово.

Западна Македонија очишћена је од Немаца. Осим Скопља
и Куманова,³ читава Македонија је ослобођена од немачког
окупатора.

Задатак Вашег корпуса је

1. — да обезбеди стару југословенску границу од Кожуфа
до Дебра;

2. — да очисти од шиптарских банди рејон: Кичево —
Гостивар — Тетово⁴ и ослободи ове градове, да би се становни-
штво ове области ослободило шиптарског терора;

3. — да се шиптарско становништво потпуно разоружа и
успостави наша народноослободилачка-војнопозадинска власт,

¹ Оригинал, куцан на машини, налзи се у архиви Војноисто-
риског института ЈНА.

² Штип је ослобођен 8 новембра а Св. Никола 9 новембра 1944
године.

³ Скопље је, после тродневних борби, ослобођено 13 новембра
а Куманово 11 новембра 1944 године.

⁴ Кичево је ослобођено 15 новембра а Гостивар и Тетово 19
новембра. Прве је ослободио Петнаести корпус а Тетово Шеснаести
корпус НОВ и ПОЈ (види док. бр. 152, 154, 161, 162 и 164).

како би се на тој територији створила база за акције нашег корпуса у правцу Скопља и Качаника. У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО:

1) 49 дивизија, без VII бригаде, да се распореди на пограничном фронту од Кожуфа до Дебра, ради заштите истог и ради затварања свих путева који избијају на погранични фронт, како би се онемогућио сваки недозвољени прелазак границе;

2) 48 дивизија, појачана VII бригадом, — њене две бригаде, 14 новембра до увече, да буду у рејону с. Тајмиште, а њене три бригаде у рејону Извор — Подвис — Челопеци;

3) 41 дивизија да дође у рејон Самоков — Бенче — Луиште до 13 новембра увече;

4) 15 новембра ујутру да отпочне напад како следи:

а) јединице 48 дивизије из рејона Тајмишта нападаће села Бачиште, Зајас и Колари. Чим разбију банде и заузму села, једном бригадом да запоседну положај Корито — Буковик;

б) јединице 48 дивизије из рејона Извор — Подвис — Челопеци нападаће са једном бригадом села Премка, Шутово, Горани, а са две бригаде Кичево. После заузимања Кичева, једна бригада, појачана једним батаљоном, продужиће одмах правцем Кичево — Колибари — Зајас;

в) 41 дивизија са две бригаде нападаће села: Бериково — Тујна — Србица, а са једном бригадом обезбеђиваће извршење операција, бранећи положај Ђафа — Буковик.

Све јединице треба да дођу благовремено на полазне положаје, тако да напад на означене објекте буде: на Кичево 15 новембра у 4 сата, а на остале 15 новембра у 6 сати (напад на Зајас, Бериково, Србицу мора почети два часа после напада на Кичево).

Пошто јединице 48 дивизије избију на линију Корито — Буковик, бригада 41 дивизије која се као обезбеђење налази на Буковику преузеће села Падалиште и Речане.

5. — Пошто се освоје одређени објекти, у року од два дана разоружати банде, очистити и консолидовати освојену територију.

6. — Чим се изврше сви напред поменути задаци, наставити чишћење гостиварског и тетовског рејона, уз садејство IV шинтарске дивизије.

7. — На ослобођеној територији Битољ — Кичево — Дебар — Струта успоставити телефонску линију и поправити путеве. Овим радовима руководиће Корпусна област преко команди подручја.

8. — Корпусна војна област организоваће снабдевање јединица целог Корпуса преко својих органа — команди подручја.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
Б. Т. Љиљак

Начелник штаба,
генерал мајор
П. Илић

Командант,
генерал мајор
М. Апостолски

(М. П.)

БР. 151

**ИЗВЕШТАЈ ВОЈНОГ СУДА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ
КОРПУСА ОД 10 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ КОРПУСА О
НАСИЉИМА И ПЉАЧКАМА ПРИПАДНИКА ОТЕЧЕСТВЕНО-
ФРОНТОВСКЕ БУГАРСКЕ ВОЈСКЕ У ИСТОЧНОЈ МАКЕ-
ДОНИЈИ¹**

МАКЕДОНСКЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ТРУПЕ
Војни суд при Струмичко-брегалничком
корпусу војне области НОВЈ
Савет при Команди подручја у Штипу
Бр. 5 од 10 новембра 1944 год.
Кочани

**ШТАБУ СТРУМИЧКО-БРЕГАЛНИЧКОГ КОРПУСА
(Војносудски одељак) — Положај**

Р Е Ф Е Р А Т

О злочинима које су починиле бугарске деветосептембарске трупе у Кочанском срезу за време од 15 октобра до 9 новембра 1944 г.

А.) У самом граду Кочани:

1. Старији водник Дењу Деков, Андрејев, из зборне гардиске чете, заједно са два војника из исте чете, са оружјем у руци опљачкао је робу трговца Васиља Вл. Мачкова, са станице Соколарци, те, пошто је два коња натоварио са опљачканом робом, покушао на разбојнички начин да од њега изнуди још

⁵ Борко Темелковски

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

50.000 лева, под претњом убиства. Пошто није нашао новац, водник је Мачкову одузео џепни часовник, упирући му пушку у груди и претећи му да ће га убити.

Месне македонске народно-ослободилачке власти ухапсиле су овог злочинца, саслушале га и предале бутарским војним властима у Кочану.

Злочинац је гардиста и добровољац у партизанским одредима. Не признаје кривицу, бацајући је на друге, тобоже да је то радио по наређењу, нити се пак каје.

2. Командант 7-мог етапног батаљона, потпуковник Борис Иванов Рачев, родом из Лома, отац троје деце, напао је жену Бориса Петрова, Добринку, из Кочана, искоришћујући чињеницу ипко је био позван у госте у дом Петрова. Када је нападнута жена почела да виче, муж је интервенисао и истерао потпуковника из своје куће.

Другог дана, потпуковник Рачев наметнуо се једној другој кући и тамо, на очи мајке Каљопе Симеонове Мирозове, из Кочана, покушао је да напаствује њену 12-годишњу ћерку. Захваљујући томе да је њен муж тада дошао, Рачев је био спречен у својој намери и отеран.

Он је, као по систему, обилазио и друге куће, отварао капије, нарочито неких турских кућа, чиме је изазвао страх и панику.

После масовних жалби, месна народно-ослободилачка власт улази му у траг, хапси га и задржава да би га саслушала и, на велике интервенције његових колега официра, предаје га бугарским војним властима.

Даје полупризнања, говорећи: „То је моја фантазија. Одлазим у куће да тражим жену, али не за нешто рђаво, него да ми пере рубље". Према сакупљеним доказима изгледа да је раније био, а и сада је фашистички елеменат, са психопатолошким склоностима ка разврату и, како изгледа, пијанству.

3. Војник Стојан Стефанов Јорданов и његов друг из исте јединице (4-ти армиски пук, 8-ма батерија) упали су у кућу Миалча Лелекова, из Кочана, и, пошто се један лажно претставио за руског подофицира, а други за његовог преводиоца-тумача, саогштили су уплашеној домаћици Маци са два мала детета, да су, наводно, по наредби руских власти дошли да их ухапсе и одузму им неке предмете из куће „за државне потребе". На прво питање жене, они су је зграбили и раширених руку везали за један стуб, а затим однели 8 аутомобилских гума, власништво месних власти, које су биле остављене на чување, као и друго покућство.

Разбојнике су предали бутарским војним властима, али их је, по још тачно неутврђеним доказима, већ сутрадан пустио месни командант бутарских јединица у Кочану, поручник Јор-

дан Јорданов, који је иначе био начелник кривичног одељења у Министарству правосуђа у Софији пре 9 септембра.

4. Горе поменути поручник Јордан Јорданов, јавно и усред бела дана, истукао је једног кочанског грађанина, под изговором да је овај скупо продавао месо, уз гласне претње: „Научићу ја вас, Македонце“.

5. У самом Кочану извршено је низ напада на личну и имовну безбедност грађана, у више случајева у виду разбојништва удруженог са пљачкањем разне људске и сточне хране (само на једном месту присвојено је 100.000 кг сена), често уз саучесништво официра и подофицира.

6. Подофицир Велче Василев Велчев, из III вода 5-те дивизионе батерије противавионских јединица, наредио је војницима да исеку клупе у школи и употребе их за гориво.

7. Потпоручник Цању Цанев, командир чете партизанских јединица, заједно са својим војницима обија радњу Тодоса Веселинова Петрова и односи један део робе, због чега су га месне македонске н.о. власти задржале, а затим предале бутарским властима, које, уместо да га ухапсе, одмах су га пустиле на слободу.

8. Пљачкања, изнуђивања, противправна присвајања, повреде и уништавања туђе имовине, крађе, личне и националне увреде части — јесу најредовнији злочини, који се, у већини случајева врше колективно, уз учешће или, у најмању руку, подбадање самих подофицира и официра.

Б.) У овај реферат унећемо и један део протокола бр. 3, од 8 новембра ове године, о штетама и злочинима у селу Спанчеву, Кочански срез, које су починиле бутарске деветосептембарске јединице 33-ег пешадиског пука, 21-ог артиљериског армиског пука и батерије за мерење — све јединице 4-те армије које су прошле кроз село или су у њему логоровале.

— „Бугар. војници краду, пљачкају и одузимају: сено, овце, пчеле, жито, вино, свињске и овчије коже, сир, маст, рубље, одећу, платно са разбоја, даске, дрва, робу из задруга и радњи и др.“

Поједини војници пеку овце. Становништво нема ни сна, ни мира. Даноноћно је на стражи. Ако им се неко супротстави речима и замоли их да престану, они одговарају: „Ј . . . вам прљаву мајку македонску. Дошли смо овде да се боримо, да вас ослободимо и умремо за вас . . .“

Ево неколико већих штета нанетих пљачкањем или крађом:

— „1. Обијена је и опљачкана сеоска задруга — сва роба која се у њој затекла, у вредности више од 250.000 лева.“

2. Петрушу Николову Маневу обшш су ноћу радњу и опљачкали сву робу, у вредности више од 260.000 лева.

3. Сандету Гаврилову Иванову, пошто су га на разбојнички начин ухапсили, однели су 12 кошница са медом, уништивши гретходно пчеле.

4. Петрушу Миткову Алчову на исти начин су опљачкали 16 кошница са медом. (Уопште, у селу су опљачкали више од 120 кошница меда.)

5. Ефтиму Јакимову Золкову, претећи му оружјем, усред бела дана, наочиглед становништва, одузели су укупно 1000 кг јечма, 2 велика прасета и 1 стог сена.

6. Ставрету Крстову Трајчову украли су ноћу 700 кг јечма и једну ухрањену свињу.

7. Петрушу Серафимову Георгијеву, претећи му оружјем, одузели су 11 стогова сена.

8. Јанету Павлову Миткову украли су ноћу око 500 кг јечма и једну ухрањену свињу.

9. Ефтиму Минову Петрову украли су ноћу 300 кг јечма, два стога сена и 1 прасе.

10. Ивану Постолову Минову, претећи му оружјем, усред бела дана, на разбојнички начин, одузели су око 50 кг јечма, 300 кг кукуруза, 2 стога сена и ! кошницу са медом.

Месна македонска н.о. власт је немоћна да спречи ове злочине, а често је потцењивана, чак и изругивана."

(Следе потписи сељака.)

Горња слика у селу Спанчеву приближно се понавља и у другим селима куда је прошла или пролази бугарска војска.

Савет, састављен од судског референта Трајка Стојанова Митревског и истражног судије Лазара Георгијева Манева, који по потреби врши и дужност записничара, после објективног и брижљивог сакупљања горњег фактичног доказног материјала, црпеног из саслушања самих пострадалих грађана, из исказа других веродостојних сведока-очевитаца, из протоколарних ислеђивања на самим местима, из разговора са претставницима сеоских, градских и месних н.о. одбора, као и са бугарским политичким радницима, официрима и војницима, — дошао је до следећих констатација о карактеру индивидуалних и колективних криминалних појава:

Један од главних узрока ових појава лежи у недовољном или тачније слабом чишћењу немачко-фашистичких елемената у војничким, а нарочито у официрским редовима бутарске деветосептембарске војске, и ови друштвено криминалистички елементи су главни фактори злочина, дејствујући у већини слу-

чајева са рђавом намером као главни извршитељи, саучесници, потстрекачи, помагачи или агенти-провокатори који имају дубље полиптичко-идеолошке циљеве.

Слаба материјално-прехранбена снабдевеност војске, нарочито спори долазак комора са храном на предње линије, богатство самог кочанског краја, спора и слабо експедитивна војно-судска казнена репресалија, као и недовољна или никаква сарадња и уска веза између бугарских војно-судских и административних власти и сличних македонских и месних македонских н.о. власти, — били су повољна база за већину учињених недела. А сазнање аутора недела да нова македонска власт нема права да их задржи за извршене злочине, а чак када то и чини, да то ради само моментално, колико тек да" сакупи основни оптужни материјал, а затим да их предаје бугарским властима, ово нарочито после неколико случајева који су се десили у последње време у вези с пуштањем на слободу гредатих мародера, које су извршиле саме бугарске власти или неки неодговорни официри, — доприноси да се још смелије наставља са вршењем недела из једне куће у другу, из једног села у друго.

Руковођен највећим и најидеалнијим обзирима, да би се нашле најефикасније и најцелисходније мере за спречавање и коначно искорењивање зла, а у циљу: да се уклони створена атмосфера неповерења, страха, непријатељства, чак и неки нежелени инциденти између бугарских јединица и месних македонских н.о. власти и македонског становништва; да се успостави и учврсти пуна борбена и братска сарадња, како би требало да буде; и што је најважније, брзо, бирајући дозвољена и оправдана средства, да се подигне углед македонских н.о. власти у очима не само месног становништва, које ће на тај начин најјаче у својој измученој души примити историску чињеницу своје слободе и државноправне индивидуалности, него и у очима свих пријатеља и непријатеља, — Савет сматра за потребно да да следеће сугестије, уколико брзи развитак догађаја не умањи или сасвим негира њихову актуелност:

1. да се створена ситуација брзо предочи одговорним и највишим бугарским војним и грађанским властима, да би предузеле потребне благовремене мере морално-политичке, судске и административне природе (више политичких радника — већи рад!);

2. да се успостави пуна и обавезна сарадња између македонских н.о. власти и бугарске војно-судске администрације;

3. да се споразумно, према одређеној такси, наброји фураж и прехранбени производи, уз њихове цене, којима бугарска војска може да се снабдева из месних извора;

4. предаја преступника од стране бугарске војске војним судовима Македоније да им се суди на месту преступа, ако се

већ не може проширити засада пуна материјална и локална војно-судска компетенција македонских војно-судских власти.²

Записничар — истражни судија:
Ј. Манев

Судски референт:
Тр. Митревски

БР. 152

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ПОЈ ОД
11 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА ЗА
ОСЛОБОЂЕЊЕ КИЧЕВА ОД БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹**

ШТАБ XV КОРПУСА
НОВ И ПОЈ
МАКЕДОНИЈЕ
О. бр. 109
11 новембра 1944 г., 4.50 ч.

Охрид

Н А Р Е Д Б А:

Секција: Ресен—Крушево—Охрид—Кичево, размера 1 : 100.000
Непријатељске шиптарске банде запоселе су подручје
Кичево — Гостивар — Тетово.

Јединице овог корпуса својим операцијама успеле су да
ослободе градове Битољ — Ресен — Охрид — Струга и др. од
немачког окупатора.

У циљу да се и остали део наше корпусне области осло-
боди од окупатора — шиптарских банди,

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Да се јединице овог корпуса поделе у три оперативне
групе, и то:

1) I и XV бригада да буду под командом Штаба 48 дивизије,
осим Турковића, заменика команданта исте дивизије.

* Реченица је у оригиналу нејасна. На македонском гласи:
„Предавања на престапниците од бугарската војска на војните су-
дови на Македонија за судењето им на местото каде са ги извршили
злодејствијата, ако векенец вазможно да се раширит уште сега пол-
ната материјална и месна војно-судска компетенција на македон-
ските војно-судски власти“.

¹ Оригинал се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

2) VII, VI и IV шиптарска бригада да буду под командом друга Јашмака и Турковића.

3) Комплетна 41 дивизија да буде под командом свог штаба.

2. — Прва и друга група да пођу 11. о. м. пре подне, приближе се и на време стигну до полазних положаја за напад, и то: прва група треба да стигне у три марша; између другог и трећег марша јединице треба да се одмарају 24 часа на простору с. Јаворец — с. Г. Добреновец; а друга група — у два марша. Четрдесетпрва дивизија да концентрише своје јединице на простору: код села Ковач и Луииигге, одакле ће поћи на задатак.

3. — Прва група поћи ће друмом за Кичево, са којег ће скренути ка с. Г. Дреновац и на брдски пут за Аракла — Крива Река и доћи на простор: Бачиште — Колари — Тајмиште, са задатком да уништи непријатеља у односим селима и нападне с. Зајас, јер је, према подацима којима располаже овај штаб, непријатељ концентрисан у поменутом селу. Чим очисти овај терен, штаб ове групе одмах ће послати једну бригаду на положаје код Буковика, да би затворила правац из Гостивара.

4. — Друга група исто тако ће поћи друмом за Кичево, са којег ће скренути ка селима Брждани — Србјани, са задатком да нападне и уништи непријатеља у Кичеву, као и да освоји град, нападне непријатеља на простору: с. Премка — Шутово — Горани и очисти терен.

5. — 41. дивизија напашће непријатеља на простору: с. Ђафа — Тујна — Србица, као и у осталим селима испред себе која не улазе у задатак прве групе, затим ће их запосести и дефинитивно очистити. Једна бригада ове дивизије одмах да запоседне положаје на Буковику, к. 1367 и к. 1518, са задатком да затвори правац из Гостивара. По доласку бригаде из прве групе, горе наведена бригада продужиће даље и запосешће положаје код с. Падалишта, са истим задатком, тј. да би затворила правац из Гостивара.

6. — Дивизиска превијалишта биће: за прву групу у с. Бачиште, за другу групу у с. Челопеци, за 41. дивизију у с. Тујне, где ће бити и хируршке екипе.

7. — Све јединице да отпочну напад 15 о. м. ујутру.²

8. — Јединице да одржавају тесне везе између себе и да координирано дејствују. Везе ће се одржавати преко курира — пешака и коњаника. Са Штабом корпуса ће прва група и 41. дивизија одржавати, поред курирске, и радио-везу, у коју сврху је потребно да односни радиотелеграфисти утоворе чешћу везу.

9. — За време ових операција обратити велику пажњу исхрани другова, која треба да буде и квалитативно и квантитативно добра.

² О резултату борби види док. бр. 161, 162, 164 и 176.

10. — Ратки плен пребацити у Кичево.

11. — Из освојених села мушкарце интернирати у логор у Кичеву.

12. — За време ових операција Штаб корпуса налазиће се у с. Карбуница, одакле ће руководити операцијама.

СМРТ ФАШИЗМУ _ СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, Начелник пггаба, Командант, мајор,
Н. Наумовски-Борче Жив. П. Росић Т. Милошевски

ДОСТАВЉЕНО:
Главном пггабу,
I и II групи и
41. дивизији

БР. 153

ПИСМО ШТАБА БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА
ОД 11 НОВЕМБРА 1944 ГОД. КОМАНДАНТУ ОТЕЧЕСТВЕНО-
ФРОНТОВСКЕ БУГАРСКЕ АРМИЈЕ У ВЕЗИ С НАРЕЂЕЊЕМ
ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПОМ ПОВОДОМ БАВЉЕЊА ПРИ-
ПАДНИКА ОВЕ АРМИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ИСТОЧНЕ МА-
КЕДОНИЈЕ¹

ШТАБ
БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА
Н. О. В. Ј.
Стр. пов. оп. бр. 22
11 новембра 1944 г.
Положај

КОМАНДАНТУ IV АРМИЈЕ

Положај

Главни пггаб Н.О.В. и П.О. Македоније издао је следеће наређење:

1. Да бутарска војска одмах евакуише своје јединице са простора: Бевђелија, Дојран, Удово, Струмица, Радовиш, Пехчево и Бегрово.

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

До писања овог писма дошло је после многобројних иступа и недела припадника ове армије у Источној Македонији, куда су ови пролазили као „ослободиоци“ (види док. бр. 132 и 151).

2. Бугарској војсци се остављају на расположење за њене операције против Немаца две комуникације. и то: комуникација Горна Цумаја — Царево Село — Кочани — Штип — Велес — Скопље и комуникација Ћустендил — Крива Паланка — Куманово — Скопље. Све остале комуникације треба да буду савим слободне. Њих бугарска војска не може да користи.

3. Ако се понове случајеви пљачкања, било од стране војних јединица или појединих војника, наше власти ће вршити хапшења на лицу места, а у случају отпора употребиће оружје.

4. Бугарска војска не може се снабдевати храном за стоку и другим војним стварима директно од народноослободилачких одбора, већ само преко команди подручја, одоносно команди места.

5. У местима где постоје касарне, бугарски војници не могу се смештати у градовима по приватним кућама, већ у касарни. Конкретно у Штипу, за смештај бугарске војске одређује се нова касарна на десној обали Брегалнице.

6. Забрањује се кретање бугарских војника и официра по градовима и селима без писмене дозволе за службени посао.

7. Не дозвољава се бугарским војним јединицама да на нашој територији формирају било какве органе власти или војне полиције. Сваки онај који и после ове забране врши војно-полициску или неку другу дужност таквог карактера, биће ухапшен од наших власти и изведен пред наш војни суд, где ће му се судити као непријатељу. На нашој територији само наше власти могу успостављати ред.

8. Све телефонске централе одмах предати у руке наших власти. Телефонске централе поегавиће наше власти, а њима ће се моћи служити за своје потребе и бугарске јединице.

9. Забрањује се свако кретање војних и цивилних лгада у градовима после 20 часова. Биће ухапшен сваки онај кога каше патроле нађу без специјалне дозволе са потписом и печатом своје команде.

Ово наређење шал>е се команданту 4. бугарске армије, с тим да се по њему најхитније поступи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком-пуковник
Г. Стевков

Командант-пуковник
П. Трајков

(М. П.)

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ПОЈ
ОД 12 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАСПОРЕДУ СНАГА КОРПУСА, О
ПЛАНУ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ КИЧЕВА И О СТАЊУ ПРИСТА-
НИШТА НА ОХРИДСКОМ ЈЕЗЕРУ¹**

ШТАБ XV КОРПУСА
НОВ И ПОЈ
12 новембра 1944
Битољ

Извештај о стању на
фронту подноси:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Распоред јединица овог корпуса је следећи:

1.) 49. дивизија, без VII бригаде, у покрету је ради затварања пограничног фронта према Грчкој и Албанији, и то:

а. — V бригада на простору: Струга — М. Влај, друм који иде ка Албанији, са задатком да на овом простору, закључно са Охридом, искључно до М. Влаја, затвори границу и све путеве који воде на нашу територију.

Распоред ове бригаде: 1 батаљон у Охриду са деловима IV пратећег батаљона, а 2 батаљона на простору: Струга — М. Влај. Штаб бригаде у Струзи.

б. — IX бригада исте дивизије да запоседне погранични фронт према Грчкој на простору: Скочивир — Креница и Велушино, са задатком да на том простору затвори све путеве и прилазе који воде ка нашој територији из Грчке Македоније. Штаб бригаде у с. Велушино.

Штаб 49. дивизије са седиштем у Охриду.

2.) 41. дивизија са својим деловима је у покрету ка селима: Бериково — Тујна — Србица, а са једном бригадом ка положају Тафа — Буковик.

3.) 48. дивизија, појачана VII бригадом 49. дивизије, у покрету је ка простору: с. Тајмиште — Извор — Подвис — Челопек.

4.) Према наређењу игаба овог корпуса, све јединице треба да предузму покрет ка напред наведеним просторима благо-

¹ Извештај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

времено, тако да напад на означени циљ буде: на Кичево 15 новембра у 4 часа ујутру, а на остале циљеве 15 новембра у 6 часова ујутру (напад на Зајас, Бериково, Србицу да буду 2 часа касније од напада на Кичево).²

Оперативни део пггаба овог корпуса 11 о. м. вратио се из Охрида у Битољ. За време операција на албанске хорде у поменутој области, оперативни део штаба овог корпуса налазио се у с. Карбуници, Кичевски срез.

На ослобођеној територији Битољ — Кичево — Дебар — Струта издато је наређење Корпусној војној области да хитно приступи успостављању телефонских линија и оправци путева. Исто тако, да организује снабдевање јединица целог Корпуса трекo својих органа — команди подручја.

Овај штаб је упутио у Охрид друга Стевана Димовског, бившег официра Морнарице, да прегледа морнарске јединице и установе у граду. При повратку он је известио следеће:

Ведета бр. 1 је потопљена на самом пристаништу у Горици, у дубини од 2VI метра. Горњи део ведете је изнад водене површине. Ведета је потопљена експлозивом у машинском одељењу. Машинска постројења су потпуно уништена, док је бродски труп добар.

Ведета бр. 2 налази се у хангару. Машинска постројења су потпуно уништена експлозивом, а исто тако и средина бродског трупа. Предњи и задњи део брода су добри.

Брод „Краљ Петар“, власништво Боре Фортмаровског, потопљен је између Охрида и Горице, на 40 метара од обале и у дубини од 3 — 4 метра. Мали део предњег дела брода је изнад водене површине. Труп брода је добар. Остале инсталације су уништене експлозивом.

Брод „Корзика“, власништво горе поменутог Фортмаровског, потопљен је на самом пристаништу у Охриду, поред багера. Читав брод је испод воде. Да би се установила пггета потребно је да га прегледају рониоци.

Багер је исправан; потребна је мала оправка мотора.

У пристаништу Горице налази се једна мауна (шлеп) у потпуно исправном стању.

У хангару истог пристаништа уништене су све машинске и електричне инсталације. Лежишта за бродове су добра, а сам хангар доста опггећен.

У електроцентрали сви инструменти су уништени. У њој су пронађена 2 дизелмотора и 2 динамомашине у добром стању.

На станбеним зградама уништена је читава дрвена конструкција, заједно са таваницама. У закључку свега изложеног,

¹ О развоју и резултатима борби види док. бр. 162.

потребно је одмах наредити ремонт-поправку свих зграда поменуте морнарице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком:	Начелник штаба:	Командант:
Н. Наумовски-Борче	Жив. Росић	мајор, Т. Милошевски

БР. 155

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ОСМЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
13 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА ЗА
ОСЛОБОЂЕЊЕ КИЧЕВА¹

ШТАБ 48. ДИВИЗИЈЕ
Н.О.В. И П.О.
МАКЕДОНИЈЕ
О. бр. 37
13 новембра 1944 год.
Положај
Час: 16

Н А Р Е Д Б А

Секција: Ресен — Крушево, Гостивар — Кичево
Размер: 1 : 100.000

Непријатељске шиптарске банде држе срезове: Кичевски, Гостиварски, Тетовски и запоселе су положаје за одбрану тих места.

Наш корпус, по ослобођењу градова: Прилеп, Битољ, Ресен, Охрид и Струга, има за задатак да ослободи и градове: Кичево, Гостивар и Тетово.

Наша дивизија (без IV и VI бригаде) добила је задатак да нападне непријатеља на делу фронта код с. Зајас, уништи и потпуно очисти качачке банде у селима: Лешница, Грешница, Речани, Бачиште, Мидинци, Колари и Зајас.

Десно од нас оперише у правцу Кичева јужна група бригаде,² а на простору с. Ђафа — с. Србица оперише 41. дивизија.

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² У јужну групу бригада ушле су: Седма, Шеста и Четврта шиптарска бригада.

Очекује се дејство и једне албанске дивизије са положаја Влајница у правцу Гостивара.³

Ради извршења датог задатка,

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Десна нападачка колона: 1. — Прва бригада предузеће командант: друг Тихомир Шарески, 3 пешадиска батаљона, 1 пратећи батаљон, 1 техничка чета и 1 извиђачки вод
Укупно: 4 батаљона, 1 чета, 1 вод.

У кр>етању до полазног положаја за напад, који ће бити на к. 984 и на прва два ћувика, 1 км северно од к. 984, бригада са једним батаљоном, коме ће придодати 1 вод т. митраљеза, очистиће с. Бачиште, а затим ће оставити мале снаге да доврше чишћење села и поставиће се као резерва колоне иза десног крила нападачке колоне. Исти батаљон гредузеће чишћење и села Речани, а у распореду обезбеђиваће десно крило и бок нападачке колоне са праваца с. Лешница и с. Грешница.

Напад извршити обухватањем с. Зајас са јужне стране. Почетак напада: 15.XI о. г. у 6 часова, са полазног положаја за напад, а до тога момента очистити предње непријатељске делове и потпуно овладати полазним положајем.

Десно од нас напада јужна група бригада са правца Кичево, одакле се надамо да ће током дана доћи и јединице наше 4. бригаде; а лево напада лева на-

Обећана дивизија није дошла.

2. — Лева ~~нападачка~~ колона:
командант:
друг Војо Сајковић,
3 пешадиска бата-
љона, 1 пратећи ба-
таљон, 1 техничка че-
та и 1 извиђачки вод

Укупно: 4 батаљона, 1
чета, 1 вод и 1 топ.

падачка колона Дивизије. У пр-
во време десно одржавати везу
осматрањем и ватреним дејст-
вом, а затим и помоћу патрола;
а лево стално одржавати везу са
левом нападачком колоном.

2. — XV бригада предузеће
напад 15. XI о. г. у 3 часа, са пре-
ноћишта у с. Тајмиште правцем:
с. Тајмиште — к. Вртен — с.
Колари — к. 1049 — с. Зајас, са
зоном ширења десно: к. 1049 —
к. 731 — к. 747 (све закључно),
а лево: с. Колари — к. 917 —
усамљени гроб — црква буко-
вачка (све закључно).

Приликом кретања ка по-
лазном положају за напад, који
ће бити на широком љувику,
300 м југоисточно од к. 1049, и
на усамљеним љувицима, 300 м
западно од с. Мидинци, бригада
ће очистити с. Колари са једним
батаљоном, ојачаним једним во-
дом т. митраљеза, који батаљон
ће, после чишћења, оставити ма-
ле снаге у селу да доврше чи-
шћење, а он ће се поставити у
резерву колоне на к. 1049.

Напад извршити обухвата-
њем с. Зајас са северне стране.

Почетак напада: 15. XI о. г.
у 6 часова, са полазног положаја
за напад, а до тога очистити не-
пријатељске предње делове и
потпуно овладати полазним по-
ложајем.

Десно напада десна напа-
дачка колона, а лево нема на-
ших снага. Десно одржавати
чврсту и сталну везу са дело-
вима десне нападачке колоне, а
лево — обезбедити крило и бок
побочницом.

3. — Команданти нападачких колона, чим стигну на прено-
ћишта 14. XI о. г., одмах да упуте официрске и подофицирске

извиђачке патроле да би се испитали правци напада и полазни положаји за напад колона.

4. — Веза:

Нападачке колоне одржаваће међу собом везу помоћу патрола побочница, а са овим нггабом помоћу курира — пешака и коњаника.

Водник за везу овог штаба успоставиће са Корпусом везу преко радио-станице и помоћу курира — коњаника и мотоциклиста.

5. — Снабдевање јединица храном за време борбе вршити редовно из локалних извора, као што је одређено наредбом О. бр. 33 овог штаба.

6. — Попуну муниције извршити до последње шарже у руци и последње шарже у бојним коморама јединица, како је предвиђено наредбом О. бр. 33 од 12.XI о. г.

7. — Дивизиско превијалиште да буде у усамљеним кућама. 1 км западно од с. Бачиште, где ће се евакуисати болесни и рањени из бригадних превијалишта.

8. — Ратни плен прикупљати и евакуисати у Кичево.

9. — Јединице ове дивизије да отпочну напад са полазног положаја за напад у 6 сати 15.XI о. г.

10. — Из ослобођених села мушкарце интернирати у логор у Кичеву.

11. — Штаб корпуса за време ових операција налазиће се у с. Карбуница, камо ће официр за везу упућивати курире са извештајима.

12. — Штаб дивизије за време напада налазиће се на осматрачници на к. 1049.

С. Ф. С. Н.

Политички комесар:
Ђоре Велковски

Начелник штаба:
капетан,
Владо Стрезовски

Командант:
Чеде Филиповски

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ БРИГАДЕ ОД 13 НОВЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ КУМАНОВСКЕ НО ДИВИЗИЈЕ О СТАЊУ
И РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ¹**

ШТАБ
XVI БРИГАДЕ
Бр. 62
13-XI-1944

ШТАБУ КУМАНОВСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Стање бригаде је ратно. Све људство је скоро на положају обезбеђујући се на секторима Бразда — Мирковци — Кучевипге — Сенокос — Бродац — и сви сектори који су се до сада обезбеђивали венцем источно и југоисточно од села Бродца па све до села Булачани — Виниче — Црешево.

Јуче је стање на положајима било следеће: непријатељ се на западном сектору стално укопава на свима положајима. Шиптарске банде су такође на положајима више села Чучера — Горлана и Бањана.

У јутро у 9 часова пре подне немачка артиљерија из села Бардовца и саме околине Скопља са јаком и жестоком ватром почела је тући наше положаје у селу Мирковцу — Кучевишту и Бразди.

Том приликом су од арт. граната настрадала четири друга док рањених има шест. Артиљериска ватра је трајала све до 10 часова пре подне.

Људство се и даље држи на положајима под врло тешким околностима и стањем.

У 10 часова пре подне такође је артиљерија из села Синђе-лићево са још јачом — аутоматском ватром за време од два сата тукла наше положаје у селу Булачанима, Цршеву и Виничу, као и све положаје на којима су наши давали обезбеђење.

Од ове арт. ватре настрадали су на месту један друг док су рањена три. Од испалених граната три су пале у саму школску зграду, где је била смештена Команда места.

Наши и на овом сектору се држе.

¹ Оригинал, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Напомижемо да се људство на положајима држи савршено под врло тешким околностима услед врло слабе одеће и обуће на врло великој хладноћи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Стево Вукановић

(М. П.)

Командант,
Глигорије Шарановић

БР. 157

ИЗВЕШТАЈ ПОВЕРЕНИШТВА ОЗНЕ ЗА ТРЕЋУ ОБЛАСТ ОД
13 НОВЕМБРА 1944 ГОД. БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОМ КОР-
ПУСУ О ИСТУПИМА ПРИПАДНИКА БУГАРСКЕ АРМИЈЕ
ПРЕМА ОРГАНИМА НАРОДНЕ ВЛАСТИ¹

ПОВЕРЕНИШТВО ОЗНЕ
Ш КОРПУСНЕ ОБЛАСТИ
ОВДЕ

ШТАБУ СТРУМИЧКО-БРЕГАЛНИЧКОГ КОРПУСА

Овде

Према писму које је послао Народноослободилачки одбор с.
Теранци.

Лица: потпоручник ГЕОРГИ ПЕЕВ, подофицир АЛЕКСАН-
ДАР ПАПАЗОВ, кандидат за подофицира МАРИН ПЕТКОВ и
редов БРАТОИ ГЕЦОВ, при комори Ш одељења I арт. пука, који
се сви налазе у с. Теранци, стално су говорили: рат ће добити
Немачка, а Црвена армија пропаће. У које год село дођу —
пљачкају становништво, кољу овце, свиње и др. За наше пар-
тизане су говорили да су „никоговићи“. Нарочито што се тиче
секретара Н.О. Одбора у с. Теранци, друга Бориса Мишовског,
и потпретседника истог одбора Увзи Ајдарова; договарали су се
да по сваку цену пронађу згодан моменат и убију их. То желе да
учине зато што су се ова двојица стално свађала с њима и другим
бугарским војницима, који су све покрали што су нашли:
приликом претреса њихових кола пронађено је много ствари које
су опљачкали.

Ово вам достављамо зато да бисте уредили ово питање са
командантом IV армије и предузели потребне мере.

13-XI-944 г.
Штип

За шефа повереништва:
Златев

¹ Оригинал се налази у архиви Историског одељења ЦК СКМ.

ТЕЛЕГРАМ ШТАБА ПРВОГ КОРПУСА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 14 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ СА ЗАХТЕВОМ ДА СЕ ДЕМАНТУЈЕ ВЕСТ РАДИО' СОФИЈЕ ДА СУ ВЕЛЕС И СКОПЉЕ ОСЛОБОДИЛЕ БУГАРСКЕ ЈЕДИНИЦЕ¹

Бр. 3, дан 14/11, час 14.30, група 54.

Обавезно тражимо да се демантују извештаји Радио Софије да су они ослободили Велес и Скопље.² Чушкар.³ Бато.⁴

БР. 159

ТЕЛЕГРАМ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 15 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ У КОМЕ ОБАВЕШТАВА ДА СУ СТРУМИЦА, ВАЛАНДОВО, УДОВО, ДОЈРАН И ЂЕВЂЕЛИЈА ОСЛОБОЂЕНИ ОД ПЕДЕСЕТ ПРВЕ НО ДИВИЗИЈЕ А НЕ ОД БУГАРСКЕ ВОЈСКЕ¹

15.XI.44

Г. Ш. МАКЕДОНИЈЕ

Јединице Струмичке дивизије НОВ Југославије заузеле су Струмицу 5 нов. у 22 часа после дводневне борбе. 6 нов. ујутру стигле су снаге 5 пука бугарске армије, а за њим и 7 бугарска дивизија. Наши су продужили марш и заузели без борбе Валандово, Удово, Дојран и Ђевђелију,² док су се за то време 6. и 7. бугарске снаге одмарале у реону Струмице.

¹ Телеграм је преписан из књиге телеграма Главног штаба Македоније, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Велес су ослободиле, 9 новембра, Трећа и Осма бригада, а Скопље, 13 новембра, Трећа и Дванаеста бригада (види док. бр. 143 и 160).

³ Боро Чушкар, политички комесар Корпуса

* Видоје Смилевски, члан ЦК КП Македоније

⁴ Копија, на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

⁵ У Валандово, Удово и Дојран ушли су, 7 новембра, делови Четврте македонске бригаде а у Ђевђелију, истог дана, Зевђелиски партизански одред.

**ТЕЛЕГРАМ ШТАБА ПРВОГ КОРПУСА ОД 15 НОВЕМБРА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ОСЛО-
БОЂЕЊУ СКОПЉА¹**

Бр. 27, група 367, дан 15.XI.1944, време 19.40.

ШТАБ
I КОРПУСНЕ ЗОНЕ НОВ
МАКЕДОНИЈЕ
бр. 33
15-XI-1944
Скопље

Р А П О Р Т

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Вашу наредбу за ослобођење историског града, главног града Македоније, нашег дивног Скопља — извршили смо.² У жестоком тродневном боју наше јединице су се показале достојним имена Титове војске. Неизмерним самопожртвовањем и хероизмом оне су још једном доказале пред нашим народом да дивни македонски синови умеју и могу да се боре за слободу наше напаћене отаџбине. Парола наше војске је била, јесте и биће: за крајњу победу над крвавом фашистичком звери, за федералну Македонију у демократској и федеративној Југославији.

Да живи мудри и вољени наш руководицац — маршал Југославије: Јосип Броз-Тито!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком:
Боро Ил. Чушкар

Командант:
Петар Брајовић

¹ Телеграм је преписан из књиге телеграма Шеснаестог корпуса НОВ и ПОЈ, која се налази у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Скопље је ослобођено 13 новембра, после тродневних борби. У борбама око Скопља непријатељ је имао преко 100 мртвих, а Четрдесет друга НО дивизија (Трећа и Дванаеста бригада) — око 30 мртвих и више рањених (према исказу генерала Петра Брајовића). Скопље су бранили Четрдесет седми немачки пешадиски пук и делови Шездест петог пешадиског пука.

**НАРЕДБА ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ПОЈ ОД
16 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА О
ГОЊЕЊУ РАЗБИЈЕНИХ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ И ОСЛОБО-
ЂЕЊУ ГОСТИВАРА¹**

ШТАБ
15. КОРПУСА НОВ И ПОЈ
О. бр. 20
16 новембра 1944 г. у 20 ч.
Кичево

Н А Р Е Д Б А

" (Секција: Гостивар — Кичево и Дебар, размер 1 : 100.000)

После успешно завршених операција јединица овог корпуса, које су биле предвиђене наредбом О. бр. 10 од 11.XI. о. г.,³ а с обзиром да је неопходно наставити чишћење територије од шиптарских банди које су је запоселе,⁴

1 НАРЕЂУЈЕМО:

Јединице овог корпуса да поделе у три оперативне групе, и то:

1. — 41. дивизија, са две бригаде, да настави гоњење непријатеља у правцу: с. Падалиште — с. Србиново — с. Куново — с. Трново — с. Мало Турчане — с. Беловиште — с. Чегране. Зоне ширења: десно — да се управља према непријатељу, односно у правцу његовог повлачења; а лево — 3 км западно од с. Србиново — железничка пруга — с. Чајле — с. Чегране. Задатак: да у датом јој правцу — зони гони непријатеља и уништи га, те потпуно очисти дату јој територију. Једна бригада ове дивизије да остане на простору: с. Ђафа — с. Тујна — с. Србица — с. Зајас, са задатком да запоседне цео простор и настави чишћење непријатеља, уколико се овај сакрио или ако се буде негде појавио.

2. — 48. дивизија (без једне бригаде) има исти задатак као 41. дивизија на следећем простору: правац дејства: с. Колари — с. Тајмиште — с. Сретково — с. Церово — с. Бањица — Гостивар са једном колоном, а са другом: Буковик — с. Ђоновица — с. Сим-

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Види док. бр. 162.

³ Наредба носи О. бр. 109 од 11 XI 1944 год. (док. бр. 152).

⁴ Развој борби и резултати отисани су у извештају Штаба корпуса (док. бр. 164).

ница — с. Митрови Крсти — Корија — Гостивар. Зона ширења ове дивизије: десно — лева граница 41. дивизије; лево — с. Сретково — с. Царево — дебарски пут — Гостивар. Поред осталих задатака, тј. чишћења простора, она има и задатак да заузме Гостивар и потпуно га очисти од непријатеља.

3. — Прва бригада, ојачана са два батаљона VII бригаде, да настави гоњење непријатеља у правцу: с. Тајмиште — Шунденски Рид — с. Леуново — Влајница, где ће оставити обезбеђење за своју позадину од евентуалног напада са правца: Горња Река — с. Маврови Ханови, и настави у правцу: с. Орђуша — с. Дуф — с. Речани — с. Вруток — с. Печково — с. Лешница — с. Врпчиште. Зоне ширења: десно — до леве границе 48. дивизије; лево — управљати се према непријатељу, односно у правцу његовог повлачења. Дати простор очистити од непријатеља и садејствовати при нападу 48. дивизије на Гостивар.

4. — Остатак VII бригаде остаће у Кичеву са задатком да штити град. Једна чета, ојачана једним тешким митраљезом, остаће као гарнизон у с. Шутово, са задатком да запоседне и
чОДбрани тај простор.

Пошто се заузме Гостивар и пошто лева и десна група избију на крајње тачке, тј. у с. Чегране и с. Врпчиште, јединице ће се зауставити и предузети детаљно чишћење и запоседање датих им простора, после чега ће добити нову наредбу.

Претставници Штаба VII бригаде, који се налазе са два батаљона исте бригаде који улазе у састав I бригаде, ући ће у састав Штаба I бригаде ради доношења заједничких одлука, а претставник Штаба дивизије биће друг Вуко Турковић.

Јединице да одржавају тесне везе међу собом и да координирано дејствују. Везу са Штабом корпуса одржавати помоћу курира — пешака и коњаника, као и другим средствима којима се располаже. За везу са Штабом корпуса 48. дивизија користић и постојећу сталну телефонску линију. Корпусни истакнути центар за везу биће на друму у Челиковској улици, камо треба слати извештаје. Штаб 41. дивизије да буде у сталној вези са Штабом 48. дивизије, како би могао да користи средства за везу 48. дивизије (телефон и радио-станицу).

За време ових операција обратити велику пажњу исхрани. Снабдевање ће се вршити набавкама из позадине, али, уколико нека јединица не би била снабдевена због тешког дотурања хране, снабдевање вршити на терену првенствено храном реквирираном од народних непријатеља. База снабдевања у Кичеву.

Снабдевање муницијом исто тако вршиће се из Кичева, али у погледу трошења муниције завести највећу пггедњу, о чему поучити војнике.

Рањене и болесне другове пренети у наведени центар за везу, одакле ће бити транспортовани у Кичево. Уколико прилике

дозволе, извесна превозна средства биће слата у непосредну близину фронта да би се олакшао транспорт рањеника и болесника. Прва бригада у прво време да организује превијалиште у с. Леунову, док се не створе могућности за транспортовање у Кичево.

Поступак према непријатељу и мирном становништву — у духу наредаба и директива које су до данас дате.

Штаб корпуса биће у Кичеву. О свакој промени бићете обавештенм.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба:
Жив. П. Росић

Командант:
мајор
Т. Милошевски

БР. 162

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ПОЈ ОД 17 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ТОКУ БОРБИ 15, 16 И 17 НОВЕМБРА ПРОТИВ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ НА СЕКТОРУ КИЧЕВО—ГОСТИВАР¹

ШТАБ XV КОРПУСА
НОВ И ПОЈ
О. бр. 26
17 новембра 1944 г.
Кичево

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ НА
ФРОНТУ ПОДНОСИ:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

1. На делу фронта 41. дивизије

41. дивизија овог корпуса није испунила 15 о.м. задатак који јој је дао овај штаб својом наредбом бр. 10 од 11 о. м. о. г., из следећих разлога:

У свом покрету ка простору: с. Ћафа — с. Тујна — с. Србица, стигла је само са две бригаде, док је једна закаснила, тако да је уведена у борбу тек 15 о. м. увече.

¹ Извепггај, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Ова дивизија, без једне бригаде,² напала је непријатеља 15 о. м. ујутру у с. Њафа — с. Туин — с. Србица. Током 15 о. м. до 18 часова очистила је и савладала напред наведена села у рејону ове дивизије, али, због тога што правац Гостивар — Кичево, на положају код Буковика, к. 1242, није био затворен, јер је бригада закаснила, непријатељ је то искористио да би се са својим снагама повукао ка Гостивару.

На делу фронта I групе³

1 4

Ова група, према датом јој наређењу, извршила је свој задатак, тако да је благовремено извршила концентрацију из Охрида за Кичево, на простору: с. Бачиште — с. Колари — с. Тајмиште. Четрнаестог о. м. после подне напала је непријатеља на овом простору. Током читавог дана непријатељ је пружао јак отпор, - постепено се повлачећи ка Гостивару.

Према извештају ове групе, борба од 15 о. м. текла је како следи:

Синоћ у 10.30 часова, када се XV бригада приближавала с. Тајмишту, била је нападнута од непријатељске заседе и тако била принуђена да прими борбу у правцу с. Колари. Један батаљон Бригаде ушао је у с. Колари и очистио га од непријатељских банди.

Данас⁴ у 6 сати, отпочела је борба на целом фронту, са циљем да се освоје наши предвиђени полазни положаји за напад: к. 984 — усамљени ћувици западно од с. Зајас — к. 1049 и ћувик западно од с. Мидинци. Попгго је непријатељ појачао снаге између с. Мидинци и Колари и запосео великим снагама положаје за напад бригада, развила се жестока борба, у којој су све снаге Дивизије нападале по израђеном плану. У борбама, бригаде су у делимичном јуришу освојиле све чуке на којима су се налазили непријатељски положаји, тако да је положај дефинитивно пао у наше руке у 13.30 часова. Са освојеног непријатељског положаја било је предузето гоњење ватром последњих непријатељских снага; у 13.45 часова наши ударници су ушли у с. Зајас и у уличним борбама потпуно ликвидирали непријатеља, при чему су запалили и неколико кућа реакционара.

На делу фронта II групе⁵

Ова група, и то тако како је било предвиђено у наредби која јој је дата од стране овог штаба, успела је да благовремено из-

² Десета бригада. Она се укључила у борбу 16 новембра 1944 год. стигавши усиљеним маршем са сектора Плетвар — Прилеп.

³ У Првој групи биле су Прва и Петнаеста бригада.

⁴ 15 новембра 1944 године

⁵ У Другој групи биле су: Шеста, Седма и Четврта шиптарска бригада.

врши концентрацију својих снага на линији: с. Орланци — Вранешница — Брђани.

Према извештају ове групе, борба се кретала како следи: Бригаде, осим Седме, пошле су у одређеном часу и нападе Кичево. Седма бригада у извршењу свога задатка закаснила је за један и по сат, али то њено закашњење није имало лоше последице за извршење самог задатка. Борба је била лака. Непријатељ није пружао скоро никакав отпор, осим на к. 842, на јужном делу града, западно од одвојених зграда, као и по улицама приликом повлачења и у рејону VII бригаде, северно од села у њеном рејону. Задаци су били извршени до 8.30 часова 15.XI о. г., и тако је Кичезо било заузето.

Шеста Бригада повукла се са линије ради извршења задатка у датој јој наредби.

У борби за Кичево:

Непријатељски губици: 200 мртвих и око 130 рањених.

Наши губици: 1 мртав и 2 лако рањена.

Наставак операција 15—16 о. м. о. г.

У свом надирању ка Гостивару 41. дивизија је постигла следећи резултат:

Друга бригада заузела је села: Србицу, Арангел, Ново Село, Ђубрин и Туин.

Десета бригада заузела је села: Јаголи, Доленци, Бориково и Папрадишта.

Једанаеста бригада ликвидирала је с. Ђафу и поставила се према Папрадишту и Железној Реци.

На делу фронта 41. дивизије

Непријатељ је, на сектору овог фронта пружио очајнички отпор. Због тога што је он у горњим селима бранио кућу по кућу, партизани су, озлојеђени тим жилавим отпором непријатеља, запалили неколико кућа.

На делу фронта 48. дивизије и II групе

Према извештају ових јединица, током 16 о. м. борба је текла како следи:

У 11.30 часова, данас, после јаких припрема тешким аутоматским оружјем и бацачима, непријатељ је предузео делимичне јурише да би овладао положајима наших претстража и до 12 часова је овладао њима. Од 12 до 12.30 часова непријатељ је исто тако извршио јаке припреме ватром да би овладао нашим главним положајима и у 12.30, опет делимичним јуришима, успео да овлада једним делом нашег главног положаја, и то:

широким љувиком и на 3 км од Дарда Куле, првом раскрсницом, те да подиђе к. 1049 на јуришном растојању. Штаб дивизије са своје орматрачнице послао је наређење Штабу I бригаде да са отсечном резервом а, уз претходну припрему, изврши, противнапад ватром и отера непријатеља са делова главног Положаја којима је овладао. У 13 часова, пошто је припрема ватром потпуно успела, јединице I бригаде извршиле су противнапад, у коме се одликовао Први батаљон којим је руководио лично командант батаљона, на јуриш отерале непријатеља, успеле да заузму део свог положаја — раскрсницу путева између широког љувика и к. 1049 и да поврате борбени дух јединица. У исто време, враћено појачање из IV и VII бригаде већ је избило на одређене циљеве за акцију, тако да су јединице I и XV бригаде поново предузеле самоиницијативно, делимични противнапад да би повратиле делове главног положаја и положаје наше претстраже које је непријатељ освојио.

До 15 часова I и XV бригада овим делимичним јуришима успеле су да сасвим поврате офанзивни дух и да исти сломају код непријатеља, тако да су наши делови већ у 15.30 часова избили на главну непријатељску борбену линију на широком љувиком. У исто време VII бригада је изашла на Дарда Кулу у правцу Тајмишта, чиме је била створена таква ситуација да су I и XV бригада са својим последњим отсечним резервама могле у противнападима да овладају потпуно главним положајем и да предузму гоњење ватром ка положају претстраже. Ово гоњење наставило се до 16 часова, тако да су у 16.20 часова наше јединице овладале и положајем претстраже, а затим јаком ватром гониле непријатеља, који се повлачио у правцу: Буковик и Тајмиште.

Непријатељ је у свом повлачењу ка Буковиком успео да се среди, због чега је могао бити гоњен само ватром, јер се IV бригада, у свом нападу ради извршења добијеног задатка — да до тог времена избије на положај код Буковика, својом несмелом акцијом задржала у операцијама код с. Г. Строгомиште. Повлачење непријатеља правцем с. Тајмиште ометала је VII бригада, али недовољном енергијом, иако јој није био дат такав задатак.

Око 17.30 часова снаге 41. дивизије нису успеле да избију на превој Буковик.

На положају се заноћило са следећим распоредом снага ове дивизије: VII бригада у претстражи на Буковиком (к. 1425 — к. 1278), која до 18.30 часова није избила на те положаје; IV бригада у претстражи на превоју Буковика, која у 18.45 часова није избила на овај положај; I бригада (без два батаљона) на главном положају: широки љувик — к. 1049 ; два батаљона VII бригаде, XV бригада и Штаб дивизије у с. Зајас.

У току борби 16 о. м. непријатељ је претрпео губитке од око 300 мртвих и 150 рањених.

Наши губици: 4 мртва и 35 рањених.

Заллењено је: 60 пушака и извесна количина муниције — пушчана. На кичевској станици — 2 локомотиве уског колосека, од којих је једна исправна, а једна неисправна. Исто тако заплењено је 6 отворених вагона.

Такође је заплењена велика количина каменог угља за локомотиве.

Од војничке опреме — одеће није у Кичеву ништа заплењено.

Током 15—16 и 17 о. м. у тешким и крвавим борбама са жилавим и веома упорним непријатељем, јединице овог Корпуса успеле су да га потпуно разбију, те се он даде у панично бекство ка Гостивару. Седамнаестог о. м. непријатељ је имао око 180 мртвих и 80 рањених. Наши губици износили су: 23 мртва, 58 рањених и 42 нестала.

Распоред јединица 17 о. м. је следећи:

к. 1437 северно за 2 км од с. Ђафа, к. 1338 — Мализи, к. 1367 — чука к. 1425 — Колари, с. Тајмиште. Ово су положаји претстраже. Штабови дивизија: 41. у с. Јагол, 48. у с. Зајас.

Прилаже се наредба овог Корпуса: О. бр. 20 од 16 о. м.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком:	Начелник штаба:	Командант мајор:
Н. Наумовски	Жив. П. Росић	Т. Милошевски

П.С. Извршењу наредбе О. бр. 20 од 16 о. м. приступиће се 18 о. м. у 5 часова.

(М. П.)

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДИРА ЧЕТЕ ЗА ВЕЗУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА ОД 17 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ КОРПУСА О УШШТЕЊУ ТЕЛЕФОНСКЕ ВЕЗЕ ВЕЛЕС — ШТИП ОД СТРАНЕ ПРИПАДНИКА БУГАРСКЕ ОТЕЧЕСТВЕНОФРОНТОВСКЕ АРМИЈЕ¹

ШТАБУ БРЕГАЛНИЧКО-СТРУМИЧКОГ КОРПУСА

Шпта

16 и 17 о. м. пошао сам да проконтролишем телефонску линију Штип — Велес и испитам због чега је прекинута телефонска веза. Када сам пошао линијом, имао сам шта да видим: бутарске колоне скупљале су кабел у рејону од железничке станице Овче Поље до железничке постаје Цумајлија. Питао сам њихове старешине, које су их водиле, зашто пустоше нашу линију и зашто нам кидају линије. Они су ми одговорили да су овај кабел они платили својим знојем и да смо га ми украли. Поводом тога коментарисали смо много, али, нажалост, нисам постигао никаквог резултата. Истог момента пришао ми је један надзорник — чувар телефонске линије и саопштио да бугарски војници купе кабел од села Цумајлије па до чувара железничке пруге, и поред тога што им је било речено да је то наша линија која везује телефонско-поштанску централу Велес — Штип.

Када сам пошао да уредим ствар, на истој линији затекао сам бутарске војнике како сакупљају кабел телефонске линије. Одузео сам им га. Војници су били из 5-тог бугарског пешадиског пука и 7-ог бугарског артиљериског пука. Када сам дошао на лице места, установио сам да је кабел у дужини од два километра војне линије сакупљен и однет. Отишао сам у село Цумајлију да затражим од њихових старешина да предузму потребне мере. Међутим, командант 7-ог бугарског артиљериског пука није на мене обратио никакву пажњу. Одговорио ми је да ове краје врши месно становништво. У истом моменту, сељаци из села Цумајлије дошли су да се жале на то како бугарски војници пљачкају у селу све што им дође под руку, наиме: суво месо, сир, хлеб, сламу, сено, кола, волове, магарце, овце и друго, те су ме молили да на било који начин спречим даље пљачкање. На ово питање командант бугарског пука је одговорио да је становништво спремно да продаје разне прехранбене артикле за новац.

¹ Препис документа налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

Ја сам му предложио да одемо заједно, обиђемо његову јединицу и констатујемо да ли је то тако, али је он одоио. У вези с тим питањем пљачкања, нажалост, пришао ми је командир једног батаљона 7-ог бугарског артиљериског пука и позвао ме у страну да би ми рекао неколико речи. Његове речи су биле: „Друже, немојте ова питања тако олако да разматрате, јер је нашим војницима усађена у крви освета против Турака, зоог чега сам им дозволио да отимају и пљачкају". Одмах сам га упитао за име и презиме, али је он одбио да ми каже. У истом моменту пришао ми је надзорник телефонске линије и саопштио ми да су бутарски војници посекли пет телефонских стубова, а бакарну жицу сакупили и однели.

Ноћу око 12 часова дигли су у ваздух седам телефонских стубова у околини села Сарамзалино. Ујутру, приликом контролисања телефонске линије, установио сам да су Бутари стварно дигли стубове у ваздух, а однели парчад стубова и бакарну и поцинковану жицу у дужини од пола километра. На истом правцу пријавио ми се и надзорник рејона Овче Поље — чувар пруте Сарамзалино. Саопштио ми је да је украдена постављена телефонска кабелна линија од моста (Овче Поље) до места где железничка пруга пресеца пут Штип — Велес. Исто тако ми је саопштио да је командир чете за везу 5-ог бутарског пука наредио да се кабел сакупи. Надзорник линије изложио је командиру ситуацију, али је овај уместо одговора уперио у надзорника револвер и рекао му: „Не говори даље, мајку ти македонску, покварену! Хоћете ли се још заносити тим идеалима и гњавити бугарског војника? Ову жицу ми смо знојем платили Немцима." Док сам ја дошао да на лицу места нађем овог официра, они су отишли у правцу Кочана.

Путем који пресеца железничка пруга прошао је у аутомобилу командант IV армије. Зауставио сам га да бисмо решили ова питања у вези са пустошењем које чине бутарски војници. Уместо да предузме мере, он је одговорио да су му наши војници украли кабел, а затим рекао да причекамо дан-два док се њихове јединице повуку, после чега се такве ствари неће појављивати. Замолио сам га да одемо до наших кола да би видео како су његови војници покидали телефонски кабел. Он је одбио и рекао ми да су му све те ствари јасне, да је издао наредбу за то, која се, нажалост, не испуњава.

Док су се колоне кретале у правцу Кочана, био сам принуђен да одем са те деонице из страха да не однесу кабел. Није ми дозвољавала савест да оставим такво стање, те сам поново одлучио да поставим кабел и успоставим везу између Велеса и Штипа. Веза није успостављена ни до данас, јер се дешава исто што и раније.

Молим да се у вези са горњим излатањем предузму потребне мере, да би се становништво сачувало од крађа и пљачкања, као и да би се успоставила веза између Корпуса и Главног штаба.

С. Ф. — С. Н.

17 новембра 1944 г.
Штип

Командир чете за везу
Бегинов

(М. П.)

БР. 164

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТНАЕСТОГ КОРПУСА НОВ И ИОЈ
ОД 25 НОВЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА ОПЕРАЦИЈА ПРОТИВ БА-
ЛИСТИЧКИХ БАНДИ ОД 15—25 НОВЕМБРА НА СЕКТОРУ
КИЧЕВО — ГОСТИВАР¹**

ШТАБ XV КОРПУСА
НОВ И ПОЈ
Стр. пов. бр. 155
25 новембра 1944
Гостивар

СЕДМОДНЕВНИ ИЗВЕШТАЈ
ДОСТАВЉА:

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

1. Пошто су јединице овог корпуса успешно завршиле операције² одређене наредбом О. бр. 20 од 16.XI.1944 год.,³ овај штаб је издао оперативну наредбу О. бр. 28 од 19.XI о. г. са задатком да се непријатељ гони од Кичева према Гостивару и Тетову, те да се потпуно уништи, као и да му се не дозволи да се концентрише за поновни отпор.

Деветнаестог о. м. ујутру, све јединице овог корпуса, изузев две бригаде⁴ 49. дивизије, предузеле су енергично гоњење непријатеља на правцу: Кичево — Гостивар — Тетово. Истог дана, око 16 часова, делови јединица овог корпуса заузели су

¹ Оригинал, куцан на машини, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА. *

² Види док. бр. 162.

³ Док. бр. 161.

⁴ Пета и Седма бригада

Гостивар. Током вечери 19—20 о. м. блокиран је Гостивар и истовремено извршено масовно разоружање Шиптара који су се налазили у граду Гостивару. У исто време, јединице које су оперисале десно и лево од Гостивара, у оближњим селима, разоружавале су шиптарске банде које су успеле да се посакривају по селима.

2. Дана 20 о. м., јединице овог корпуса поставиле су се на следеће просторе:

41. дивизија на простору: Кичево — с. Туин — с. Зајас, и то: II бригада у Кичево, с тим да пошаље једну чету у с. Шутово, са задатком да на одређеном простору и у околним селима контролише и обезбеди нормалан живот мирном становништву. Штаб ове бригаде налази се у Кичеву. Десета бригада исте дивизије постављена је на простор, и то: 1 батаљон у с. Србици, 1 батаљон у с. Берикову, с тим да овај батаљон пошаље једну чету у с. Ћафа, 2 батаљона, од којих 1 пратећи и 1 стрељачки, да буду у с. Туину. Штаб бригаде налази се у с. Туину. Ова бригада има исти задатак као и II бригада. Једанаеста бригада исте дивизије да буде на простору, и то: 1 батаљон у с. Бачишту, 1 батаљон у с. Колари, с тим да овај батаљон пошаље једну чету на железничку станицу Буковик, а 2 батаљона, од којих 1 пратећи и 1 стрељачки, да буду у селу Зајасу. Штаб бригаде биће у с. Зајасу. Задатак исти као и првих двеју бригада.

48. дивизија да буде на простору: Гостивар — с. Балин Дол — с. Врапчиште, са истим задатком као и 41. дивизија.

XV бригада исте дивизије да буде у Гостивару, с тим што ће послати 1 батаљон у с. Долна Баљница. Штаб бригаде да буде у Гостивару. Шеста бригада исте дивизије да буде на простору, и то: 1 батаљон у с. Ђоновица, 1 батаљон у с. Симница, од којег батаљона послати једну чету у с. Сретково, 1 батаљон у с. Лаковица, од којег батаљона послати једну чету у с. Куново. Штаб бригаде да буде у с. Ђоновици. Четврта бригада исте дивизије да буде на простору, и то: 1 батаљон у с. В. Беловиште, 1 батаљон у с. Балин Дол и 1 баталкж у с. Чајле. Штаб бригаде да буде у с. Балин Дол. Прва бригада исте дивизије да буде на простору, и то: 1 батаљон у с. Дебреште, 1 баталон у с. Добри Дол, а 2 батаљона у с. Врапчиште, од којих батаљона ће 1 бити пратећи, а 1 стрељачки. Штаб бригаде биће у с. Врапчиште.

49. дивизија овог корпуса остаје и даље на свом простору — погранични фронт према Грчкој и Албанији, с тим што ће VII бригада исте дивизије, после успешно изведених операција код Кичева и Гостивара, бити упућена у састав своје дивизије са седиштем у Дебру.

Два батаљона исте бригаде, који су учествовали у операцијама код Гостивара 20. о. м. упућени су правцем: с. Вралчиште — с. Дебреште — с. Вруток — Маврови Ханови — с. Сенце — с. Бољешин — Дебар, са задатком да на овом правцу очисте терен од шиптарских банди, а затим да дођу у састав своје бригаде у Дебру.

Штабови дивизија са седиштем ће бити, и то: 41. дивизије у Кичеву, 48. дивизије у Гостивару и 49. дивизије у Охриду,-

Оперативни део штаба овог корпуса биће са седиштем у Гостивару.

3. Дана 21. о. м., јединице овог корпуса биле су и даље на горе наведеном простору, са задатком: да наставе чишћење терена, разоружавање шиптарских банди и обезбеђење мирног живота становништву.

Данас смо од штаба 41. дивизије добили извештај да се јединице те дивизије налазе на старом распореду, без икаквих промена. Шиптарско становништво се покорило и не пружа никакав отпор.

Према подацима које је овај корпус сакупио од потчињених јединица, на сектору VI бригаде 48. дивизије, 21. о. м., код с. Железна Река и с. Србинова, појавило се око 10 качака, и у борби истог дана, био је рањен водник извиђачког вода ове бригаде.

За чишћење ових банди било је наређено пггабу 48. дивизије да појача своје пунктове и одељења. Успели су да ухвате изванредан број балиста. Исто тако, ставили су у логор већи број сумњивих ненаоружаних Шиптара.

Од 49. дивизије добили смо следећи извештај:

„У околини Струге, од пре неколико дана, вршља самозвани вођа Шиптара — Мурат,⁵ који организује оружане шиптарске банде, са досада необјашњеним циљем. Он је држао зборове по селима у Струшком срезу. У с. Велепте ухваћен је управо на самом збору, али је успео да обмане политкома V бригаде како, наводно, организује бригаду у циљу и са задатком да се бори у редовима НОВ Македоније. Примео је објашњење политкома, тј. да се јави Штабу дивизије, где ће добити потребне директиве у погледу формирања односне бригаде итд., и дао обећање, али га није одржао.

Руководство V бригаде увидело је да се преговорима не може постићи ништа, већ да је потребно војнички дејствовати, у ком циљу је и предузело потребне мере за чишћење ових банди.

Предузете су мере и блокирана села: Франгово — Калипте — Заграчани — Радолиште — Велеште — Окиси — Подгорец

⁵ Мурат Лабуништа. Као народни непријатељ, ликвидиран је 1944 год. на територији Албаније, где је пребегао.

и Љубаниште, са циљем: да се у поменутиим селима сакупи оружје, а истакнутији балисти и симпатизери најенергичније очисте. О овој ствари до сада ова команда није добила резултате."⁶

Из извештаја Штаба 49. дивизије утврдили смо следеће:

1. Између с. Љубаништа и Трапезице једна група од 10 балиста напала је 1 позадинца.

2. У с. Окиси исто тако појавила се једна група балиста од око 200 људи. Штаб V бригаде добио је задатак да се приближи селу, тачно испита ситуацију и ликвидира те банде.

3. У с. Лешани исто тако појавило се 40 људи — дезертера из IV муслиманске бригаде, који су напали манастир у том селу.

4. Дана 22 о. м., 41. дивизија се и даље налази на свом одређеном простору. Инцидената од стране Шиптара⁷ на простору те дивизије није било. Стално се прикупља оружје и остали војни материјал.

Исто тако, ни на простору где се налази 48. дивизија није било никаквих инцидената са шиптарским становништвом.

5. Дана 23 о.м., јединице овог корпуса и даље се налазе на датом простору. У току овог дана нису се десили никакви инциденти између шиптарског и нашег становништва.

За време од 1 до 15.XI о. г. Седма бригада и Битољско-преспански одред су се спојили. Друге реорганизације нису извршене, нити је уведено ново оружје или избачено старо.

Према прикупљеним подацима, читав дан се немачке окупационе трупе прикупљају у области Тиране, одакле се повлаче према Скадру, да би се спојиле са трупама које се повлаче са Косова и Метохије. Њихови сателити — шиптарске пљачкашке банде биле су концентрисане у области Кичево — Гостивар и Тетово, али, после њиховог разбијања и пошто им је задат смртни ударац, лутају у појединачним групама, без икакве опасности да би се могле поново да организују и пруже некЦ знатан отпор.

Дана 24 и 25 о. м., све јединице, према наредби овог корпуса, остају и даље на свом простору. И даље се врши разоружање у појединим селима, у којима нису хтели добровољно да предају оружје.

Дана 24. о. м. добили смо од Штаба 48. дивизије извештај са следећим подацима:

⁶ Чета, која је ддојала око 50 људи, предала се са Муратом на челу.

⁷ Реч је о балистичким бандама.

Да се Цемо и Мефаил⁸ крећу у близини села Калиште и Бурђовиште (Калишка шума), са малим бројем -својих помагача — качака; има их око 100 људи.

Обавештајни органи предузели су све мере да би утврдили тачно кретање ових и њихових помагача. Они, као и њихови помагачи, не претстављају никакву опасност за јединице овог корпуса. Са доласком зиме ове банде или ће се предати или ће умрети од хладноће у брдима — без хране и одећа.

На територији очишћеној од пљачкашких шиптарских банди, наше становништво има велико поверење у своју војску и даје све од себе за исхрану војника који се налазе на поседнутој територији: Кичево — Гостивар.

Стање, морал и дисциплина војске су добри. Нема појава недисциплине, дезертерства итд.

На новоослобођеној територији Кичевског и Гостиварског среза предузете су мере за поправљање телефонских линија, путева и железничке пруге. Досад су сви штабови дивизија телефонски повезани са штабовима овог корпуса.

ч Према извештају потчињених јединица, санитарска служба функционише добро. Болнице у Битољу и Охриду располажу целокупним особљем, а рањеним друговима и другарицама указује се стручна нега, те се њихово стање поправља.

Извршено је пребацавање — концентрација свих рањеника који су рањени у борбама за Кичево и Гостивар, а уколико њихове ране то дозвољавају, преносе се у Битољ. Теже рањени другови у поменутих борбама и даље се налазе у болници у Броду. Уколико се њихово стање побољша, пребацићемо их у корпусну болницу у Битољу.

Снабдевање јединица храном врши се на терену уз помоћ Н.О.О. и ксманди места и подручја, а у погледу неких артикала — из корпусног интендантског слагалишта у Битољу. За сада резултати су задовољавајући.

Снабдевање обућом и одећом засада се врши из залиха које су сакупљене приликом претреса код реакционарних елемената. Исто тако, наређено је штабовима дивизија да се одмах стпочне са оправком одеће и обуће у радионицама војних подручја.

Снабдевање у овом смислу није довољно, те би требало предузети опсежније мере, с обзиром да је захладило и да долази зима, а јединице су доста оптерећене службом коју обављају по сваком времену.

Издата је наредба потчињеним јединицама даг у бригадама формирају заробљеничке логоре, у којима ће скупљати све балисте . . . Досадашњи резултати у овом правцу јесу:

- Вође балистичких банди. У јесен 1945 год. ликвидирали су их органи народне власти.

у логору I бригаде: 40 балиста, од којих 25 кису предали оружје;

у логору IV бригаде нема никаквих заробљеника;

у логору VI бригаде: 28 балиста и 46 Шиптара који нису предали оружје, а у логору XV бригаде 736 лица и у затвору ОЗНЕ 54 балиста и злочинца.

У сакупљању оружја, муниције и др. војног материјала досада су постигнути следећи резултати:

Бригаде 48. дивизије сакупиле су и задржале оружје:

1032 пушке разних модела,
6 пушкомитраљеза,
3 тешка митраљеза,
24.000 метака бутарске муниције,
12.500 метака енглеске муниције,
80 ручних бомби,
100 мина за лаке италијанске бацаче,
40 мина за немачке бацаче,
4.600 метака немачке муниције,
5.400 метака за тешке италијанске митраљезе, и
1 дурбин перископ.

Сакупљено оружје, муниција и др. војни материјал, што се налази код референта за наоружање 48. дивизије у Гости-вару:

820 исправних пушака разних модела,
200 неисправних пушака разних модела,
4 исправна италијанска пушкомитраљеза,
4 неисправна италијанска пушкомитраљеза,
1 неисправни југословенски пушкомитраљез,
1 исправни енглески пушкомитраљез,
2 неисправна пушкомитраљеза „Шоша”,
1 исправна пушка-тромблон,
2 исправна тешка митраљеза „Шварцлозе”,
1 исправан тешки митраљез, италијански „Бреда”,
86.000 метака немачке (југословенске) муниције,
36.000 метака бутарске муниције,
12.000 метака италијанске муниције за пушке,
28.000 метака италијанске муниције за тешки митраљез,
62.000 метака енглеске муниције,
6.000 метака француске муниције,
8.000 метака за шмајсере,
4.000 метака за револвере 9 мм,
264 мине за бацач 81 мм,
280 мина за мали италијански бацач,
50 мина за тешки немачки бацач,

6 мина за тешки италијански бацач,
12 граната за топ 37 мм,
200 граната за топ 28 мм,
90 ручних бомби букача, и
150 ручних бомби италијанских.

Исто тако, VII бригада 49. дивизије, која је учествовала у операцијама за заузимање Гостивара, сакупила је 400 пушака, 5 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљег, 1 противтенковски топ 47 мм, као и већу количину муниције за горе поменуто оружје. Све ово она је задржала за себе да би наоружала своје ненаоружано људство, јер је пошла на нови задатак — чишћење терена према Дебру.

Заплењени материјал на железничкој станици у Гости-вару:

11 исправних локомотива,
17 теретних вагона и фургона,
5 вагона гутничких,
8 запечаћених цистерни уља,
4 бурета уља,
1 отворен казан са уљем од 500 литара.

Постројења на станици су исправна. Железница је способна и стављена у покрет за транспортовање трупа и материјала из Кичева за Гостивар и Гостивар — Тетово.

Исто тако се и у рејону 41. дивизије сакупља оружје и други ратни материјал, али до овог момента немамо тачан извештај од те дивизије колико и каквог оружја и др. материјала је сакупљено, као и колико има у магацину у Кичеву. Пошто добијемо дотични извештај, доставићемо га накнадно. Исти је случај и са 49. дивизијом.

Ова команда још није примила од потчињених јој јединица релације, листу губитака и број рањених⁹ у борбама за Кичево и Гостивар. Чим добије, доставиће их у најкраћем року тој команди.

Предње се доставља са молбом да се има у виду и узме на надлежност.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком:
Н. Наумовски

Начелник штаба:
Жив. П. Росић

Командант - мајор:
Т. Милошевски

(М. П.)

⁹ Редакција не располаже овим извештајима.